ЕДГАР АЛАН ПО

Измамата като точна наука

НЕПРЕВЕЖДАНИ РАЗКАЗИ

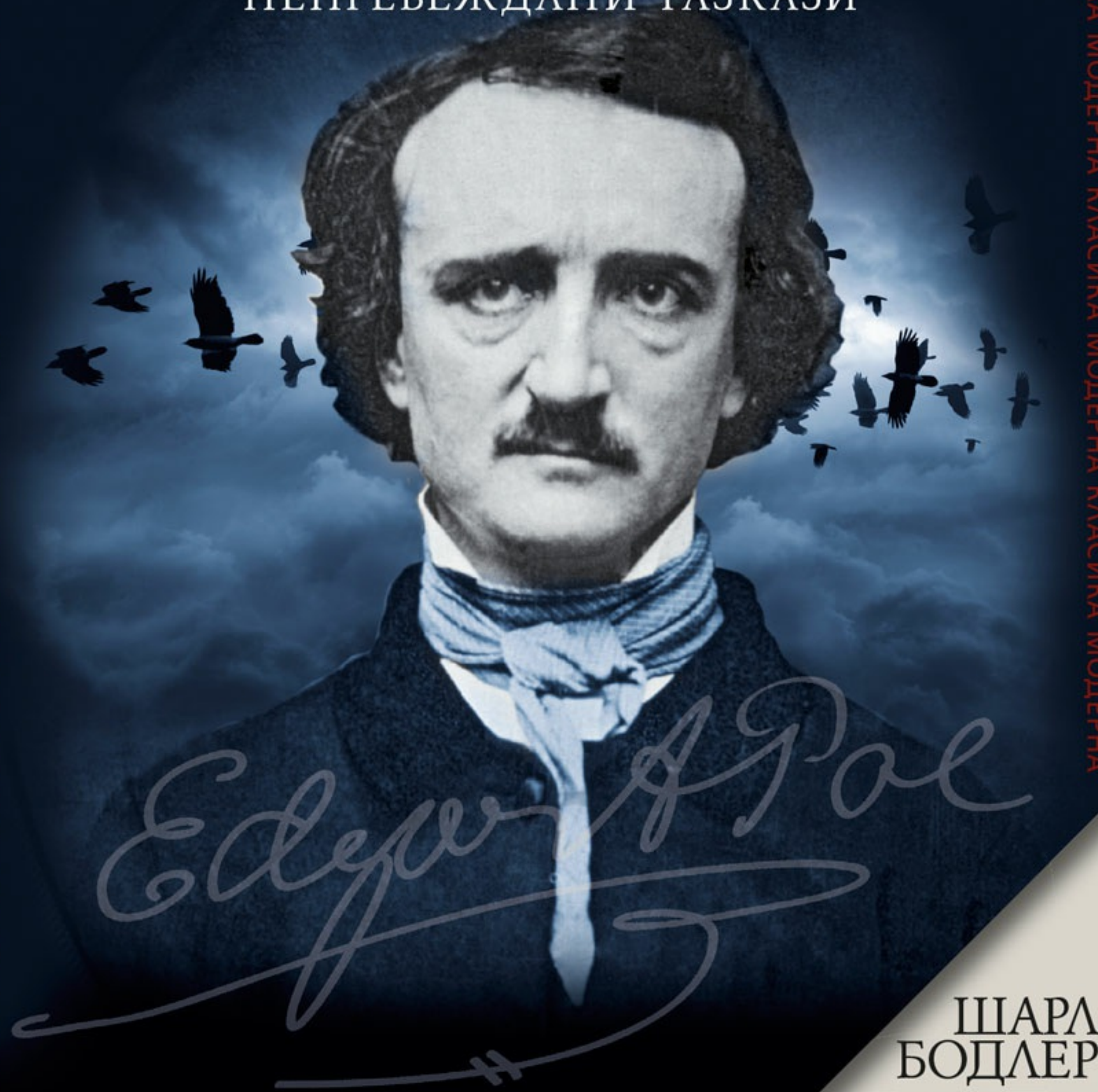

ШАРЛ БОДЛЕР

Едгар По – живот и творчество

Colibri

МОДЕРНА КЛАСИКА

Съдържание

Авторски права

Edgar Allan Poe
THE COMPLETE WORKS OF EDGAR ALLAN POE

Charles baudelaire
Edgar poe – sa vie et ses oeuvres

ИК „Колибри“, 2017
ISBN 978-619-02-0130-4

За автора

Американският поет, писател и есеист Едгар Алан По (1809-1849), неведнъж издаван у нас и високо ценен от любителите на т.нар. макабрени истории, но и на изящния стил, е не само и просто автор на „Гарванът“ и „Анабел Ли“, на „Убийствата на улица Морг“ и „Лигея“, на „Еврика“ и „Историята на Артър Гордън Пим“. Той е родоначалникът на разказния жанр, основоположникът на криминалната литература, изобретателят на фантастиката, първопроходник на злободневната сатира. Фикция, Фантазия, Фантасмагория, Фентъзи, Феерии, Феи, но и Фейлетони, както читателят ще види в тези „Непревеждани разкази“ (например в „Прхблем с набхра“ със заменената буква „о“, където става дума за Хитроумно Халосване, Хаховщина, Хаплив Хумор и Хвалипръцковщина) – всичко това е запазена марка на неправдоподобния талант на Едгар Алан По. Изумителното му въображение, невероятната му любов към Красотата във всичките ѝ форми, несретният му живот, ранната му смърт („Има ли болест, сравнима с алкохола?“, казва самият той в „Черната котка“) го превръщат в един от трагичните гении на световната литература.

Анотация

Освен непреведените досега разкази на писателя, в настоящето издание е включена и статията на Шарл Бодлер „Едгар По – живот и творчество“. Големият френски поет (1821–1867), който често е говорел за духовното си родство с американския си събрат, е превеждал в продължение на петнайсет години творбите на По (явно по негово време преводът все още е бил изкуство, а не занаят), събирайки разказите му в три сборника и добавяйки към тях философската поема „Еврика“ и романа за Артър Гордън Пим. За първия сборник, „Невероятни истории“, пише предговора – гореспоменатата статия, който по-късно разширява в пространна студия.

Измамата като точна наука

Измамата като точна наука

Ринги-ринги-рае
наш петел играе

Откакто свят светува, винаги е имало двама души с името Йеремия. Единият от тях написа йеремиада[1] на тема „лихварство“, а английското му име е Джереми Бентъм[2]. Джереми беше спечелил възхищението на мистър Джон Ниъл[3] и по присъщия нему скромен начин беше велик човек. Другият стана кръстник на най-важната точна наука[4] и беше велик човек по един велик – бих казал дори, по най-великия възможен начин.

Измамата – сиреч, абстрактната идея съдържаща се в глагола „мамя“ – е, общо взето, ясна. Доста по-трудно е обаче, да се дефинира самият факт, самото действие, наречено „измама“. До известна степен можем да внесем някаква яснота, дефинирайки не самата „измама“, а животното, наречено „човек“, което я осъществява. И ако тази мисъл бе хрумнала навремето на Платон, подигравката с оскубания петел положително е щяла да му се размине.[5]

Всъщност въпросът, зададен на Платон, защо оскубаният петел, който безспорно се явявал „двуного без пера,“ не отговаря на определението му за „човек“ е бил съвсем удачен. Аз обаче не възнамерявам да се впускам в спорове от подобен род. Човекът е животно, което мами, и сред всички животни маменето е присъщо единствено на човека – факт, който не може да бъде оборен дори от цял кокошарник оскубани пилци.

По своята същност, по заложения в него принцип маменето е свойствено само на онзи клас живи същес тва, които носят палта и панталони. Гарванът краде, лисицата лъже, порът надхитря, а човекът мами. И е обречен от съдбата да мами. „Човек създаден е, за да скърби“, е казал поетът.[6] Но не е прав: човекът е създаден да мами. И туй е неговият стремеж, неговата цел, любимата му игра. Затова и казваме за измамения, че е бил „изигран“.

Разгледана обстойно, измамата е съвкупност от следните съставки: дребнавост, интерес, настойчивост, изобретателност, дързост, равнодушие, оригиналност, наглост и хилеж.

Дребнавост: Типичният измамник е дребна душа. И действията му са маломащабни. Занимава се със сделки на дребно, срещу плащане в брой или предоставяне на менителница. Ако случайно се поблазни да се захване с някоя примамлива спекулация, той мигновено губи отличителните си черти и се превръща в онова, което наричаме „финансист“ – дума, въплъщаваща идеята за маменето във всяко

отношение, освен що се отнася до мащаба. В този смисъл измамникът може да се разглежда като банкер in petto[7], а „финансовата операция" като незначителна измама в Бробдингнаг[8]. Да сравняваш едното с другото е равносилно на това да сравняваш Омир с Флак[9], мастодонт с мишка или опашката на кометата със свинската.

Интерес: Типичният измамник се ръководи от собствения си интерес. Не би се унизил да мами заради самата измама. Устремил се е към определена цел: своя джоб. Но и вашия. Вниманието му е изцяло със редоточено върху главния шанс. Върху номер едно. А вие сте номер две и грижата за вас си е ваша работа.

Настойчивост: Типичният измамник е настойчив. Не се обезкуражава лесно. Не му мига окото дори когато някоя банка фалира. Упорито преследва целта си и Ut canis a corio nunquam absterrebitur uncto[10], така и той не прощава на жертвата си.

Изобретателност: Типичният измамник е изобретателен. Има куп конструктивни идеи. Разбира как се строи фабула. Измисля и как да заобиколи препятствията. Ако не беше Александър, щеше да иска да е Диоген.[11] А ако не беше измамник, щеше да изработва патентовани капани за мишки или да лови пъстърва с въдица.

Дързост: Типичният измамник е дързък. Смелчага. Пренася войната на територията на Африка[12]. Завладява всичко с щурм. Не го плашат ножовете на тайните общества от убийци. Ако е проявявал малко повече благоразумие, и от Дик Търпин[13] е можело да излезе добър измамник; с по-малко празни приказки – и от Даниел О'Конъл[14]; с един-два паунда[15] повече мозъчно вещество – и от Чарлс Дванайсети[16].

Равнодушие: Типичният измамник е равнодушен. Никога не се притеснява. През живота си не е страдал от нерви. Нито се е поддавал на паника. И не излиза извън себе си, освен ако не го изхвърлят насила. Хладнокръвен е – направо студенокръвен. Невъзмутим е – „като усмивката на Лейди Бери"[17]. И пасва всекиму – като стара ръкавица или като девиците от древна Бая[18].

Оригиналност: Типичният измамник е оригинален – и влага цялото си старание в тази насока. Не допуска в главата си чужда мисъл. Това би го обидило. Мрази изтърканите номера. И със сигурност би върнал нечий портфейл, ако установи, че го е откраднал по неоригинален способ.

Наглост: Типичният измамник е нагъл. Походката му е наперена. Ръцете му са все на кръста. Или са пъхнати в джобовете на панталона. Гледа ви подигравателно в очите. Настъпва ви по мазолите. Храните го, поите го, давате му пари назаем, а той ви се подиграва, рита пудела ви и целува жена ви.

Хилеж: След всяко свое дело типичният измамник е изпълнен със самодоволство. Но нахилената си физиономия вижда само той. Хили се

след края на работния си ден, когато е приключил задачите си за деня, скрит в домашния си килер и доволен от постигнатото. Прибира се. Заключва се. Съблича се. Гаси свещта. Ляга си. Полага глава върху възглавницата. И чак след като е свършил всичко това, измамникът се нахилва. Не става дума за хипотеза. А за съвсем естествена постъпка. Приемам априори, че една измама няма да е никаква измама, ако не е съпроводена с хилеж.

Произходът на измамата ни връща чак в зората на човечеството. Нищо чудно първият измамник да е бил Адам. От всяко положение бихме могли да проследим науката до много дълбока древност. Но едва съвременниците ни са я докарали до сегашното ѝ съвършенство, за каквото дебелоглавите ни прадеди не са смеели дори да мечтаят. Затова ще ви спестя приказките за „едно време“ и ще се задоволя с подробно описание на някои „по-модерни“ примери.

Много ефикасна е следната измама. Нуждаеща се от диван домакиня тръгва, да речем, да обикаля мебелните складове. И по някое време стига до един, който ѝ предлага много голям избор. Още от вратата учтив многословен индивид я кани настоятелно да влезе. Тя намира отговарящия на желанията ѝ диван, а когато пита за парите, установява с изненада и радост, че дадената ѝ цена е най-малкото двайсет на сто по-ниска от онази, която е очаквала. Моментално се съгласява на покупката, получава фактура и квитанция, оставя си адреса с молба новата придобивка да ѝ бъде доставена по възможно най-бързия начин и си тръгва, изпратена от кланящия се до земята собственик. Но настава вечер, а диванът никакъв го няма. Изпраща своя прислужник да провери защо се бави. В магазина обаче отричат да е била правена такава покупка. Нито са продавали диван, нито някому е платено за диван – освен на измамника, който за кратко се е престорил на продавач.

Липсата на персонал в нашите мебелни складове създава благоприятна почва за подобни изпълнения. Клиентът влиза, разглежда стоката и си тръгва без никой да го е видял или да му е обърнал внимание. За онзи, който е решил да купува или да пита за цената на определен артикул, е оставен на разположение звънец и това се смята за напълно достатъчно.

Съществува и друга достойна за уважение измама. В магазина влиза издокаран индивид и купува нещо за един долар, после с безкрайна досада установява, че е забравил портфейла си в джоба на друго палто и казва на продавача:

– Няма значение, драги ми господине; само ще ви помоля да бъдете така добър да изпратите покупката до дома ми. Всъщност, един момент! Като си помисля, и там нямам по-дребна банкнота от пет долара. Така че ще ме улесните безкрайно, ако заедно с пакета изпратите и четирите долара ресто.

– Вие мен ме улеснявате, сър – отговаря продавачът, създал си моментално безкрайно добро мнение за съобразителния порядъчен клиент. „Колко други купувачи, мисли си, просто си тръгват с пакета под мишница и с обещанието да минат привечер да платят дължимия ми долар.“

И изпраща на адреса момче с пакета и рестото. А купувачът уж случайно пресреща момчето по пътя му и възкликва:

– Ха! Та това е моята пратка. Пък аз си мислех, че отдавна си я доставил. Хубаво, върви да я занесеш. Заръчал съм на жена ми, мисис Тротър, да ти даде петте долара. А рестото можеш направо на мен да ми връчиш. Понеже ми трябват дребни за пощата. Чудесно! Един, два... тази монета от двайсет и пет цента да не е фалшива?... три, четири – всичко е точно! Предай на мисис Тротър, че си ме срещнал, и не се размотавай много.

Момчето хич не се и размотава, но и доста се забавя, преди да се прибере, тъй като от никаква мисис Тротър няма и помен. Затова пък се утешава с мисълта, че е постъпило съвсем разумно, като не е доставило стоката, без да си е получило парите, и се връща доволно от себе си в магазина, където с обида и възмущение посреща въпроса на господаря си къде се е дянало рестото.

А сега – друга много лесна измама. Господин с вид на официално лице връчва на капитана на готвещ се да отплава кораб изключително скромна сметка за дължими местни такси. Щастлив, че ще мине толкова леко, и подлудял от стотиците други задължения, които му висят на главата, капитанът на мига урежда сметката. Но само след петнайсет минути му бива връчена нова, вече никак не умерена сметка от лице, което много бързо му разкрива, че предишният инкасатор е бил измамник, прибрал незаконно платената сума.

Ето и друга подобна история. Параход се готви да се отдели от пристана. В това време към него се е втурнал пътник с куфар в ръка, който изведнъж се закова на място, навежда се и с крайно притеснен вид вдига нещо от земята. „Някой джентълмен да си е изгубил портфейла?“ – провиква се той с портфейл в ръка. Не се намира никой, който да обяви, че е изгубил портфейла си; но се вдига голям шум при откритието, че находката съдържа солидна сума. Корабът обаче не може да спре.

– Времето и приливът никого не чакат – обявява капитанът.

– Само две-три минути почакайте, за бога – умолява го намерилият портфейла. – Сигурен съм, че истинският собственик всеки миг ще се появи.

– Никого не чакам! – обявява овластеният господин. – Качвайте се, ако ще се качвате!

– Какво да направя! – хваща се за главата човекът. – Ще се върна от пътешествието си чак след няколко години, а съвестта не ми позволява да задържа в себе си толкова много чужди пари. – Сър – обръща се той към друг господин на сушата, – вие ми изглеждате порядъчен човек. Ще бъдете ли така добър да се погрижите за този портфейл – струва ми се, че мога да ви имам доверие – и да дадете обява за намирането му? Както сам ще се уверите, съдържанието му представлява солидна сума. Несъмнено собственикът му ще настои да ви възнагради за усилията ви...

– Но защо аз! Нали вие го намерихте?

– Добре... за да не се чувствате неудобно... ще приема малка отплата от вас... колкото да уталожа скрупулите ви. Един момент, да погледна... Но банкнотите в него са до една стотачки... Бога ми! Сто ще са ми прекалено много... Петдесет би било по-нормално...

– Потегляме! – обявява капитанът.

– А и аз самият нямам по-дребни от сто, така че ще е най-добре вие да...

– Потегляме! – повтаря капитанът.

– Добре, де! – провиква се джентълменът на сушата, който през последната минута е ровел из своя портфейл. – Намерих решение! Ето ви петдесет долара! Хвърлете ми портфейла, докато не е късно.

Свръхсъвестният пътник поема крайно неохотно петдесетачката и хвърля на джентълмена портфейла, през което време параходът се отдалечава с пуфтене и пушилка. И чак около половин час след заминаването му се установява, че „голямата сума“ се състои от фалшиви банкноти и че цялата история е била превъзходна измама.

Да ви дам пример и за нагла измама. Организира се религиозен събор или нещо от този род на място, до което може да се стигне само по обществен мост. Измамникът се настанява в началото на моста и най-любезно уведомява всички желаещи да минат, че според новия закон на околийските власти всяко минаване по моста следва да се заплаща: по един цент на пешеходец, два – за кон или магаре, и така нататък. Народът мърмори недоволно, но си плаща, след което измамникът се прибира доволен у дома, забогатял с честно изкараните петдесет-шейсет долара. Подобно събиране на такси от многолюдна тълпа обаче изисква от човека сериозно да се потруди.

Много по-лесна е следната измама. Измамникът е дал на свой приятел попълнена и подписана менителница върху стандартна, отпечатана с червено мастило бланка. След това измамникът купува една-две дузини от тези бланки и започва всеки ден да накисва една от тях в супата си, кара кучето си да скача, за да я захапе и накрая му я дава за награда да я сдъвче. В деня, в който е падежът на менителницата, измамникът

посещава заедно с кучето приятеля си у дома му и намира начин да извърти разговора им към задължението му към домакина. Приятелят вади документа от писалището, но в момента, в който го подава на измамника, кучето на последния скача и поглъща бланката. Измамникът не само е уж изненадан и възмутен от абсурдното поведение на животното, но му се и скарва и се зарича да уреди дълга си веднага щом му бъде представено доказателство за съществуването му.

Случва се и следната злостна измама. Вървяща по улицата дама е обидена от съучастник на измамника. Самият измамник се хвърля да ѝ помогне и привидно набива своя приятел, след което настоява да изпрати дамата до самия вход на дома ѝ. Там се покланя с ръка върху сърцето си и най-учтиво се сбогува с дамата. Тя обаче настоява спасителят ѝ да влезе, за да бъде представен на по-големия ѝ брат и татко им. Той с дълбока въздишка ѝ отказва.

– По кой начин мога все пак да ви се отблагодаря, сър? – пита го смутено тя.

– Никак не ми е удобно да ви го кажа, мадам, но ще съм ви благодарен, ако ми услужите с два шилинга.

Все още силно развълнувана от случката, дамата едва не припада. Но след като размисля, отваря кесията си и връчва исканата сума. Това, откровено казано, е дребна измама: голяма част от така получените пари се полага на нанеслия обидата джентълмен, който на всичко отгоре е трябвало да изяде и боя.

Пак дребна, но все пак извършена по законите на науката измама е следната. Измамникът застава на бара в таверна и си поръча два-три свитъка тютюн. Подават му ги, а той ги поглежда набързо и казва:

– Не ми харесва нещо тютюнът ти. Задръж си го и вместо него ми дай чаша бренди с вода.

Сервират му брендито с водата, той го изпива и се отправя към изхода. Там обаче го застига гласът на кръчмаря:

– Сър, май забравихте да си платите брендито с водата.

– Да платя брендито с водата ли! Та нима не помниш, че срещу тях ти дадох тютюна? Какво повече искаш?

– Сър, много се извинявам, но не помня да сте ми плащал тютюна.

– Вече прекаляваш, нахалнико! Не ти ли върнах тютюна? Това там не е ли твоят тютюн? Да не би да искаш да ти плащам за нещо, което не съм взел?

– Ама, сър... – вече се чуди какво да каже кръчмарят. – Ама, сър...

– Няма „ама,“ няма „зама“ – прекъсва го явно ядосаният до възбог измамник и затръшва вратата подир себе си. – Ще ми вика „ама“ той, мошеник с мошеник! Тръгнал бедните пътници да експлоатира!

Ето ви и друга страшно хитра измама, която, освен всичко друго, е и изключително елементарна. След като си е загубил кесията или портфейла, потърпевшият пуска подробно описваща случая обява в един от излизащите в големия град ежедневници.

При което нашият измамник пуска втора обява, съдържаща само фактите от първоначалната, но с друго заглавие, общо описание и адрес. Да речем, че многос ловният оригинал е гласял: „Изгубен портфейл!“ и е съдържал молбата, ако някой намери случайно ценната вещ, да я предаде на ул. „Том“ 1. Преработената обява е кратка, заглавието съобщава единствено „Изгубен“ и за адрес на собственика ѝ се упоменава „Дик“ 2 или „Хари“ 3. По-съществено е обаче, че излиза в пет-шест ежедневника едновременно само часове след появата на оригинала. Ако случайно се набие в очите на изгубилия портфейла, той надали ще направи някаква връзка със собственото си нещастие. В същото време шансовете са едно към пет или шест намерилият портфейла човек да се упъти към споменатия от измамника адрес, а не към онзи, посочен от истинския собственик. При което измамникът плаща възнаграждението, прибира ценната вещ и се изпарява.

Аналогична на предходната е и следната измама. Светска дама е изтървала някъде по улицата необичайно скъп диамантен пръстен. Обявява възнаграждение от четиресет или петдесет долара за онзи, който го намери, като в обявата си включва и най-подробно описание на камъка и обковката му, а заедно с това и декларация, че при връщането му на еди-кое си авеню, еди-кой си номер, възнаграждението ще бъде изплатено тутакси, без никакви въпроси. След ден-два, докато дамата не си е вкъщи, на вратата на еди-кое си авеню, еди-кой си номер, се звъни; излиза прислужник; задава му се въпрос там ли е господарката на дома, той отговаря, че я няма, и посетителят изказва най-дълбоко съжаление от така съобщената му неочаквана вест. Понеже бил дошъл по много важна работа, засягаща самата дама. Или по-точно казано, по щастлива случайност бил намерил пръстена ѝ. А сега излизало, че май ще трябва пак да идва. „В никакъв случай!“ – казва прислужникът; „В никакъв случай!“ – повтарят извиканите на мига сестра и етърва на дамата. Пръстенът е разпознат сред ред възклицания, възнаграждението е изплатено, а намерилият го едва ли не изблъскан навън. Дамата се прибира и изразява известно недоволство, че сестра ѝ и етърва ѝ са платили четиресет или петдесет долара за копие на диамантения ѝ пръстен – копие от сплав от мед и цинк, имитираща златото, и за съвършено истинско стъкло.

Така, както нямат край измамите, има опасност и нас тоящото мое есе да стане безкрайно, ако река да разгледам и най-повърхностно дори половината вариации и разклонения, които предлага тази наука. Налага се обаче да приключа творбата си и надали има по-подходящ край за

целта от сбитото описание на следната крайно сносна, но и доста сложна измама, която се разигра наскоро на сцената на нашия град, а след това беше повторена с успех и в други, още по-плодородни краища на Съединените щати. В града пристига неизвестно откъде джентълмен на средна възраст, чието поведение се отличава със забележителна акуратност, благоразумие, уравновесеност и достолепие. Облеклото му е безуп речно чисто, макар и семпло, ненатрапчиво. Носи бяло шалче, широк елек, скроен с единствената цел да е практичен, удобни обувки с дебели подметки и панталон без връзалки. Изобщо създава впечатлението за типичен замогнал се, трезвомислещ, точен и многоуважаван „делови мъж“ par excellence[19] – строг и привидно корав, но с меко сърце като герой на романтична комедия: думата му на две не става, а освен това поддържа щедро всякакви благотворителни дейности, но в бизнес сделките си се пазари и за най-дребната монета.

След много шум и разправии най-после си намира жилище под наем. Мразел децата. Държал да живее на спокойствие. Привичките му били методични, затова предпочитал да се нанесе у малко, уважавано и не общуващо активно с околните семейство, по възможност религиозно. Размерът на наема не бил проблем, но имал едно изискване – да се разплаща само на първо число от месеца (разговорът се провежда на втори), затова най-настоятелно напомнял на хазяйката си (след като най-сетне е намерил такава по вкуса си) да не забравя инструкцията му в това отношение: точно в десет сут ринта на всяко първо число на поредния месец да му праща сметката, придружена с разписка, и по никаква причина да не отлага този въпрос до второ число.

Установил се веднъж, нашият делови човек наема и кантора в престижна, макар и не най-модерна част от града. Ако мрази истински нещо на този свят, това е неискреността. Любима му фраза е: „Многото преструвки най-често с нищо не са подплатени“ – мъдрост, дълбоко впечатлила хазяйката му, която веднага си я записва с молив в голямата семейна Библия, в широкото поле до Притчите Соломонови.

Следващата му стъпка е да пусне реклама в следния дух в главните делови вестници в града – в онези, които се продават за по шест пенита, тъй като по-евтините, само за по едно пени, не са според него достатъчно „порядъчни“, освен дето държат обявите в тях да се предплащат. А нашият бизнесмен отстоява твърдо мнението, че плаща само за свършена работа.

„ТЪРСИ СЕ РАБОТНА РЪКА. Фирма, възнамеряваща да се заеме с крупен бизнес в града, търси да наеме трима до четирима интелигентни и компетентни служители срещу доволно високо заплащане. Кандидатите следва да представят солидни препоръки не толкова по отношение на способностите си, колкото на личната си почтеност. И тъй като ще им

бъдат възложени крайно отговорни функции, свързани с обработката на големи парични суми, от всеки кандидат ще се изисква да внесе предварителна гаранция в размер на петдесет долара. По тази причина ще бъдат отхвърляни молбите на лица, които нямат готовност да внесат гореуказаната сума в полза на фирмата или да представят изискваните препоръки за личната им честност. С предимство ще се ползват млади господа с религиозни убеждения. Молбите ще се приемат от десет до единайсет преди обед и от четири до пет следобед на адрес:

„Богс, Хогс, Логс, Фрогс и Сие“

Дог Стрийт 110[20]“.

Към трийсет и първо число на месеца в отговор на рекламата в кантората на фирмата „Богс, Хогс, Логс, Фрогс и Сие“ са се явили петнайсет-двайсет вярващи в Бога млади джентълмени. Нашият бизнесмен обаче се въздържа да сключи договор с когото и да било от тях – прибързаността не е характерна за деловите люде; и чак след най-строго препитване относно набожността на всеки от кандидатите съответният млад господин бива нает и петдесетте му долара биват заприходени срещу разписка – за да бъде всичко изрядно – по сметката на многоуважаваната фирма „Богс, Хогс, Логс, Фрогс и Сие“. На утрото на първо число от следващия месец въпреки изричната уговорка хазяйката не връчва сметката за наема – недоглеждане от нейна страна, за което опаричилият се ръководител на съдружието, в което всички имена завършват на „огс,“ несъмнено би ѝ направил най-сериозна забележка, стига някой да е успял да го увещае да поостане за тази цел поне още ден-два в града.

Вместо това местните полицаи се щурат замаяни насам-натам и твърдят най-убедено, че деловият човек категорично се бил превърнал в Еней. Според други ставало дума за съкращението n. e. i. от не по-малко класическата фраза non est inventus[21]. През това време младите джентълмени изживяват силен спад в дотогавашната си вяра в Бога, а хазяйката купува за един шилинг ученическа гума и най-старателно заличава изречената от неизвестен глупак „мъдрост“, записана в широкото поле на голямата фамилна Библия, току до Притчите Соломонови.

[1] Оплакване, скръбен плач (по името на пророк Йеремия/Еремия, който плакал горчиво при разрушаването на Ерусалим). – Б. пр.

[2] Творчеството на Едгар Алан По се отличава и със своята „злободневност“, с непрестанните скрити или явни отправки към действия, писания и изказвания на повече или по-малко известни негови съвременници в най-различни сфери на живота. Голяма част от тази злободневност вероятно би останала незабелязана и необяснима за съвременния читател (и преводач), ако не бяха усилията на най-голямата посветена на

творчеството на По институция в света – The Edgar Allan Poe Society of Baltimore, официално създадена по случай годишнината от рождението му на 19.I.1923 г. По данни от 2015 г. уебсайтът на Обществото – https://www.eapoe.org/index.htm – съдържа над 6000 индивидуални страници, събрали в електронен вид цялото творчество на По. В настоящото издание всички позовавания на тази съкровищница са отбелязани с инициалите „eapoe.“

Jeremy Bentham (1748–1832) – английски философ, социолог, юрист, един от големите теоретици на политическия либерализъм, родоначалник на утилитаризма. – Б. пр.

3 *John Neal (1793–1876) – американски писател и литературен критик. – eapoe.*

4 *Джереми Дидлър (на англ. diddler означава мошеник, измамник) – главен герой в пиесата на английския драматург Джеймс Кени (James Kenney, 1780–1849) „Опаричване“ (Raising the Wind, 1803). – eapoe.*

5 *Когато Платон описал човека като „двуного без пера“, Диоген оскубал един петел и го занесъл в школата му, наричайки го „човекът на Платон“. Тогава ученикът на Сократ бил принуден да прибави към първоначалното определение „…и с плоски ходила“. – eapoe.*

6 *Робърт Бърнс в Man was made to mourn: A Dirge (1784). – Б. пр.*

7 *Букв. „в гърдите“ (ит.), в преносен смисъл – таен, скрит. – Б. пр.*

8 *Страната на великаните в „Пътешествията на Гъливер“ на Джонатан Суифт. – Б. пр.*

9 *Гай Валерий Флак (Gaius Valerius Flaccus Setinus Balbus) – римски поет по време на императорите Веспасиан и Тит, 1 в. През 70 г. пише на латински епос със заглавието Argonautica, със силни заемки от „Аргонавтика“ на Аполоний Родоски и от Омир. – Б. пр.*

10 *Така, както кучето не изпуска мръвката (лат.) – цитат от „Сатири, кн. II“ на древноримския поет Квинт Хораций Флак (Quintus Horatius Flaccus, 65 г. пр.н.е. – 8 г. пр.н.е.). – eapoe.*

11 *Една от най-популярните истории за Диоген Синопски, наречен Циника (412–323 г. пр.н.е.) е за срещата му с Александър Македонски. Когато великият пълководец се спрял пред философа и го попитал с какво може да му е полезен, Диоген отвърнал: „Би ли се дръпнал, че ми закриваш слънцето“. Тогава Александър Македонски възкликнал: „Ако не бях Александър, щях да искам да съм Диоген“. – Б. пр.*

12 *През 206 г. пр.н.е. Публий Корнелий Сципион (Сципион Африкански, както ще стане известен по-късно) изтласква картагенците от Испания и ги принуждава да напуснат Пиренейския полуостров. Ханибал обаче остава на територията на южна Италия. В Рим Сципион успява да убеди сенаторите, че от стратегическа гледна точка войната трябва да бъде пренесена в Африка, за да бъде принудено картагенското правителство да отзове Ханибал от Италийския полуостров и да го върне в Африка. – Б. пр.*

13 *Dick Turpin (1705–1739) – прословут английски разбойник. – Б. пр.*

14 Daniel O'Connell (1775–1847), Освободителя – прочут ирландски оратор, успял да извоюва през 1829 г. самостоятелност за католическата общност. – Б. пр.

15 Pound (англ.) – мярка за тежест, равняваща се прибл. на 0,45 кг. – Б. пр.

16 Charles the Twelfth (1836–1859) – прочут английски състезателен кон. – Б. пр.

17 Лейди Шарлот Сюзън Мария Бери (Lady Charlotte Susan Maria Bury, 1775–1861) – английска писателка, авторка на скандалния анонимно публикуван „Дневник на живота в двора на Джордж IV“ (Diary illustrative of the Times of George IV, 1838). – еарое.

18 Baiae – скандално известни древноримски минерални бани близо до Неапол. – Б. пр.

19 Във висша степен, съвършено (фр.). – Б. пр.

20 Букв. „Мочуров, Свинаров, Дърваров, Жабаров и сие“, ул. „Кучешка“ 110. – Б. пр.

21 Липсва на посочения адрес (лат.). – еарое.

Колибата на Ландор

В края на миналогодишен летен ден, докато обикалях пешком един-два от речните райони на щата Ню Йорк, изпаднах в доста неблаговидно положение –обърках пътя. Теренът беше силно нагънат и в желанието си да не напускам долините, през последния час бях криввал ту насам, ту натам, докато накрая съвсем изгубих представа в коя посока се намира онова симпатично селце Б., където бях решил да преспя. Слънцето се беше крило почти през целия ден, но въпреки това времето беше неприятно топло. Още повече се обърквах от мъгливия дим, който се стелеше навсякъде като през циганско лято. Не че се притеснявах кой знае колко. Дори да не стигнех до селото преди залез, та дори и преди стъмване, все щях да попадна на някоя холандска фермичка или нещо от този род – независимо че околността беше много слабо заселена (вероятно поради факта, че беше по-скоро красива, отколкото плодородна). Пък и с раница, която да ми служи за възглавница, и с ловджийско куче, което да ме охранява, едно преспиване на открито със сигурност щеше да ми достави удоволствие. Затова, привързал пушката си на гърба на Понто, продължих да пристъпвам с лекота и да оглеждам многобройните полянки от двете ми страни, чудейки се дали не са всъщност водещи нанякъде пътеки, докато най-неочаквано една ме изведе на път, по който несъмнено се бяха движили файтони. Всякаква грешка беше изключена. Личаха ясно дирите на тънките им колела, а под сплелите се клони на високите храсти и прорасналия шубрак пътят беше достатъчно проходим и за планинските фургони, каквито ползват в щата Вирджиния – най-тежкотоварното превозно средство, което познавам. И въпреки всичко, като се изключи фактът, че пътят пресичаше гората в открит участък – ако изобщо можем да наречем тукашната рядка залесеност с тънки дръвчета „гора“, – и ако не broяхме особенос тите на видимите следи от колела, не съзирах никаква прилика на този път с другите пътища, които бях виждал. Самите следи едва се забелязваха, оставени върху твърдата, макар и приятно влажна повърхност, напомняща най-вече зелено копринено кадифе от Генуа. Очевидно беше трева, но такава, каквато рядко се среща извън Англия – къса, гъста и ярка на цвят. Колелата не бяха срещнали и най-малката пречка по пътя си – нито парче кора, нито изсъхнала клонка. А лежалите някога на пътя им камъни сега бяха старателно подредени – а не нахвърляни – покрай алеята, придавайки ѝ полупрецизни, полунебрежни и изцяло живописни очертания. Навсякъде в междините растяха тучни туфи диви цветя.

Аз, разбира се, така и не проумях смисъла на видяното. Че ставаше дума за изкуство, спор нямаше: всички пътища в обичайния смисъл на думата са творби на изкуството; а и не бих казал, че дори при това

творческо изобилие имаше нещо заслужаващо истинска почуда; всичко създадено тук – при наличието на толкова природни „дадености“ (както се изразяват авторите на книгите за озеленяване и декоративно градинарство) – вероятно е изисквало минимален труд и разходи. Така че онова, което ме накара да поседна върху оградения с цветя камък и в продължение на повече от половин час да съзерцавам вълшебното авеню с озадачен възторг, беше не толкова красотата, колкото естеството на творбата. И колкото повече го разглеждах, толкова по-ясно ставаше, че цялата подредба е била надзиравана от художник, който, освен всичко друго, е притежавал и изключително точно око за формата. Личеше си огромното старание, което е положил, за да запази златната среда между подреденото и изтънченото, от една страна, и живописното – в пълния влаган от италианците смисъл на думата – от друга. Забелязваха се само малобройни прави линии и нито една дълга, непрекъсната. Независимо от гледната точка, човек можеше да види не повече от едно повторение на дадена извивка или цвят. Всичко беше подчинено на многообразието в еднообразието. И най-префиненият критичен вкус надали би могъл да препоръча подобрение в подобна „композиция“.

Бях свърнал надясно, за да се озова на този път, и след като станах, продължих в същата посока. При такава змиевидна пътека можех да гадая накъде ще ме изведат само следващите ми две-три крачки. В замисъла ѝ обаче не се наблюдаваха никакви видими промени.

По някое време слухът ми долови нежен ромон на вода и само секунди по-късно, след малко по-остър от дотогавашните завои, съзрях нещо като сграда в подножието на плавния склон, на който се намирах. Но поради разстлалата се по цялата долинка в нозете ми мъглица не виждах никакви ясни очертания. Добре че точно преди залез-слънце се появи лек ветрец и докато стоях на челото на склона, мъглата се разсея на вити струйки и заплува над гледката.

Така, както се разкриваше пред очите ми – постепенно, точно както ви я и описвам – част по част, тук дърво, там водица, а в близък план връх на комин, бе неизбежно да си помисля, че пред очите ми се явява една от онези остроумни илюзии, представяни понякога под наименованието „чезнещи картини“.

Но докато мъглата се вдигне напълно, слънцето се бе спуснало зад загладените хълмове, а оттам, сякаш с леко приплъзване в южна посока, пак се появи, засияло с лилав блясък, през процепа, който водеше към долината от запад. И изведнъж – сякаш след магическо заклинание – цялата долина, заедно с всичко в нея, се разстла пред очите ми в целия си блясък.

Още щом го погледнах, застиналото в описаното положение слънце ме впечатли особено много, така както като момче финалната сцена на

някое добре подготвено театрално представление или мелодрама. В цветовете имаше нещо чудовищно – слънчевата светлина, промъкнала се през процепа, обагряше всичко в оранжево и лилаво, а яркозеленото на тревата в долината се отразяваше върху всички предмети през леката като пара завеса, която все още се носеше наоколо, сякаш нежелаеща да напусне окончателно това омагьосващо красиво място.

На дължина долинката, която оглеждах изпод мъгливия купол, надали стигаше и четиристотин ярда[22], а на ширина варираше от петдесет до сто и петдесет, най-много двеста ярда. Най-стеснена беше в северния си край, а оттам в южна посока се разтваряше постепенно, макар и без някаква определена закономерност. Най-широката ѝ част беше на осемдесетина ярда преди южния ѝ край. Единствено откъм северното им лице опасващите долината склонове заслужаваха названието „хълмове“. Тъкмо там на височина деветдесет фута[23] се издигаше отвесно гранитен шкарп; и както вече стана дума, на това място ширината на долината надали надхвърляше петдесет фута; но с отдалечаването си в южна посока от този вертикален ръб посетителят започваше да забелязва, че и отляво, и отдясно скатовете вече са и по-ниски, и по-полегати, и не толкова каменисти. С една дума казано, всичко на юг ставаше по-плавно и по-меко; и в същото време малко или повече стърчащи възвишения обграждаха цялата долинка, с две изключения. Едното бе изместено значително в северна посока спрямо запада, вече го споменах по повод на това, че оттам залязващото слънце си проби път към амфитеатъра през отсечения естествен отвор в гранитния откос; доколкото успях да преценя на око, дори в най-широката си част този процеп надали достигаше повече от десет ярда. И привидно водеше като създадена от природата рампа към вътрешността на неизследвани планини и гори. Другият отвор се намираше право в южния край на долината. Тук склоновете бяха, общо взето, съвсем плавни и се разпростираха накъм сто и петдесет ярда на изток и запад. В средата разширението се вдлъбваше и се изравняваше с нормалното дъно на долината. По отношение и на растителност, и на всичко останало, в южна посока пейзажът ставаше по-мек и по-полегат. На север – на няколко метра от ръба на скалистата пропаст – стърчаха внушителните стволове на многобройни орехи и кестени и тук-там по някой дъб; мощните разперени клони най-вече на орехите се простираха далеч над ръба на урвата. Слизайки на юг, пътешественикът отбелязва в началото наличието на същите дървесни видове, макар и по-ниски и не толкова салваторести[24] на вид; но на тяхно място идват по-благи брястове, следвани от лаврови дървета и салкъми; те на свой ред са заменени от по-меки липи, диви рожкови, каталпи и явори, които пък отстъпват пред още по-грациозни и по-скромни дървесни видове. Южният склон се заемаше изцяло от храсти, със стърчаща тук-

там по някоя сребриста върба или бяла топола. А на самото дъно на долината (защото изброената дотук растителност вирееше само по склоновете) се открояваха три самостоятелни дървета. Първото беше мощен, фино оформен бряст, бдящ като страж над южния вход към долината. Второто беше орех – значително по-едро от бряста дърво и общо взето, много по-изискано, при все че и двете бяха изключително красиви; орехът беше сякаш поел отговорността за северозападния вход и се издигаше над група скали в самата паст на долината, протегнал грациозното си тяло под ъгъл от четиресет и пет градуса към всичкото заливащо амфитеатъра слънце. А на трийсет ярда източно от ореха стърчеше гордостта на долината – най-величественото дърво, което съм виждал, с изключение евентуално на кипарисите в Ичитъкни[25]. Беше триствoлно лирово дърво – Liriodendron Tulipiferum от семейство магнолиеви. Трите му ствола се отделяха от ствола родител на около три фута над земята и така плавно и постепенно се раздалечаваха, че там където най-едрият ствол почваше да се разлиства, бяха на не повече от четири фута един от друг, а това ще рече на височина от около осемдесет фута. Основната част на дървото беше висока сто и двайсет фута. Нищо не може да надмине по красота нито формата, нито лъскавината на яркозелените листа на дървото лале. В конкретния случай ширината им беше цели осем инча[26], но и тяхната слава беше тотално затъмнена от великолепния блясък на изобилните цветове. Опитайте се да си представите събрани на куп милион от най-едрите и най-ослепителни лалета! Не виждам по какъв друг начин да опиша гледката на читателя. А покрай тях – и тържествената елегантност на чистите, деликатно гранулирани колонообразни стебла, най-голямото от които беше с диаметър четири фута на височина двайсет фута от повърхността. Безбройните цветове се сплитаха с не по-малко красивите, но не дотам величествени цветове на съседните дървета и изпълваха долината с ухание, по-силно и от арабските парфюми.

Като цяло амфитеатърът беше застлан с трева, съответстваща на срещнатата по пътя; дори бих казал, че тази беше още по-приятно мека, плътна, кадифена и невероятно зелена. Не можех да си представя как точно е била постигната цялата тази красота.

Вече споменах, че към долината водеха два входа. От северозападния тръгваше и рекичка, която се спускаше с кротък ромон и леко запенена по дефилето и накрая се блъсваше в скалите с издигащия се над тях самотен орех. Заобикаляше дървото и се отклоняваше леко на север от източната посока, оставяйки по този начин дървото лале на двайсетина фута южно от себе си, и се отправяше почти по права линия към средата между източната и западната граница на долината. Там, след няколко широки завоя, правеше чупка под прав ъгъл в южна посока и с няколко лъкатушни гънки се изгубваше в езерцето с неправилна, но, общо взето,

овална форма, което блестеше близо до долния край на долината. Най-широката част на езерцето надали надвишаваше стотина ярда. Водите му бяха по-прозрачни и от най-полирания кристал. Дъното му, което се виждаше ясно, беше покрито с ярко бели камъчета. Застланите с вече описаната пищно зелена трева брегове се спускаха полегато, а не стръмно в този бистър рай; а самият рай бе тъй прозрачен и така идеално отразяваше на моменти всичко над себе си, че човек се затрудняваше да определи къде точно свършва истинският бряг и къде започва отражението му. И пъстървата, и другите видове риба, които като че пренаселваха езерцето, буквално приличаха на летящи риби. Трудно ми беше да повярвам, че не висят във въздуха. Водите отразяваха и най-малките влакънца по почиващото кротко върху тях леко кану от брезова кора с точност, достойна за безупречно полирано огледало. Нежно, макар и примитивно на вид мостче свързваше северния бряг на езерцето с издигащото се в близост до него весело на вид, отрупано с цветя островче, чиито миниатюрни размери едва стигаха, за да поберат живописната, приличаща на птичарник сградичка. Мостчето се състоеше от една-единствена широка и дебела талпа от дърво лале, дълга към четиресет фута и описваща от единия бряг до другия лека, но ясно личаща дъга, достатъчна да умъртви всякакви вибрации. От южния край на езерото начеваше продължението на рекичката и след трийсетина изпълнени със завои ярда най-после прекосяваше вече описаната „вдлъбнатина“ в средата на южния склон, откъдето се хвърляше в дълбока стотина фута отвесна бездна и оттам се отправяше колебливо и незабележимо към река Хъдсън.

Езерото беше дълбоко до трийсет фута на места; дълбочината на рекичката рядко превишаваше три, а ширината ѝ не надхвърляше осем. Дъното и двата ѝ бряга приличаха на онези на езерото, а ако трябва да ѝ се припише все пак някакъв недостатък, той е, че красотата ѝ беше прекалено идеална.

Тук-там по ширналия се торф се мяркаше по някой пищен храст от рода на хортензиите, червените калини и благоуханните люляци, но най-вече туфи от здравец, разцъфтял в цялото си пищно разнообразие. Здравецът по-специално беше посаден в старателно заровени в пръстта саксии, с което се създаваше впечатлението, че расте в диво състояние. В допълнение към всичко това кадифената поляна бе осеяна с фини петна от овце – доста голямо стадо, което се разхождаше из цялата долина в компанията на три опитомени елена и безброй патици с пъстра перушина. Всички тези животни се охраняваха поединично и вкупом от много едър мастиф.

По източните и западните скали, които бяха особено стръмни в горната част на амфитеатъра, бръшлянът беше така силно избуял, че гол камък

почти не се мяркаше. По подобен начин и северната стръмнина беше почти изцяло облечена в рядко срещано изобилие от лози, едни тръгнали от пръстта в подножието на скалата, други – впили се в издатъците по вертикалната част.

Лекото възвишение, оформящо долната граница на малкото владение, бе увенчавано с фино изграден каменен зид, висок толкова, колкото да не могат елените да го прескочат. Това беше и единствената видима ограда, каквато другаде явно не беше нужна: ако се опиташе да излезе от долината по дефилето, заблудилата се овца само след няколко ярда щеше да се спре на ръба на стръмната скала, през която се прехвърляше каскадата, грабнала вниманието ми още докато се приближавах към владението. Казано съвсем накратко, единственият вход или изход минаваше през порта, която преграждаше пътя при скалистия проход, на броени крачки от мястото, където се бях спрял да разузная околността.

Споменах вече, че рекичката се виеше изключително неравномерно през целия си път, макар че, общо взето, течеше първо от запад на изток, а след това – от север на юг. Там, на завоя, сякаш изведнъж поемаше назад, след което почти описваше окръжност, ограждайки по този начин полуостров, на който малко му оставаше, за да стане остров, и се простираше върху една шестнайсета от акъра27. Върху полуострова се издигаше дом – и когато казвам, че сградата, подобно на видяната от Ватек адска тераса, беше „d’une architecture inconnue dans les annales de la terre“28, имам предвид единствено, че целият ѝ ансамбъл ме порази със съчетанието си от новаторство и скромност – или, казано с една дума, със своята поезия (тъй като извън току-що даденото от мен описание надали бих съумял да дам по точна дефиниция на поезията като абстракция), и ни най-малко не желая да изтъкна наличието на какъвто и да било outre29 елемент.

Напротив, не се сещам за нищо по-семпло и по-безкрайно непретенциозно от тази къщурка. Чудодейният ѝ вид разчиташе основно на художествената ѝ подредба като картина. Докато я разглеждах, не ми беше никак трудно да допусна, че я е изградил с четката си някой прочут пейзажист.

Мястото, от което за пръв път съзрях долината, беше не съвсем, но почти идеалната точка, от която да разгледам постройката. Затова ще ви я опиша такава, каквато я видях впоследствие – от мястото си върху каменния зид в най-южния край на амфитеатъра.

Основната сграда беше с дължина около двайсет и четири и широчина от шестнайсетина – но в никакъв случай не повече – фута. Височината ѝ, от земята до най-горната точка на покрива, надали превишаваше осем найсет фута. Пристройката откъм западния ѝ край беше с около

една трета по-малка във всичките три измерения: фасадата отстъпваше с горе-долу два ярда от онази на основната сграда, а линията на покрива идваше, разбира се, доста по-ниско от онази на съседния ѝ покрив. Под прав ъгъл от тези две крила и от гърба на основното – не точно от средата му – излизаше трета, съвсем малка, постройка с размери, най-общо казано, с една трета по-малки от онези на западното крило. Пок ривите на двете по-големи крила бяха силно скосени: спускаха се от билото с дълга вдлъбната извивка и стърчаха най-малко четири фута над фасадните стени, оформяйки по този начин покриви над двете веранди. Последните два покрива, естествено, не се нуждаеха от подпори; но тъй като създаваха впечатлението, че такива са им необходими, само ъглите им почиваха на по един строен и идеално изчистен стълб. Покривът на северното крило не се явяваше нищо повече освен продължение на част от главния покрив. Между основната сграда и западното крило се издигаше много висок и доста строен квадратен комин, иззидан с редуващи се черни и червени твърди холандски тухли и с леко издаден тухлен корниз на върха. И над фронтоните пок ривите бяха силно издадени: с четири фута на изток и два на запад в основната сграда. Главният вход беше изместен леко в източна посока от въпросната сграда, в чиято западна част имаше два прозореца. Последните не стигаха до пода, а бяха много по-дълги и по-тесни от обичайното – имаха по едно крило, като при вратите, а стъклата им бяха ромбовидни, но доста големи. Горната половина на самата врата беше също с ромбовидни стъкла и нощно време се затваряше отвън с подвижен кепенк. Вратата за западното крило – най-обикновена на вид – беше на страничната му стена, а на южната имаше само един прозорец. Северното крило беше без врата, а единственият му прозорец гледаше на изток.

Източният калкан беше разнообразѐн със стълбище (с перила), което го пресичаше диагонално, изкачвайки се от юг на север. Под прикритието на силно издадената стряха стълбите водеха до врата, през която се влизаше в мансардно или – по-точно казано – в таванско помещение, тъй като то се осветяваше от един-единствен прозорец на север и изглежда, беше предназначено за склад.

Както е обичайно, верандите на основната сграда и западното крило бяха без подова настилка, но пред вратите и пред всички прозорци в разкошния торф бяха вложени големи гранитни плочи с всякакви форми, които осигуряваха стабилно стъпване и в най-лошото време. Прекрасни пътеки от същия материал – но без плочите да се допират, така че да позволяват на кадифените чимове да запълват честите пролуки между камъните – водеха от къщата към какви ли не места: до кристалното изворче, до което се стигаше само с пет крачки, до пътя или до двата външни нужници, намиращи се в северна посока отвъд

поточето, скрити напълно зад салкъми и каталпи.

На не повече от шест крачки от входната врата на колибата стърчеше мъртвият ствол на фантастична круша, така обрасъл от горе до долу с разкошните цветове на розово лапачо, че човек трябваше старателно да го разгледа, за да определи какво точно е миловидното растение пред очите му. По клоните на дървото бяха окачени разни клетки. В едната от тях – голям плетен цилиндър с пръстен на върха – пееше присмехулник; в друга – авлига; в трета – дързък боболинк, а в други три-четири по-изтънчени затвора – гласовити канарчета.

Подпорите на верандата бяха обвити в жасмин и сладък орлов нокът; а от оформения пред фасадата ъгъл от основната сграда и западното крило беше избуяла невероятна асма, която без капка задръжки бе пролазила първо до по-ниския покрив, а оттам – и до по-високия, откъдето, разхвърляйки наляво-надясно ластари по билото му, се беше добрала някак си до източния фронтон и оттам се провесваше над стълбището.

Цялата сграда, включително и пристройките, беше облицована със старомодна холандска ламперия – широка, с незаоблени ъгли. Една от особеностите на този материал е илюзията, която създава, по подобие на египетската архитектура, че в основите си сградата е по-широка, отколкото на върха; а в конкретния случай този необикновен зрителен ефект се подсилваше и от безбройните великолепно разцъфтели саксии, които опасваха в основата ѝ почти цялата постройка.

Ламперията беше боядисана в матово сиво и за един художник би било съвсем лесно да си представи радостното смесване на неутралния цвят със засенчващите отчасти колибата ярко зелени листа на дървото лале.

Споменатата вече моя гледна точка в близост до каменния зид предлагаше особено благоприятен изглед към сградите: това, че напред изпъкваше югоизточният ъгъл, позволяваше на окото да възприеме вкупом и двете фасади заедно с живописния източен фронтон, но в същото време да вижда почти изцяло и северното крило заедно с части от симпатичното покривче на къщичката над извора и почти половината от мостчето над потока в непосредствена близост до основната сграда.

Не се застоях дълго на склона – само колкото да огледам подробно пейзажа под него. Ясно беше, че съм се запилял насам от пътя към селото, така че, като всеки уважаващ себе си пешеходец, имах пълното оправдание да отворя изпречилата се отпреде ми порта и да намеря някой, който поне да ми покаже накъде да вървя; точно това и направих без капка повече колебание.

Отвъд портата пътят сякаш следваше естествен перваз, който се спускаше плавно по стръмния североизточен склон. По него стигнах до подножието на северната урва, а оттам – по моста и покрай източния

фронтон – се озовах пред входната врата. Още в движение установих, че нужниците не се виждаха отникъде.

В мига, в който свих покрай фронтона, мастифът се яви пред мен с няколко неми скока, но с погледа и величието на истински тигър. В знак на дружелюбност му протегнах ръка – през живота си не съм срещал куче, способно да устои на подобно позоваване на любезността му. При което мастифът не само затвори своята паст и размаха опашка, ами незабавно ми подаде и лапа, след което прояви съответната учтивост и към Понто.

Тъй като не видях звънец, почуках с тоягата по полуотворената врата. Моментално на прага се появи млада жена на около двайсет и осем, слаба, буквално крехка, с ръст малко над средния. Още с приближаването ѝ – вървеше с някаква скромна, но и неподдаваща се на описание решимост – си рекох: „Най-после да срещна съвършена естествена елегантност, за разлика от изкуствената“. Второто, което ме впечатли у нея – и то бе далеч по-забележително от първото, – беше необичайната ѝ въодушевеност; до този миг душата ми не бе съзирала такова необикновено изражение на романтичност – вероятно това е думата, която търся – или неземност, колкото излъчваха дълбоко поставените ѝ очи. Не знам на какво се дължи, но точно това особено изражение в погледа, прокрадващо се понякога и по устните, е най-силната, ако не и единствената магия, която приковава интереса ми към една жена. „Романтичността“ – и се надявам, че читателите ми схващат докрай смисъла, който влагам в тази дума – за мен е напълно взаимозаменяема с „женствеността“: та нали онова, което мъжът обожава най-искрено в жената, е нейната женственост. Очите на Ани (чух как някой от вътрешността извика подире ѝ: „Ани, мила!“) бяха „духовно сиви“; косите ѝ – светлокестеняви; само дотолкова имах време да я огледам.

Отзовах се на изключително любезната ѝ покана и влязох в поносимо широк вестибюл. И тъй като бях дошъл най-вече с цел да разгледам, още с влизането си забелязах отдясно прозорец от рода на фасадните; отляво – врата към главната стая; а през отворената насреща ми друга врата успях да зърна малко помещение, с размерите на вестибюла, обзаведено за кабинет, с голям еркерен прозорец със северно изложение.

Пристъпих в главната стая и се озовах в присъствието на мистър Ландор – както впоследствие щях да науча, че се казвал. Той ме посрещна възпитано, бих казал дори добросърдечно, но тъй като за момента се интересувах повече от подредбата на дома, който толкова силно беше възбудил любопитството ми, не обърнах особено внимание на външността на обитателя му.

Както можех вече да се убедя, северното крило се оказа спалня, в която се влизаше през всекидневната. Западно от вратата се виждаше

единичен прозорец с изглед към потока. На западната стена на всекидневната се намираше огнището заедно с врата към западното крило, където вероятно беше кухнята.

Обзавеждането на всекидневната се отличаваше със строгата си простота. Подът беше застлан с двулицев килим с прекрасен десен: зелени кръгли шарчици на бял фон. Пердетата по прозорците бяха от снежнобял плътен муселин, достатъчно силно набран и падащ решително, да не кажа – строго официално – на стегнати, успоредни дипли, които стигаха до пода, точно до пода. Стените бяха облепени с невероятно елегантни френски тапети с едва забележима зелена нишка, минаваща зигзагообразно през целия сребрист фон. Еднаквостта им се разнообразяваше единствено от три изискани литографии à trois crayons30 на Жюлиен, окачени без рамки по стените. Едната рисунка изобразяваше по-скоро сладострастна ориенталска сцена; втората представляваше необикновено одухот ворена „сцена от карнавал“, а третата беше глава на гъркиня – божествено красиво лице, но с толкова неопределимо изражение, че ако я бях видял по-рано, не бих ѝ обърнал внимание.

Основната мебелировка се състоеше от кръгла маса, няколко стола (включително и голям люлеещ се стол) и диван или, по-скоро – канапенце; облегалката му беше от обикновен клен, боядисан в кремаво на леки зелени райета, а седалката беше плетена от тръстика. Столовете и масата се предполагаше да са „комплект“, но формите им бяха явно създадени от същия мозък, който беше проектирал и „района отвън“, та човек трудно би могъл да си представи нещо по-стилно.

Върху масата лежаха няколко книги, голям квадратен кристален флакон от някакъв нов парфюм, обикновена астрална (а не соларна) лампа от полирано стъкло с италиански абажур и голяма ваза с ярки цветя. Да, именно цветята с разкошните им краски и изтънчено ухание бяха единственото украшение в жилището. Огнището почти се изпълваше от ваза с буйно цъфнало мушкато. Във всеки ъгъл на стаята имаше триъгълна поставка, върху която стоеше подобна ваза, различаваща се само по ухайното си съдържание. Други две по-скромни букетчета красяха лавицата над огнището, а около отворените прозорци бяха скупчени късно разцъфтели теменужки.

Този мой текст цели единствено да ви опише най-подробно жилището на мистър Ландор – такова, каквото го видях. За това как и защо го е направил точно по този начин, а така също и с подробности около самия мистър Ландор, вероятно ще ви запозная в друг мой очерк.

22 *Yard (англ.) – мярка за дължина, равняваща се на три фута, т.е. около 0,94 м. – Б. пр.*

23 *Foot (англ.) – мярка за дължина, прибл. 30,5 см. – Б. пр.*

24 Художникът от италианския барок Салватор Роса (Salvator Rosa, 1615–1673) е прочут със своите готически пейзажи, доминирани от заплашителни дървета. – еарое.

25 Предполага се, че По има предвид местността Ичитъкни Спрингс във Флорида, а Liriodendron Tulipiferum (известно и като дървото лале) е любим негов дървесен вид, споменаван също така в есето му „утро над Висахикон“ (Morning on the Wissahiccon) и в разказа „Златният бръмбар“ (The Gold-Bug). – еарое.

26 Inch (англ.) – мярка за дължина, равняваща се прибл. на 2,5 см, известна в бълг. език и с немското си название „цол.“ – Б. пр.

27 Acre (англ.) – мярка за повърхност, равняваща се на около 4000 кв. м. – Б. пр.

28 С неизвестна за летописите на земята архитектура (фр.). – цитат от готическия роман Vathek (1782) на Уилям Бекфорд (William Beckford, 1760–1844), написан първоначално на френски и преведен на английски през 1786 г. Вж. „Ватек“ (прев. Жечка Георгиева) в „Готически романи,“ изд. „Народна култура“, София, 1986 г. – Б. пр.

29 Пресилен, екстравагантен, ексцентричен (фр.). – Б. пр.

30 В три цвята (фр.). Bernard-Romain Julien (1802–1871) – френски живописец, литограф и график. По негово време литографиите са били ръчно оцветявани с два или три цвята. – Б. пр.

Мелонта Таута[31]

До издателите на „Четива за дами“

Имам честта да изпратя на списанието ви статия с надеждата, че ще я разберете по-ясно, отколкото я разбирам самият аз. Става дума за превод, направен от моя приятел Мартин ван Бурен Мейвис[32] (наричан понякога и „Пророкът от Пъкипси“) на един доста странен на вид ръкопис, който намерих преди около година, запечатан здраво в делва, носеща се по Маре Тенебрарум – море описано подробно от нубийския географ[33], но рядко посещавано в наше време, ако не се броят трансценденталистите и вярващите в разни щуротии.

С уважение,
Едгар А. По

31 *„Неща от бъдещето“ – цитат от 1334-ти ред на „Антигона“ от Софокъл. Според някои познавачи на творчеството на По при бързо изчитане фразата звучала почти като „me long to taunt ya“ (букв. – ще ми се да ви избъзикам). – Б. пр.*

32 *Съчетание от имената на Martin Van Buren (1782–1862) – осмия президент на САЩ, служил като държавен секретар в правителството на седмия президент Andrew Jackson (1767–1845), и Andrew Jackson Davis (1826–1910) – „Пророкът от Пъкипси“ – виден навремето си екстрасенс и вдъхновител на спиритуализма. – еарое.*

33 *Ал Идриси (1100–1165) – арабски географ, автор на Geographia Nubiensis (Париж, 1619) – преработка на латински на творбата му от средата на XII в. „Нузхат алт-мущак“. В книгата се среща редовно древното название на Атлантическия океан – Mare Tenebrarum – Морето на сенките. – Б. пр.*

От борда на балона „чучулига“, 1.IV.2848 г.

Да, скъпа ми приятелко, сега ще ми заплатиш за всичките си грехове: ще ти се наложи да прочетеш това дълго, изпълнено с клюки писмо. Най-недвусмислено ти заявявам: като наказание за всичката ти наглост ще бъда възможно най-досадна, най-многословна, най-неясна и най-неразбираема. Да не говорим, че ти пиша така, както съм наблъскана в този мръсен балон със стотина, ако не и двеста, представители на простолюдието, с които сме тръгнали на увеселителен излет (да им имам представите за „веселие“ на някои хора!), и надали мога да се надявам да стъпя на твърда земя поне още месец. Няма с кого приказка да разменя. Нито какво да правя. А когато човек няма какво да прави, време е да пише на приятелките си. Надявам се да ти става ясно сега защо ти пиша настоящето писмо: заради моята скука и твоите грехове.

Приготви си очилата и бъде готова здравата да се отегчиш. Възнамерявам да ти пиша всеки ден през утомителното ми пътешествие.

Хей-хо! Няма ли най-после изобретенията да започнат да минават първо през човешкия мозък? Во веки веков ли ще страдаме заради хилядите неудобства на балоните? Няма ли кой да измисли някой по-бърз начин за придвижване? За мен всичкото това друсане и клатене си е равносилно на чисто мъчение. Кълна се, че едва ли сме превишили сто мили34 в час, откакто тръгнахме! Дори птиците ни задминават – е, поне някои. Уверявам те, че ни най-малко не преувеличавам. Несъмнено придвижването ни изглежда по-бавно, отколкото е в действителност – тъй като няма спрямо какво да отчитаме скоростта си, а в същото време се движим и по посоката на вятъра. Вярно, когато се случи да срещнем друг балон, можем да преценим с каква скорост се движим и, честно да си кажа, нещата не изглеждат чак толкова зле. При все че съм привикнала към този начин на пътуване, свят ми се завива, щом носен от друго въздушно течение балон ни задмине току над главите ни. Всеки път имам усещането, че огромна хищна птица се кани да ни нападне и да ни отнесе нанякъде в хищните си нокти. Тъкмо днес призори един прелетя тъй близо право над главите ни, че водещото му въже насмалко да се оплете в мрежата, на която е окачен кошът ни. Нап раво ни изкара акъла. Капитанът ни разправяше пос ле, че ако хвърчилото ни било от евтината лакирана „коприна“, каквато ползвали преди петстотин или хиляда години, неминуемо сме щели да претърпим авария. Тогавашната коприна, обясняваше ми, била тъкан, образувана от вътрешностите на някакъв червей. Червеят го угоявали с черница – плод, сроден на динята – и щом наедреел достатъчно, го смилали. Така получената каша в първичния ѝ вид се наричала „папирус“ и чак след куп обработки се получавала „коприната“. Може и да не ти се вярва, но навремето се

прехласвали по нея като материал за женските тоалети! Ползвали я и за изработката на летателни балони. Впоследствие обаче установили, че много по-подходяща е материята, образуваща се от плода на кактусовидното растение, известно сред народа с названието „еуфорбиум“, но наричано от тогавашните ботаници „млечка“. Заради трайността ѝ я кръстили „бъкингамска коприна“[35] и я промазвали предварително с разтвор от каучук – вещес тво, което до голяма степен наподобявало използваната масово в наше време гутаперча. Каучукът понякога бил наричан индийска гума или... такова, предпазна гума, и несъмнено се явява един от многобройните видове гъбични плесени. Да не съм те чула повече да казваш, че по душа не съм антиквар.

И понеже стана дума за водещи въжета, нашето май току-що отнесе човек от един от многобройните магнитни пропелери, които щъкат по океана под нас – плавателен съд с водоизместимост към шест хиляди тона и, по всичко изглежда, безобразно претоварен. Крайно време е на тези миниатюрни черупки да се наложи ограничение колко пътници могат да возят. На изпадналия, разбира се, не позволиха да се качи отново и той скоро изчезна от погледа заедно със спасителния си пояс. Щастлива съм, драга ми приятелко, че живеем в просветена епоха, която не признава правото на съществуване на нещото, наричано „индивид“. Истинското човечество се вълнува единствено от съдбата на масите. И докато сме на темата „човечество“, да те питам: ти даваш ли си сметка, че възгледите на нашия безсмъртен Уигинс за „човешките права“ и прочее не са чак толкова оригинални, колкото ги изкарват съвременниците ни? Пандит[36] твърди, че същите тези идеи били изказани по почти същия начин преди около хиляда години от някакъв ирландски философ Фъриър[37], чието име идвало оттам, че притежавал магазин за продажба на котешки и други кожи. А Пандит разбира от тия работи – гарантирам ти. Нима не е прекрасно това, че всеки ден намираме потвърждение на (цитираната от Пандит) дълбокомислена мъдрост на индуския Ариес Тотал, че: „Не веднъж, не неколкократно, а безброй пъти едни и същи мнения кръжат неспирно сред хората“.

2.IV – Днес разговарях по магнитния кабелорез, който отговаря за средния отсек на плаващите телеграфни кабели. Доколкото съм чувала, когато Хорс[38] въвел за пръв път този вид телеграф, се смятало за едва ли не невъзможно да се прехвърлят през морето толкова много жици, а ето, че в наше време вече не разбираме какво толкова ги е затруднявало! Така е то – днес едно, утре друго. Или казано, с извинение, на етруски, „Temporа mutantur“[39]. Закъде щяхме да сме без Аталантическия телеграф? (Според Пандит в древността са му викали „Атлантическия“.) Задържахме се някоя и друга минута да поприказваме по кабелореза и сред многото славни новини научих, че в Африка бушувала гражданска война, а чумата се отразявала прекрасно както на Иврора, така и на

Ейшия. Нима не намираш за забележителен факта, че преди Човечеството да дари философията с великолепните си идеи, светът е считал войната и мора за бедствия? И че в древните храмове са се молили тези злини (!) да не спохождат хората? Не е ли трудно да се схване кои принципи са ръководили интереса и действията на прадедите ни? Каква ще да е била тази слепота, която им е пречела да осъзнаят, че единствено унищожението на безброй индивиди може да донесе положителна изгода за масата!

3.IV – Невероятно забавна се оказа възможността човек да се изкачи по въжената стълба до самия връх на балона и оттам да огледа заобикалящия го свят. Оказа се, че кошът не предлага подобна пълноценна гледка – нагоре почти няма видимост. Но сега, седнала на удобно тапицираната площадка на върха (откъдето ти и пиша), очите ми виждат всичко във всички посоки. Около нас се е оформила многобройна тълпа от балони, сред които цари оживление, и във въздуха се носи бученето на милиони човешки гласове. Най-упорито се говори, че според първия аеронавт – някой си Йелоу (макар Пандит да твърди, че се казвал Вайълет[40]) – в атмосферата можело да се лети във всички посоки, стига балонът да се качвал или спускал, докато намерел подходящото въздушно течение, но съвременниците му смятали новаторството му за лудост, понеже тогавашните философи (?) твърдели, че това било невъзможно. И колкото и да се напъвам, не мога да си обясня как нещо тъй очебийно постижимо е убягнало от мъдростта на древните мозъци. Да не забравяме обаче, че открай време най-големите пречки пред напредъка на изкуството са били издигани от така наречените „учени“. Отчитам, че сегашните ни учени не са толкова тесногръди, колкото някогашните – но чакай, трябва задължително да ти съобщя нещо много странно по тази тема. Представи си само: няма и хиляда години, откакто метафизиците се съгласили да отърват човечеството от уникалната представа, че до истината може да се стигне само по два начина! Ако щеш ми вярвай! Но се оказва, че много, много отдавна, когато във времето царял пълен мрак, живял някакъв си турски философ (или дали пък не беше индуски) на име Ариес Тотал. И той взел, че въвел – или поне проповядвал – нещо си, на което му викали дедуктивно или априорно умозаключение. Тръгвал от някакви си там аксиоми или „видни от само себе си истини“[41] и по „логичен път“ стигал до резултата. Най-известните му ученици били някой си Невклид и един друг – Кънт. Добре, ама на Ариес Тотал му изтекло времето с появата на един шопар с фамилията Етрик Шепърд[42], който пък проповядвал точно обратното и го наричал апостериорно или индуктивно заключение. И целият му план почивал на сетивата. Заел се да наблюдава, анализира и класифицира фактите – instantiae naturae[43], както превзето им викали – във всеобщи закони. С една дума, у Ариес

Тотал всичко било ноумен, а у Хог – феномен.[44] Тази нова система била посрещната със страхотен възторг и Ариес Тотал моментално изпаднал в немилост; но впоследствие успял някак си да се съвземе и му разрешили да раздели с по-модерния си съперник областта на истината. А големите мозъци почнали да твърдят, че единствените два пътя към познанието били ариестоталовият и бейкъновият. Досещаш се, че това с бекона са го измислили за по-благозвучно и по-благоприлично от „свинския“.

Позволи ми да те уверя, скъпа ми приятелко, че всичко по-горе е изложено най-безпристрастно, на базата на най-достоверни източници, така че със сигурност вече ти е ясно как една привидно най-абсурдна идея е действала като спирачка на напредъка във всички области на истинското познание – което пък почти неизменно напредва с интуитивни скокове. Старовремската мисъл обаче не му е позволявала друго, освен да пълзи, а и сляпото увлечение най-вече по онзи шопар Хог стигнало дотам, че бил поставен виртуален край на мисленето, както правилно го наричали. Никой не смеел да изкаже и най-малката истина, произлязла от собствената му душа. И никой не си правел труда да отчете дали тази истина е такава в действителност, понеже тогавашните твърдоглави мозъци се интересували само от едно: по кой път се е стигнало до нея. Крайният резултат изобщо не ги вълнувал. „Средствата да видим, викали. Средствата!“ И ако проучването на средствата посочело, че не попадат нито в категорията „Ариес“ (сиреч „Овен“), нито в „Свиня“, мозъците хич и не задълбавали по-нататък, ами обявявали „теоретизатора“ за глупак и отказвали да се занимават повече и с него, и с истината му.

И недей да си въобразяваш, че някой е разчитал пос редством тази система на лазене да се стигне с течение на безброй векове до някакво невъобразимо натрупване на истина, тъй като дори и най-силната убеденост в древните методи на изследванията не стигала, за да се противопостави на злото, наричано „потискане на въображението“. И гюрманцете, и вранцозете, и енглишаните, че и мириканците (които между впрочем се явяват непосредствени наши предшественици) допускали същата грешка, която се наблюдавала и у дървения философ, дето си мислел, че колкото повече приближел дадена вещ към очите си, толкова по-ясно щял да я вижда. Та и всички гореупоменати хора се оставяли да бъдат заслепени от детайлите. Ако разсъждавали „по свински“, дори „фактите“ им не били винаги факти – което нямало да е чак толкова страшно, ако те не твърдели, че са в действителност факти и били неминуемо факти, понеже им изглеждали като такива. А пък ако възприемели пътя на овена Ариес, мисълта им правела повече витки и от овнешки рог, тъй като не допускали нито една аксиома, която да отговаряла на понятието им за аксиома. Но дори и приживе явно са били прекалено заслепени, за да видят грешката си; тъй като още по

тяхно време ред „утвърдени“ аксиоми били отречени. Например: „Ex nihilo nihil fit“[45]; „едно тяло не действа там, където го няма“; „не може да съществуват антиподи“; „светлината не поражда мрак“ – тези и куп други постулати, възприемани отколе без каквото и да било колебание като аксиоми, още по времето, за което ти разправям, започнали да будят съмнение. Представяш ли си абсурда: същите тези хора се кълнели, че „аксиомите“ лежали неотменимо в основата на Истината! Достатъчно е обаче да ти цитирам и най-запалените им защитници, за да се убедиш колко безсмислени и неосезаеми са аксиомите им като цяло. Само че как се казваше най-логичният им привърженик? Не ми идва на ума! Чакай да питам Пандит и след минутка се връщам… А, ясно! Писал го е преди близо хиляда години в една книга, която едва наскоро са я превели от енглиш – който, между другото, май е бил в основата на мириканския. Според Пандит била най-хитрата древна творба на тази тема – логиката. Авторът ѝ (който навремето си минавал за голяма работа) се казва Милър или Мил; и по негов адрес е записано като нещо многозначително, че е притежавал мелничарски кон на име Бентъм[46]. Но дай да надникнем в самия трактат!

А! – „Способността или неспособността да си представиш нещо – отбелязва съвсем правилно мистър Мил, – не може в никакъв случай да се възприема като критерий за аксиоматичната истина.“ Че нима има съв ременен човек със здрав разум, комуто дори би хрумнало да оспори този труизъм? Можем само да се чудим как му е дошло наум на мистър Мил изобщо да споменава подобна очевидност. Дотук добре, а ние да поглед нем друга негова творба. И какво виждаме? „Противоречията не могат да са еднакво истинни – тоест не могат да съществуват едновременно в природата.“ С което мистър Мил иска да каже например, че дървото или е дърво, или не е дърво – че не може едновременно и да е дърво, и да не е дърво. Хубаво; но аз го питам: защо? А отговорът му е – и не претендира, че би могъл да бъде друг: „Защото е невъзможно да си представим, че две противоречия могат да са едновременно истинни“. Което пък според собствените му възгледи, не е никакъв отговор, след като току-що е признал труизма, че „способността или неспособността да си представиш нещо не може в никакъв случай да се възприеме като критерий за аксиоматичната истина“.

Разбери ме правилно: от тези, древните, се оплак вам не толкова за това, че дори според собствените им съждения голяма част от логиката им е абсолютно неоснователна, безстойностна и фантасмагорична, ами заради самодоволната им и малоумна забрана да се следват всички останали пътища към истината освен по онези два нелепи начина – или с влачене, или с пълзене, в чиито рамки са ограничили обичащата най-вече да се извисява Душа.

Не си ли представяш, между другото, скъпа моя приятелко, колко щели са да се озадачат тези древни догматици, ако е трябвало да определят по кой точно от тези два пътя се е стигнало до най-важната и най-сюблимната от всичките им истини. Истината за привличането имам предвид. Нютон я е поел от Кеплер. А самият Кеплер е признал, че само се е досещал за трите си закона – същите онези три закони на законите, от които великият englишански математик извел своя принцип, основата на всички физични принципи – отвъд който можем да стигнем единствено през царството на метафизиката. Кеплер само се бил досетил, тоест въобразил си бил. Поначало той е бил „теоретизатор" – дума, която понастоящем се смята за свята, но навремето се е използвала в подигравателен смисъл. Та кажи ми ти, нямало ли е да се озадачат онези стари къртове47, ако им се наложело да обяснят по кой от двата пътя би разгадал криптографът даден особено сложен тайнопис или по кой от двата пътя е щял да насочи човечеството Шамполион, за да стигне до вечните и почти неизброими истини, довели го до разчитането на йероглифите?

Още една дума само по темата и ще престана да ти досаждам. Не е ли странно, че при всичкото им безкрайно дрънкане за пътищата към истината тези тесногръди хорица не са видели онова, което на нас ни е пределно ясно: че най-великият път е пътят на постоянството? Не е ли невероятна неспособността им да изведат от Божиите дела жизненоважния факт, че именно съвършеното постоянство е абсолютна истина! Не виждаш ли колко праволинеен е станал напредъкът ни след закъснялото обявяване на това съждение! Изследователската дейност бе отнета от ръцете на къртовете и възложена на истинските – на единствените истински – мислители, на хората с пламенно въображение. А те знаят как да теоретизират. Представяш ли си само как биха се провикнали от възмущение предците ни, ако можеха да надникнат в този момент над рамото ми? Пак повтарям: тези хора умеят да теоретизират, а теориите им са подложени на коригиране, на редуциране, на систематизиране – на постепенно изчистване от полепналото по тях непостоянство – до постигането в един момент на едно съвършено постоянство, което дори най-задръстените признават за необоримо, именно защото е постоянство и олицетворява някаква абсолютна и неоспорима истина.

4.IV – Новият вид газ върши чудеса в съчетание с пос ледното усъвършенстване на гутаперчата. Колко безопасни, просторни, лесно управляеми и удобни във всяко едно отношение са модерните балони! Ето, към нас се приближава един огромен със скорост най-малкото сто и петдесет мили в час. Вижда се, че е пълен с народ – вози някъде към триста-четиристотин пътници, – а се е изкачил на близо миля височина и гледа отгоре на нас, бедняците, с царствено презрение. Но,

като се замислиш, сто, че дори и двеста мили в час не е нищо особено. Помниш ли как летяхме по железницата през континента Канода? – с цели триста мили в час. – на това му викам аз пътуване! Не че можеше да се види нещо – и не ни оставаше друго, освен да флиртуваме, пируваме и танцуваме във великолепните влакови зали. Помниш ли онова странно изживяване при мигновеното ни разминаване с външни обекти на тази висока скорост? Всичко ни се струваше хомогенно, слято в обща маса. Лично аз все пак предпочитах да се бях качила на бавния влак със сто мили в час. Той поне имаше остъклени прозорци – позволяваха ни дори да ги отваряме, – които ни предлагаха един вид ясен изглед към околността… Пандит разправя, че отделни отсечки от трасето на прочутата канодска железница вероятно са били прокарани преди цели деветстотин години! Дори твърди, че още се виждали останки от някогашния път – останки от онзи толкова далечен период, за който вече ти споменах. Тогавашната линия е била само двойна; сегашната, както знаеш, е с дванайсет трасета; а се работи и върху нови три или четири. Древните релси са били съвсем тънки, а разположението им толкова близо една до друга е направо лекомислено според съвременните схващания, да не кажа – изключително опасно. То и сегашното междурелсово отстояние – петдесет фута – комай е на границата на сигурността. Лично аз не се и съмнявам, че в онези много далечни времена наистина е съществувала някаква линия, както твърди Пандит; поне на мен ми е пределно ясно, че в един момент – най-малко допреди седем века – двата континента – Северна и Южна Канода, са били едно цяло48; и че канодците са нямали друг избор, освен да прекосяват този континент с прочутата си железница.

5.IV – Ще умра от скука. На тоя борд няма с кого човек една приказка да размени освен с Пандит; а той, горкият, говори само за античността. От сутринта се е захванал да ме убеждава, че древните мирикан ци са се самоуправлявали! – откъде му хрумна пък този абсурд? – че съществували в някаква конфедерация, в която всеки бранел собствените си права като „прерийните кучета“ от басните. Разправя, че всичко се основавало на възможно най-чудатата идея, която можеш да си представиш, а именно, че всички хора се раждали свободни и равни, и то в пълно противоречие със законите на градацията, видими във всичко, което се наблюдава и в нравствената, и във физическата вселена. Всеки имал право на „глас“, както му викали – тоест всеки можел да се бърка в делата на общес твото – докато по някое време се усетили, че общото дело е ничие и че „републиката“ им (така наричали онова абсурдно нещо) всъщност била без управление. Но първото, което особено разтревожило самодоволството на философите създатели на въпросната „република“, било неочакваното откритие, че всеобщото избирателно право отваряло пътя към всевъзможни измами,

посредством които по всяко време всеки злодей, който просто не се срамувал от фалшификациите, можел да си събере необходимия му брой гласове, без някой да го усети, а още по-малко пък да му попречи. И след кратка размисъл върху откритието предугадили очебийните последствия, а именно, че всичко явно се подчинява на мошеничеството – тоест че няма начин републиканското управление да не е мошеническо. Но докато философите се червели повсеместно заради глупостта си, която им била попречила да предвидят тези предсказуеми злини, и се напъвали да измислят нови теории, въпросът намерил круто разрешение в лицето на някой си Моб, който взел всичко в свои ръце и станал такъв деспот, че в сравнение с него всичките прословути Зерони и Алофагабалуси[49] заизглеждали благоприлични и възхитителни. Та въпросният Моб (който, между другото, бил чужденец) се оказал и най-отвратителния човек в цялата земна история. С великански ръст, арогантен, хищен, мръсен, Моб притежавал нахалството на биче, сърцето на хиена и мозъка на паун. Накрая умрял заради собствената си енергичност, която го довела до изтощение. Но, както се казва, „всяко зло за добро“, та и от него имало определена полза: човечеството и до днес помни урока, който им дал – никога не се опълчвай директно на природните аналози. Понеже и републиканството нямало аналог никъде по земното кълбо – с евентуалното изключение на прерийните кучета, което доказва, ако не друго, то това, че демокрацията е достойна за възхищение форма на управление, но само що се отнася до кучетата.

6.IV – Нощес се виждаше много ясно Алфа Лира[50], чийто диск, наблюдаван през далекогледа на нашия капитан, сключва ъгъл от половин градус, какъвто се наблюдава с невъоръжено око и при нашето слънце в дни с лека мъгла. Самата Алфа Лира, макар, между другото, да е и много по-голяма от нашето слънце, прилича много на него заради своите петна, атмосфера и ред други характеристики. Пандит разправя, че идеята за двоичната връзка между двете светила се породила едва през миналия век. Колкото и да е странно, дотогава видимото придвижване на нашата система в небето се възприемало като орбита около чудовищно голяма звезда в центъра на галактиката. И изобщо се смятало, че всички кръгли небесни тела се въртели около тази звезда или поне около някакъв общ за целия Млечен път център на гравитацията, който се намирал в близост до Алциона в Плеядите[51]; конкретно за нашето земно кълбо било изчислено, че извършвало една обиколка за 117 000 000 години! При днешните ни разбирания, при безкрайния ни телескопичен напредък и така нататък, ние, разбира се, няма как да проумеем на какво изобщо се е базирала подобна идея. Създателят ѝ се е казвал Мъдлър[52] и предполагам, че поне първоначално е стигнал до тази своя смахната хипотеза по пътя на аналогията; и ако това е така, редно е било да се придържа към аналогията и при по-

нататъшната ѝ разработка. В едно поне е проявил постоянство Мъдлър: в настояването за наличието на огромно централно небесно тяло. В динамично отношение обаче това централно тяло е следвало да е по-голямо от сбора на всички други обикалящи го небесни тела. Но тогава е щяло евентуално да се стигне до въпроса „А защо не го виждаме? – ние поне, дето сме в централната част на клъстера, тоест в почти непосредствена близост до това невъобразимо централно слънце. Предполагам, че точно на този етап на астронома му е хрумнала спасителната мисъл за нес ветимостта и аналогията изведнъж бива зарязана. Но дори ако приемем, че централното тяло не свети, как е можел да обясни, че продължава да е невидимо дори когато е осветявано от вси страни от безбройните кръжащи около него ярки слънца? Несъмнено точно това го е довело до окончателното му твърдение – отново, несъмнено, в ущърб на аналогията, – че съществува просто център на притеглянето за всички въртящи се небесни тела. Вярно е, че нашата система се върти около общ център на гравитацията, но това става във връзка и като следствие от наличието на материално слънце, чиято маса надвишава тази на останалата част от системата. В математиката окръжността е крива, състояща се от безкраен брой прави линии; но тази идея за окръжността – идеята, която приемаме за чисто математическа в противовес на цялата земна геометрия и като различна от практиката – е, най-трезво погледнато, практическата концепция, която единствена можем да възприемем по отношение на онези титанични окръжности, които ни се налага да си въобразим, за да си представим как нашата система и нейните посестрими кръжат около намираща се в центъра на галактиката точка. И най-необузданото човешко въображение не е в състояние дори една крачка да стори към представата за толкова невъобразима окръжност! И никак парадок сално не би звучало едно мое изказване, в смисъл че движещата се безкрайно по обиколката на този невъобразим кръг светкавица ще продължава да се движи безкрайно по права линия. Че пътят на нашето слънце по такава окръжност, че посоката на нашата система в подобна орбита би се отклонила и в най-малка степен от правата линия дори в продължение на милион години, е недопустимо съждение; но въпреки това онези астрономи в древността са се подлъгали и абсолютно са повярвали, че кривината е била най-безспорно видима дори в онзи кратък – не по-голям от миниатюрна точица – период от тяхната астрономическа история, през равносилните на нула две-три хиляди години! Не мога по никакъв начин да си обясня как подобни съоб ражения не са ги насочили мигновено към истинското състояние на нещата, в смисъл че двойката звезди – нашето слънце и Алфа Лира – се въртят заедно около общ център на гравитация!

7.VI – Астрономическите ни забавления продължиха и през изминалата нощ. Съвсем ясно се наблюдаваха петте нептунови астероида и с голям интерес гледахме как на Луната монтираха огромен импост върху два от щурцовете на новия храм в чест на Дафнис. Забавно ни беше да си мислим, че тези дребни същества, лунянитe, дето почти не приличат на човеци, са далеч по-изобретателни в техническо отношение от нас. Трудно е на човек и да си представи колко леки са всъщност (според нашата логика) онези огромни маси, които местят без ни най-малко затруднение.

8.IV – Еврика! Пандит е на седмото небе от щастие! Днес разговаряхме с балон от Канода, откъдето ни хвърлиха и няколко скорошни вестника, съдържащи изключително любопитни сведения за някои канодски или, по-скоро – мирикански – антики. Предполагам да ти е известно, че от няколко месеца работници подготвят монтирането на нов фонтан в „Парадайз“[53] – най-любимия парк на импе ратора. Оказва се, че „Парадайз“ е бил остров буквално от незапомнени времена, понеже северната му граница е била винаги (поне според най-старите исторически документи) река или, по-точно казано, много тесен морски ръкав. Ръкавът се разширил постепенно до сегашната една миля. Дължината на целия остров е девет мили, а широчината варира значително. Цялата му площ (поне според Пандит) допреди осемстотин години била зас троена плътно с къщи, някои на по двайсет етажа; по необясними причини точно в този район земята се смятала за особено ценна. Катастрофалното земетресение през 2050 г. обаче така тотално срутило и изравнило града (възголемичък бил, че да го броят за село), че и най-неуморимите ни антиквари не са успели и досега да се сдобият с достатъчно данни (под формата на монети, медали или надписи), върху които да изградят и най-паянтовата теория относно нравите, обичаите и т.н., и пр. на аборигенното население. И досега за тях нищо не се знае, освен че са били част от дивашкото племе никърбокъри[54], заляло континента след първоначалното му откриване от Рекордър Райкър – кавалер на ордена „Златното руно“[55]. Но в никакъв случай не са били нецивилизовани: развивали са посвоему разни видове изкуст ва, та дори и науки. Говори се, че поначало били много находчиви, но същевременно страдали и от мономанията да строят нещо, което на древен мирикански кръщавали „черкви“ – пагоди, създавани за боготворенето на двата идола, известни с имената Богатство и Мода. Разправят, че с течение на времето островът – или поне девет десети от него – се превърнал в черква. Жените им пък страдали от някаква особена деформация, изразяваща се в естествена изпъкналост непосредствено под долната част на гърба, която по необясними причини се възприемала, общо взето, като признак на хубост. По чудо са се запазили и до днес една-две картини на такива необичайни жени,

които изглеждат ужасно странни, приличат на… някакво съчетание от пуяк и едногърба камила.

Тези несъществени подробности са почти всичко, което е достигнало до нас относно древните никърбокъри. Оказва се обаче, че при копаенето в центъра на императорската градина (която, както ти е известно, заема целия остров), работниците са извадили кубичен, явно дялан гранитен блок, тежащ няколкостотин фунта. Бил добре запазен, пощаден почти без увреждания от мощния земетръс, който го заровил под земята. А на едната му страна имало мраморна плоча (представи си само!) с надпис – и то четлив. Пандит е в екстази. Отлепили плочата, под която имало кухина, а в кухината – оловно сандъче, пълно с какви ли не монети, дълъг свитък с имена, няколко документа, наподобяващи на външен вид вестници и още куп работи от огромен интерес за антикварите! Няма никакво съмнение, че това са истински мирикански реликви, останали от племето на име никърбокъри. Вестниците, които ни подхвърлиха на борда на нашия балон, са пълни с факсимилета на монетите, ръкописите, типографските документи и т.н., и пр. Специално преписах за теб никърбокърския надпис върху мраморната плоча, понеже знам, че ще ти е забавен:

Крайъгълен камък на паметник
в прослава на
ДЖОРДЖ ВАШИНГТОН
положен тържествено на
деветнайсети октомври 1874 г. – годишнината от капитулацията на лорд Корнуолис
пред генерал Вашингтон в Йорктаун през 1781 г.
от новата ера със съдействието на
сдружението „Паметник на Вашингтон“ –
град Ню Йорк

Горното е буквален превод, направен от самия Пандит, така че няма грешка. Малкото запазили се думи ни съобщават няколко важни факта, сред които и този, че преди хиляда години вече не се вдигали паметници – както и трябвало да бъде, – а се смятало за достатъчно, както смятаме и ние в наше време, да се укаже просто наличието на намерение в неопределено бъдеще време да бъде издигнат паметник[56]; при което най-внимателно полагали крайъгълен камък „уединен и сам“ (позволи ми да цитирам великия американски поет Бентън![57]) като гаранция за великодушните си намерения. От същия възхитителен надпис установяваме съвсем недвусмислено и как, къде и какво е било капитулирано. „Къде“-то явно е Йорктаун (където и да се е намирало това място), „какво“-то несъмнено е лорд Корнуолис (явно богат

търговец на зърно[58]). Него са го капитулирали. На самия надпис е указано, че става дума за какво? – ами за капитулацията на „лорд Корнуолис“. Остава единствено въпросът за какво им е дотрябвало на онези диваци да го капитулират. Но като си спомним, че тези диваци несъмнено са били канибали, стигаме до извода, че са се канели да го направят на наденици. А за това „как“ точно е станало капитулирането, казано е от ясно по-ясно: лорд Корнуолис са го капитулирали (за наденици) „със съдействието на сдружението „Паметник на Вашингтон“ – очевидно става дума за благотворително дружество за полагане на крайъгълни камъни. – Чакай, чакай! Нещо става! А, виждам… балонът ни се е спихнал и ни предстои да се пльоснем в морето. Така че не ми остава време за друго, освен да добавя следното мое наблюдение върху факсимилетата във вестниците и т.н., и пр. Оказва се, че в онези времена най-видните мириканци са били някой си Джон – ковач, и някой си Закари – шивач.[59]

До скоро виждане. Няма значение дали ще получиш това ми писмо, тъй като го пиша най-вече за свое удоволствие. Смятам да го напъхам в бутилка, да я затапя и да я хвърля в морето.

Твоя вярна до гроб ПАНДИТА

34 *Mile (англ.) – мярка за дължина, равняваща се прибл. на 1,6 км, за разлика от морската миля (nautical mile) (възел), която възлиза на 1,83 км. – Б. пр.*

35 *На англ. silk-buckingham – закачка с името на James Silk Buckingham (1786–1855) – автор на пътеписи от Индия, Персия, Египет и Палестина, член на парламента от Шефилд и основател на прочутото литературно списание „Атенеум“. Последните четири години от живота си прекарва в Америка и критикува икономическата ѝ зависимост от робския труд. – еарое.*

36 *От пандита (санскрит) – учен човек, специалист в конкретна област. – Б. пр.*

37 *На англ. Furrier – би могло да се преведе като „Кожухаров“, а всъщност става дума за френския философ и утопичен социалист Шарл Фурие (François Marie Charles Fourier, 1772–1837). по времето на По наричали шеговито ирландците и „французи.“ – еарое.*

38 *Horse (англ.) – кон. Дамата говори за Самюъл Морз (Samuel Finley Morse, 1791–1872) – изобретателя на телеграфа (1836). – Б. пр.*

39 *Tempora mutantur, nos et mutamur in illis – Времената се менят и ние се меним с тях (латинска сентенция). – Б. пр.*

40 *Yellow (англ. – жълт), violet (англ. – лилав), всъщност Чарлс Грийн (green (англ.) – зелен) Charles Green, 1785–1870) – най-прочутият британски аеронавт през XIX в., извършил над 500 полета с балон между 1821 и 1852 г., изобретил водещото (влачещо се по земята) въже като средство за управление и приземяване на балона. За по-подробно описание на ролята на водещото въже – според Едгар Алан По – вж. разказа му „Балонът измислица“*

(The balloon-hoax, 1844) в сборника „Спускане в Маелстрьом“ на Библиотека „Галактика“ № 10, изд. „Георги Бакалов“, Варна, 1979. – Б. пр.

41 *Вж.: Томас Джеферсън, „Декларация на независимостта“ на САЩ. – Б. пр.*

42 *Джеймс Хог (James Hogg, 1770–1835) – писател и поет родом от шотландското градче Етрик, добил популярност и с псевдонима си Етрикското овчарче (Ettrick Shepherd). Hog (англ.) – свиня, шопар. Тук По допуска умишлена грешка, обърквайки Деймс Хог с Франсис Бейкън (Francis Bacon, 1561–1626) – английски философ, юрист, политик и писател. Bacon (англ.) – бекон. – еарое/Б. пр.*

43 *Примери от природата (лат.). – Б. пр.*

44 *Ноумен: термин, въведен от Кант; означава „нещото в себе си“ и е обект на интелектуално съзерцание, за разлика от феномен, „нещото за нас“, което може да се постигне чрез сетивния опит. – Б. пр.*

45 *Нищо не идва от нищо (латинска сентенция). – Б. пр.*

46 *Джон Стюарт Мил (John Stuart Mill, 1806–1873) – британски философ, логик и икономист, един от класиците на позитивизма и утилитаризма. Баща му, Джеймс Мил (James Mill, 1773–1836), също философ и икономист, е пламенен последовател на Джереми Бентъм (Jeremy Bentham, 1748–1832) – родоначалника на утилитаризма. Mill (англ.) – мелница. Джон Мил е умишлено сбъркан с актьора Джо Милър (Joe Miller (1684–1738), комуто е приписано авторството на прочут сборник с шеги и анекдоти от 1739 г. – еарое.*

47 *Вж. У. Шекспир, „Хамлет“, първо действие, пета сцена. (Тук и по-нататък преводите от Шекспир са на Валери Петров.) – еарое/ б. пр.*

48 *Панамският канал е открит през 1914 г. – еарое.*

49 *Зерон = Нерон. Zero (англ.) – нула. Хелиогабал (Heliogaballus, известен и като Елагабал, 203–222) – един от най-спорните и най-ексцентричните римски императори. Mob (англ.) – тълпа, сган, простолюдие. Тиранинът Моб се споменава и в разказа на По „Разговор с мумия“ (в сборника „Спускане в Маелстрьом“, Библиотека „Галактика“ № 10). – Б. пр.*

50 *Звездата Вега – най-ярката в съзвездието Лира. – Б. пр.*

51 *Алциона – най-голямата звезда в купа Плеяди в съзвездието Бик. – Б. пр.*

52 *Йохан Хайнрих Мадлер (Johann Heinrich von Madler, 1794–1874) – немски астроном; muddler (англ.) – объркан ум. – Б. пр.*

53 *Английската дума paradise (рай) идва от иранска дума, която древните гърци са модифицирали в paradeisos – заграден парк. По намеква за парковия фонтан близо до нюйоркското кметство на остров Манхатън. – еарое.*

54 *Дитрих Никърбокър – псевдоним на писателя Уошингтън Ървинг, издал през 1809 г.*

хумористичната „История на Ню Йорк“, който преди това е бил холандско владение. С течение на времето „никърбокър“ става нарицателно за жител на Ню Йорк от холандски произход. – Б. пр.

55 *Ричард Райкър (Richard Riker, 1773–1842) – ревизор (Recorder) на град Ню Йорк, а „Златното руно“ бил най-висшият орден в Свещената римска империя – намек на По, че подозираният във вземане на подкупи Райкър е обирал златото на жителите на града. – еарое.*

56 *Инициаторите за издигане на паметника започнали да набират средства през 1843 г. и през 1847 г. решават да положат церемониално крайъгълния камък с надеждата да увеличат приходите. Но първата конна статуя на Вашингтон от бронз е открита на нюйоркския площад Юниън Скуеър едва през 1856 г. – седем години след смъртта на По. – еарое.*

57 *Изразът „уединен и сам“ се среща в „Сантиментално пътешествие“ на Лорънс Стърн (1768), но По и съвременниците му го асоциират най-вече със сенатора от Мисури Томас Харт Бентън (1782–1858), който го използва в своя реч през 1837 г., обявявайки се за „уединен и сам“ в предложението си да се проведе безкрайно сложен политически спор относно начина на гласуване. – еарое.*

58 *Corn (англ.) – зърно. – Б. пр.*

59 *John Smith (букв: Иван Ковачев) е било най-често срещаното име в онези времена, а Zachary Taylor (букв. Захари Шивачев) е бил избран за президент на САЩ малко преди По да започне да пише разказа си. – еарое.*

Мистификация

Слид, ако така ще мушкаш и финтираш, хич не ми губи времето.
Нед Ноулс[60]

Барон Рицнер фон Юнг произхождаше от знатен унгарски род, в който всеки (ако се съди по наличните достоверни сведения от дълбока древност) е бил малко или повече забележителен с някаква особена дарба и най-вече чудатост – описани може би не толкова ярко, колкото заслужават, от потомъка им Тийк. Моето запознанство с Рицнер води началото си от величествения замък Юнг и поредицата забавни приключения, които не бива да стават обществено достояние, но ми завоюваха неговото уважение и макар и с известна трудност ми дадоха представа за умствената му нагласа. С течение на времето и нарастващата ни близост тази моя представа ставаше все по-ясна, така че при срещата ни в Г. след тригодишна раздяла вече знаех всичко необходимо за характера на барон Рицнер фон Юнг.

Помня и превъзбуденото любопитство, с което го посрещнаха в университета късно вечерта на двайсет и пети юни. И още по-ярък е споменът ми как всички присъстващи го обявиха на мига за „най-забележителната личност на този свят“, без дори един да си направи труда да обясни защо. Че беше уникален, не подлежеше и на капка съмнение, та бе някак неудобно да се пита в какво се състои тази негова уникалност. Затова оставям временно настрана този аспект на нещата и само ще отбележа, че още с пристъпването си през университетския праг той установи върху привичките, поведението, личностите, кесиите и склонностите на цялата заобикаляща го общност всеобхватна и деспотична власт, която въпреки всичко не се поддаваше нито на описание, нито на обяснение. Вследствие на което краткият му престой остави незаличима историческа следа в аналите на университета и остана запечатан в умовете на всички свързани по някакъв начин с това учебно заведение като „изключителната епоха на господството на барон Рицнер фон Юнг“.

Издири квартирата ми още с пристигането си в Г. Беше на неопределена възраст – в смисъл че възраст та му не се поддаваше на определение по външни белези. Имаше вид и на петнайсет, и на петдесетгодишен, а всъщност бе на двайсет и една и седем месеца. И не беше хубавец – по-скоро обратното. Лицето му беше ръбесто и сурово, челото – високо и много красиво; носът – чип, очите – големи, с тежки клепачи, изцъклени и безизразни. Значително по-забележителна беше устата му. Леко издутите устни се събираха по начин, непозволяващ на разглеждащия го да си представи друго – пък било то и най-сложното – съчетание от човешки черти, изразяващо тъй цялостно и неповторимо

представата за пълна сериозност, улегналост и спокойс твие.

От казаното дотук несъмнено би трябвало да става ясно, че баронът беше една от срещащите се сегиз-тогиз човешки аномалии, които посвещават живота си на изучаването на науката наречена „мистификация“. Към тази наука го беше насочила инстинктивно определена особеност в мисленето му, а външността му го улесняваше до необичайна степен в осъществяването на намеренията му. И съм твърдо убеден, че през така наречената епоха на господството на барон Рицнер фон Юнг нито един студент в Г. не успя да проникне в загадката, която забулваше характера му. И се съмнявам друг в университета освен мен, да е подозирал дори за способността му да се шегува било то с думи или с действия; по-скоро биха заподозрели в подобни умения охраняващия портала стар булдог, или призрака на Хераклит[61], че дори и перуката на прастария професор-богослов. И то въпреки очебийността на факта, че и най-върховните и непростими номера, приумици и щуротии се вършеха, ако не лично от него, то явно с прякото му съдействие или съучастие. Красотата, ако мога така да я нарека, на неговото art mystifique[62], се състоеше в съвършената му способност (в резултат от почти интуитивното му познаване на човешката природа и възхитителното му самообладание) да създава впечатлението, че осъществените или подтикнати от самия него лудории са станали отчасти въпреки, но отчасти и вследствие на трогателните му напъни да ги предотврати в името на опазването на реда и достойнството на Алма матер. А съпътстващата похвалните му усилия дълбока, затрогваща и всепоглъщаща го покруса се изписваше по всички черти на физиономията му и прогонваше и най-малките съмнения в искреността му от душите и на най-скептичните присъстващи. Не по-малко впечатляващо бе и умението, с което прехвърляше усещането за гротескност от твореца върху сътвореното – от собствената си личност върху абсурдните свои дела. До този момент в живота си не бях виждал обикновен мистификатор да се спаси от естествените последствия на делата си – от това да обвинят и характера, и личността му в нелепост. Но обгърнатият постоянно от атмосферата на приумиците мой приятел сякаш живееше единствено за да търпи суровостта на околните; дори личната му прислуга помни барон Риц нер фон Юнг като човек със строги и възвишени идеи.

По време на епохалния му престой в Г. демонът на dolce far niente[63] наистина се беше проснал като зъл дух върху университета. Никой с нищо не се занимаваше, освен да яде, да пие и да се весели. Студентските квартири се бяха превърнали в кръчми, най-известната и най-посещаваната сред които беше онази на барона. Преживяхме там безброй запои – все буйни, продължителни и изпълнени с паметни събития.

Веднъж се бяхме заседели почти до зори и изпихме необичайно много вино. Освен баронът и аз, присъстваха още седем-осем души, повечето заможни младежи, гордеещи се с аристократичния си произход, лесно засягащи се на тема „чест“ и споделящи най-крайните немски възгледи по въпроса за дуелите. Тези донкихотовски идеи се бяха сдобили с нова жизненост и порив вследствие на няколко неотдавнашни публикации в парижките вестници в съчетание с три-четири отчаяни и смъртоносни двубоя в Г., така че разпаленият ни нощен разговор беше почти изцяло посветен на безкрайно интересната и злободневна тема. Прекарал първата част на вечерта в несвойствено мълчание и дълбок размисъл, баронът се отърси по някое време от апатията си, пое водещата роля в дискусията и заразсъждава за ползата, но най-вече за красотата на общоприетия кодекс за поведение при въоръжени стълкновения с плам, красноречие, убедителност и отдаденост на каузата, които докараха до възторг останалите му слушатели, а мен – до тотално объркване, тъй като знаех много добре с каква насмешка се отнасяше той точно към тези въпроси и как гледаше на цялата фанфаронада, наричана „етикеция на дуелите“ с напълно полагащото ѝ се върховно презрение.

През една от паузите в изложението на барона (което за по-пълна представа на читателя бих описал като подобие на разгорещения, монотонен, речитативен, но в същото време и музикален проповеднически тон на Колридж64) ми направи впечатление проявата на нещо повече от общ интерес от страна на един от присъстващите. Въпросният джентълмен, когото ще нарека Херман, беше оригинален образ във всяко отношение, освен може би в най-отличителната му черта, а именно, че беше върховен глупак. Въпреки това си беше спечелил сред определена група студенти репутацията на виден мислител-метафизик и струва ми се, на логично разсъждаващ човек. Завоювал си беше и славата на страхотен дуелист, дори в Г. Не помня точно броя на жертвите му, но бяха много. Никой не се съмняваше в смелостта му. Той обаче най-много се гордееше с подробните си познания по етикецията на дуелите и изтънченото си чувство за чест – любима негова тема, която предъвкваше до смърт. Тези негови особености били добре известни на Рицнер, който не пропускаше да види гротеската там, където я имаше, и той отдавна търсел повод да ги използва като храна за мистификация. Само че аз това не го знаех, макар в случая приятелят ми очевидно да замисляше някакъв номер, нацелен конкретно срещу Херман.

И докато първият продължаваше беседата – или по-скоро монолога си, – вторият ставаше все по-възбуден. По едно време се опита да възрази аргументирано на някакво твърдение на Р., в отговор на което баронът се впусна в пространно изложение, запазвайки първоначално възпрочувствения си тон, но приключвайки го крайно нетактично, с

подигравателен сарказъм. Тук вече Херман нямаше как да не клъвне. Усетих го по предумишлено заядливата му реплика. И съвсем точно съм запомнил последните му думи: „Вашите съображения, ако ми позволите да кажа, барон фон Юнг, при все че поначало са верни, в ред дребни подробности уронват както собствения ви престиж, така и този на университета, в който се намирате. В някои отношения дори не заслужават да бъдат оборени със сериозни възражения. Да не кажа нещо повече, сър, ако не се притеснявах да не ви нанеса случайно обида (на това място говорещият пусна нищо неказваща усмивка), щях да заявя, сър, че вашите съображения не прилягат на един истински джентълмен“.

Щом Херман довърши двусмисленото си изречение, всички погледи се извърнаха към барона. Той поблед ня, после пламна; накрая изпусна носната си кърпа, наведе се да я вземе и успях да зърна изражението му, което в този момент не беше видимо за останалите около трапезата. Лицето му буквално грееше с насмешката, която беше естественото му състояние, но я бях виждал само когато двамата бяхме насаме и той се отпускаше напълно. В следващата секунда вече стоеше с изпънато тяло право срещу Херман; по-внезапна промяна на изражението през живота си не съм наблюдавал. За миг дори си помислих, че съм се заблудил в предишното си впечатление. Той сякаш се душеше от гняв, а лицето му беше добило мъртвешка бледнина. Помълча за кратко, явно борейки се да овладее чувствата си. И когато по някое време привидно успя, протегна се към най-близката гарафа, стисна здраво гърлото ѝ и произнесе:

– Думите, които подбрахте в обръщението си към мен, майнхер Херман, са осъдителни в ред отношения, на които няма да се спирам поради липса както на настроение, така и на време. Но изказването ви, че моите съображения не прилягали на един истински джентълмен, се явява пряка обида, която не ми оставя друг начин на действие. Независимо от всичко, длъжен съм да проявя определена учтивост както към останалите присъстващи, така и към вас в качеството ви на мой гост. Надявам се следователно, че ще ми простите отклоняването ми в известна степен от общоприетите сред джентълмените обноски при подобни случаи на лична обида. Простете ми за това, че ще натоваря донякъде въображението ви, като се обърна за миг към отражението ви в отсрещното огледало, все едно там виждам самия жив майнхер Херман. По този начин ще си спестя всякакви затруднения. Лисвайки съдържанието на тази гарафа с вино по изображението ви в онова огледало, ще съм спазил духа, ако не и точната буква на горчивината, която изпитвам от нанесеното ми от вас оскърбление, елиминирайки същевременно необходимостта да упражня физическо насилие спрямо реалната ви персона.

При тези думи запокити пълната с вино гарафа по огледалото, което висеше точно срещу Херман, уцелвайки със страшна точност отражението му и пръсвайки стъклото на хиляди парченца. Цялата компания рипна на крака и си тръгна, оставяйки ни само двамата с Рицнер. Още докато излизаше Херман, баронът ми нареди шепнешком да тръгна подире му и да предложа услугите си. Съгласих се, макар и да не ми беше съвсем ясна цялата глупава история.

Дуелистът прие помощта ми с типичната си надута и ултракоректна стойка, после ме хвана под ръка и ме поведе към квартирата си. Едва се сдържах да не му се изсмея в лицето, докато той обсъждаше най-сериозно „строго необичайното естество", както самият той се изрази, на нанесената му обида. След досадната беседа в обичайния му стил извади от рафтовете на библиотеката си няколко старинни издания на тема „дуели" и ме запозна подробно със съдържанието им, придружавайки четенето на глас с обстойни коментари. Запомнил съм само някои от заглавията: „Указ за двубоите" от Фи лип IV Хубави; „Театърът на честта" от Фавен и трактата на Одигие „За узаконяването на дуелите". Надут от гордост, ми показа и „Спомени от дуели" от Брантом, из дадена от кьолнската печатница „Елзевир" през 1666 г. – ценен уникален том върху тънък пергамент велен, с широки полета и с подвързия на книговезеца Дерон. Но прояви с вид на най-загадъчна проникновеност желанието си да привлече вниманието ми към дебел том във формат осмина, написан на варварски латински от някакъв французин Еделен и носещ любопитното заглавие Duelli Lex Scripta, et non; aliterque.[65] Прочете ми оттам една от най-забавните глави на света относно Injuriae per applicationem, per constructionem, et per se,[66] най-малкото половината от която според него била напълно приложима към неговия „строго необичаен" случай, при все че, да ме убиеха, и една сричка не проумях от прочетеното. Като стигна до края на главата, затвори книгата и ме попита как смятам, че следвало да постъпи при тези обстоятелства. Отвърнах, че се доверявам напълно на превъзходно изтънчените му чувства и че ще се съоб разя с предложението му. Отговорът ми, изглежда, го поласка, при което той седна и написа следната бележка до барона:

„Сър, изпращам настоящата бележка по моя приятел Г.П. Налага ми се да Ви поискам обяснение при първа възможност от ваша страна за станалото тази нощ в квартирата Ви. В случай на отказ от ваша страна господин П. с удоволствие ще уточни с посочен от вас ваш приятел стъпките, водещи към наша среща.

Изпълнен с уважение,
Ваш най-покорен слуга,
Йохан Херман

До барон Рицнер фон Юнг“

И понеже не се сещах какво друго мога да направя, взех, че занесох посланието на Рицнер. Той го пое с поклон и със сериозно изражение ме покани да седна. Прочете поканата за дуел и написа следния отговор, който отнесох на Херман:

„СЪР, писмото Ви по повод снощните събития ми беше предадено от нашия общ приятел господин П. След като му обърнах необходимото внимание, признавам честно, че предложеното от вас обяснение е напълно подходящо. Но държа да Ви призная също така, че все още съм силно затруднен (поради строго необичайното естество на нашето разногласие и нанесената Ви от моя страна лична обида) как точно да формулирам извинението си, че да отговоря и на най-дребните нужди и най-променливите отсенки, свързани с конкретния случай. Уповавам се обаче в крайна мяра на изключително развитата точност на преценката Ви по всички свързани с етикецията на дуелите въпроси, с която отдавна и най-заслужено се славите. Затова, воден от пълното убеждение, че ще бъда разбран, Ви умолявам да ми позволите, вместо да Ви описвам личните си чувства, да Ви насоча към мненията на синьор Еделен, изложени в деветия абзац на главата „Injuriae per applicationem, per constructionem, et per se“ в неговия труд „Duelli Lex Scripta, et non; aliterque“. Убеден съм, че изтънченото Ви тълкуване на цялата третирана там материя ще Ви убеди в достатъчна степен доколко самият факт, че Ви насочвам към въпросния превъзходен пасаж, би следвало да задоволи настояването Ви в качеството Ви на човек на честта да се сдобиете с обяснение.

Изпълнен с дълбоко уважение,
Ваш най-покорен слуга,
Фон Юнг
До хер Йохан Херман“

В началото Херман се зачете в посланието намръщен, но много скоро на лицето му изгря абсолютно глупава усмивка на самодоволство, веднага щом стигна до празните приказки за Injuriae per applicationem, per constructionem, et per se. Дочете го, а след това с възможно най-ласкавата усмивка ме покани да поседна, докато хвърлел едно око на въпросната творба. Намери указания му пасаж, прочете го най-внимателно наум, затвори книгата и ме помоли в качеството ми на доверено лице да предам на барон фон Юнг въодушев лението му от рицарската доблест на барона, а в качеството ми на секундант – да го уверя, че поднесеното обяснение било от най-изчерпателно, най-благородно, и най-недвусмислено задоволително естество.

Силно удивен от всички тези думи се запътих обрат но към барона.

Стори ми се, че той прие миролюбивото писмо на Херман като нещо напълно в реда на нещата и след размяната на няколко общи приказки влезе в една от вътрешните стаи и се върна оттам с неувяхващия трактат Duelli Lex Scripta, et non; aliterque. Връчи ми го и ме помоли да прочета някой откъс. Това и сторих, но без почти никаква полза, тъй като всичко ми звучеше безсмислено. Тогава той взе книгата и ми прочете на глас една от главите. За моя изненада прочетеното от него се оказа ужасно абсурдно описание на дуел между два бабуина. И чак тогава ми разясни загадката: на пръв поглед творбата била написана по тертипа на нонсенс поемите на дьо Барта[67], тоест привидно текстът бил поне външно съвсем разбираем, дори изпълнен с премъдрост, но всъщност не носел абсолютно никакъв смисъл. Оказало се, че ключът бил в това да се изпуска веднъж всяка втора, а след нея – всяка трета дума, и едва тогава пред читателя се разкривала поредица от подигравателни въпроси във връзка с практикуваните в съвремието ни дуели.

Впоследствие баронът ме уведоми, че умишлено подхвърлил трактата на Херман две-три седмици преди описаното приключение и се убедил от общия тон на съжденията му, че е изучил най-старателно книгата, и бил твърдо убеден, че е попаднал на трактат с невероятни достойнства. Затова и се възползвал от това свое наблюдение. Херман явно щял да предпочете да умре хиляда пъти, отколкото да си признае, че на света има нещо написано по темата „дуели“, което той не е способен да проумее.

Литълтън Бари[68]

60 Из драмата „Всеки с нрава си“ на английския драматург Бен Джонсън (Ben Jonson, 1572–1637). – еарое.

61 Хераклит (535–470-те г. пр.н.е.) от Ефес – древногръцки философ, наричан плачещия. – Б. пр.

62 Мистификаторско изкуство. Прилагателното mystifique е „френскоподобна“ измислица на По. – еарое.

63 Сладко нищоправене (безделие) – популярен италиански израз, който може да се проследи по писмата на Плиний Млади (97–109 г.) VIII–ix–1, jucundum tamen nihil agere (лат.). Изразът „Да ядем и да пием, защото утре ще умрем!“ се среща в Новия завет на Библията, Първо Послание на Свети Апостол Павла до Коринтяни 15:32. – еарое. (Всички цитати от Библията са по изданието на Светия синод на БПЦ. – Б. пр.)

64 Самюъл Тейлър Колридж (Samuel Taylor Coleridge, 1772–1834) – английски поет, критик и философ с неосъществени амбиции да бъде ръкоположен в духовен сан. – Б. пр.

65 „Законите на дуела – писани, неписани и разни други“ (лат.). – еарое.

66 Обидата като изпълнение, като замисъл и като такава (лат.). – еарое.

[67](#) Guillaume de Saluste du Bartas (1544–1590) – френски поет, протестант. – еарое.

[68](#) Littleton Barry – псевдоним, под който По публикува в „Бродуей Джърнъл“ (Broadway Journal). – еарое.

Никога не казвай „продавам си душата на дявола“

Поучителен разказ

Публикуван за пръв път през 1841 г., разказът се подиграва с идеята, че всяка литературна творба трябва да съдържа и поука, и осмива трансцендентализма.

„Con tal que las costumbres de un autor – пише дон Томас де лас Торес в увода към своите „Любовни поеми“ – sean puras y castas, importa muy poco que no sean igualmente severas sus obras“[69] – или казано на прост английски, щом личният авторов морал е безупречен, няма значение какви поуки се съдържат в книгите му. Предполагаме, че дон Томас още го измъчват в Чистилището заради това му твърдение. И няма да е никак зле, ако като израз на поетическа справедливост го задържат там или до пълното изчерпване на тиража на любовните му поеми, или до окончателното им залежаване по книжарските лавици поради липсата на читатели. Всяка литературна творба трябва да съдържа поука; а много по-важно в случая е, че критиците вече са установили, че това в действителност е така. Преди време Филип Меланхтон[70] написа коментар върху „Батрахомиюомахия[71],“ в който доказва, че целта на Омир е била да внуши неприязън към бунтарщината. Пиер ла Сен[72] пък допълва, че намерението на поета било да препоръча на младите умереност в яденето и пиенето. По същия начин и Якоби Хугонис[73] се убедил, че зад името на Евмей се криел Джон Калвин, зад Антиной – Мартин Лутер, зад лотофагите – протестантите като цяло, а зад харпиите – холандците[74]. По-съвременните тълкуватели на древността не падат по-долу. Напротив, те също откриват скрит смисъл в „Хората отпреди Потопа“[75], притча в „Паухатън“[76], нови гледни точки в детското стихотворенийце „Кой уби Кок Робин?“ и трансцендентализъм в „Малечко Палечко“. Най-кратко казано, не можело човек да седне да пише без предварителен крайно дълбок замисъл. По този начин на авторите им се спестява голямо главоболие. На романиста, да речем, изобщо не му се налага да се съобразява със собствения си морал. Все има някаква поука някъде там из книгата, така че критиците да си я търсят, ако искат. Дойде ли му времето, от „Дайъл“[77] или в „Даун-Истър“[78] ще ни разяснят какво точно е искал да каже господин авторът и какво не е, заедно с всичко, което е трябвало да иска да каже, и всичко останало, което е искал да иска да каже, и по този начин всичко ще си дойде на мястото.

Така че съм длъжен да отхвърля категорично обвиненията, отправени ми от определени невежи люде в смисъл, че никога не съм бил писал поучителни разкази или, още по-точно казано – разкази, съдържащи

поука. Тайната е там, че точно те имат най-малко право да ме сочат с пръст и да усъвършенстват морала ми. И „Норт Американ Куортърли Хъмдръм“[79] неминуемо ще ги накара да се срамуват от собствената си глупост. Междувременно, с цел да отложа изпълнението на смъртната си присъда – а и да посмекча отправените ми обвинения – предлагам една тъжна история, в чиято очебийна поучителност не може да има и капка съмнение, след като е изписана с големи букви още в заглавието, та и тичащ човек да може да я прочете. Подобно извеждане на поуката на преден план следва да се отчете като лична моя заслуга, тъй като далеч превъзхожда прийома на Лафонтен и други, които отлагат до самия край на баснята обяснението на смисъла ѝ и ни го разкриват едва след като почти сме си допушили пурата.

„Defuncti injuria ne afficiantur“[80] гласи един от законите в Дванайсетте таблици[81], а „De mortuis nil nisi bonum“[82] е чудесен призив, при все че мъртвецът в нашия случай не е нищо повече от изветряла малка бира. И намерението ми не е да хуля покойния ми приятел Тоби Дамит[83]. Вярно е, че беше тъжен пес и затова го споходи кучешка смърт, но вината за пороците му не беше у него – дължаха се на личен дефект на майка му. Тя влагала максимални усилия в пердашенето му още от невръстна детска възраст – тъй като според добре регулирания ѝ ум[84] изпълнението на дългӛ неизменно ѝ доставяло удоволствие, а пък и бебето като всяка жилава пържола или днешните гръцки маслинови дръвчета се нуждае от известен бой, за да порасне – обаче клетата женица била, за нещастие, левачка, а дете, дето ще го биеш с лявата ръка, по-добре да си остане ненабито. Цял свят се върти от дясно наляво, та никак не върви да пердашиш едно бебе от ляво надясно. Ако приемем, че всеки удар с пръчката в правилната посока прогонва поредната лоша привичка, изводът е, че ударът в противоположната посока вкарва съответната порция лошотия. Много пъти съм присъствал при възпитанието на Тоби и дори само по начина, по който риташе, си личеше, че от ден на ден нещата се влошават. Накрая констатирах през сълзи, че на злодея не му остава и капка надежда, и в един ден, в който го пердашиха, докато лицето му почерня като на малко африканче без никаква полза, освен дето от гърчовете изпадна в криза, не издържах, ами се свлякох на колене, извисих глас и предсказах падението му.

А ранното му съзряване в областта на пороците наистина беше ужасно. Още от петмесечна възраст започна да изпада в буйства, от които загубваше способността да говори. През шестия му месец го заварих да ръфа колода карти. На седем месеца се беше сдобил с останалия му за цял живот навик да сграбчва и целува женските бебета. На осеммесечна възраст отказа безапелационно да подпише клетва за трезвеност. Греховността му нарастваше ежемесечно с такава скорост, че малко преди края на първата си година той се зарече не само да си пусне

мустак, ами и разви склонността да ругае и псува, а и да сключва облози по повод всяко свое изказване.

Тъкмо заради този му неджентълменски обичай най-после го застигна предсказаното от мен падение. Навикът му „растеше заедно с него и се засилваше, колкото по-силен ставаше и самият той“[85], така че, след като възмъжа, не беше вече способен и едно изречение да изрече, без да го подплати с предложение за сключване на облог. Всъщност изобщо не ставаше дума за залози. От чувство за справедливост към приятеля ми бих казал, че той по-скоро би изявил готовност яйце да снесе. Просто си беше създал такава словесна формула – нищо повече. Не влагаше и най-малкия смисъл, когато обявяваше, че бил готов и душата си да продаде на Дявола. Възклицанията му се явяваха най-невинен творчески завършък на всяко изречение. При думите му „ха на бас“, никому не идваше дори наум да се хваща на бас; и въпреки това реших, че съм длъжен да го укоря. Заявих му най-недвусмислено, че навикът му е неморален. И че е вулгарен – буквално го умолявах да ми повярва. И е обществено укорим – което според мен си беше самата истина. Забранен е от Конгреса със закон – това го казах без каквото и да било намерение да го лъжа. Как ли не го възпирах – без никаква полза. Карах му се – напразно. Умолявах го – а той се усмихваше насреща ми. На колене му падах – а той се смееше. Поучавах го – подиграваше ми се. Заплашвах го – псуваше ме. Ритах го – викаше полицията. Дърпах го за носа – а той се секнеше и твърдеше, че щял душата си да продаде на Дявола, ако още веднъж посмея да повторя този свой опит.

Бедността беше друг порок, който необичайният физически недостатък на майка му бе вложил в сина ѝ. Направо беше за оплакване заради тази своя бедност и вероятно в нея се коренеше причината, че предлаганите с клетвите му залози рядко приемаха парично изражение. Категорично отричам да съм го чувал някога да използва изрази от рода на „Хващам се на бас на долар“. Обикновено казваше: „Бас държа на каквото пожелаеш“ или „Бас държа на колкото ти стиска“, или „Басирам се на нещо дребно“, или – в най-съществените случаи – „Душата си продавам на Дявола“.

Тази последна формула, изглежда, му доставяше най-голямо удоволствие – вероятно заради минималния заложен в нея риск, тъй като Дамит беше безкрайно стиснат и знаеше, че душата му не струва и петак. Ако някой кандисаше да сключи такъв облог, загубата на Дамит щеше да е нулева. Но в случая споделям мои собствени разсъждения и никак не съм убеден, че имам основания да ги приписвам и нему. Но, така или иначе, фразата от ден на ден му ставаше все по-любима независимо от просташката неуместност човек да залага душата си така, сякаш е съставена от банкноти; но перверзното предразположение на приятеля ми не му позволяваше да възприеме подобно гледище. В

крайна сметка той заряза всички други видове облози и се отдаде на „Продавам си душата на Дявола“ с упорство и тотална привързаност, които ме дразнеха почти толкова, колкото ме и изненадваха. Поначало мразя необяснимите обстоятелства. Загадката принуждава човек да се замисли, а това вреди на здравето. Истината е, че именно нещо в изражението, с което мистър Дамит обикновено произнасяше тази противна фраза, в начина, по който я артикулираше, първо разпали въображението ми, но след това ме и притесни – нещо, което поради липсата към този момент на по-точно название ще ви помоля да ми позволите да нарека „чудато“, макар че мистър Колридж сигурно би го описал като „мистично“, мистър Кант – като „пантеистично“, мистър Карлайл – като „засукано“, а мистър Емерсън – като „хиперзагадозадачително“. Но мен взе да ме дразни все повече и повече. Душата на мистър Дамит беше изложена на неописуема опасност. Затова се и зарекох да впрегна, ако се налага, цялото си красноречие, но да я спася. Заклех се пред себе си да му служа така, както свети Патрик в ирландската хроника бил служил на краставата жаба, сиреч „да му обясня в какво положение се намира“. И незабавно се захванах с тази задача. Отново захванах да го мъмря. Пак събрах сили за последен опит да го разубедя.

Но щом привърших своето нравоучение, мистър Дамит взе да се държи крайно двусмислено. Помълча някой и друг миг с втренчен в мен невярващ пог лед. После килна на една страна глава и веждите му политнаха нагоре. След това разпери длани и сви рамене. После ми намигна с дясното око. След което повтори същото действие и с лявото. После стисна и двете си очи. После ги отвори тъй широко, че се притесних сериозно за последствията. И след като притисна носа си с палец, намери за най-подходящо да извърши неописуемо движение с останалите пръс ти. И чак тогава сложи ръце на кръста и благоволи да ми отговори.

Запомнил съм само зрънцата в словото му. Благодарен щял да ми бъде, ако си мълча. Нямал нужда от акъл. Презирал всички мои инсинуации. На неговите години можел и сам да се оправя. Да не би да съм си въобразявал, че още си имам работа с бебето Дамит? Какво по-точно съм имал против характера му? Искал съм да го обидя ли? Що за глупак съм бил? Имала ли водещата се за моя майка жена представа, че съм бил избягал от домашното си огнище? Този последен въпрос ми го задавал в качеството ми на човек, комуто можело да се вярва, и се заричал да не се усъмнява в отговора ми. Но пак държал да ме попита изрично знаела ли е майка ми, че съм бил излязъл от дома. Ето че объркването ми ме издавало и затова бил готов да продаде душата си на Дявола, ако се окажело, че е знаела.

Мистър Дамит дори не изчака да чуе отговора ми, ами се въртна на

пета и ме заряза с неприлична бързина. И хубаво е, че го стори. Наранил беше дълбоко чувствата ми. Дори ме беше разгневил. И за разлика от всеки друг път, готов бях да сключа с него обидния му облог. И щях да спечеля в полза на Сатаната дребната душица на мистър Дамит – понеже в интерес на истината мама знаеше прекрасно, че временно съм излязъл от дома.

Но „кхода шефа мийдхед“ – „Господ ще прости“, – както казват мюсюлманите, когато ги настъпиш по мазола. Бях обиден при изпълнение на моя дълг, затова поех обидата като мъж. Обаче имах и усещането, че съм направил всичко по силите си по отношение на този нещастник, поради което реших да не го занимавам повече със съветите си, а да го оставя насаме със съвестта му. Но колкото и да не желаех повече да му досаждам с мнението си, не намерих сили да се лиша изцяло от компанията му. Дори си позволих да изтърпя някои от не толкова укоримите му склонности; в отделни моменти се улавях, че се смея на злите му шеги – през сълзи, както правят епикурейците, когато ядат горчица, – колкото и болно да ми ставаше от нечестивите му приказки.

Един хубав ден излязохме хванати под ръка да се разходим и пътят ни отведе към някаква река. Над реката минаваше мост и решихме да я пресечем. Мостът беше покрит, за да пази минаващите от лошото време, поради което пасажът, който имаше много малко прозорци, беше неприятно мрачен. Още с влизането ни контрастът между яркото слънце и вътрешния мрак потисна силно настроението ми. Но не и настроението на нещастния Дамит, който беше готов да продаде душата си на Дявола, ако се окажеше, че не страдам от хипохондрия. Самият той ми се видя в необичайно добро настроение. Беше изключително оживен – до такава степен, че събуди у мен някакво смътно подозрение. Не изключвах възможността да е прихванал някоя трансценденталия, но малкото ми познания по диагнос тиката на това заболяване не ми стигат, за да дам категорично заключение; а за жалост, наоколо нямаше и нито един от приятелите ми от „Дайъл“. Споменавам за всеки случай тази моя мисъл, понеже приятелят ми като че да беше обзет от остра форма на шутовщина, под чието въздействие се правеше на глупак. Не можеше да подмине нещо, без да се провре отдолу му или да го прескочи; ту изкрещяваше, ту изфъфляше разни странни думички и сложни словосъчетания, като през цялото време запазваше най-сериозното изражение на света. Чудех се през цялото време дали да го сритам, или да го съжалявам. След като почти минахме по целия мост, в края на пешеходната му пътека пред нас се изпречи възвисока въртяща се бариера. Минах кротко през нея, бутвайки я пред себе си, както е прието. Но настроението на мистър Дамит му диктуваше нещо съвсем различно. Обяви, че ще я преодолее с грациозен прескок. Най-съвестно

си признавам, че силно се усъмних във възможностите му. Сред приятелите ми най-добрите прескоци над всякакви препятствия ги умее мистър Карлайл и тъй като бях наясно, че на него не би му се удало, хич не ми се вярваше точно Тоби Дамит пък да успее. Така че, без да се двоумя, го нарекох „самохвалко“ и рекох, че няма да може. За което щях впоследствие да съжалявам, тъй като той на мига предложи да продаде душата си на Дявола, ако не успее.

Тъкмо щях да наруша обещанието си да не му говоря повече по този въпрос и да го упрекна за явната му неблагочестивост, когато някой досами лакътя ми тихо се прокашля, сякаш изхъмка, а аз се стреснах и се огледах изненадан. На едно място между гредите на моста съзрях достолепно на вид дребно куцо старче. Външността му беше безкрайно изискана: официален черен костюм върху идеално чиста риза с прилежно прегъната яка над бялото шалче, с коса, разделена отпред по момичешки. Пръстите на двете му ръце бяха сключени замислено пред коремчето, а двете му очи бяха качени старателно чак на челото му.

При по-внимателно вглеждане установих, че над гащите си носи черна копринена престилка – нещо, което ми се стори крайно необичайно. Но докато отворя уста да отбележа това изключително обстоятелство, старчето ме прекъсна с повторно „хм!“.

Нямах обаче готовност да отговоря веднага на това негово изказване. На подобни лаконични забележки поначало е почти невъзможно да се отговори. Помня как навремето „Куортърли Ривю“ млъкна озадачено заради думата „Fudge!“[86]. Така че – казвам го без всякакъв срам – се обърнах за помощ към мистър Дамит.

– Какво си намислил, Дамит? – рекох. – Не чу ли, че господинът каза „Хм!“?

Гледах строго приятеля си, докато му говорех тези неща, понеже, честно казано, бях изключително озадачен, а озадаченият човек задължително трябва да склучи вежди и да гледа диво, ако не иска да изглежда глупаво.

– Дамит – отбелязах; и макар обръщението ми да прозвуча като ругатня, най-малко имах подобно намерение. – Дамит – подсказах му, – господинът рече „Хм!“.

Нямам претенции забележката ми да е съдържала някаква особена мъдрост; лично на мен не ми прозвуча никак мъдро; но пък съм забелязал, че въздействието, което някои наши приказки постигат, невинаги съответства на значимостта им в собствените ни очи; с фугасна артилерийска бомба да го бях гръмнал г-н Д. или да го бях треснал по главата с със сборника американска поезия[87], нямаше да постигна поразителния ефект на смущението, което предизвиках с простите думи: „Какво си намислил, Дамит? Не чу ли, че господинът

каза „Хм“?

– Ама ти добре ли го чу? – едва успя да промълви той по някое време, а лицето му взе да променя цвета си по-бързо от знамената на пиратска бригантина, погната от линеен кораб. – Сигурен ли си, че точно това каза? Е, след като толкова здраво съм го закъсал, надявам се поне страхът ми да не проличи. В такъв случай и аз ще му отвърна с „Хм!“.

Един господ знае защо, но отговорът му, изглежда, зарадва възрастния джентълмен. Той излезе измежду подпорите на моста, приближи се с грациозно куцукане и стисна сърдечно десницата на Дамит, не преставайки да го гледа право нагоре в лицето с изражение на най-неподправената добросърдечност, каквато човек може да си представи.

– Сигурен съм, че ще спечелиш, Дамит – каза старецът с възможно най-откровената усмивка, – но няма как да минем без състезание, нали разбираш? Така е по правилник.

– Хм! – отвърна моят приятел и съблече с дълбока въздишка палтото си, върза си носна кърпа около кръста и промени до неописуемост физиономията си, като забели очи и провеси ъгълчетата на устата си. – Хм! – И след известна пауза пак рече: „Хм!“. Подир което не го чух да казва нищо друго освен „Хм!“. „Аха! – помислих си пък аз, но само на ума си, – не съм го виждал досега тъй мълчалив наш Тоби Дамит! Ама така ще е, след като досега не можеше да му се затвори устата. От едната крайност на другата. Зачудих се дали не му е излетяла от главата цялата поредица неподлежащи на отговор въпроси, дето ми ги изстреля, след като му изнесох последната си лекция. Но поне от трансценденталиите явно се бе излекувал.

– Хм! – гласеше отговорът на Тоби, който като че ли беше прочел мислите ми и беше придобил вида на замислена застаряваща овца.

А възрастният джентълмен го хвана под ръка и го отведе в сенчестата част на моста, на няколко крачки от въртящата се бариера.

– Драги мой – каза му, – съвестта ми изисква да ти позволя да се засилиш точно оттук. Изчакай ме да заема мястото си до бариерата, за да се убедя, че прескокът ти ще е достатъчно висок и трансцендентален и ще е придружен със задължителните елементи на пѝлета. Правилникът го изисква, нали ме разбираш? Ще дам командата „Едно, две, три, скок!“. Ти трябва да скочиш чак когато чуеш „Скок!“. – Застана до самата бариера, отдаде се за миг на нещо като дълбок размисъл, после вдигна очи и ми се стори, че се поусмихна, придърпа връзалките на престилката си, огледа съсредоточено Дамит и накрая произнесе уговорената команда:

– Едно… две… три… и… скок!

Щом чу „Скок!“, бедният ми приятел се затича с все сила. Бариерата не можеше да се мери със стиловите претенции на мистър Лорд[88], но не

беше и толкова ниска, колкото изискванията на рецензентите на мистър Лорд, така че бях почти напълно убеден в способността му да я прескочи. Ами ако не успее? – Аха! Това е въпросът! – Ами ако не успее?

– С какво право – попитах – възрастният джентълмен кара другия джентълмен да скача? И изобщо кой е този изкукуригал дядка? Мен ако ме накара да скоча, ще го отрежа като едното нищо и ще му река да върви по дяволите. – Както вече споменах, мостът беше изгърбен и така глупаво покрит, че всеки звук отекваше неприятно във вътрешността му; ехо, на което за пръв път обърнах сериозно внимание едва след като произнесох последните четири думи.

Но казаното, помисленото и чутото от мен траяха само миг. А горкият Тоби скочи по-малко от пет секунди след засилката си. Видях пъргавия му разбег, царствения му отскок от повърхността на моста и ужасните движения с крака, които правеше при извисяването си. Видях полета му и изящното му преминаване току над бариерата; и, естествено, се учудих до безкрайност, когато не прелетя до другата ѝ страна. Самият скок обаче беше изпълнен мигновено и докато се накания да изкажа някое дълбокомислено заключение, мистър Дамит се тръшна по гръб от същата страна на бариерата, от която се беше засилил. В този миг зърнах и как възрастният джентълмен се отдалечава, куцайки чевръсто, след като беше уловил и увил в престилката си онова, дето беше излетяло от сводестия мрак над бариерата. Но нямах време да разсъждавам и да се чудя, понеже Дамит лежеше абсолютно неподвижен, което ме наведе на мисълта, че са пострадали чувствата му и че се нуждае от моята помощ. Приближих се бързо и установих, че е получил нещо като сериозно нараняване. В интерес на истината душата му бе излетяла и въпреки цялото ми старание така и не успях да я открия; поради което реших да го откарам у дома му и да повикам хомеопатите. Междувременно ми хрумна и друга мисъл, отворих съседния прозорец на моста и горчивата истина мигновено ме осени. На около пет фута над бариерата, напряко на пешеходния пасаж под арката, минаваше една от многото хоризонтални железни плоскости, предназначени да служат за разпънки по протежението на целия свод. Именно ръбът на тази разпънка явно бе пронизал сърцето на моя нещастен приятел и отнел душата му.

А той така и не успя да надживее кой знае колко дълго ужасната си загуба. Лекарствата, изписани му от хомеопатите, не бяха много, а самият той се колебаеше дали да вземе и малкото, което му даваха. В крайна сметка състоянието му се влоши и след време той почина за урок на всички позволяващи си да водят буен живот. Оросих гроба му със сълзи, добавих към лявата страна на фамилния му герб диагонална черта[89], а съвсем скромната сметка за харчовете по погребението му изпратих на трансценденталистите. Но тъй като негодниците отказаха

да я платят, наредих веднага да изкопаят мистър Дамит и го разпродадох за кучешка храна.

69 *Щом авторът притежава чисти и целомъдрени навици, няма почти никакво значение, ако творбите му не са дотам строги“ (исп.). – Б. пр.*

70 *Филип Меланхтон (Philipp Melanchthon – латинизирано име на Филип Шварцерд), Philipp Schwartzerdt, 1497–1560) – филолог, философ, хуманист, теолог, автор на новолатински и поет, виден деятел на немската и европейската Реформация. – еарое.*

71 *„Битката на жабите с мишките“ – пародия на „Илиада“, писана вероятно през IV в. пр.н.е. – Б. пр.*

72 *Pierre La Seine (Pietro Lasena, 1590–1636) – италиански учен от френски произход. – еарое.*

73 *Jacobus Hugo, Jacques Hugues – йезуитски свещеник, живял през XVII в. – еарое.*

74 *Евмей – свинарят в „Одисея“; Антиной (111–130) – любовник на римския император Адриан, обожествен след смъртта си; лотофаги – митично племе, обитавало либийското крайбрежие на Африка, хранело се с плода на дървото лотос — всеки, който вкусел от този плод, забравял миналото си; харпии („похитителки“) – богини на вихъра и смъртта в древногръцката митология. – еарое.*

75 *The Antediluvians, or The World Destroyed – поема от д-р Джеймс Макхенри (Dr. James McHenry, 1785–1845). – еарое.*

76 *„Романът в стихове“ Powhatan на амер. хуморист и писател Себа Смит (Seba Smith, 1792–1868) е критикуван от По в журнала „Греъмс“ (Graham’s, VII/1841). – еарое.*

77 *Dial – главният печатен орган на трансценденталистите. – еарое.*

78 *Вероятно По намеква за литературното списание „Янки“ (Yankee) на Джон Нийл (John Neal), което той издава от 1824 до 1827 г., подсказвайки обекта по заглавието на един от романите на Нийл, The Down-Easters („Жителите на Ню Ингланд“, 1833) – еарое.*

79 *Букв. „Тримесечният североамерикански дрънкалник“ – задявка с всички излизащи на три месеца сериозни журнали и най-вече с North American Quarterly. – еарое.*

80 *Престъпленията на мъртвите са неподсъдни (лат.). – Б. пр.*

81 *На латински – Lex Duodecim Tabularum или само Duodecim Tabulae – писмени закони, създадени през 450–449 г. пр.н.е., които по-късно служат за основа на римското право. – Б. пр.*

82 *За мъртвите или хубаво, или нищо (лат.). – Б. пр.*

83 *Toby Dammit от израза to be damned (англ.) – дявол да ме вземе. Самж по себе си фамилното име Dammit може да се възприеме и в смисъл „По дяволите!“. – Б. пр.*

84 Отправка към втората поправка на американската конституция (1789) – „За сигурността на една свободна държава е необходимо добре регулирано опълчение…“. – Б. пр.

85 Парафраза от есето на По „За човека, II.“. – еарое.

86 Глупости, шашми, вид дъвчащи бонбони (англ.), но в случая вероятно По прави някаква алюзия за романите на Томас Мор за приключенията на семейство Фъдж, които несъмнено са оказали влияние върху разказа му „Знаменитост“ (Lionizing). – еарое.

87 Първото издание на антологията „Американски поети и поезия“ (Poets and Poetry of America), съставена от Руфъс Уилмът Грисуолд (R. W. Griswold), излиза през 1849 г. на над 400 страници във формат royal octavo (25 х 16 см), което ѝ е спечелило популярното название „Голямата книга“. – еарое.

88 По използва играта на думи stile (бариера) и style (стил), за да се подиграе с американския поет Уилям У. Лорд (William W. Lord), който в своя сборник „Поеми“ си позволил да включи и бурлеска по една от творбите на По. Самият По нарича Лорд „глупак“ в рецензия, публикувана в „Бродуей Джърнал“ през 1845 г. – еарое.

89 bar sinister (англ.) – знак на незаконороденост; sinister bar (англ.) – злокобна лента. – Б. пр.

Диалогът на Монос с Уна[90]

Μελλοντα ταυτα
Софокъл, Антигона, Неща от бъдещето.

Уна: Родил си се свише?

Монос: Да, най-прекрасна и най-обичана Уна, *родих се свише.* Именно върху мистичното значение на тези думи размишлявах пространно, отхвърляйки попските обяснения, докато накрая самата Смърт ми разкри тайната[91].

Уна: Смъртта!

Монос: Не е ли странно, сладка Уна, как повтаряш като ехо думите ми! Забелязвам и колебливост в стъпките ти… и радостно безпокойство в погледа ти. Величествената новост на Вечния живот[92] те обърква и потиска. Да, тъкмо за Смъртта отворих реч. Как необичайно звучи тук тази дума, дето навремето всяваше ужас в сърца ни… и хвърляше плесен върху всичките ни удоволствия!

Уна: Да, Смъртта – привидението, що се пресищаше на всеки наш пир! А ние, Монос, често се лутахме из разсъждения за същността ѝ! Нима не възпираше тя най-загадъчно човешкото блаженство? Със слова като „дотука ще дойдеш и няма да преминуваш“[93]. Взаимната ни искрена любов, мой Монос, що пламтеше в нашите сърца – как всуе сме вярвали покрай щастието от избуяването ѝ, че радостта ни ще се усилва от собствената ѝ сила? Уви, колкото повече се разрастваше тя, толкова набъбваше и в сърцата ни страхът от злокобния час, забързал се да ни раздели! И с времето обичта взе да ни носи само болка. И да ни кара да смятаме омразата за милост.

Монос: Не говори за тези мъки, скъпа Уна. Сега си моя вече! Завинаги!

Уна: Но нима споменът за минали тъги не е сегашна радост? Много имам още да ти разправям за отминали неща. Но изгарям от желание да чуя първо какво на теб се случи, докато прекосяваше долината на мрака и сянката.[94]

Монос: Имало ли е случай сияйната Уна да е питала нещо Монос и да не получи отговор? Най-подробно ще ти го опиша. На откъде желаеш да започна необичайния си разказ?

Уна: Откъде ли?

Монос: Нали ти поиска.

Уна: Монос, напълно те разбирам. И двамата в Смъртта придобихме човешката склонност да определяме неопределимото. Затуй няма да река „почни от мига, в който свърши ти животът“, а почни от онзи тъжен, тъжен миг, в който, след като треската отмина, изпадна в бездиханна вцепененост, а аз притиснах клепачите ти бледни със страстните пръсти

на любовта.

Монос: Позволи ми най-напред, моя Уна, една дума относно съдбата на човечеството в нашата епоха. Навярно помниш как един-двама от по-мъдрите сред предците ни – мъдри, макар и неоценени от света – си позволиха да се усъмнят в правотата на израза „подоб рение“ по повод напредъка на нашата цивилизация. Във всеки един от петте или шест века, предхождащи непосредствено разложението ни, се е намирал енергичен ум да защити смело принципите, чиято истинност сега се струва безкрайно очебийна на разкрепостения ни разум – същите онези принципи, които е трябвало да подтикнат човешкия род да се подчини на природните закони, а не да се мъчи да ги контролира. И през дълги интервали се пръквали гении, които съзирали във всеки напредък на практическите науки крачка назад в действителната им полезност. И само от време на време поетичният интелект – онзи, който вече считаме за най-възвишения от всички – понеже истините, на които приписвахме най-трайно дълголетие, бяха достижими единствено посредством онази аналогия, която говори с непоколебим тон само на въображението, без да влияе ни най-малко на неподпомогнатия разум – само от време на време успявал поетичният интелект да направи крачка напред в развиването на смътната идея на философията и да открие в мистичната притча за дървото на познанието и за смъртоносния му забранен плод95 ясен намек, че познанието не е предназначено за човека при това невръстно състояние на душата му. Затуй тези хора, поетите, живели и загинали сред презрението, оказвано им от „утилитарианците“ – грубите педанти, присвоили си звание, що подхождало единствено на презрените – затуй тези хора, поетите, мечтаели с копнеж, но не с немъдрост, за онази древност, в която простотата на нуждите ни била сравнима със страстта на радостите ни – дни, в които думата „веселие“ била непозната, тъй тържествено сериозно било щастието ни – онези свети, августейши и блажени дни, в които сините реки се изливали необезпокоявани от бентове сред насечени хълмове към далечни гори самотни, първични, ухайни и неизследвани.

Но всички благородни изключения от общия безпорядък спомагали с противопоставянето си единствено за засилването му. Уви! Доживели сме били до най-пагубния от всичките ни пагубни дни. Великото „движение“ – както гласи лицемерното му название – продължи: болестна бъркотия, и морална, и физическа. Изкуството – Изкуствата – властваха повсеместно, а веднъж окупирали трона, оковаваха тъкмо онзи интелект, който ги бе издигнал до властващото им положение. А Човекът, неспособен да признае всемогъществото на Природата, изпадна в детинско обожание на собствената си придобита и нарастваща власт над стихиите ѝ. И дори докато преследваше някакъв Бог във

въображението си, биде обзет от детинска имбецилност. Но както можеше да се очаква от първопричината за заболяването му, той постепенно се поддаде и на заразата на системното и абстрактното. Заобиколи се с всеобщности. Сред другите странни идеи пусна в ход идеята за всеобщо равенство; и пряко логиката и Бога – пренебрегвайки мощния предупредителен глас на видимо просмукалите се във всички земни и небесни неща закони на *градацията* – предприе какви ли не луди опити да установи всевластваща Демокрация. Но и това зло произхожда неминуемо от най-челната злина – Познанието. Не му е дадено на Човека и да знае и да не умре. В същото това време израснаха безброй димящи градове. Зелени листа се засгърчваха пред огнения дъх на пещите. Красивото лице на Природата се деформира, сякаш поразено от гадно заболяване. И подозирам, сладка Уна, че именно тук не е успял да ни възпре приспаният ни усет за насилственото и непостижимото. Защото вече ми се струва, че сами докарахме собствения си крах, като извратихме вкусовете си или по-скоро, като сляпо пренебрегвахме култивирането им в училищата. А истината е, че в условията на тази криза само вкусът ни – онова намиращо се между чистия интелект и усещането за морален дълг сетиво, чието пренебрегване никога не остава безнаказано, – че точно тогава единствено вкусът е можел да ни върне кротко към Красотата, Природата и Живота. Жалко обаче за чистия съзерцателен дух на Платон! Жалко за онази μουσικη[96], която заслужено се смята за всеобхватно възпитание на душата! Жалко и за него, и за нея! – защото точно те са ни били нужни тогава, когато бяха напълно забравени и презрени.

Обичаният и от двама ни философ Паскал го е казал съвсем точно: tout notre raisonnement se réduit à céder au sentiment[97]; тоест не е изключено, че ако е разполагало с повече време, чувството за естественото е щяло да надделее отново над наложеното ни от школското строго математическо мислене. Но и това не дочакахме. Остаряването на света бе преждевременно причинено от невъздържаността на познанието. Това обаче масата от човечеството изобщо не долови или поне се преструваше, че не го вижда, докато живееше в похот, но и в нещастие. Лично мен обаче миналото на Земята ме е научило, че най-висшата цивилизация се заплаща с най-широко разпрострелите се руини. Имах предчувствие за очакващата ни съдба от сравнението между непретенциозния и дълговечен Китай със строителката Асирия, с астролога Египет и с по-коварната и от двете Нубия – турбулентната майка на всички Изкуства[98]. В историята на тези региони просветна лъч от Бъдещето. Индивидуалните превземки на последните три са се развили като местни заболявания по Земята и индивидуалното им отхвърляне било в резултат от топикалното приложение на лечебни средства; но не можех да си представя как инфектираният свят като

цяло ще се съвземе освен чрез смъртта. И за да не изчезне човешката раса, не виждах друг начин освен чрез „прераждане свише“.

И точно тогава, най-скъпа ми красавице, започнахме да увиваме ежедневно душите си в мечти. Точно тогава, в полумрака, разговаряхме за бъдните дни, когато белязаната от нанесените ѝ от Изкуството рани земна повърхност, преминала преди това през очищението, което единствено може да заличи правоъгълните гнусотии, ще се обнови чрез зеленината, планинските склонове и засмените води на Рая и ще стане най-сетне годно за обитаване от човека място[99]; за пречистения от Смъртта човек – за човека, чийто вече възвишен интелект няма повече да се трови с познание, за спасения, възстановен, блажен и станал безсмъртен и въпреки това все още веществен човек.

Уна: Прекрасно помня тези разговори, драги Монос. но епохата на огненото отхвърляне не беше толкова надвиснала над нас, колкото си мислехме, нито колкото ни внушаваше спомenатата от теб поквара. Хората продължаваха да живеят и да умират поотделно. Самият ти се поболя и замина в гроба, където вярната ти Уна незабавно те последва. И макар че изминалият оттогава и измъчилият задрямалите ни усещания век най-сетне ни събра, той все пак беше, мой скъпи Монос, цял безкраен век.

Монос: Или по-точно се равняваше на точка в неясната безкрайност. Безспорно аз умрях, след като Земята бе навлязла в своята дълбока старост. Отстъпих пред бушуващата треска със сърце, изпълнено с тревога, породена от общия хаос и разложение. След няколко дни, изпълнени с болка и най-вече с екстатичен делириумен унес, чиито прояви ти реши, че са израз на болка, а аз се мъчех безсилно да разсея заблудата ти – след много дни ме обзе, както ти се изрази, бездиханна и неподвижна вцепененост, а насъбралите се около мен я взеха за Смъртта.

Думите не дават ясна представа за нещата. Състоянието ми не ме беше лишило от сетивата ми. Не усетих някаква съществена разлика в сравнение с крайната инертност на човек, който, прекарал неподвижно и проснат по гръб дълъг и дълбок сън посред летен ден, започва да се прокрадва обратно към съзнанието си благодарение на пълната достатъчност на изкарания сън, без да го будят други външни дразнители.

Престанал бях да дишам. Пулсът ми беше спрял. Сърцето вече не туптеше. Волята ми си беше намясто, но нямах сила. Сетивата ми бяха необичайно активни, но по особено ексцентричен начин – често разменяха най-произволно функциите си. Вкусът и обонянието се бяха смесили необяснимо в едно общо, ненормално и изключително мощно усещане. Розовата вода, с която ти нежно навлажняваше до последно

устните ми, ми внушаваше ухайни мисли за цветя – фантастични цветя, далеч по-прекрасни от срещащите се по старата Земя, чиито прототипи виждаме в момента да цъфтят наоколо ни. Клепачите – прозрачни и обезкървени – не можеха да попречат напълно на зрението ми. И тъй като не разполагах с цялата си воля, не можех да движа очните ябълки в кухините им, но затова пък виждах с определена яснота всички предмети в обхвата на визуалното полукълбо; попадащите върху външната ретина или в ъгъла на окото лъчи създаваха много по-ярък ефект в сравнение с онези, които идваха пряко насреща или стигаха до вътрешната повърхност. При първия случай обаче ефектът беше аномален до такава степен, че го усещах единствено като звук – на моменти сладък, в други – нехармоничен, съответстващ на самите вещи около мен, някои от които бяха по-светли, други – тъмни, със заоблени или ръбести очертания. А слухът – засилен донякъде, но не и неравномерен – възпроизвеждаше реалните звуци с екстравагантна точност, все едно ги усещах, допирайки се до тях. Самият допир пък беше претърпял още по-странна промяна. Впечатленията от него възприемах със закъснение, но затова пък ми оставяха неизличим спомен и произвеждаха у мен висше физическо удоволствие. Така и натискът на сладките ти пръсти върху клепачите ми, отпървом възприети посредством зрението, впоследствие, много време след като ги отдръпна, изпълниха цялото ми същество с неизмеримо чувствено удоволствие. Пак повтарям – с чувствено удоволствие. Защото всичките ми възприятия бяха изцяло чувствени. Подаденият от сетивата към пасивния мозък материал не беше в ни в най-малка степен оформен от мъртвия ум. Болката беше незначителна, удоволствието – голямо; морална болка или удоволствие не изпитвах изобщо. Ухото ми долавяше и най-отчаяните ти вопли с всичките им скръбни извивки и оценявах до една вариациите на тъжния им тон; но за мен те не бяха нищо друго освен приглушени музикални звуци; умрелият мой разсъдък не придобиваше чрез тях и най-малка представа за породилата ги скръб; а едрите ти сълзи, които капеха безспирно по лицето ми и говореха на околните за сломеното ти сърце, изпълваха всяка моя клетка единствено с екстаз. И затуй Смъртта, за която насъбралите се шепнеха със страхопочитание, аз отъждествявах само с теб, сладка моя Уна, и с шумните ти ридания.

Облякоха ме за полагане в ковчега три-четири смътно тъмнеещи фигури, които се суетяха наоколо. И които, докато се мяркаха пред очите ми, ми се явяваха само като очертания; и едва след като се изместеха встрани, образите им създаваха у мен представа за писъци, стенания и други мрачни изрази на смут, на ужас или на злочестина. Единствена ти, облечена в бяла роба, се движеше около мен с музикални стъпки.

Денят си отиваше и с отслабването на светлината му ме обзе смътно

притеснение – като онова, което спящият усеща, когато покрай ушите му се разнасят непрестанно тъжни звуци: приглушен, далечен камбанен звън, траурен, на дълги, но равномерни интервали, примесен с меланхолични сънища. Настъпи нощ, а заедно със сенките ѝ – и силно безпокойство. Нещо тежко, неопределено, но ѝ осезаемо буквално притискаше крайниците ми. Чувах и някакво стенание, все едно далечен тътен от морски прибой, но по-продължителен и ставащ все по-силен с настъпването на тъмнината след първоначалния здрач. Изведнъж някой внесе светлина в стаята и тътенът премина в чести неравни изблици на същия звук, но не толкова страшни и ясно доловими. Масивният натиск също поотслабна, а от пламъка на всяка от многобройните лампи към слуха ми се понесе непрекъснат мелодичен монотонен акорд. И когато ти, скъпа Уна, се доближи до леглото, върху което лежах възнак, приседна кротко до мен и прилепи уханните си устни към челото ми, в гърдта ми запърха и се смеси с предизвиканите от обстоятелствата чисто физически усещания нещо сродно – някакво чувство, което полудолови, полуотвърна на искрената ти обич и скръб; но чувството, вместо да се вкорени в небиещото ми сърце, ми се стори по-скоро сянка, отколкото реалност, и бързо се изпари, превръщайки се първо – във върховен покой, а след това – в предишното чисто чувствено удоволствие.

И от руините и хаоса на обичайните сетива, в мен сякаш се надигна шесто, идеално във всяко едно отношение сетиво, което ме докара до див екстаз, при това – екстаз все пак физически, въпреки пълното неучастие на възприятията ми. Всички движения в животинското ми тяло бяха отмрели. Ни мускулче не трепваше, ни нервно окончание не вибрираше, ни една артерия не пулсираше. Затова пък в мозъка ми се появи нещо, което човешкият разум е неспособен дори най-смътно да опише. Осмелявам се да го определя като неуверена умствена пулсация – духовното олицетворение на абстрактното човешко усещане за Време. Абсолютната равномерност на това движение – поне такова, каквото аз го усещах – успя да пренастрои цикличността на орбитите на самите небесни тела. С негова помощ проследявах нередовното измерване на времето от страна на часовника над огнището и на джобните часовници на прислугата. Тиктаканията им резонираха в ушите ми. И най-лекото отклонение от истинската пропорция – а отклоненията бяха повсеместни – ми влияеше така, както профанирането на абстрактната истина обижда чувството за нравственост по тази земя. Макар в цялото помещение да нямаше дори две времеизмервателни устройс тва, които да отмерват еднакво точно секундите, не ми беше никак трудно да задържам в съзнанието си тоновете им и съответното отклонение на всяко едно от тях. И тъкмо това изострено, перфектно, самоподхранващо се усещане за времетраене – това чувство,

съществуващо (както човек не би могъл дори да започне да си го представя) независимо от която и да било поредица от събития – тази идея – това шесто чувство, изникнало от пепелта на останалите, се оказа първата очебийна и сигурна крачка на безвремевата душа през прага на времевата Вечност.

Настана полунощ, а ти не се отделяше от мен. Всички останали бяха излезли от стаята на Смъртта. Положили ме бяха в ковчега. Лампите мъждукаха – това поне усещах по монотонното им тремоло. После тремолото неочаквано загуби яснота и сила. И накрая съвсем утихна. Парфюмът в ноздрите ми се изпари. Формите престанаха да смущават зрението ми. Натискът на Мрака се надигна от гърдта ми. Някакъв тъп токов удар като да прониза тялото ми, последван от пълна загуба на усещането за допир. Всичко, наричано от човека „сетива“, се сля в единственото усещане за цялост и в едно преобладаващо чувство за продължителност. Най-сетне тленното тяло бе поразено от ръката на смъртоносното Разложение.

Но чувствителността не си беше отишла напълно; по силата на някаква летаргична интуиция съзнанието и остатъчното усещане все още подхранваха част от функциите ѝ. Давах си сметка за обхваналите плътта потресаващи промени и както спящият понякога усеща телесното присъствие на надвесилия се над него човек, така и аз, сладка моя Уна, не губех смътното усещане, че не си се отделила от мен. И затова по обед но време на втория ден успях да доловя движенията, които те отдръпнаха от мен, затвориха ме в ковчега и го качиха в катафалката, откараха ме до гроба, спуснаха ме в него, затрупаха ме с пръст и ме зарязаха сред мрак и разложение да спя своя тъжен, скръбен сън там, при червея.

Тук, в този затвор, който няма много тайни за разкриване, прекарах дни, седмици и месеци; душата следеше плътно всяка отлитаща секунда и без усилие отбелязваше заминаването ѝ – без усилие и без цел.

Мина година. Съзнанието за битност отслабваше с всеки изминал час, а на негово място се настаняваше все по-осезаемо простото усещане за местонахождение. Понятието за цялост се сливаше с понятието за място. Ограниченото пространство около някогашното тяло все повече се преливаше в него. Докато накрая, както често се случва със спящия човек (понеже Смърт та се изобразява най-вече посредством съня и неговия свят) – накрая, както понякога се е случвало на Земята с дълбоко спящия, стреснат в съня си от мимолетна полусветлина, но все още обгърнат наполовина от сънищата си – така и над мен, притиснатия в обятията на Сянката, се мярна единствената способна да ме стресне светлина – светлината на трайната Любов. Мъже се трудеха върху черния гроб, в който лежах. Изхвърляха влажната пръст. И положиха

върху гниещите ми кости ковчега на Уна.

И отново настана празнота. Мъглявата светлина угасна. Едва доловимото вълнение затихна в покой. Много светлини се изредиха. И пръстта към пръст се върна.100 Храната на червея свърши. Усещането за битност накрая изчезна, заменено напълно – заедно с всичко останало – от доминиращото и вечно присъствие на автократите Място и Време. За онова, което вече не съществуваше, за онова, което вече не притежаваше форма, за онова, което нямаше и мисъл, за онова, което бе лишено от покой, за онова, което бе останало без душа, но в което не участваше и никаква материя, за цялото онова нищо, но и за цялото му безсмъртие, гробът все още беше дом, а разлагащите часове – негови обитатели.

90 Монос (гр.) – един; уна (лат.) – една. – еаров.

91 Ср. „Иисус му отговори и рече: истина, истина ти казвам: ако някой се не роди свише, не може да види царството Божие.“ – Библия, Новий Завет, Свето Евангелие от Иоана 3:3. – еаров.

92 „А вечен живот е това, да познават Тебе“ – пак там, 17:3. – еаров.

93 Вж. Библия, Ветхий Завет, Книга на Иова 38:11. – еаров.

94 Вж. Библия, Ветхий Завет, Псалтир 22:4: „Да тръгна и по долината на смъртната сянка, няма да се уплаша от злото, защото Ти си с мене“. – еаров.

95 Вж. Библия, Ветхий Завет, Битие 2:17 – „от дървото за познаване добро и зло, да не ядеш от него; защото, в който ден вкусиш от него, бездруго ще умреш“, и 3:3-5 – „само за плодовете на дървото, що е посред рая, рече Бог: не яжте от тях и не се докосвайте до тях, за да не умрете. Тогава змията рече на жената: не, няма да умрете; но Бог знае, че в деня, в който вкусите от тях, ще ви се отворят очите, и ще бъдете като богове, знаещи добро и зло“. – еаров.

96 Сред атиняните понятието музика (μουσικη) е носело много повече значения, отколкото за нас. Включвало е не само такта и мелодията, но и поетичната дикция, прочувствеността и творчеството – всяко едно в най-широкия смисъл на съответната дума. При тях изучаването на музиката било всъщност равносилно на едно всеобщо усъвършенстване на вкуса – на онова, което разпознава Красотата, за разлика от разума, който се занимава единствено с истината. – Б. а.

97 Всичките ни разсъждения отстъпват пред чувството (фр.). – еаров.

98 Мнозина учени сред съвременниците на По смятали нубийската и етиопската култура за по-стари от египетската. – еаров.

99 Както отбелязва и в „Разговорът на Ейрос с Хармион,“ По е смятал, че предсказаният в Новия завет (Откровение на Свети Иоана Богослова 21:1) край на света: „И видях ново

небе и нова земя, защото предишното небе и предишната земя бяха преминали, и морето вече го нямаше“ – е щял да засегне само повърхността на земното кълбо. – еарое.

100 *Вж. Библия, Ветхий Завет, Битие 3:19: „защото пръст си и в пръст ще се върнеш“. – еарое.*

Разговорът на Ейрос и Хармион[101]

Този апокалиптичен разказ от жанра научна фантастика е публикуван за първи път в Burton’s Gentleman’s Magazine през 1839 г. Двете действащи лица, кръстени след смъртта им Ейрос и Хармион, разговарят за това как е свършил светът. Загиналата в апокалипсиса Ейрос описва обстоятелствата на починалата десет години по-рано Хармион: новооткрита в Слънчевата система комета се приближава към Земята. Оказва се, че изпитваните от хората редуващи се усещания на бодрост, а след това на болка и делириум се дължат на загубата на азот в атмосферата; останалият в нея чист кислород избухва при стълкновението с ядрото на кометата.

Πυρ σοι προσισω
Огън ще ти донеса.
„Андромаха“ от Еврипид

ЕЙРОС

Защо Ейрос ме наричаш?

ХАРМИОН

Защото от сега насетне така ще се казваш. И ти моето земно име забрави и ме наричай Хармион.

ЕЙРОС

Но това значи, че не сънувам!

ХАРМИОН

Сънища не ни се полагат вече; а за всички тези загадки – после. Радвам се, че те виждам такава, каквато беше приживе, и със здрав разум. Булото на сянката е паднало от очите ти. Имай кураж и от нищо не се бой. Полагащите ти се дни на вцепенение изтекоха; от утре лично аз ще те въведа в пълната радост и чудесата на новото ти съществуване.

ЕЙРОС

Права си, не чувствам вече никакво вцепенение. Изчезнало е напълно. Напуснали са ме и дивата болест, и ужасната тъма и не чувам вече онзи влудяващ, стремителен, ужасен шум, като „глас от много води“[102]. Но сетивата ми, Хармион, са озадачени от изостреното им възприятие на новото.

ХАРМИОН

След някой и друг ден ще ти мине; но аз въпреки всичко те разбирам и ти съчувствам. Десет земни години изтекоха, откакто изживях това, което ти в момента изживяваш… а споменът отказва да се заличи. Но в Едем не ти се полага да изпиташ повече болки.

ЕЙРОС

В Едем ли каза?

ХАРМИОН

В Едем.

ЕЙРОС

О, божичко! Имай милост, Хармион! Как тежко е величието на всичко наоколо – на неизвестното, току-що опознато, на предполагаемото Бъдеще, сляло се с височайшето и сигурно Настояще.

ХАРМИОН

Не се борѝ сега с подобни мисли. За туй утре ще си говорим. Умът ти е разбунен и вълнението му ще се уталожи, ако се обърнеш към спомените си. Не гледай нито настрани, нито напред, а просто се обърни назад. Изгарям от нетърпение да чуя подробности за смайващото събитие, което те захвърли между нас. Опиши ми го. Дай да разговаряме за познати ни неща на познатия ни стар език от тъй страшно загиналия свят.

ЕЙРОС

Страшно, ужасно страшно! – наистина не сънувам.

ХАРМИОН

Сънищата свършиха. Скърбиха ли много за мен, моя Ейрос?

ЕЙРОС

Да са скърбили? Безкрайна беше скръб. Витаеше над твоя дом до онзи най-последен час облак на дълбока печал и неизличима горест.

ХАРМИОН

Кажи ми нещо повече за този последен час. Не заб равяй, че освен голия факт за станалата катастрофа, нищичко не знам. Напускайки човечеството, на път към Нощта минах през Гроба – и ако не се лъжа, по него време никой не очакваше бедствието, което ви сполетя. Но аз впрочем малко познавах тогавашната спекулативна философия.

ЕЙРОС

Конкретното бедствие в действителност от никого не бе очаквано, както казваш. Но астрономите отдавна обсъждаха аналогични нещастия. Излишно е според мен, приятелко, да ти напомням: още по времето, когато ни напусна, хората бяха постигнали съгласие, че пасажите в най-светите писания, вещаещи окончателния край на света сред пламъци, се отнасяли единствено за земната кора[103]. Но що се отнася до конкретния причинител на разрухата, през онази епоха астрономическите познания

бяха навели хората на грешната мисъл, че кометите не представляват огнена заплаха. Знаеше се вече, че тези небесни тела притежават умерена плътност. Наблюденията бяха показали, че са преминали покрай спътниците на Юпитер, без да окажат съществено влияние нито върху масите, нито върху орбитите на тези вторични планети. Отдавна бяхме почнали да възприемаме въпросните скитници като парообразни създания с невъобразимо ниска плътност, неспособни дори при пряк сблъсък да нанесат каквато и да е вреда на солидното ни земно кълбо. А и страхът от сблъсък беше далеч от ума ни, след като ни бяха известни свойствата на всички тези комети. От много отдавна беше отхвърлена като невъзможна идеята, че една от тях може да стане причинител на огненото ни опустошение. Въпреки всичко в последно време сред човеците се разпространяваха приказки за чудеса и луди фантасмагории. И макар че истинските страхове от такива неща обхванаха само единици от най-невежите, съобщението на астрономите, че са открили нова комета, бе масово посрещнато с неописуеми вълнения и голямо недоверие.

Незабавно се заеха да изчислят свойствата на странното небесно тяло, при което наблюдателите се съгласиха единодушно, че пътят му в перихелия ще го доведе съвсем близо до Земята. Намериха се даже двама-трима сравнително по-неизвестни астрономи, които категорично предсказваха, че контактът е неизбежен. Не мога да ти опиша ефекта, който мнението им оказа върху хората. В продължение на няколко кратки дни никой не приемаше това твърдение, което мозъкът им – отдавна зает със светски съображения – просто отказваше да побере. Но когато даден жизневажен факт е самата истина, все някога успява да влезе и в най-тъпите глави. Хората до един се убедиха, че астрономическата наука не лъже и седнаха да чакат кометата. А тя в началото като че никак не бързаше да се приближи, нито видът ѝ беше необикновен в каквото и да било отношение. Цветът ѝ беше тлеещо червен, опашката ѝ – едва забележима. В продължение на седем-осем дни не забелязахме диаметърът ѝ да се увеличава видимо, само цветът ѝ се поизмени. Междувременно хората зарязаха обичайните си занимания и се отдадоха на все по-оживените начинати от философите дискусии относно кометните ѝ свойства. И най-невежите успяха да размърдат бавните си мозъци, насочвайки ги към подобни разсъждения. А по-учените отдадоха целия си интелект – направо душите си – на всичко друго, но не и на успокояване на страховете, нито на поддържането на любимата си теория. Вместо това започнаха да търсят, буквално да се бъхтят в издирването на правилните възгледи. Стенеха в преследване на идеалното познание. Истината се възнесе върху чистотата на собствената си сила и нарастващо величие, а на мъдрите не им остана друго, освен да ѝ се кланят и да я обожават.

Че надвисналата опасност от сблъсък можела да доведе до материални щети за нашето земно кълбо и жителите му, беше възглед, който губеше ежечасно влиянието си сред мъдрите; а на мъдрите им бе позволено най-щедро да управляват мисълта и въображението на тълпата. Демонстрирано ѝ бе, че ядрото на кометата отстъпва по плътност и на най-редкия земен газ; непрекъснато се изтъкваше колко безвредно била преминала подобна посетителка посред спътниците на Юпитер и това успокояваше изпадналите в ужас души. С подклаждана от страха сериозност теолозите тълкуваха на хората библейските предсказания с непозната дотогава прямота и простота. Убеждаваха де когото срещнат, че краят на земята щял да настъпи всред пламъци, а пък кометите не били огнени тела (както вече се знаело от всекиго), така че всички посрещаха с безкрайно облекчение вестта, че предсказаната катастрофа няма да се състои. Заслужава си да се спомене, че масовите предразсъдъци и грубото изопачаване на фактите във връзка с различните епидемии и войните – предразсъдъци, които били могли да предизвикат и поява на комета – сякаш бяха забравени. С внезапен напън на мишците разумът като да бе успял да изхвърли суеверието от трона му. И най-безсилният интелект сякаш черпеше мощ от изключителния интерес към явлението.

Особено внимание се обръщаше на дребните злини, които сблъсъкът можел евентуално да породи. Сред тях учените изброяваха слаби геологически сът ресения, вероятни промени в климата, а оттам – и в растителността, а така също и възможни магнитни и електрически смущения. Мнозина пък уверено твърдяха, че нямало да има никакви видими или осезаеми последици. А докато се водеха всички тези дискусии, обектът им идваше все по-близо, диаметърът му се увеличаваше и светлината му се усилваше. А човечеството все повече посърваше. Прекратена беше всякаква човешка дейност.

Всеобщото усещане достигна своя върхова точка, след като по някое време кометата доби размер, невиждан при което и да било по-ранно посещение. А хората, отърсили се и от последната надежда, че астрономите може да са се заблудили, се увериха окончателно, че над тях е надвиснала беда. Изгуби се химеричният аспект на ужаса им. Сърцата на най-храбрите започнаха да думкат бясно в гърдите. Но само за няколко дни дори тези чувства се съчетаха с още по-непоносими усещания. Изгубихме способността да мислим по *привичния* си начин за странното небесно тяло. Изчезнали бяха всичките му *исторически* свойства и то вече ни потискаше с отвратителната *новост* на емоциите. Престанахме да го възприемаме като астрономическо явление и придобихме чувството, че на сърцата ни е седнал инкубус, а умовете ни са затиснати от гъста сянка. С невъобразима скорост то възприе естеството на гигантска мантия от рехав пламък, разпростряла се от

единия хоризонт до другия.

Но дойде нов ден и хората задишаха по-свободно. Безспорно вече се намирахме под въздействието на кометата – а бяхме все още живи. Нещо повече: усещахме необичайна гъвкавост в телата си и пъргавост на мисълта си. Изключителната липса на плътност, характеризираща обекта на ужаса ни, беше безспорна – останалите небесни тела се виждаха ясно през него. Междувременно заобикалящата ни растителност беше претърпяла видима промяна и с това ни вдъхваше вяра, след като мъдрите бяха предсказали подобно развитие. Всяко изникнало от земята растение беше избуяло в невиждана дотогава зеленина.

Но дойде един ден, когато стана ясно, че злото все пак е на път да ни застигне. Знаехме поне, че първо ще дойде ядрото. Необикновена промяна настъпи у всички хора и първото усещане за болка подаде див сигнал за всеобщи вопли и страх. Това първо усещане за болка се изрази в мощно стягане около гърдите и белите дробове и непоносима сухота на кожата. Вече никой не отричаше, че атмосферата ни е пострадала из основи; структурата ѝ и възможните изменения, които се очак ваше да претърпи, станаха тема на всеобщи дебати. Резултатите от изследванията пронизаха с неописуемо мощен токов удар универсалното човешко сърце.

Отдавна знаем, че въздухът около нас представлява смес от кислороден и азотен газ в съотношение двайсет и една части кислород към седемдесет и девет части азот в сто атмосферни. И че без кислород – основен фактор при горенето, проводник на топлина и най-мощен и енергичен двигател в природата – не може да има живи същества. Че за разлика от кислорода азо тът не поддържа нито живота, нито пламъка. И беше доказано, че изживеният напоследък подем в животинския дух се дължал на неестествено високото наличие на кислород. Страхът обаче беше породен от продължението, от развитието на тази идея. До какво щеше да доведе пълното отсъствие на азота? До неконтролируемо, всепоглъщащо, повсеместно и мигновено възпламеняване – до тоталното сбъдване и в най-дребните и най-кошмарните подробности на огнените и страховити отхвърляни предсказания на Светото писание.

Има ли смисъл, Хармион, да ти описвам отприщилата се сред човечеството паника? Тъкмо нищожната плътност на кометата, изпълвала ни дотогава с надежди, се превърна в източник на горчиви предчувствия. Едва забележимото ѝ газообразно състояние вече ни предсказваше недвусмислено подготвения ни от Съдбата край. А отминалият току-що ден отнесе със себе си и последната смътна надежда. От бързата промяна във въздуха се задъхвахме. Червената кръв

се втурна буйно по тесните тръбопроводи. Всички бяха обладани от бесен делириум и запищяха масово с трепперещи, протегнати към заплашителните небеса ръце. Но ядрото на разрушителя бе вече над главите ни; дори сега, в Едема, изтръпвам при спомена. Затова ще бъда кратка – като поразилата ни гибел. За миг избухна дива, ослепителна светлина, която заля и прониза всичко. Последва я – да се преклоним, Хармион, пред изключителната величавост на славния наш Господ!, – последва я мощен ревящ и всепокоряващ звук, излязъл сякаш от собствената МУ уста; а цялата надвиснала маса от етера, в който съществувахме, избухна в силен пламък, чиято ненадмината яркост и изпепеляваща жега не могат да бъдат описани дори от живеещите сред чистото познание небесни ангели. Така свърши всичко.

101 *Придружителки на Клеопатра, фигуриращи в „Антоний и Клеопатра“ на Шекспир под имената Ира и Хармиана. – еарое.*

102 *Вж. Библия, Новий Завет, Откровение на Свети Иоана Богослова 14:2: „И чух глас от небето като шум от много води и като звук от силен гръм“. – еарое.*

103 *Вж. Библия, Новий Завет, Второ Съборно Послание на Свети Апостол Петра 3:10: „И ще дойде денят Господен, както крадец идва нощем; тогава небесата с шум ще преминат, стихиите ще пламнат и ще се разрушат, а земята и всички неща по нея ще изгорят“. – еарое.*

Дяволът в камбанарията

Всеизвестно е, поне в най-общи линии, че най-хубавото място на този свят е – или, уви!, беше – населеното от холандци селце Вондервотаймитис[104]. И тъй като е доста отдалечено от главните пътища, някак си захвърлено настрана, вероятно малцина мои читатели са ходили дотам. Затова на онези, които не са го посещавали, смятам, че ще е редно да предложа поне кратко описание. А такова е повече от наложително предвид намерението ми да предизвикам обществено съчувствие към жителите му, като разкажа за случилите се напоследък в селцето бедствени събития. Онези, които ме познават, няма ни най-малко да се усъмнят в това, че ще положа максимални усилия да изпълня този самоналожен дълг с цялата строга безпристрастност, с полагащото се задълбочаване във фактите и старателното позоваване на външни авторитети, което е отличителен белег за всеки стремящ се да се окичи с титлата „историк“.

Позовавайки се на съвкупната доказателственост на разните там медали, ръкописи и надписи, мога най-убедено да заявя, че от самото си създаване селцето Вондервотаймитис е останало в точно онова състояние, в което се намира и днес. За жалост, за самата дата на произхода му мога да се произнеса единствено с онзи вид мъглява категоричност, която математиците са принудени понякога да приемат за даденост в определени алгебрични формули. Тоест смея да твърдя, че поради безкрайната си отдалеченост в древността, е изключено въпросната дата да бъде установена с каквато и да е точност.

С тъга следва да отбележа също така, че търпя критика и във връзка с произхода на названието Вон дервотаймитис. Сред изобилието от възгледи по този толкова деликатен въпрос – едни проницателни, други подплатени със знания и трети зас лужаващи доста противоположна оценка – така и не намирам що-годе задоволителен отговор. Макар че съм склонен до известна степен да възприема с определени уговорки идеята на Грогсуиг – съвпадаща почти изцяло с онази на Краутаплентей[105] – която гласи: „Vondervotteimittis — Vonder, lege Donder — Votteimittis, quasi und Bleitziz — Bleitziz obsol: — pro Blitzen“[106]. Най-откровено казано, тази теория намира известна подкрепа в наличието на следи от електрически удар по върха на кулата над местното кметство. Но аз лично не бих се наел да взема страна по толкова важна тема, затова предпочитам да насоча желаещия информация читател към Oratiunculae de Rebus Praeter-Veteris на Дундергуц. Вж. също De Derivationibus на Блундербуцард, фолио, изд. с готически шрифт, червени и черни букви, ключова тема, неномерирани страници, а така също съдържащите се там саморъчно написани бележки от Щуфенпуф и коментарите под линия на Грунтундгуцел[107].

Независимо от неяснотата, обгърнала датата, на която е било основано селцето Вондервотаймитис, както и произхода на наименованието му, то несъмнено, както вече имах възможността да подчертая, е съществувало винаги във вида, в който го е заварила настоящата епоха. И най-възрастният му жител не е в състояние да си спомни дори минимална промяна във вида му в което и да било отношение; нещо повече – и най-малкият намек за подобна възможност се възприема като обида. Селцето е разположено в идеално кръгла долина с обиколка около четвърт миля, заобиколена отвсякъде с плавно издигащи се хълмове, отвъд които никой от обитателите му не е посмял да си покаже носа. Основната причина за това им нежелание се явява твърдото им убеждение, че оттатък хълмовете няма нищо.

Около долината (която е доста равна и застлана изцяло с плоски каменни плочи) се проточва непрекъснат низ от шейсет къщурки. Тъй като до една са разположени с гръб към хълмовете, те по принуда гледат към центъра на долината, отстоящ на някакви си шейсет ярда от предната врата на всяка сграда. Пред всяка къща има градинка с обиколна пътека, слънчев часовник и двайсет и четири зелки. Самите сгради са толкова еднакви, че са абсолютно неразличими една от друга. Поради своята древност притежават доста необичайна архитектура, което обаче не им пречи да са поразително живописни. Изградени са с добре изпечени тухлички – червени с черни краища, – което придава на стените им вид на огромни шахматни дъски. Фронтоните им са откъм фасадите, а около цялата къща, над стрехите и предния вход минава корниз. Прозорците им са тесни и хлътнали навътре, разделени на многобройни квадратчета и с широки делители. Покривът се състои от безброй цигли с дълги навирени крайчета. Цялата им дървения е тъмна на цвят и с много резба, отличаваща се обаче с доста голямо еднообразие, понеже от незапомнени времена дърворезбарите от Вондервотаймитис са умеели да дялат само две изображения – на часовник и на зелка. Тях обаче владеят до съвършенство и ги включват с изключителна изобретателност навсякъде, докъдето им достига длетото.

Къщите им са толкова еднакви отвътре, колкото са и отвън, а и мебелировката следва само една схема. Подът е застлан с квадратни плочи, столовете и масите са от черно на вид дърво с тънки криви крака, завършващи във формата на кучешки лапички. Лавицата над огнището е широка и вдигната нависоко и не само е опасана по тясната страна с изображения на часовници и зелки, но и носи точно по средата си отгоре мощно тиктакащ истински часовник с две саксии със зелки, строени като асистентки от двете му страни. А между всяка зелка и часовника пък е поставен по един мъничък китаец с широка дупка в огромното шкембе, през която се вижда часовников циферблат.

Огнищата са широки и дълбоки, със зли на вид криви подпори за

дървата. Непрестанно гори буен огън, а окаченият отгоре му огромен котел е пълен с наденици и кисело зеле, които стопанката непрестанно разбърква. Самата тя е стара дебелана със сини очи и червендалесто лице, а на главата си носи голяма колкото тава шапка, украсена с лилави и жълти панделки. Роклята ѝ е от груб оранжев ленено-вълнен плат, използван обилно отзад и много пестеливо в кръста – доста пестеливо и в едно друго отношение, защото стига само до средата на прасците ѝ. А те, както и глезените ѝ, са доста ячки, но поне са скрити в прилични на вид тънки зелени чорапи. Обувките – от розова кожа – са привързани с по няколко жълти панделки, оформени като зелки. В лявата ръка държи малък тежък холандски часовник, а с дясната – черпака за киселото зеле с наденицата. До нея стои дебел котарак на тигрови шарки със завързан за опашката детски часовник играчка, сложен там на шега от „момчетата“.

А самите момчета – три на брой – в момента са в градината и се занимават с прасето. И тримата са високи по два фута и носят триъгълни шапки, лилави, стигащи до бедрата им сетрета, кожени панталони до колените, червени чорапи, тежки обуща с големи сребърни катарами и дълги сюртуци с едри седефени копчета. Всеки е захапал лула и в дясната си ръка държи топузесто часовниче. Пуфва веднъж с лулата, поглежда часовника, после пак го поглежда и пак пуфва с лулата. Прасето пък – едро и мързеливо – е заето да дъвче опадалите от зелките листа и от време на време се мъчи да ритне златното часовниче играчка, което калпазаните са вързали и на неговата опашка, че да не отстъпва по хубост на котарака.

Току пред предната врата седи стопанинът на къщата на стол с висока облегалка и кожена седалка, със странични облегалки за ръцете и с криви крака, завършващи с подобие на кучешки лапички, каквито имат и масите. Пухкавият дребен джентълмен има големи кръгли очи и огромна двойна гуша. Облеклото му е като на момчетата – така че не е необходимо да го описвам повече. Единствената разлика е в лулата, която е малко по-голяма от техните и му позволява да прави по-големи облаци от дим. И той носи часовник, само че в джоба си. Откровено казано, него го вълнува нещо по-важно от часовника – а какво е то, ще поясня след малко. Кръстосал е десния си крак над лявото коляно, изражението му е сериозно и всеки момент погледът на поне едно от очите му е вперен решително в определен забележителен обект в самия център на равнината.

Обектът пък е монтиран в островърхата кула на кметството. Градските съветници са до един дребни, закръглени, мазни, интелигентни мъже с големи колкото панички очи и дебели двойни гуши, с тази разлика, че палтата им са много по-дълги и катарамите на обущата им – много по-големи в сравнение с онези на обикновените жители на

Вондервотаймитис. Откакто съм в селцето, успяха да проведат няколко специални събрания, на които приеха три важни решения, а именно:

„Не бива да се променя привичният открай време ход на нещата“.

„Извън Вондервотаймитис няма нищо, което да зас лужава внимание“.

„На нас ни стигат нашите си часовници и нашите си зелки“.

Над заседателната зала на кметството стърчи кулата, а на кулата има камбанария, където, откакто свят се помни, се помещава местната гордост и чудо – големият селски часовник на Вондервотаймитис. Именно в него сега са вперили погледи и възрастните джентълмени, също седнали на кресла с кожени седалки.

Големият часовник разполага със седем циферблата – по един на всяка страна на седемстенната кула – за да се вижда лесно отвсякъде. Циферблатите му са големи и бели, а стрелките – масивни и черни. Грижите по часовника са поверени изцяло на звънаря – възможно най-синекурната длъжност, понеже досега часовникът на Вондервотаймитис не е създавал никакви проблеми. До съвсем скоро дори самата мисъл за подобно нещо се е възприемала за ерес. Голямата камбана е отмервала точно часа от най-дълбоката древност, за която съществуват сведения в архивите. Същото се отнасяло и за всички други стайни и ръчни часовници в селото. Нямало на света друго място с по-точно време. В мига, в който големият камбанен език намерел за необходимо да произнесе „Дванайсет часът!“, едновременно с него зейвали и всички негови последователи и му отговаряли като ехо. Най-кратко казано, солидните бургери много си падали по киселото зеле, но се гордеели истински с часовниците си.

Назначените на синекурна служба се радват поначало на повече или по-малко уважение, а звънарят на Вондервотаймитис заема най-перфектната синекура и съответно е най-перфектно уважаваният човек на света. И като най-висш сановник в селото дори и прасетата го гледат с израз на най-дълбоко почитание. Пешовете на палтото му са много по-дълги, а лулата, токѝте на обущата, очите и коремът му са далеч по-големи от онези на който и да било друг възрастен местен жител; да не говорим за гушата му, която е не само двойна, ами и тройна.

И колко жалко е, че това щастливо земно кътче Вон дервотаймитис трябваше да бъде споходено от такъв лош късмет!

Най-мъдрите му обитатели открай време разправят: „От иззад хълмовете нищо добро не чакай“. И думите им, изглежда, са съдържали и нещо пророческо. Защото онзи ден, само пет минути преди обед, на върха на източното бѝло се появи странен на вид обект. Нямаше как събитието да не предизвика всеобщ интерес и да не накара всички насядали върху кожените седалки на столовете си дребни възрастни

джентълмени да извърнат по едно невярващо око към новопоявилото се нещо, но без да откъсват другото от часовника на кулата.

В дванайсет без три минути вече им беше ясно, че комичното нещо е всъщност съвсем дребен младеж с вид на чужденец, който се спусна с такава бързина по хълма, че всеки успя хубаво да го огледа. Историята на Вондервотаймитис не помнеше да се е вясвало друг път толкова наконтено човече. Кожата му беше мургава, с цвета на емфие, имаше дълъг и гърбав нос, зелени като грах очи, широка уста и прекрасни зъби, които, изглежда, много обичаше да показва, ако се съдеше по нахилената му до уши физиономия. Заради мустаците и бакенбардите останалата част от лицето му не се виждаше. Беше гологлав, а косата му бе старателно навързана около хартийки за къдрене. Носеше силно вталено черно палто (от единия от джобовете на което висеше дълга бяла носна кърпа), черен кашмирен панталон до коленете, черни чорапи и големи колкото копита обуща с огромни фльонги от чер сатен вместо връзки. Под едната си мишница притискаше голяма официална триъгълна шапка, а под другата – цигулка, почти пет пъти по-голяма от него. В лявата си ръка държеше златна кутийка за емфие, от което – докато подтичваше надолу по хълма с най-фантастични стъпки – непрестанно смъркаше с най-самодоволния вид, който можете да си представите. Ама че гледка, ей богу, за честните бургери от Вондервотаймитис!

Казано най-просто, въпреки че се хилеше, човекът притежаваше нахално и злокобно изражение; и докато се фръцкаше към селото, късите му обувки събудиха доста силни подозрения; освен дето мнозина от съзрелите го в този ден бургери биха се поизръсили за възможността да надникнат под бялата батистена кърпа, провиснала така нахално от джоба на палтото с дългите пешове. Но с най-справедливо възмущение бе наградена пълната липса на чувство за ритъм и такт, която забелязаха у наперения нахалник, докато го гледаха да демонстрира ту малко фанданго, ту някое пируетче.

Благопристойните жители на селцето обаче така и не успяха да отворят докрай очите си, когато само половин минута преди пладне, след като изпълни шасѐ наляво и балансѐ надясно, последвани от пирует и па-дьо-зефир, нехранимайкото се спря точно посред тях, преди да излети с разперени ръце право до камбанарията на кметството, където втрещеният от почуда звънар седеше и пушеше в състояние на пълно достойнство и смайване. Дребосъкът обаче сграбчи мигновено носа му; извъртя го и го дръпна; нахлузи голямата триъгълна шапка на главата му; натисна я така, че да му закрие очите и устата; накрая вдигна голямата цигулка и му хвърли невиждано як и продължителен бой. Ударите на кухата цигулка по тлъстото тяло на звънаря създадоха впечатлението, че на камбанарията в кулата на Вондервотаймитис се е събрал цял полк войници, които блъскаха по големите си барабани и

разнасяха сигнала на дявола.

Така и няма да узнаем на какво отмъщение са били склонни жителите за това безпринципно нападение, тъй като далеч по-важен беше фактът, че до обяд оставаше само половин секунда. А дръннеше ли камбаната, всеки смяташе за свое абсолютно и основно задължение да провери доколко верен е собственият му часовник. Но пък всекиму бе пределно ясно, че точно в този момент онзи на камбанарията върши нещо, което няма нищо общо с големия часовник. Затова щом се чу първият камбанен звън, всички престанаха да следят маневрите му, за да отброяват хорово ударите.

– Един! – обяви часовникът.

– Етин! – повтори всеки дребен стар джентълмен от Вондервотаймитис, разположил се на кожената седалка на своя стол.

– Етин! – повтори и часовникът му. – Етин! – пот върди часовникът на неговата фрау. – Етин! – казаха и часовниците на момчетата и позлатените детски часовничета по опашките на котарака и прасето.

– Два! – продължи да отброява голямата камбана.

– Тва! – повториха всички в унисон.

– Три! Четири! Пет! Шест! Седем! Осем! Девет! Десет! – съобщи големият часовник.

– Дри! Чедери! Бед! Шез! Седам! Осам! Тевет! Тесет! – отвърнаха жителите.

– Единайсет! – рече големият.

– Етенайзе! – съгласиха се по-малките.

– Дванайсет! – каза камбаната.

– Тванайзе! – одобриха доволно всички и снишиха глас.

– Мда, точно тванайзе е! – обявиха единодушно дребните стари джентълмени и прибраха часовниците си. Големият часовник обаче тепърва щеше да ги изненада.

– Тринайсет![108] – произнесе.

– Тяволска работа! – ахнаха дребните стари джентълмени, побледняха, изпуснаха си лулите и свалиха десните си глезени от левите си колена.

– Тяволска работа! – изпъшкаха. – Дренайзе! Дренайзе! – Майн Гот, кога сдана дренайзе!

Има ли смисъл да се мъча да ви описвам последвалата ужасна сцена? Цялото село Вондервотаймитис изпадна в жалък потрес.

– Бразно ми е в горема! – изреваха всички момченца. – Сдражно сам кладен!

– Гагво мо сдана на дуй селе! – писнаха в хор всички фрау. – Расварило се е на бардзали!

– Гво ми сдана с лулада? – запроклетисваха всички дребни стари джентълмени. – Гръм и мълния – всичго е изкоряло в тоси чаз!

И гневно натъпкаха лулите си, тръшнаха се върху креслата си и с такъв хъс запуфтяха, че долината веднага се изпълни с непрогледен дим.

В това време зелките силно се изчервиха и настъпи всеобщото усещане, че Рогатият се е вселил във всяко времеизмерващо устройство. Резбованите часовници по мебелите затанцуваха като омагьосани, а онези по лавиците избухнаха в невъздържан гняв и забиха непрекъснато „тринайсет“, придружено с ужасяващата гледка на енергично клатене и гърчене на махàлата им. Но най-лошото беше, че и на котараците, и на прасетата им додея от вързаните към опашките им детски часовничета и в израз на протест заподскачаха насам-натам, заблъскаха се и се заръгаха, запищяха пронизително, завиха и заг рухтяха, занахвърляха се злобно по хорските лица и се зазавираха под фустите и изобщо причиниха дандания и безредие, каквото не е по силите на разумния човек дори да си представи. А хайманата на камбанарията като че не жалеше никакви усилия, за да направи бъркотията пълна. Сегиз-тогиз го мяркаха през гъстите пушеци. Тръшнал се бе върху поваления на пода звънар и дърпаше въжето на камбаната, което бе захапал със зъби и което дрънчеше така, че ушите ме заболяват само като се сетя. А по струните на положената в скута му голяма цигулка стържеше фалшиво и без всякакво чувство за ритъм, но пък показно, с двете ръце едновременно, пустият му бездарник! – „Джуди О’Фланагън“ и „Пади О’Рафърти“109.

Това гадно стечение на обстоятелствата ме накара да си замина с отвращение оттам и оттогава да не спирам да търся помощ от всички любители на точното време и хубавото кисело зеле. Дайте да се отправим вкупом към селото, да изхвърлим онзи дребосък от камбанарията и да възстановим древните порядки във Вондервотаймитис.

104 *Произнесен с „холандски“ акцент въпрос „Wonder what time it is?“ – буквално „Колколищедаечасът?“. – Б. пр.*

105 *Grogzwig – Grogswig (англ.) – пияница, Kroutaplenttey – Krautaplenty (нем./англ.) – тъпкан с кисело зеле. – Б. пр.*

106 *Vonder om Donder – гръм, Votteimittis – както и Bleitziz – древна форма на Blitzen – мълния – т.е. произхождащо от немската ругатня „Гръм и мълния“. – Б. пр.*

107 *Oratiunculae de Rebus Praeter-Veteris (стар лат.) – „Кратки беседи за най-древни неща“; Dundergutz (Thunderguts) (англ.) – гръмовни черва; De Derivationibus (лат.) – „За произхода“; Blunderbuzzard (англ.) – заблуден мишелов; Stuffundpuff – stuff and puff (англ.) – тъпче се и пъшка; Gruntundguzzell – grunt and guzzle (англ.) – пухти и гълта. – Б. пр.*

108 *Според американския фолклорист Арчър Тейлър (Archer Taylor, American N & Q, I.1944*

г.) изразът „като стане тринайсет“ означава „никога“. В литературата обаче са описани редки случаи, в които часовник наистина е отмервал тринайсет пъти, което се смятало за знак за смърт или много голямо нещастие. – еарое.

109 *Ирландски народни песни. Обработката на „Пади О’Рафърти“ от Бетовен е включена в цикъла му „Двайсет ирландски песни“, оп. 224. – еарое.*

Имението Арнхайм

Първото произведение в проза, което По посвещава на чистата красота, без каквито и да било отсенки на тъга или хумор, е разказът „Ландшафтната градина“. След време той го доработва и го озаглавява „Имението Арнхайм“.

Подстригана като красива дама, излегнала се в целия си ръст и в небесата взряла се щастлива към надвесилите се над нея светила, блещукаше с цветята си оназ' градина, чиито ириси прекрасни сред искрици роса надничаха изпод лазурните листа и мигаха ведно с небесните звезди.

Джайлс Флетчър

От люлката до гроба приятелят ми Елисън бе носен от вихрушката на охолството. При това под „охолство“ нямам предвид само светския смисъл на понятието, а го използвам по-скоро като синоним на „щастие“. Човекът, за когото става дума, сякаш се беше появил на бял свят с единствената цел да стане предтеча на доктрините на Тюрго, Прайс, Пристли и Кондорсе и да даде личен пример за нещо, което перфекционистите винаги са смятали за химера. На мен поне ми се струва, че през краткия си живот Елисън успя да отхвърли догмата, според която самата природа на човека криела в себе си принцип, отричащ блаженството. Старателното изследване на кариерата му пък ми даде да разбера, че злощастието на човечеството се дължи на неспазването на няколко прости хуманни закона; че ние като вид притежаваме някои все още недоразвити страни и че дори днес сред целия мрак и лудост, обзели разсъжденията ни по великия въпрос за съдбата на човечеството, не е изключено, при наличието на определени необичайни и изключително благоприятни условия, човекът – индивидът – да бъде щастлив.

Приятелят ми споделяше тези мисли; така че заслужено трябва да отбележим, че характерната за живота му радост се дължеше до голяма степен на заложената в тях идея. Нещо повече: очевидно, ако не разполагаше с цялата тази инстинктивна философия, която от време на време заменя сполучливо липсата на жизнен опит, мистър Елисън щеше бързо да се озове покрай невероятния си житейски успех във всеобщия водовъртеж на нещастието, който с охота поглъща всеки притежател на необикновени дарби. Но в никакъв случай не съм седнал с намерението да пиша есе за щастието. Идеите на моя приятел могат да се обобщят съвсем накратко. Той признаваше само четири елементарни принципа или, по-точно казано – условия за постигане на блаженство. Най-важното сред тях (колкото и странно да ви звучи!) беше простият и чисто физически закон за волните разходки на чист въздух. „За запазеното с други средства здраве – обичаше да казва – едва ли си

заслужава да се говори.“ Цитираше преливащите от екстаз ловци на лисици и посочваше за пример орачите – единствената категория хора, които се смятат за по-щастливи от останалите. Второто му условие беше да се обичат жените. Третото – най-трудно изпълнимото – бе да презираме амбициите. А четвъртото, към което се стремеше неп рестанно, гласеше, че при равни други условия степента на постижимото щастие е пропорционална на духовността на самото щастие.

Вече имах възможността да отбележа, че най-забележителното у Елисън бе онова постоянно изобилие от дарове, с които го заливаше Фортуна. По лична елегантност и хубост той превъзхождаше всички. Интелектът му беше на ниво, на което познанието е резултат не на труд, а на интуиция и необходимост. Родът му беше сред най-видните в империята. Съпругата му бе най-прекрасната и най-любящата от всички жени. От липса на богатство никога не можеше да се оплаче; и въпреки всичко с навършване на пълнолетието се установи, че съдбата му е изиграла невероятен номер, какъвто е в състояние да стресне обществото и много рядко не успява да промени радикално моралните устои на онези, които е сполетял. Оказа се, че стотина години преди мистър Елисън да навлезе в своето пълнолетие, в далечна провинция починал някой си мистър Сийбрайт Елисън. Въпросният джентълмен бил богат като княз, но тъй като нямал близки роднини, му хрум нало да остави богатството си да расте още сто години след кончината му. И след като старателно и мъдро уточнил в какви начинания да бъдат вложени парите му, завещал цялото наследство на онзи свой най-близък родственик, който щял да се нарича Елисън и да е жив след изтичането на стоте години. Какви ли не опити били предприемани за отхвърлянето на необичайното завещание; но нито един не бил признат поради това, че всичките се явявали ex post facto; но вниманието на завистливото правителство било вече привлечено и в крайна сметка бил приет закон, забраняващ всякакви такива натрупвания на капитал. Но и този закон не можал да попречи на младия Елисън да встъпи на двайсет и първия си рожден ден във владение на оставеното от предшественика му Сийбрайт състояние, равняващо се на четиристотин и петдесет милиона долара.

Щом се потвърди наследяването на огромното богатство, моментално изникнаха, разбира се, какви ли не предположения за какво ще бъде изхарчено. Размерът на сумата и наличието ѝ при поискване учудваха всички, които се залавяха да разсъждават по темата. От който и да е притежател на значително количество пари може да се очаква да предприеме хиляди неща. Ако е малко по-заможен от обичайните граждани, никак не е трудно да си го представим увлечен докрай в някоя от модните за времето му екстравагантности; или заплел се в

политически интриги; или наумил си да става властен министър, или да се сдобива с по-висока аристократична титла; или да колекционира произведения на живописта; или да се представя за щедър покровител на литературата, науката и изкуството; или да прави дарения и да кръщава с името си голямомащабни благотворителни институции. Всички подобни занимания обаче – да не говорим за най-обичайните – изглеждаха недостатъчни предвид невероятното богатство, попаднало в ръцете на наследника. Прибягна се до сметки, но пресмятанията объркаха още повече мозъците. Изчислено бе, че дори при само три процента лихва годишната рента от наследството би възлизала на цели тринайсет милиона и петстотин хиляди долара; което правело милион и сто и двайсет и пет хиляди на месец; или трийсет и шест хиляди деветстотин и осемдесет и шест на ден; или хиляда и петстотин и четиресет и един на час; или двайсет и шест долара за всяка отлетяла минута. И това окончателно разби нормалния ход на предположенията. На хората умът им просто не го побираше. Някои стигнаха дори до мисълта, че мистър Елисън ще се лиши най-малко от половината от състоянието си, което ще му е напълно ненужно, и ще разпредели свръхизобилието за обогатяване на цели групи свои родственици. На най-близките от тях той действително остави крайно необичайното богатство, с което беше разполагал, преди да получи наследството.

Никак не се изненадах обаче, когато установих, че той отдавна си е наумил нещо по въпрос, който редовно беше обсъждал с приятелите си. Още по-малко се учудих на естеството на решението му. Беше успокоил съвестта си по отношение на отделни благотворителни дружества. При все че (колкото и да ми е трудно да призная) почти не вярваше във възможността да бъде постигнато и най-малкото подобрение (както е прието да се нарича) в съдбата на човечеството с усилията на този или онзи. Като цяло, той смяташе, че дали ще е щастлив или нещастен, зависи от самия човек.

В най-широкия и най-благородния смисъл на думата той беше поет. И освен това беше вникнал в истинския характер, височайшите цели и върховното величие и възвишеност на поетичната душа. И инстинктът му подсказваше, че ще намери подходящо удовлетворение за тази душа чрез създаването на красота в нови форми. Някои особености, най-вече в ранното му образование или в характера на интелекта му, бяха оцветили с така наречения „материализъм“ всичките му естетически разсъждения; и предполагам, че именно този уклон го наведе на мисълта, че най-изгодното, ако не и единственото легитимно поле за изява на поетичната му душа би било създаването на непознати дотогава настроения посредством чисто физическа красота. И именно по тази причина от него не беше излязъл нито музикант, нито поет – ако можем да прибегнем до този термин в обичайно приетия му смисъл.

Възможно е да не беше станал нито едното от двете не за друго, а понеже се бе увлякъл по своята идея, че едно от задължителните условия за земно щастие е презрението към амбицията. Нима е трудно да допуснем, че макар геният от висок ранг да е по необходимост амбициозен, най-висшите неизбежно стоят над онова, което се нарича „амбиция“? И дали това не е обяснението, че мнозина, много по-велики от Милтън, са останали със задоволство „неми и безславни“? Убеден съм, че светът така и не е видял, а няма и да види – освен ако някоя поредица от случайности не подтикне нечий ум от най-висш порядък към безвкусен напън – пълния триумф на творчеството в още по-великолепни области на изкуствата, на какъвто човешката природа безспорно е способна.

От Елисън не излезе нито музикант, нито поет; макар че надали е имало друг, който да е бил толкова безкрайно влюбен и в музиката, и в поезията. Не изключвам възможността, при други обстоятелства, различни от споходилите го, да е станел художник. Скулптурата, колкото и строго поетична да е по природа, е прекалено ограничена както в обхвата, така и в ефекта си, за да е занимавала някога мислите му. Така че нека смятаме, че дотук съм изброил всички сфери, в които дори и най-либералното тълкуване на поетичната душевност е можело да допусне развитието ѝ. Елисън обаче бе на мнение, че обществото е загърбило тотално по необясними причини именно най-богатата, най-вярната и най-естествената, а може би и най-всеобхватната от всички области. Нямало нито една дефиниция, която да включва сред поетите ландшафтния градинар; а моят приятел, напротив, твърдеше, че създаването на ландшафтна градина предлага най-прекрасните възможности за истинската муза. Именно тук – в безкрайни съчетания от форми на невиждана досега красота – намираше той най-прекрасното поле за изява на въображението и смяташе, че съчетанията от елементи щели да са несравнимо повече на брой от най-великолепните, които земята можела да си позволи. В многообразието и разноцветието на цветята и дърветата съзираше най-преките и енергични усилия на природата, насочени към естествената прелест. И именно в тази насоченост или съсредоточеност на усилията ѝ или, още по-точно казано – в адаптацията ѝ към очите, които ще я съзерцават на земята – смяташе да влее своите способности и да вложи най-полезния си труд, за да осъществи не само съдбата си като поет, но и онези височайши цели, в името на които Божеството е дарило човека с поетична душевност.

„Адаптацията ѝ към очите, които ще я съзерцават на земята.“ Обяснявайки ми тази своя фраза, мистър Елисън ми помогна да разреша една отдавна измъчваща ме енигма. Става дума за факта (който само невежите оспорват), че и в най-пищните си съчетания природата не

може да се сравнява с онова, което гениалният художник е способен да създаде. И че никъде в действителността ги няма райските кътчета, които греят от платната на Клод. И в най-омайващите естествени пейзажи се срещат дефекти и излишества – и то по много. Съставните им части поотделно може и да надвишават уменията и на най-добрите художници, но подредбата им никога не е перфектна. Казано по-кратко, невъзможно е човек да намери гледна точка върху която и да било част от просторната ни Земя, откъдето със задълбочения поглед на художника да не открие нещо, което да не го подразни в така наречената „композиция“ на пейзажа. Нима не е необяснимо това! Във всяко друго отношение ни приучват съвсем оправдано да виждаме в природата върховния творец. И що се отнася до детайлите, ние наистина изпадаме от състезанието. Кой би се осмелил да имитира цветовете на лалето или да промени към по-добро пропорциите на момината сълза? Но греши критиката, когато твърди, че в скулптурата и портретистиката „природата е достойна единствено за възхвала или идеализация, а не за имитация“. Няма на света картинно или скулптурно съчетание от елементи, изобразяващо живия човек, което, колкото и да се доближава, да достигне истински живата му, дишаща хубост. Принципът на критѝка се оказва верен единствено по отношение на ландшафта; но след като го е усетил тук, неудържимият дух на обобщението може да го е подтикнал да го обяви за приложим във всички области на изкуството. Усетил е, повтарям, че важи тук. А усетът не е престореност или химера. И математиката не е способна на по-абсолютни доказателства от онези, които чувството за изкуството дава на твореца. Той не само вярва, но и със сигурност знае, че само едикое си явно произволно подреждане на материята представлява – и може единствено да представлява – истинската красота. Дори ако разсъжденията му не са все още съзрели до степен да бъдат формулирани, може би в бъдеще някой по-задълбочен анализ, какъвто светът засега не познава, ще успее да ги проучи изцяло и да ги изрази с думи. Стига му, че засега събратята му одобряват всичките му инстинктивни мнения. Да приемем, че дадена „композиция“ е дефектна; да приемем, че е възможно да се поправи с най-обикновено пренареждане на формите; и да приемем, че тази поправка се представи пред всички художници на света; и че всички признаят колко необходима е била. Дори нещо повече: че, макар и изолиран от останалите, всеки член на братството е щял да предложи абсолютно същата поправка.

Затова повтарям: реалната природа е достойна за възхвала единствено в аранжировката на ландшафта, така че податливостта ѝ на подобрения тъкмо на такъв етап се явяваше загадка, отговорът на която не бях успял да открия. Собствените си разсъждения по въпроса бях основал върху

идеята, че първоначалното намерение на природата със сигурност е било да подреди земната повърхност по начин, който би задоволил във всяко отношение човешкото усещане за съвършенство на красивото, сюблимното, картинното; но че това намерение е било осуетено от познатите ни геоложки размествания – размествания и на форми, и на цветове, чието прегрупиране, коригиране или потискане представлява душата на изкуството. Убедителността на тази моя идея обаче бе разклатена силно от съдържащата се в нея необходимост да приема разместванията като нещо ненормално и неоправдано от никаква цел. А Елисън ми подсказа, че били предсказание за смърт. Точните му думи бяха: „Приеми, че първоначалното намерение е било земните жители да са безсмъртни. Че първичната подредба на земната повърхност е била предназначена за това му блажено съществуване – не тогавашното, а предполагаемото. И че разместванията са се явявали подготовка за замисленото впоследствие тленно бъдеще.

– Близко е до ума – разправяше моят приятел, – че онова, което възприемаме като възторг от пейзажа, би могло да се дължи единствено на моралната ни човешка гледна точка. И всяка промяна в естествения пейзаж би навредила на общата картина, ако допуснем, че е възможно да видим тази картина в нейната цялост от отдалечена от земната повърхност – макар и ненапуснала атмосферата – гледна точка. Никак не е трудно да си представим, че евентуалното подобрение, внесено в старателно оглеждания отблизо детайл, може същевременно да навреди на друг, по-общ и по-отдалеч наблюдаван ефект. Допускам, че може някога в далечното минало да е имало човешки същества, сега вече невидими за човечеството, на които, както са ни наб людавали отдалеч, нашето безредие може да им се е привидяло като порядък, а нашата обикновеност да им се е сторила живописна; някакви земни ангели, да ги наречем, за чиято оценка на красивото, а не за нашата, и за чиято смърт – изтънченото възприятие на красотата, е разпоредил Бог да бъдат подредени великите ландшафтни градини по двете полушария.

В хода на разговора моят приятел намери повод да ми цитира няколко пасажа от автор, за когото се предполага, че е добре запознат и предразположен към темата ландшафтно градинарство:

„Строго погледнато, в ландшафтното градинарство съществуват само два стила – естественият и изкуственият. Единият се стреми да възстанови оригиналната красота на местността, като приспособява елементите ѝ към околния пейзаж, култивира дървета, които да хармонират с близките хълмове или равнини; открива и влага в практиката онези прекрасни съотношения между размер, пропорция и цвят, които, невидими за обичайния наблюдател, се разкриват навсякъде пред очите на опитния естествовед. Резултатът от естествения стил в градинарството личи по-скоро в липсата на каквито

и да било дефекти или недоразумения, в преобладаващата красива хармония и ред, отколкото в създаването на някакви специални забележителности и чудеса. Изкуственият стил пък има толкова разновидности, колкото са различните вкусове, които се стреми да задоволи. Съотносим е до голяма степен към различните стилове в сградостроителството. В този стил са грандиозните авенюта и усамотени кътчета на Версай, италианските тераси, а така също и онзи смесен староанглийски стил, който напомня донякъде тукашната готическа и английската елизабетинска архитектура. Независимо от упреците, че в изкуственото ландшафтно градинарство се допускат някои прекалени волнос ти, приложението на чисто изкуство в една градинска сцена внася в нея съществена красота. Изявата на ред и умисъл доставя удоволствие на окото, но и радост на душата. Терасата с обрасла в мъх балюстрада извиква моментално спомен за красивите ѝ някогашни форми. И най-малката изява на изкуство говори за грижа и човешки интерес“.

– От споделените вече от мен наблюдения – каза Елисън, – вероятно си разбрал, че отхвърлям изказаната тук мисъл относно „възстановяването на оригиналната красота на местността“. Няма случай оригиналната красота да е толкова голяма, колкото онази, която се добавя към нея впоследствие. Всичко зависи, разбира се, от избора на място, което да предлага потенциални възможности. А казаното по отношение на „откриването и влагането в практиката на прекрасните съотношения между размер, пропорция и цвят“ е най-обикновен словесен пълнеж, с какъвто се прикрива неточната мисъл. Цитираната фраза може да означава почти или съвсем нищо и изобщо не може да ни напътства. Това, че „резултатът от естествения стил в градинарството личи по-скоро в липсата на каквито и да било дефекти или недоразумения, в преобладаващата красива хармония и ред, отколкото в създаването на някакви специални забележителности и чудеса“ пък е мисъл, която крие по-скоро раболепно отношение към стадото, отколкото да изразява пламенните мечти на гения. Отбелязаната отрицателна заслуга пък може да се причисли към онази съвараща критика, която в литературната област би възпяла апотеозно Адисън. А истината е, че добродетелта, която се състои просто в избягването на пороците, се нрави непосредствено на разума и следователно може да бъде формулирана като закон, докато по-висшата добродетел, която се разгаря в творчеството, може да се възприеме единствено според плодовете ѝ. Законите са приложими само към заслужилите посредством отрицание – към добродетелите, що водят до въздържане. Отвъд тях изкуството, наречено „критика“, не е способно на друго освен на внушения. Може да ни научат как да създадем нов „Катон“[110], но всуе ще ни обясняват как се замисля нов Партенон или нов „Ад“. Но след

като творбата е завършена, след като чудото се е осъществило, способност та да бъде възприета става общочовешка. И изведнъж софистите от негативистичната школа, които досега са се присмивали на творчеството поради собствената си неспособност да творят, се оказват най-шумно аплодиращите. Онова, което в какавидното си състояние на принцип е възмущавало превзетата им скромност, неизменно успява, щом узрее като постижение, да изтръгне възхита от инстинкта им за красота.

– По-трудно е да се възрази на наблюденията на автора относно изкуствения стил – продължи Елисън. – „Приложението на чисто изкуство в една градинска сцена внася в нея съществена красота." Това е вярно не по-малко от позоваването на човешкия интерес. Изказаният принцип е безспорен; но не бих се учудил, ако отвъд него би могло да има и друго. Допускам съществуването на друга цел, която да е в унисон с предложения принцип – но инак непостижима с обичайните средства на разположение на индивидите – и която, ако бъде постигната, ще успее да внесе в ландшафтната градина прелест, превъзхождаща неизмеримо онази, която би се постигнала благодарение само на усещането за човешки интерес. Допускам и възможността разполагащият с необичайно големи парични средства поет да успее – запазвайки същев ременно задължителната идея за изкуство и култура, и за онова, което нашият автор нарича „интерес" – да въплъти в творенията си една всеобхватна и невиждана дотогава красота, чрез която да внуши усещането за духовна намеса. Тогава ще стане ясно, че при постигането на този резултат, той е съхранил всички предимства на интереса и замисъла, но е опазил творбата си от недодялаността и техническите детайли на светското изкуство. Изкуството на един Създател е видимо и сред най-суровата пустош, в най-дивите сцени на непокварената природа; но това изкуство се усеща само вследствие на размисъл, а не притежава в никакъв случай очевидната сила на чувството. Но представи си, че понижим с една степен това усещане за замисъла на Всевишния, че го съчетаем в нещо като хармония или постоянство с чувството за изкус тво у човека, че го превърнем в нещо като посредник между двете; представи си например пейзаж, в който съчетанието от просторност и определеност, обединените красота, великолепие и странност са способни да внушат идеята за грижовност, култура и надзор от страна на същества, които са по-висши, но и сродни с човешките, тогава ще можем да кажем, че усещането за интерес се е запазило, но пък създаденото посредством това съчетание изкуство е успяло да се превъп лъти в междинна или вторична природа – природа, която не е равна на Бог, нито произлиза от божественото, и въпреки това си остава природа, в смисъл че е сътворена от ангелите, дето се реят между човека и Господа.

Именно благодарение на това, че посвети огромното си богатство на осъществяването на тази своя визия, на волните разходки на чист въздух, следствие от провежданото от него лично ръководство върху предначертаните планове, на целта, която непрестанно преследваше чрез тези планове, на висшата духов ност на тази цел, на презрението си към амбицията, което му позволяваше да усеща истински нещата, на онези непресъхващи извори, които утоляваха, без да са способни да наситят, овладялата душата му страст и най-вече жаждата му за красота, на разбирането от страна на една съвсем не неженствена жена, чиято очарователност и обич обгръщаше съществуването му в пурпурната райска атмосфера – благодарение на всички тези неща Елисън успя да се отърси от ежед невните грижи на човечеството и в същото време да постигне далеч повече позитивно щастие, отколкото е съществувало дори в най-прехласнатите мечти на Дьо Стал.

Безсмислено е да се опитвам да пресъздам за читателя каквото и да било ясно описание на чудесата, които приятелят ми постигна. Не че не желая, но се предавам пред трудността да ви ги опиша и пред колебанията ми на кое да се спра: на подробностите или на общата картина. Мисля си, че най-добре ще е да обединя двете в най-крайните им изяви.

Като начало, естествено, мистър Елисън пристъпи към избора на място; и току-що заел се да умува по този въпрос, вниманието му бе запленено от изобилната растителност по тихоокеанските острови. Но само една прекарана в размисъл нощ му бе достатъчна да го откаже от тази му идея и да го насочи към южните морета.

– Ако бях някой мизантроп – разправяше, – природата им щеше да задоволи напълно изискванията ми. Тоталната им изолираност и усамотеност, трудностите около стигането дотам и завръщането в такъв случай щяха да са върхът на прелестта им; но поне засега не съм се превърнал в нов Тимон[111]. Търся спокойствието на самотата, но не желая да ме потиска. И държа да си запазя известно право аз да реша от какъв мащаб и с какво времетраене ще е покоят ми. Освен дето често ще се нуждая и от чуждото съпричастие към поетиката на моята творба. Затова съм решил да намеря място в близост до голям град, която ще ме улесни и в осъществяването на плановете ми.

Следващите няколко години Елисън прекара в търсене на подходящото място, а аз имах честта да съм негов придружител. Той без капка колебание отхвърли хиляда места, които ме бяха запленили; причините му, както успях да се убедя впоследствие, бяха напълно уважителни. След много скитания накрая стигнахме до високо плато, отличаващо се с чудесно плодородие и красота и предлагащо гледка, която беше почти толкова просторна, колкото и гледката от Етна, а по всички елементи на

красотата дори задминаваше видимия от прочутата планина пейзаж. В това отношение гледищата ни с Елисън съвпадаха.

След като стоя близо час безмълвен пред видяното, пътешественикът въздъхна дълбоко и каза: „Давам си сметка, че девет десети и от най-претенциозните хора в моето положение щяха да са доволни, че са намерили онова, което търсят. Панорамата в действителност е великолепна и наистина бих се възторгнал от нея, ако не беше този излишък от великолепие. Всички архитекти, които познавам, имат склонност да вдигат сгради на самия връх на хълма заради „гледката“. Грешката им е очебийна. Във всеки свой аспект, но най-вече с обхвата си, великолепието първо действа изненадващо, вълнуващо, но след това – изтощително, потискащо. При постоянното гледане най-нежеланата фаза на великолепието е именно обхватът му; а най-лошата фаза на обхвата е, естествено, разстоянието. Именно то влиза във война с усещането за изолираност – точно това, което се стремим да задоволим, когато се „оттегляме да живеем сред природата“. А когато гледаме от планински връх, неминуемо чувстваме, че сме насред самия свят. За разбитите сърца безкрайните хоризонти са по-страшни и от чумата.

Така че едва към края на четвъртата година с Елисън намерихме място, което го задоволяваше. Ненужно е, естествено, да посочвам точното му местонахождение. Неотдавнашната смърт на моя приятел наложи имението му да отвори врати за определени категории посетители, с което придаде на Арнхайм нещо като тайнствена, дори бих казал тържествена известност, подобна, макар и превишаваща безкрайно славата, приписвана на Фонтхил[112].

Към Арнхайм се подхожда откъм реката. Посетителят тръгва рано сутрин от града. До обед минава между брегове, отличаващи се с кротка домашна красота. Белите точки на пасящите безброй овце осейват ярката зеленина на хълмистите поляни. Покрай тях и идеята за земеделие се е редуцирала до най-обикновен овчарлък. А той от своя страна се е слял с някакво усещане за оттегляне от активна работа, и то в обстановка на пълно усамотяване. С настъпването на вечерта водният път се стеснява и бреговете му, освен дето стават все по-стръмни, надяват обилна, но и по-тържествена зеленолистна премяна. И водата става по-прозрачна. Реката прави хиляди завои, така че в нито един момент не виждаш лъскавата ѝ повърхност на повече от двеста метра разстояние. Непрестанно имаш усещането, че лодката ти е попаднала в омагьосан кръг от непреодолими и непробиваеми стени от зеленина, с покрив от ултрамаринов сатен, но лишен от под, така че килът пази достойно за възхита равновесие върху случайно обърналата се по корем призрачна еднодръвка, която постоянно придружава истинската с цел да я държи над водата. След време водният път преминава в пролом – колкото и

неподходящо за случая да е това название, което съм принуден да използвам поради липсата в езика на друго, с което да опиша най-впечатляващата, макар и не най-характерната особеност на онова, което те заобикаля. Впечатлението за пролом се поддържа единствено от височината и успоредността на бреговете, но само толкова. Стените на клисурата (през която бистрата вода продължава да се лее спокойно) достигат на височина сто, на места дори сто и петдесет фута и толкова силно се накланят една към друга, че до голяма степен затулват дневната светлина; а дългите гъсти кичури мъх, провиснали над главата ти от вплетените клонаци на храсталака, придават на цялата бездна атмосфера на погребална меланхолия. Завоите стават все по-чести и по-заплетени, та ти се струва, че по някое време се връщат в началото си, и пътешественикът напълно губи представа за посока. Да не говорим, че е обгърнат от остро усещане за странност. Идеята за природа е все още налице, но характерът ѝ като да е преживял някаква промяна покрай цялата създадена от нея неземна симетричност, смущаваща еднаквост и магьосническа тайнственост. И никъде не виждаш дори една мъртва клонка, или спаружен лист, или самотно камъче, дори късче кафява пръст. Кристалните води се леят покрай чистия гранит и лишения дори от едно петънце мъх с рязко описани граници, които омагьосват погледа, но и доставят безкрайно удоволствие.

След като си се движил с часове из лабиринтите на водния път всред все по-плътен полумрак, изведнъж неочакван остър завой вкарва рязко плавателния ти съд – все едно го е пуснал от небето – в кръгъл басейн със значително по-големи размери от тези на пролома. Диаметърът му е към двеста ярда и е заобиколен отвсякъде – с изключение на онази точка, срещу която лодката се озовава още с влизането си – от хълмове, чиято височина е горе-долу колкото онази на стените на бездната, но които са от съвсем друг характер. Склоновете им излизат от ръба на водата под ъгъл от около четиресет и пет градуса и от полите до върховете си са окичени – във всяка точица без изключение – от драперия, съставена от невероятно разкошни разцъфтели цветя – толкова нагъсто, че сред морето от ухайни и променящи се цветове едва ли можеш да видиш някое зелено листче. Тук басейнът е много дълбок, но пък и водата е толкова прозрачна, че дъното, което ти се струва покрито с безбройни кръгли топченца алабастър, се мярка съвсем ясно – стига да накараш окото ти да не забелязва дълбоко в обърнатото с главата надолу небе повторението на разцъфтелите хълмове. А по тях няма нито едно дърво, че дори и храстче. Така че наблюдателят е обладан от усещане за пищност, топлота, цвят, тишина, еднаквост, мекота, нежност, финес, разкош и чудодейна екстремност на култура, която събужда мечти за ново трудолюбиво, изискано, великолепно и взискателно население от феи; но тръгне ли окото да проследи нагоре

безбройните краски на склона от рязката му среща с водата до смътния му край сред диплите на надвисналите облаци, не можеш да не си представиш как от небето се излива безшумно истински панорамен водопад от рубини, сапфир, опал и златист оникс.

Изстрелялият се неочаквано в този залив от полумрака на равнината посетител с радост, но и с почуда съзира пълния кръг на залязващото слънце, което според него е трябвало отдавна да се е скрило зад хоризонта, но което сега е пред очите му и предлага единствената крайна точка в иначе безконечния изглед, разкриващ се през друг бездноподобен процеп в хълмовете.

На това място обаче посетителят оставя докаралата го дотук лодка и се прехвърля в леко кану с цвета на слоновата кост, изписано и отвън, и отвътре с шарки в стил арабеск. Заострените върхове както на задната палуба, така и на носа на кануто, стърчат високо над водата и създават очертанията на назъбен полумесец. Кануто почива с горда лебедова осанка върху повърхността на залива. На покрития му с хермелин под лежи едно-единствено леко като перце гребло от атлазено дърво; но не се вижда нито лодкар, нито прислужник. По-големият плавателен съд изчезва и пътникът няма друг избор освен кануто, което го чака видимо неподвижно в средата на езерото. И докато той се чуди какво да предприеме, забелязва едва доловимото движение на вълшебната лодка. Тя бавно се извърта така, че носът ѝ да сочи към слънцето. И започва да се приближава със слаба, но нарастваща скорост, а от борда ѝ се отделят с някаква божествена мелодия леки вълнички – единственото възможно обяснение за галещата ухото, но въпреки това меланхолична музика, чийто източник озадаченият пътник така и не успява да открие, колкото и да се оглежда около себе си.

Кануто продължава равномерно по пътя си, а приближаването му ти позволява да видиш по-отчетливо дълбините на скалистия портал към изгледа. Вдясно се издига верига от високи, залесени грубо и обилно хълмове. Но забелязваш и все още преобладаващата фина бистрота там, където брегът навлиза във водата. Няма и помен от обичайните за една река плаващи дървени отломки. Наляво гледката е по-смекчена и по-очевидно изкуствено оформена. Тук брегът се издига по-полегато над реката и предлага широка наподобяваща кадифе морава, а блясъкът на зеленината може да се сравни само с този на най-чист изумруд. Широчината на това плато варира от десет до триста ярда и стига от речния бряг до висока петдесет фута стена, която с безброй извивки следва общата посока на реката и се изгубва някъде на запад. Стената представлява непрекъсната скала, издялана перпендикулярно от някогашния грапав скат на южния речен бряг, но всички останки от положения труд са най-старателно изчистени. Дяланият камък се е сдобил с патината на времето, а отгоре му се е надвесила и го покрива

изобилна растителност от бръшлян, фуниевиден орлов нокът, шипка и повет. Еднаквостта на горната и долната линия на стената се нарушава тук-там от растящи самотно или на групички гигантски дървета както по платото, така и в имението, в непосредствена близост до оградата; а това позволява на много от клоните им (особено онези на черния орех) да се пресягат отгоре ѝ и да потапят провисналите си краища във водата. По-нататък непроницаем параван от зеленина препречва видимостта към имението.

Всичко това може да се види по време на плавния подход на кануто към така наречения от мен портал към изгледа. Но с приближаването си констатираш, че той престава да прилича на бездна: вляво има нов излаз и стената тръгва да го следва, все още придържайки се към общата посока на поречието. Но погледът не стига далеч навътре в новия отвор; реката, придружавана от стената, извива още пò наляво, после и двете се скриват в листака.

Това обаче не пречи на лодката да се плъзга магически по виещия се воден път. Установяваш, че противоположният на стената бряг тук наподобява онзи, който противостои на стената в безграничния изглед. Гледката обаче продължава да е препречена от високи хълмове, които на места преминават в планински, пок рити с буйна зеленина.

Плавайки гладко, но с леко повишена скорост по-нататък, след няколко кратки завоя пътникът е принуден да спре пред гигантска порта – или по-точно казано, врата – от полирано, сложно резбовано злато, отразяващо сиянието на косо падащите лъчи на бързо потъващото слънце, което сякаш обгръща цялата съседна гора в пламъци. Вратата е монтирана във високата стена, която на това място ти се струва, че пресича реката под прав ъгъл. Секунди обаче са ти достатъчни, за да забележиш, че в основната си част тя всъщност прави плавен и дълъг завой наляво, следвана, както преди, от стената, а само някакво доста пълноводно разклонение се пъхва с леки вълнички под вратата и се скрива от другата ѝ страна. Кануто се отбива в по-малкия воден път и се приближава към портата, която разтваря двете си крила бавно и музикално. Лодката се плъзва между тях и се спуска стръмно към просторен амфитеатър, обграден отвсякъде от пурпурни планини, в чиито поли тече бляскава река по цялото протежение на окръжността. И тъкмо тук пред погледа избухва цялото райско великолепие на Арнхайм. Около теб бликва омайна музика; затисва те някакво странно сладникаво ухание – пред очите ти се сплитат като на сън клоните на стройни високи ориенталски дървета – гъсти храсталаци – ята от златисти и алени птици – опасани с лилии езера – ливади с теменужки, лалета, макове, зюмбюли и туберози – дълги преплитащи се линии на сребристи поточета – и изникващата всред всичко това масивна полуготическа, полусарацинска архитектура, увиснала сякаш като по

чудо във въздуха и отразяваща червените слънчеви лъчи със своите стотици еркери, минарета и островърхи кулички, издигната сякаш със съвместния призрачен ръчен труд на силфи, нимфи, духове и гноми.

110 *Трагедия от Джоузеф Адисън (1672–1719) – английски писател и политик, когото По очевидно не е ценял особено. – Б. р.*

111 *Огорчен от хорската неблагодарност, Шекспировият герой Тимон Атински се оттегля да живее в пещера. – еарое.*

112 *Абатството Фонтхил – английски замък, построен през 1790 г. от автора на „Ватек“ Уилям Бекфорд. – еарое.*

Духът на противоречието

Този разказ започва като есе и разглежда изпитваните от повествователя подтици към самоунищожение, въплътени в духа на противоречието – дух, който според автора изкушава хората да вършат някои неща „само защото усещаме, че не бива“.

Изследвайки главните двигатели на човешката душа – способностите и подбудите, – френолозите не обръщат внимание на една склонност, която въпреки наличието ѝ като радикално, примитивно и неизлечимо чувство е пренебрегвана и от всички предшествали ги моралисти. Всички сме я пренебрегвали поради отявлената арогантност на ума ни. Позволили сме на сетивата ни да я пропускат единствено защото ни е липсвала убеденост, липсвала ни е вяра – все едно дали в Откровението на Свети Иоана Богослова или в Кабалата. Не сме се сещали за нея тъкмо заради нейната прекаленост. Не сме изпитвали нужда да дадем име на тази склонност. Не сме осъзнавали необходимостта от нея. И не сме съумели да я проумеем – тоест не е имало как да я проумеем, дори ако представата за този главен двигател ни се е натрапвала; не е имало как да разберем по какъв начин би била полезна за целите на човечеството, били те преходни или вечни. Не можем да отречем, че и френологията и до голяма степен и цялата метафизика са били съчинени априорно. Именно човекът на разума, на логичното мислене, а не разбиращият или наблюдателен човек, си е поставил за задача да си представи различните промисли – да диктува цели на Бога. И след като е вникнал доколкото му е необходимо в намеренията на Йехова, от тези намерения е сътворил безбройните си системи на мисълта. От френологията например за първи път научихме, и в това няма нищо неестествено, че Бог бил разпоредил човекът да се храни. След което приписахме на човека храносмилателен орган и тъкмо този орган се явява бичът, с който Господ принуждава човека волю-неволю да яде. Второ, след като се постанови, че по Божията воля човекът бил длъжен да продължи своя род, принудихме се да открием незабавно и любовен орган. От там насетне същото се случи и по отношение на явления като борбеност, идеалност, причинно-следственост и конструктивност – а съответно и с всеки друг орган, независимо дали се явява израз на някоя склонност, морално чувство, или качество на чистия разум. А със своята подредба на фундаменталните принципи на човешката дейност, така наречените шпурцхаймисти[113] – независимо дали и доколко са прави – просто вървят по дирите на своите предшественици, извеждайки и утвърждавайки всичко в предначертаната съдба на човека в съответствие с целите на неговия Създател.

Далеч по-мъдро, че и по-сигурно щеше да е да класифицираме (ако това изобщо се налага) нещата на базата на онова, което човек върши

обичайно или от време на време и което винаги е вършел от време на време, вместо да е действал по силата на някакви безрезервно приети от нас възложени му Божии намерения. Ние не съзираме Бог във видимите му деяния, та какво остава да проумеем невъобразимите мисли, довели до осъществяването на тези деяния.След като не сме способни да го проумеем чрез материалните му творения, защо смятаме, че ще можем да надникнем в самобитните настроения и фази на съзиданието?

Индукцията, апостериори, е щяла да принуди френологията да признае за вроден и примитивен принцип на човешката дейност нещо парадоксално, което поради липса на по-точно понятие можем да наречем „дух на противоречие“. В смисъла, който аз влагам в това понятие, става дума за двигател без движеща сила, за немотивиран мотив. Подтиквани от него, ние действаме без разбираема цел или – в случай че това ви прозвучи абсурдно – можем да изменим формулировката, като кажем, че подтиквани от него, ние вършим някои неща само защото усещаме, че не бива. Теорията изключва съществуването на толкова нерезонен резон, но на практика по-силен от него няма. Дотолкова, че в отделни мозъци, при определени условия той става направо неудържим. Точно толкова, колкото съм убеден, че дишам, смея да твърдя, че не друго, а убеждението в неправотата или погрешността на дадено действие се явява често единствената непобедима сила, която ни тласка да го извършим. Да не говорим, че самата тази всезавладяваща склонност да вършим зло заради самото зло не допуска нито анализ, нито промяна на някакви съставящи я елементи. Тя е просто един радикален, примитивен – елементарен – подтик. Не се съмнявам, че ще се чуят мнения, според които упорството ни да вършим неща въпреки убеждението ни, че не бива да ги вършим, е просто поведение, явяващо се разновидност на онова, което произтича от така наричаната от френологията „войнственост“. Но и един поглед е достатъчен, за да си проличи погрешността на тази идея. В същността на френоложката войнственост е залегнала необходимостта от самозащита. Тя ни предпазва от щети. Принципът ѝ е насочен към нашето благополучие; именно затова желанието ни да сме добре се възбужда едновременно с разрастването ѝ. Оттук следва, че желанието ни да сме добре трябва да се възбужда едновременно с всеки друг принцип, който не е нищо повече от вариант на войнствеността, но в случая с онова, което аз наричам дух на противоречие, не само не се пробужда никакво желание да сме добре, ами се появява силно антагонистично чувство.

В крайна сметка се оказва, че най-добрата реакция спрямо току-що упоменатата софистика е да се обърнем към собственото ни сърце. Никой, който с доверие се допита до душата си, не би се решил да отрече цялата радикалност на въпросната склонност. Тя е колкото

неразбираема, толкова и разпознаваема. Няма човек на този свят, който по някое време да не се е измъчвал например от искреното желание да изтезава своя слушател с увъртания. Говорещият напълно съзнава, че дразни другия; има най-искреното намерение да не му противоречи, да бъде, както обикновено, кратък, точен и ясен; на езика му е да се изкаже с възможно най-лаконичните и ярки изрази и едва успява да ги възпре да не излязат от устата му; с ужас и съжаление очаква гнева на насрещния; и въпреки това – и тази мисъл го поразява – се чувства в състояние посредством разни заобикалки и вмятания да породи този гняв. Появилата се мисъл се оказва достатъчна. Поривът прераства в желание, желанието – в жажда, жаждата – в неконтролируем копнеж и (въпреки дълбокото съжаление и покруса у говорещия, а и напук на евентуалните последствия) той задоволява копнежа си.

Предстои ни задача, която трябва да изпълним на мига. Ясни са ни трагичните последствия и от най-малкото забавяне. Най-важната грижа в живота ни ни призовава с тръбни гласове[114] да действаме мигновено. Изгаряме от желание да започнем и душата ни пламти в очакване на славните резултати от нашите действия. Налага се, длъжни сме да ги предприемем още днес, но въпреки това ги отлагаме за утрешния ден. Защо? Няма друг отговор освен този, че сме обзети от дух на противоречие, като използваме думата, без да сме наясно с принципа. Идва и утрешният ден, изгаряме от нетърпение да изпълним своя дълг, но заедно с нетърпението се появява и безименен, но и категорично плашещ поради своята необяснимост копнеж да отлагаме. Копнежът се засилва с всяка отлетяла секунда. Настъпва и последният час за действие. Тресем се целите от мощния конфликт в душата ни – от ясното в неяснотата – от субстанцията в сянката. Но след като борбата е стигнала дотук, накрая побеждава сянката – и всичките ни терзания се оказват всуе. Часовникът бие, погребален звън на нашето благополучие. В същия миг пропява и петелът – да предупреди призрака, който дълго ни е държал в ужас[115]. Той побягва, изчезва – и сме свободни. Усещаме как се възвръща предишната ни енергия. Готови сме да положим необходимите усилия. Уви, късно е вече!

Застанали сме на ръба на пропаст. Надничаме в бездната и ни призлява, завива ни се свят. Първият ни подтик е да се отдръпнем от опасността. Но необяснимо защо, оставаме на място. И много бавно и полека усещаме как призляването ни и световъртежът и ужасът се сливат в облак от неназовано чувство. Още по-постепенно, почти незабележимо, облакът започва да придобива очертания, досущ като пушека от лампата, от който се явява духът в „Приказките от хиляда и една нощ“. С тази разлика, че от нашия облак на ръба на пропастта изниква нещо осезаемо – очертание, внушаващо ни много по-голям ужас в сравнение с който и да било приказен дух или демон, при все че е

само мисъл, макар и страховита, която ни смразява до мозъка на костите с жестокото удоволствие от съдържащия се в нея ужас. А мисълта е съвсем проста: какво ли ще изживеем, докато падаме стремглаво от такава височина. И именно понеже в нея се съдържа най-кошмарният и най-гаден от всички изниквали някога във въображението ни кошмарни и гадни представи за смъртта и страданията, изведнъж закопняваме с цялата си душа да паднем, да полетим към своята гибел. А тъй като разумът се мъчи да ни отблъсне грубо от ръба, усилията ни да се приближим се удвояват. Няма друг по-демонично нетърпелив копнеж, сравним с онзи у човека, който, изправил се треперещ на ръба на пропастта, се пита дали да скочи. Отдаването на размисъл, дори за кратък миг, е равносилно на неизбежен край; разсъдъкът ни подтиква единствено към отказ, а оттам идва според мен и невъзможността да се откажем. Няма ли другарска ръка, която да ни възпре, не успеем ли да напрегнем за миг сили и да паднем възнак назад от бездната, политаме напред към гибелта си.

Както и да разглеждаме тези сходни действия, ще стигнем до извода, че са породени единствено от духа на противоречието. Извършваме ги не за друго, а защото усещаме, че не бива. Отвъд или зад него не съществува никакъв разбираем принцип; затова бихме могли най-спокойно да отъждествим този дух с пряко подкокоросване от страна на Сатаната, ако не отчитахме, че от време на време той върши и определени добрини.

Разказах ви всичко това с цел да мога поне отчасти да отговоря на въпроса ви: да ви обясня защо съм тук, да ви запозная пък било само с наченките на причината защо съм окован по този начин и защо съм хвърлен в килията за осъдени на смърт. Прибягнах до многословието от опасение, че ако бях по-сбит в изложението си, или нямаше да ме разберете правилно, или и вие, заедно с останалата тълпа, щяхте да ме сметнете за луд. Сега обаче разчитам да ви стане съвсем ясно защо съм една от безбройните жертви на духа на противоречието.

Изключено е друго деяние да е било толкова старателно обмислено. Размишлявах не седмици, а цели месеци върху това как точно да извърша убийството. Отхвърлих хиляди схеми, които съдържаха в себе си дори трошица вероятност да бъдат впоследствие разкрити. Докато накрая попаднах в някакви френски мемоари на описание на болестта, причинена от случайно съдържала отрова свещ, която насмалко да причини смъртта на някоя си мадам Пило. Идеята моментално ме заплени. Знаех, че жертвата ми имаше навика да чете след лягане, а така също, че живееше в тесен, непроветрив апартамент. Но не желая да ви губя времето с ненужни подробности. Нито да ви описвам дребните хитрости, с чиято помощ подмених върху свещника в спалнята му неговата свещ с друга, която лично бях изработил. Намериха го мъртъв в

леглото му още на следващата сутрин, а заключението на съдебния лекар гласеше: „Смърт по Божията воля“.

Животът ми потръгна добре, след като станах негов наследник. Дори за миг не ми хрумна, че някой ден мога да бъда разкрит. Лично аз унищожих останките от смъртоносната вощеница. Помен дори не оставих от улика, по която да ме осъдят, та дори и само да ме заподозрат в извършването на това престъпление. Не можете да си представите какво задоволство напираше в гръдта ми само при мисълта за абсолютната сигурност, която си бях гарантирал. С течение на времето съвсем свикнах да се къпя в това чувство. Доставяше ми по-голямо удоволствие от всички земни блага, до които се бях добрал благодарения на сторения от мен грях. Но по някое време все пак настъпи период, през който удоволствието постепенно, почти незабележимо прерасна в натрапчива и измъчваща ме мисъл. А ме измъчваше именно със своята натрапчивост. Не можех да се отърся от нея дори за секунда. Едно е да ти се набие в ушите – или по-точно казано, в спомените – някоя досадна проста мелодия или внушителен пасаж от опера. Не че мъчението е по-малко, ако песента е хубава или операта възхитителна. Та точно по този начин започнах в един момент да се улавям, че си мисля непрекъснато за собствената си сигурност и си повтарям под сурдинка: „Няма страшно“.

Докато един ден, докато се шляех по улиците, не се улових, че изговарям полугласно станалите привични вече думи: „Няма страшно… Няма страшно… Стига да не сглупя и да не направя пълно самопризнание!“.

И щом произнесох тези думи, усетих как сърцето ми се смрази. Натрупал бях известен опит в проявите на духа на противоречие (които се опитах най-подробно да ви обясня) и си дадох сметка, че в нито един случай не бях успял да устоя на изкушенията му. И ето, че сега небрежното ми полувнушение, че мога от глупост да призная за извършеното от мен убийство, се изпречи на пътя ми все едно беше призракът на убития от мен човек и ме призова към смъртта.

Опитах се отпървом да се отърся от този душевен кошмар. Забързах се – ускорих крачката си – засилих докрай стъпките си – накрая се затичах. Изпитвах влудяващото желание да се разкрещя. Всяка следваща вълна от мисли ме заливаше с нов ужас, понеже – уви! – ми беше пределно ясно, че в моето положение замислех ли се, това щеше да е краят ми. Засилих още повече своя ход. Втурнах се като луд през пълните с народ улици. По някое време народът се уплаши и хук на да ме гони. И аз изведнъж усетих съдбовната си кончина. Стига да можех, езика си щях да откъсна, но в ушите ми прокънтя нечий груб глас, после някой ме сграбчи още по-грубо за рамото. Извърнах се, напънах се да си

поема дъх. За миг усетих всички болки на задушаването; ослепях, оглушах и изгубих равновесие; тогава сякаш невидим злодей ме халоса с разтворена длан по гърба. И дълго таената тайна най-после изскочи от душата ми.

Разправяха после, че съм произнасял всяка дума отчетливо, натъртено и с пламенна забързаност, сякаш съм се боял да не ме прекъсне някой, преди да съм произнесъл онези изпълнени със смисъл изречения, които ме осъдиха на ешафода и ада.

И едва след като съм произнесъл всичко необходимо за една безусловна присъда, съм рухнал в несвяст.

Така че, какво повече да ви кажа? Днес съм в окови и съм тук! От утре ще съм без оковите! Но къде?

113 *Последователи на д-р Йохан Шпурцхайм (Johann Gaspar Spurzheim, 1776–1832) – родоначалник на френологията заедно с Франц Йозеф Гал (Franz Josef Gall). – earoe.*

114 *Вж. Шекспир, „Макбет“, първо действие, седма сцена. – earoe.*

115 *За прибирането на призраците в гроба им при първи петли – вж. Шекспир, „Хамлет“, първо действие, първа сцена. – earoe.*

Островът на феята

Nullus enim locus sine genio est.[116]
Сервий

„Музиката – пише Мармонтел в „Contes Moraux“, които във всичките си досегашни преводи упорстваме да наричаме „Моралните[117] приказки“, сякаш за да се подиграем с техния дух, – la musique est le seul des talents qui jouissent de lui-même; tous les autres veulent des témoins.[118] Тук той бърка удоволствието, извличано от галещите ухото звуци, с умението да ги създаваш. Музиката не се различава от останалите дарби по способността си да доставя пълноценно удоволствие в присъствието на друг човек, който да оценява изпълнението. Нито по това, че на резултатите ѝ можеш да се радваш и насаме. Идеята, която разказвачът така и не е успял да развие докрай, или се е поддал на прос ловутата национална любов към поантата, е всъщност съвсем защитима: че музиката от най-висш порядък се оценява най-добре в пълна самота. В тази му форма твърдението се възприема моментално от всички, които харесват лирата и заради самата нея, и заради насладата, която носи на духа. И въпреки това съществува и друго удоволствие, което е все още достъпно за греховното човечество, и вероятно единствено то, повече и от музиката, зависи от допълнителното усещане за самота. Става дума за щастието, което ни носи съзерцанието на природата. Ако земният обитател желае да съзре истинското Божие величие, може да го види само в пълно усамотение. Лично аз възприемам всяко чуждо присъствие – не само човешко, но и на каквато и да е друга форма на живот с изключение на зелената, която никне от земята и е безгласна – като петно върху пейзажа, във война с духа на гледката. И изпадам в унес, като наблюдавам тъмните долини, сивите скали, беззвучно смеещите се води, въздишащите в неспокойния си сън гори и гордите планини, що бдят над всички нас – при това ги възприемам като колосални участници в едно безкрайно живо и съзнателно цяло – цяло, чиято форма (сферичната) е възможно най-идеалната и всеобхватната, което се движи сред сродни планети, чиято покорна прислужница е Луната, а прекият му повелител – Слънцето, чийто живот е вечен, а мисълта му е мисъл на Бог, чиято радост е познанието; чиито съдби се губят в необята и чието познание за самите нас е като познанието ни за обсебилите мозъците ни анималкули[119] – цяло, което ние смятаме за напълно неодушевено и материално, горе-долу по начина, по който анималкулите със сигурност възприемат нас.

Телескопите и математическите ни изследвания неизменно ни убеждават – независимо от лицемерната набожност на по-невежата част от свещениците, – че Всевишният отдава голямо значение на

пространството, а следователно и на материята. Цикличността в движението на звездите е възможно най-подходящата за безпроблемната еволюция на възможно най-големия брой тела. И самите тела са оформени така, че върху дадена повърхност да се побира възможно най-голямото количество материя; а самите повърхности са пригодени повече от всеки друг вид повърхност да поемат по-нагъсто разположено население. Дори безкрайността на пространството не може да послужи за аргумент, че Бог не се интересувал от материята; нищо чудно да се окаже, че и материята, която изпълва това пространство, е безкрайна. А и след като виждаме ясно, че даряването на материята с живот е въпрос на принцип – нещо повече: доколкото можем да съдим, това е водещият принцип в Божиите действия, – не се връзва никак с логиката предположението, че този живот остава в рамките на дребните неща, където го проследяваме ежедневно, а не се разпростира до височайшите. След като се убеждаваме в съществуването на безброй вместващи се един в друг цикли, които в крайна сметка се въртят около далечен център – Божеството, какво ни пречи да предположим по аналогия, че и битието се помещава в други по-големи битиета, а всички те – в Светия дух? Вкратце казано, жестоко грешим в самонадеяната си оценка, че човекът – било то в земната или в бъдещите му съдби – е по-важен за вселената от безкрайната „долинска буца"[120], която оре и презира и на която отказва да припише душевност не за друго, а понеже не виждал проявленията ѝ.

Подобни размисли оцветяват открай време разсъжденията ми сред планини и гори, край реки и край океана с нещо, което в ежедневния бит със сигурност би било наречено „фантасмагории". Много и навътре, често съвсем сам, съм се скитал из такива места; и интересът, завлякъл ме в многобройни мрачни, дълбоки долини или карал ме да се зазяпвам в отразените в някое искрящо езеро небеса, е бил особено засилен от мисълта, че съм се отклонил от пътя си и ги наблюдавам в самота. Не беше ли споменал някакъв лекомислен французин добре известната мисъл на Цимерман, че „la solitude est une belle chose; mais il faut quelqu'un pour vous dire que la solitude est une belle chose"[121]? Като епиграма никак не е зле, но такава необходимост изобщо не съществува.

Веднъж при самотните ми бродения сред далечна част на планина, заградена от друга планина, с всичките там спящи насред тях тъжни реки и меланхолични езерца, случайно стигнах до рекица с остров. Открих ги най-неочаквано сред раззеленилия се юни и се отпуснах върху торфа под клоните на непознат ми уханен храст да подремна, докато се наслаждавам на гледката. Точно това ми се стори най-подходящия начин за разглеждането ѝ при цялата призрачност, която я забулваше.

Злачни горски стени се издигаха от всички страни, освен откъм запад,

където слънцето се канеше да се скрие. Рекичката, която изчезваше веднага от погледа след рязък завой, привидно не намираше изход от тукашния си затвор, ами биваше погълната от тъмнозеления листак на дърветата в източна посока; в това време откъм противоположната (поне за мен, легнал и загледан нагоре) посока в долината се изливаше безшумно и непрестанно пищен златисто-ален водопад от небесните фонтани на залеза.

Някъде по средата на краткия изглед, който задрямващото ми зрение обхващаше, върху гръдта на рекичката почиваше обилно озеленено кръгло островче.

„Със свойте сенки, слени там, / увисваше в безкрайността“[122] – толкова огледална беше стъклоподобната вода, че беше почти невъзможно да определиш от коя точка на застлания с изумруден торф склон започва всъщност кристалното ѝ владение.

Мястото, на което се намирах, ми позволяваше да обхвана наведнъж с погледа си и източния, и западния край на островчето, така че ми направи впечатление необичайната разлика във вида им. Западният край бе бляскав харем от градински хубавици. Грееше и се червеше под очите на ко̀сите слънчеви лъчи и буквално се смееше с цветиста радост. Тревата му беше къса, пружинираща, благоуханна и опръскана тук-там с асфодел – неувяхващото райско цвете. Дърветата бяха гъвкави, весели и стройни – ведри, нежни и грациозни – с ориенталски силуети и листа и гладка, лъскава шарена кора. Навсякъде цареше някакво дълбоко усещане за живот и радост; и при все че от небето не полъхваше ветрец, всичко сякаш бе в движение заради плавно реещите се безбройни пеперуди, които човек можеше лесно да сбърка с крилати лалета.

Над другия, източния край на островчето цареше невъобразимо черна сянка. Тук над всичко се беше спуснал печален, макар и красив покой. И дърветата бяха с тъмен цвят, скръбни форми и настроение, сплели се в тъжни, покрусени и призрачни очертания, внушаващи мисъл за дълбока печал и преждевременна смърт. Тревата беше с най-мрачната кипарисова отсенка, стръкчетата ѝ висяха тъжно и тук-там се мяркаха грозни купчинки – ниски, тесни и не кой знае колко дълги, приличащи на гробове, без да са такива; нищо, че отвсякъде бяха обрасли със седефчета и розмарин. Сенките на дърветата висяха морно връз привидно поглъщащата ги вода, внасяйки мрак в дълбините ѝ. Стори ми се, че с постепенното залязване на слънцето всяка сянка се отделяше от породилия я ствол и биваше погълната от рекичката; но мигновено биваше заместена от други изникнали от дърветата сенки, заели мястото на погребаните си предшественички.

Веднъж загнездила се във въображението ми, мисълта така го възбуди, че се унесох в мечтания. „Ако може да се говори за омагьосани острови,

точно този тук е такъв – рекох си. – И е обитаван от няколкото благородни феи, останали от погубения им род. Техни ли са онези зелени гробове? И дали се отказват от сладкия си живот така внезапно, както хората се отказват от своя? Или линеят бавно и скръбно, отдавайки полека-лека душите си на Бога така, както онези дървета отдават сянка подир сянка, изцеждайки субстанцията си в небитието? Възможно ли е изтляващото дърво, чиято сянка водата поглъща и става все по-черна от плячката си, да има същия ефект, какъвто живите феи оказват върху поглъщащата ги смърт?“

Размишлявах така с полузатворени очи, в това време слънцето бързо отиваше да си ляга, а около островчето се вихреха потоци, понесли на мощната си гръд ослепително бели люспи от кората на чинарите – люспи, от чиито обсипали повърхността разнообразни форми на човек можеше да му се привиди каквото му хрумне; и тъкмо когато това ми минаваше през ум, ми се стори, че от осветения западен край на острова към мрака се промъкна формата тъкмо на една от феите, за които си мислех. Стоеше изправена насред изключително крехко кану, което тласкаше напред с почти невидимо весло. Докато беше под влиянието на заминаващите си слънчеви лъчи, позата ѝ като да излъчваше радост, но с навлизането в сянката се преобрази в скръб. Тя продължи да се носи бавно по пътя си, след време изобиколи острова и навлезе отново в осветената област. „Кръгът, който феята току-що затвори пред очите ми – не преставах да разсъждавам аз, – изобразява цяла кратка година от живота ѝ. Тя проплава през своята зима и своето лято. Приближи се с още една година към смъртта; успях наистина да забележа как с навлизането ѝ в мрака сянката ѝ се отдели от нея и бе погълната от тъмната вода, от което тя стана още по-черна.“

Лодката се появи отново заедно с феята, която обаче ми се стори изпълнена с повече грижи и колебания и по-малко жизнерадостност в сравнение с преди. Премина пак от светлото в тъмното (което в миг още повече се смрачи), сянката ѝ пак се откъсна и падна в абаносовата вода и биде погълната в чернилката ѝ. Направи втора обиколка около острова, след нея и трета (а слънцето се приближаваше устремно към своето ложе), при всяка последваща поява на светлото ставаше все по-скръбна, а светлината – все по-слаба и непрогледна, и при всяко връщане в тъмното от нея се откъсваше все по-тъмна сянка и рухваше във все по-черната вода. И чак когато слънцето съвсем се скри, феята, превърнала се вече в призрак на някогашната си същност, хлътна неутешимо с лодката си в района на абаносовия водовъртеж. Никога не разбрах дали пак е излязла оттам, понеже мракът обви всичко наоколо и аз повече не зърнах вълшебната ѝ фигура.

116 *Сервий, Коментар към Енеида, V, 95: Няма място, което да няма свой гений (лат.).*

Тук По умишлено цитира леко изопачения превод на израза на Виктор Юго в книга VII, глава 5 на „Парижката Света Богородица“: „Няма място, което да няма свой дух“ (прев. Лилия Сталева). – еарое.

117 *„Moraux“ произхожда от „mœurs“ – нрави, и в случая означава „свързани с нравите“, или „с модерните нрави“ или още по-точно „със салонните нрави“. – Б. а.*

118 *Музиката е единствената дарба, която се наслаждава сама на себе си; всички останали имат нужда от свидетели; Жан-Франсоа Мармонтел (Jean-François Marmontel, 1723–1799) – френски писател енциклопедист. – еарое*

119 *Микроскопични организми от рода на червеите, открити от холандския природоизпитател Антони ван Льовенхук през 1701 г. – Б. р.*

120 *Вж. Библия, Ветхий Завет, Книга на Иова 21:33. – еарое.*

121 *В своето есе „Самотата“ (Einsamkeit, 1756) швейцарският писател-философ Йохан Георг Ритер фон Цимерман (Johann Georg Ritter von Zimmermann, 1728–1795) използва израза „Самотата е хубаво нещо, но трябва някой да ви каже, че самотата е хубаво нещо“ по съвсем различен повод от онзи в оригинала – в първото „Писмо“ (1659) на френския майстор в епистоларния жанр Жан-Луи Гез дьо Балзак (Jean-Louis Guez de Balzac, 1597–1654). В бележка под линия към своя текст По признава, че цитира Балзак по памет, по смисъл. – еарое.*

122 *„Заемка“ от стихотворението на По „Градът в морето“ (прев. Георги Михайлов). – еарое/Б. пр.*

Творческата биография на Тингъм Боб, Esq.[123]

Годините ми вече не са малко и предвид достигналите до мен сведения за кончината на Шекспир и мистър Емънс[124] не изключвам вероятността и аз някой ден да се спомина. Оттам и замисълът ми да се оттегля от литературното поприще и да почивам върху лаврите си. Но същевременно храня и амбицията да обявя отказа си от литературния скиптър, оставяйки някои важни завети на идните поколения; и надали има по-подходящо средство за тази цел от това да им опиша най-ранната си кариера. В действителност името ми е от толкова години непрестанно пред хорските очи, че аз не само отчитам естествения интерес, който то повсеместно възбужда, но съм готов и да задоволя и предизвикваното от него изключително любопитство. Освен дето смятам, че всеки велик човек е длъжен при своето въздигане да остави подире си жалоните, предназначени да отведат и други към величието. По тази причина възнамерявам в настоящия трактат (който бях намислил да озаглавя „Паметни бележки в помощ на историята на американската литература“) да опиша най-подробно онези важ ни, макар и неуверено залитащи първи стъпки, които в крайна сметка ме изведоха на високия път към апогея на човешката прослава.

Излишно е да се разпростирам върху най-далечните ми предци. Баща ми, Томас Боб, Еск., години наред стоеше на върха на своята професия – майстор-бръснар в град Самодоволово. На работното му място редовно се срещаха всички най-важни местни личности и най-вече членовете на издателския корпус – тяло, което вдъхва у всички присъстващи най-дълбоко благоговение и страхопочитание. Лично аз ги смятах за богове и с жадна ненаситност поглъщах остроумията и мъдростите, що се лееха безспирно от височайшите им уста по време на процеса, известен като „насапунисване на клиента“. И първият миг, в който ме осени позитивното вдъхновение, следва да бъде отнесен към същата онази незабравима епоха, в която ръководителят на „Комар“ – в промеждутъците на гореупоменатия важен процес – рецитираше на глас пред чирашкия конклав несравнимата си поема в чест на „Единствената истинска помада „Боб“ (наименувана на талантливия ѝ създател – баща ми), за което излияние редакторът на „Комар“ биваше възнаграден с царствена щедрост от фирмата „Томас Боб и Сие – майстор-бръснари“.

Гениалните строфи на „Помадата „Боб“ бяха в основата – повтарям – на онова вдъхновение свише, което ме доведе до решението ми да стана велика личност, започвайки с това да стана прочут поет. Още същата вечер се свлякох на колене пред баща ми.

– Тате – рекох, – прости ми! Но сапунисването никак по моята душа не

е. Твърдо съм решен да зарежа бръснарницата. Решил съм да стана издател, да бъда поет, да добавя нови куплети към „Помадата „Боб“. Прости ми и ми помогни да постигна туй величие!

– Скъпи ми Тингъм – отвърна моят отец (Тингъм съм кръстен на фамилното име на заможен наш роднина), – скъпи ми Тингъм – рече и ме изправи, като ме вдигна за ушите, – Тингъм, момчето ми, голяма работа си, щом си се метнал на баща си по душа. И огромна глава притежаваш, в която сигурно бъкат сума ти мозъци. Отдавна съм го забелязал и затуй се бях зарекъл адвокат да те правя. За жалост, техният бизнес изпростя, а от политиката пари не се печелят. Общо взето, добре си се ориентирал: най-добрият занаят е издателският, а пък ако успееш същевременно и поет да станеш – те, повечето издатели, между другото, това правят, – още по-добре: с един куршум два заека! И за да те насърча от самото начало, отпускам ти таванска стая, перодръжка, мастило и хартия, речник на римите и един брой на „Комар“. Повече от това надали ще ти е нужно.

– Неблагодарен злодей бих бил, ако посмея да пожелая и друго! – отвърнах му ентусиазирано. – Щед ростта ти е безгранична. За отплата ще те направя баща на гений.

И след като приключих по този начин конференцията си с най-достойния представител на човечеството, се отдадох усърдно на поетичен труд, тъй като именно на поезията разчитах най-вече да ме издигне до висотите на издателския пост.

В процеса на първоначалните ми съчинителски опити установих, че строфите на „Помадата „Боб“ по-скоро се явяваха препятствие, нежели начален импулс. Вместо да ме вдъхнови, великолепието им ме опиваше. Осъзнаването на тяхната безупречност показваше най-вече колко са безплодни собствените ми напъни; така че аз дълго време работих без никаква полза. Добре че по някое време в главата ми се зароди една от онези изящни оригинални идеи, каквито периодически осеняват всички гении. А тя гласеше – или по точно казано, тя биде осъществена по следния начин: из боклуците на антикварна сергия в особено затънтен край на града изрових няколко древни и, общо взето, непознати или отдавна забравени книжлета. Книжарят ми ги даде направо без пари. От едното – уж превод на някакъв си „Ад“ на някой си Данте – преписах със забележително изискан почерк дълъг пасаж за някой си Уголино и всичките му ненаяли се дечурлига. От друго – пълно със старовремски поеми на някой си, чието име ми се губи – се сдобих по същия начин и с огромно старание със сума ти редове за „ангели“ и за „носители на милост и зъл бяс“ и тем подобни щуротии125. От трето, съчинено от някакъв слепец, май грък или индианец – не очаквайте чак такива подробности да помня, – преписах петдесетина куплета,

започващи с „гибелния гняв на Ахила“ и някакви там „грънци“ и не знам какво си още. А от четвърто – сега се сещам, че и то беше от друг лишен от зрение, си подбрах една-две страници, пълни с „привети“ и „свята светлина“, макар че лично аз не виждам какво разбира един слепец от светлини, но поне стиховете му бяха що-годе сносни[126].

Преписах без грешка и четирите пасажа от творбите, подписах се под всеки един „Оподелдок“[127] (звучно и внушително име), пъхнах всеки в отделен плик и ги пратих до главните четири списания с молба за незабавно публикуване и хоноруване. Резултатът от този добре обмислен план обаче (който, ако беше успял, щеше да ми спести куп ядове по-нататък в живота ми), можа единствено да ме убеди, че не всички издатели могат да бъдат забаламосани, вследствие на което нанесоха истински coup-de-grace[128] (както се изразяват във Франция) на новородените ми надежди (както се изразяват в града на трансценденталистите[129]).

В ежемесечните си рубрики „Отговаряме на писма до редакцията“ и четирите въпросни списания направиха мистър „Оподелдок“ буквално на бъзе и коприва. В „Дрънкалник“ например го драха по следния начин:

„Някой си „Оподелдок“ (който и да е той) ни изпраща пространна тирада за луд, когото назовава „Уголино“, чиито многобройни деца не заслужавали нищо друго, освен да ги набият и да ги пратят да си легнат гладни – невероятно банална, да не кажем плоска история. „Оподелдок“ (който и да е той) е напълно лишен от въображение – което, по наше скромно мнение, е не само душата на поезията, а буквално сърцето ѝ. И „Оподелдок“ (който и да е той) има нахалството да настоява брътщолевенията му да бъдат възнаградени с „незабавно публикуване и хоноруване“. Ние нито публикуваме, нито плащаме за неща от този род. Но не се и съмняваме дори най-малко, че всичките простотии, които успее да надращи, ще бъдат приети с безкрайна готовност в редакциите на „Тра-ра-ра“, „Близалка“ или „Словосплет“.

Всичко това, длъжен съм да го призная, причини голяма болка на „Оподелдок“ – но най-жестокият удар бе, че бяха изписали поезия с малки главни букви. Колко горчивина носеха в себе си тези шест повдигнати букви!

А „Оподелдок“ биде наказан с не по-малка строгост и в „Тра-ра-ра“, което се произнесе по следния начин:

„Получихме изключително необичайно и арогантно послание от лице (което и да е то), подписало се с името „Оподелдок“ – гаврейки се по този начин с носещия същото име славен римски император. А писмото на „Оподелдок“ (който и да е той) е придружено с няколко реда отвратителни и нищо не значещи словоблудства за „ангели, носители на

милост“ – словоплетства по силите единствено на луд като Нат Лий[130] или на някой „Оподелдок“. И за този боклук на боклуците ни е поискано най-скромно „незабавно да платим“. Не, сър! Тази няма да я бъде! Никога не сме плащали за подобни неща. По-добре се обърнете към „Дрънкалник“, „Близалка“ или „Словосплет“ – *периодични издания*, несъмнено способни да приемат всичката словесна карантия, която бихте им изпратили, и не по-малко несъмнено да обещаят да ви я заплатят“.

Това също огорчи до дън душа горкия „Оподелдок“, но в случая подигравките бяха за сметка на „Дрънкалник“, „Близалка“ и „Словосплет“, назовани язвително „периодични издания“ – и то в курсив, – нещо, което със сигурност ги е пронизало право в сърцето.

Подобна жестокост прояви и „Близалка“.

„Някакъв си индивид, присвоил си гордо името „Оподелдок“ (до какво падение могат да стигнат някои в използването на имената на славно загиналите!), взел, че ни изпратил петдесет-шейсет куплета, които започват по следния начин:

„гняв на Ахила Пелеев, който донесе безбройни беди на войските и т.н., и т.н., и т.н., и т.н.“ на някакви гърци. На „Оподелдок“ (който и да е той) държим да кажем, че няма и един словослагател в нашата печатница, който да не успява катадневно да съчини по-умели строфи от неговите. „Оподелдок“ хич го няма с метриката. Съветваме го да се научи да брои. Но най-вече не съумяваме да проумеем откъде му е щукнала тази идея, че тъкмо ние (не друг, а именно ние!) ще изпълним страниците си с тези неописуеми глупости. Та такива абсурдни словоизлияния вероятно не биха допуснали дори „Дрънкалник“, „Тра-ра-ра“ и „Словосплет“ – пълни нули, които дори люлчини песни публикуват като да са оригинални съчинения. На всичко отгоре този „Оподелдок“ (който и да е той) има нахалството да настоява за безсмислиците да му бъде платено. Не си ли дава сметка този „Оподелдок“ (който и да е той), че той на нас да ни плащаше, пак не бихме ги отпечатали?“.

Четейки това, усещах как постепенно се смалявам, а като стигнах до подмятането на издателя за „куплетите“, от мен остана само една унция[131] телесна маса. За горкия „Оподелдок“ пък направо ми домъчня. Тепърва обаче щях да прочета написаното в „Словосплет“ – по-безпощадно и от „Близалка“, ако изобщо можете да си представите такова нещо. Понеже „Словосплет“ направо ме бичуваше.

„Някакъв нещастен словоплетец, подписал се като „Оподелдок“, има глупостта да си представи, че ще отпечатаме и ще му платим за наниза от несвързани и граматично погрешни възклицания, който ни е изпратил и който започва със следната най-четивна строфа:

„Привет, о свята светлина, о чедо първородно“.

Повтаряме – „най-четивна“. Но се надяваме, че „Оподелдок“ (който и да е той) ще има добрината да ни обясни как може „градушката“[132] да е „свята светлина“. Винаги сме си мислели, че става дума за замръзнал дъжд. И докато е на тази тема, да ни обясни как един замръзнал дъжд може да е едновременно и „свята светлина“ (каквото и да означава това), и „чедо“ – понятие, което (ако изобщо имаме и най-малката представа от английски език) се отнася обикновено за бебета на не повече от шестседмична възраст. Безсмислено е обаче да коментираме подобни нелепости – независимо от безпрецедентната наглост на „Оподелдок“ (който и да е той) да смята, че не само ще „публикуваме“ безумните му бръщолевения, но и (задължително) ще му ги платим!

Това вече е прекалено – минава всякакви граници! – поради което се замислихме дали да не накажем самоувереността на младия драскач, като наистина вземем, че публикуваме излиянията му verbatim et literatim – дословно и буквално, както ни ги е пратил? По-голямо наказание от това не бихме могли и не бихме желали да наложим никому освен на нашите читатели, които ще рискуваме да уморим от скука.

Затова съветваме „Оподелдок“ (който и да е той) да изпраща в бъдеще съчиненията си от този род на „Дрънкалник“, „Близалка“ или „Тра-ра-ра“. Те ще му ги „публикуват“. Те поначало „публикуват“ такива неща всеки божи месец. На тях ги пращайте. НАС никой няма да ни оскърби безнаказано.“[133]

Това окончателно ме довърши, а на „Дрънкалник“, „Тра-ра-ра“ и „Близалка“ как се е отразило не смея и да си помисля. Като видях как са изписали заглавията им с възможно най-дребния шрифт миньон (точно тук беше спънката – намек за това какви нищожества са, колко са долни), а „НАС“ ги гледаше отвисоко с гигантските си букви! – о, каква горчилка! – направо пелин си беше! – чиста жлъчка![134] Ако бях на мястото на което и да било от трите периодични издания, щях безмилостно да се захвана със „Словосплет“. Дори по закона за предотвратяване на жестокостта към животните можех да ги съдя. А от „Оподелдок“ (който и да беше той) бе почнало вече да ми писва и престанах да му съчувствам. Несъмнено беше кръгъл глупак и бих казал, че дори го бяха наритали недостатъчно (който и да беше той).

Проведеният експеримент със старите книги ме убеди, на първо място, че „честността е най-добрата политика“, а на второ, че дори да не можех да пиша по-добре от мистър Данте, от двамата слепци и от всички други някогашни автори, доста бих се затруднил и ако си поставех за цел да пиша по-зле от тях. Всичко това ме насърчи да се стремя към „напълно оригиналното“ (както пишат по кориците на списанията[135]),

независимо колко учене и какви болки би ми коствало. Поставих отново пред себе си за модел неповторимите куплети на „Помадата „Боб“ от издателя на „Комар“ и се зарекох да съчиня по сюблимния неин тертип ода, достойна да я конкурира.

Първата ми строфа изобщо не ме затрудни.
„Ода да напишеш за помадата на Боб.“

Но колкото и да се рових из помагалата, така и не намерих подходяща рима за „Боб“ и ентусиазмът ми удари на камък. Потърсих бащина помощ, в резултат на която след няколкочасов зрял размисъл двамата с баща ми завършихме поемата:

Ода да напишеш за помадата на Боб
не е като да хрупаш зоб.

(подпис) Сноб

Отчитам, че творбата ми не беше особено дълга, но „тепърва щях да науча“, както казват шотландските литературни критици от „Единбърг ривю“, че сам по себе си размерът на литературното творчество няма нищо общо с качествата му. А още по-малко смисъл виждам в дрънканиците на „Тримесечника“ за необходимостта от „продължителен труд“. Така че, най-общо казано, останах доволен от литературния си дебют и пред мен стоеше единствено въпросът каква да е по-нататъшната му съдба. Баща ми предложи да го изпратя на „Комар“, но се въздържах по две съображения. Изпитвах ужас от завистта, която щеше да прояви издателят му; а освен всичко друго бях установил, че и не плаща за оригинални творби. Затова, след като обмислих добре положението, поверих написаното на много по-дос тойните страници на „Близалка“ и зачаках изпълнен с тревога, но и с примирение.

С гордо задоволство посрещнах появата на цялата ми поема на мястото на водещия материал още в следващия печатен брой, последвана от следните многозначителни слова, набрани в курсив и поставени между квадратни скоби:

[*Приканваме читателите ни да обърнат специално внимание на следващите възхитителни излияния по повод „Помадата на Боб“. Въздържаме се да коментираме сюблимността им, а и съдържащия се в тях патос – невъзможно е да се четат без просълзяване. На онзи, комуто вече се повдига от нещастните изблици на същата тема от издателя на „Комар“, препоръчваме да сравни двете съчинения.*

П.П. – Изгаряме от нетърпение да разгадаем мистерията, обгръщаща очевидния псевдоним „Сноб“, а смеем ли да се надяваме и на лично интервю?]

Не че не беше самата истина написаното, но въпреки това си

признавам, че доста надминаваше очакванията ми – като ви моля да си отбележите, че го казвам, изпълнен със срам от отечеството си и от цялото човечество. Но без да губя време потърсих издателя на „Близалка“ и за мой късмет го заварих у дома му. Той ме поздрави с безкрайно уважение, примесено леко с бащински и покровителствен възторг, дължащ се несъмнено на безкрайно младежкия ми и неопитен вид. Покани ме да седна и моментално се впусна да обсъжда моята поема; единствено скромността не ми позволява да повторя тук хилядите похвали, с които ме засипа. Но в никакъв случай не бих казал, че възхвалите на мистър Краб (така се казваше издателят) се лееха с неискрена безразборност. Напротив, той пусна на воля мисълта и знанията си, докато правеше разбор на моето съчинение, като същевременно не се поколеба да посочи и някои дребни недостатъци – обстоятелство, което съвсем засили уважението ми към него. От там обсъждането се прехвърли, естествено, и върху „Комар“ и се надявам никога да не стана обект на толкова задълбочена критика и толкова съсипващи укори, с каквито мистър Краб възнагради творенията на онзи нещастник. В моите отдавнашни представи издателят на „Комар“ беше свръхчовешко същество; но мистър Краб много бързо ме извади от заблуждението ми. Хвърли ярка светлина както върху литературния, така и върху личния характер на „Насекомото“ (както подигравателно наричаше конкурентния издател мистър К.). Та въпросното „Насекомо“ бил буквално негодяй. Пишел позорни неща срещу нищожни възнаграждения, бил палячо и злодей. Съчинил трагедия, от която народът в околията изпопадал от смях, а фарсът му залял вселената със сълзи. На всичко отгоре имал нахалството да сътвори някаква жалка пародия на пасквил по адрес на самия него (мистър Краб) и дързостта да го нарече „осел“. Ако съм пожелаел по което и да било време да съм изкажел мнението си за мистър „Насекомо“, страниците на „Близалка“ били изцяло на мое разположение, увери ме мистър Краб. А междувременно, понеже нямало начин в „Насекомото“ да не ме нападнат заради опита ми да съчиня конкурентна поема на „Помадата на Боб“, той (мистър Краб) се наемал да бди най-старателно над моите лични и персонални интереси. И ако не съм прозрял най-после истината, вината нямало да бъде у него (мистър Краб).

В момента, в който мистър Краб направи пауза в изказването си (чиято втора половина за мен беше напълно неразбираема), се осмелих да вметна нещо по въпроса за възнаграждението, което ми беше внушено да очаквам за поемата ми от обявата на корицата на „Близалка“, където най-недвусмислено се обявяваше, че то („Близалка“) държи на правото си да плаща извънмерно високи хонорари за всички представени му материали, като редовно възнаграждава дори и съвсем кратки поеми със суми, надвишаващи общите ежегодни разходи на „Дрънкалник“, „Тра-

ра-ра“ и „Словосплет“.

Като ме чу да казвам „възнаграждение“, мистър Краб отвори първо очи, после и уста до доста забележителна степен, от което изражението му заприлича на силно развълнуван възрастен паток в момент на грачене; и запази това си състояние (не спирайки междувременно да притиска челото си с длани в израз на умопомрачителна почуда) почти до самия край на изказваната от мен мисъл.

А след като приключих, се отпусна със съкрушен вид на стола, провесил безжизнено ръце от двете му страни, но с все още старателно зейнала в патешкия стил уста. Стоях застинал в безмълвен потрес от това му тревожно поведение, когато той рипна внезапно на нозе и посегна към шнура на звънеца; в последния момент обаче сякаш промени намерението си, каквото и да беше то, шмугна се под някаква маса и изскочи само след миг със сопа в ръка. Вдигна я над главата си (не мога да си представя с какви намерения), но на лицето му ненадейно се появи блага усмивка и той пак се отпусна кротко на стола.

– Мистър Боб – рече (понеже така пишеше на визитката, която му бях пратил, преди да се кача), – млад човек сте, струва ми се. И то много, нали?

Съгласих се, допълвайки, че още съм в третата си петилетка.

– Чудесно! – отвърна той. – Сега ми става ясно. Не говорете повече! По въпроса за възнаграждението сте много прав. Пределно прав, бих казал. Списанието ни обаче няма практиката да плаща за... първия авторски материал – за първия, повтарям, и се надявам, че ме разбирате, нали? В интерес на истината бих изтъкнал, че в такива случаи обикновено ние се явяваме „получателя“. – [Мистър Краб пусна нищо незначеща усмивка, за да подчертае думата „получател“.] – Предимно на нас се плаща за това, че сме отпечатали нечия дебютна творба, особено когато става дума за поезия. На второ място, мистър Боб, в списанието ни съществува правилото никога да не прибягваме до онова, което французите наричат argent comptant136 – сигурен съм, че ме разбирате съвсем правилно. Едно-две тримесечия след отпечатването на материала или една-две години след това, макар да не възразяваме да ви се даде чек с дата след девет месеца – при условие, разбира се, че нещата ни се подредят по начин, позволяващ ни със сигурност да обявим банкрут след шест. Най-искрено се надявам, че приемате обяснението ми за задоволително, мистър Боб.

На това място мистър Краб млъкна и се просълзи.

Разтърсен до дъното на душата си за това, че, макар и съвсем неумишлено, съм причинил болка на тази видна и чувствителна личност, побързах да му поднеса извиненията си и да го успокоя, че споделям абсолютно всичките му възгледи и оценявам напълно

деликатността на ситуацията. След сбито изказване в този смисъл се сбогувах и си тръгнах.

В едно скорошно прекрасно утро „се събудих прочут“, както казал Байрон. Мащабът на прославата ми можеше да се прецени най-точно по писмата до редакциите по повод броя на „Близалка“ с поемата ми, които бяха до едно задоволителни, категорични и ясни, с изключение може би на добавената към всяко писмо йероглифна забележка „15 сеп. – 1 кр.“ [137].

Самият „Бухал“ – журнал, известен с дълбокомислието си и с премислената улегналост на литературните си оценки, – „Бухал“, повтарям, а не друг, се произнесе по следния начин:

„Браво на „БЛИЗАЛКА“! Октомврийският брой на това прекрасно списание надминава своите предшественици, а и хвърля предизвикателство към конкуренцията. По красотата на типографията и хартията, по броя и финеса на литографиите, а и по литературните качества на своите сътрудници да се сравнява „Близалка“ с мудно кретащите му съперници е все едно да сравняваш Аполон със сатир[138]. Не че и „Дрънкалник“ и „Тра-ра-ра“ и „Словосплет“ не са своеобразни върхове в самохвалството, но във всяко друго отношение предпочитанията ни са в полза на „Близалка“! Единствено не проумяваме как успява да посрещне този славен журнал очевидно огромните си разходи. Вярно е, че има стохиляден тираж[139] и абонаментите му се увеличиха с една четвърт само за последния месец, но и хонорарите, които плаща постоянно на своите автори са невероятни. Доколкото знаем, мистър Мазнишки е получил цели трийсет и седем и половина цента за ненадминатата си студия върху прасетата. При издател от калибъра на мистър Краб и списъка с мастити сътрудници начело със СНОБ и Мазнишки, за „Близалка“ думичката „неуспех“ просто не съществува. Не пропускайте да се абонирате. 15 сеп. – 1 кр.“.

Най-чистосърдечно си признавам, че останах страшно доволен от възторжената рецензия в многоуважавания „Бухал“. А това, че името ми – псевдонима ми имам предвид – беше поставено пред онова на великия Мазнишки, беше не само мил, но и напълно заслужен според мен комплимент.

След това вниманието ми биде привлечено от следните няколко абзаца в „Жабок“ – безкрайно уважавано за принципността и независимостта си списание, абсолютно незасегнато и от капчица угодничество и раболепие пред готовите да го почерпят.

„Октомврийският брой на „Близалка“ излезе, предварвайки и категорично надминавайки, разбира се, своите съвременници както с разкошните си илюстрации, така и с богатото си писмено съдържание.

Приз наваме, че и „Дрънкалник“, и „Тра-ра-ра“, и „Словосплет“ са своеобразни върхове в самохвалството, но във всяко друго отношение предпочитанията ни са в полза на „Близалка“! Единствено не проумяваме как успява да посрещне този славен журнал очевидно огромните си разходи. Вярно е, че има двестахиляден тираж и абонаментите му се увеличиха с една трета само за последния месец, но и хонорарите, които плаща постоянно на своите автори плашат със своите размери. Доколкото знаем, мистър Мърморков е получил цели петдесет цента за наскоро отпечатаната си творба „Монодия в кална локва“.

В последния брой забелязваме присъствието освен на видния му издател мистър Краб, и на такива оригинални автори като СНОБ, Мазнишки и Мърморков. Извън редакционните публикации, най-ценен ни се струва поетичният бисер на Сноб за „Помадата на Боб“, но обръщаме внимание на нашите читатели, че въпреки приликата в заглавията, не бива да очакват каквото и да било сходство между това бижу и помията по същата тема от един презрян некадърник, чието име не бива да стига до възпитаните уши. Сегашната поема „Помадата на Боб“ успя междувременно да възбуди всеобщо нетърпение и любопитство по отношение на собственика на очевидния псевдоним „Сноб“ – любопитство, което, за наше щастие, сме в състояние да задоволим. „Сноб“ е псевдонимът на нашия съгражданин мистър Тингъм Боб, родственик на великия мистър Тингъм (на когото е кръстен) и свързан по разни линии с най-прославените фамилии в нашия щат. Баща му Томас Боб, Ескуайър, е заможен търговец в Самодоволево. 15 сеп. – 1кр.“

Това щедро одобрение ме трогна до дън душа – особено поради факта, че идеше от пословичния със своята искреност „Жабок“. Да не говорим, че самата дума „помия“, казана по повод „насекомния“ вариант на „Помадата на Боб“, ми се струваше неописуемо пикантна и подходяща. Затова пък определенията на моята творба като „бисер“ и „бижу“ ми се видяха доста слабовати. Със сигурност им липсваше енергичност. Не бяха достатъчно prononcés140, както казваме във Франция.

Едва бях изчел „Жабок“ и приятел ми пъхна в ръцете брой на „Кърт“ – ежедневник, който дължеше добрата си репутация на проникновените анализи на всякакви събития и най-вече на откритията, честен и откровен стил на уводните си статии. Ето какво имаше да каже „Кърт“ по адрес на „Близалка“:

„Току-що в редакцията пристигна октомврийският брой на „Близалка“ и длъжни сме да заявим, че за пръв път попадаме на отделен брой на периодично издание, способен да пробуди у нас такова върховно щастие. И си позволяваме да дадем следния съвет: и „Дрънкалник“, и

„Тра-ра-ра“, и „Словосплет“ не бива да почиват на лаврите си. Трите издания може и да са най-гръмките в своето самохвалство, но във всяко друго отношение предпочитанията ни са на страната на „Близалка“. Единствено не проумяваме как успява да посрещне този славен журнал очевидно огромните си разходи. Вярно е, че има тристахиляден тираж и абонаментите му се увеличиха с петдесет на сто само за последния месец, но и хонорарите, които плаща постоянно на своите автори плашат със своите размери. От сигурен източник ни е известно, че мистър Тлъстокваков е получил цели шейсет и два цента за наскоро отпечатаната си битова повест „Пачаврата“[141].

В последния брой четем творби на мистър КРАБ[142] (видния издател), СНОБ, Мърморков, Тлъстокваков и др. Но непосредствено след неповторимите съчинения на самия издател нашите предпочитания са на страната на брилянтните излияния изпод перото на изгряващ поет, подписващ се с името „Сноб“ – псевдоним, който един ден неминуемо ще засенчи блясъка на „БОЗ“ 1. „СНОБ“, доколкото разбираме, е всъщност мистър ТИНГЪМ БОБ, Еск. – единствен наследник на заможния наш съгражданин и търговец Томас Боб, Еск., и близък родственик на видния мистър Тингъм. Мистър Б. е озаглавил своята превъзходна творба „Помадата на Боб“ – доста неудачен избор, между другото, предвид факта, че някакъв презрян вагабонтин, свързан с евтините вестничета, успя преди време да залее града ни с потоци от безсмислици на същата тема. Но да се сбъркат двете съчинения е изключено. 15 сеп. – 1кр.“

Щедрите хвалби от прославения с прозорливостта си „Кърт“ изпълниха душата ми с възторг. С единствената забележка от моя страна, че „презрян вагабонтин“ можеше да се развие в далеч по-елегантното, струва ми се, „ненавистен и низък подлец, злодей и вагабонтин“. Да не говорим, че „брилянтно“ не изразяваше според мен напълно очевидната иплененост на „Кърт“ от блясъка на „Помадата на Боб“.

Още същия следобед, в който се запознах с мненията на „Бухал“, „Жабок“ и „Кърт“, попаднах случайно и на брой на „Дългоножка“ – прословуто със своята проникновеност периодично издание. И именно в „Дългоножка“ имах възможността да прочета следното:

„Близалка“! Най-после излезе и октомврийският брой на това великолепно списание. Спорът за първенството може да се смята за окончателно решен и ще е безсмислено от сега насетне и „Дрънкалник“, и „Тра-ра-ра“, и „Словосплет“ да се напъват да се мерят с „Близалка“. Трите издания може и да го превъзхождат по самохвалство, но във всяко друго отношение ние сме на страната на „Близалка“! Единствено не проумяваме как успява да посрещне този славен журнал очевидно огромните си разходи. Вярно е, че тиражът му възлиза точно на

половин милион и че абонатите му нараснаха със седемдесет и пет процента само за някакви си дни, но и хонорарите, които плаща ежемесечно на своите автори са направо невероятни; знаем със сигурност, че мадмоазел Посмалималкова е получила цели осемдесет и седем цента и половина за наскоро отпечатаната „Кейти Готовата от Йорктаун и Неподготвената Кейти от Бънкър Хил“ – новела, чието действие се развива по време на американската революция.

Най-качествени и в този брой са, разбира се, творбите на издателя (известния мистър КРАБ), но заедно с тях присъстват и ред чудесни съчинения от автори като СНОБ, мадмоазел Посмалималкова, Мазнишки, мисис Послъгалкова, Мърморков, мисис Заядливкова и – на последно, но не най-маловажно място – Тлъстокваков. Изобщо съзвездие от гениални таланти, как вито надали могат да се съберат другаде на този свят.

Междувременно ни прави впечатление всеобщият възторг от поемата на „СНОБ“, за която само ще си позволим да добавим, че заслужава дори повече акламации от досега получените. Този шедьовър на красноречието и изкуството е озаглавен „Помадата на Боб“. Един-двама от читателите ни може и да си спомнят съвсем слабо, но с достатъчно отвращение, че озаглавена по подобен начин поема (?) ни беше натресена преди време от един жалък драскач, просяк и главорез, заемащ, струва ни се, поста на съдомияч в едно от най-жалките издания, излизащи в границите на нашия град; и умоляваме тези малобройни наши читатели да не бъркат, за бога, двете творби. Подочуваме, че автор на „Помадата на Боб“ е не кой да е, а Тингъм Боб, Еск. – невероятно гениален джентълмен и учен – и че „Сноб“ е просто неговият псевдоним. 15 сеп. – 1кр.“.

Четях завършващите акорди на тази филипика и едва сдържах възмущението си. От цялостния маниер в стил „да, ама не“ – да не кажа, от благостта, от категоричната сдържаност, с която „Дългоножка“ се отнасяше към онзи шопар – издателя на „Комар“, ми ставаше ясно, казвам си, че тази благост можеше да се дължи единствено на симпатии към „Насекомото“, чиято репутация „Дългоножка“ очебийно се стремеше да издигне за моя сметка. Та непредубеденият читател и с половин око щеше да забележи, че ако „Ножка“ желаеше в действителност да постигне онова, към което уж се стремеше, щеше да прибегне към много по-целенасочени и по-язвителни изрази. Епитетите, с които тя („Ножка“) си служеше – „драскач“, „просяк“, „съдомияч“ и „главорез“, умишлено подбрани заради неубедителността и двусмислието им, бяха повече от нищо незначещи, така както бяха отправени към най-некадърните куплети, писани някога от представител на човешкия род. Пределно ясен ни е смисълът на израза „да погребеш със слаби хвалби[143]“, а и не е нужен кой знае колко акъл,

за да прозреш скритата мисъл на „Ножка“ – да възхвалява с неубедителни укори.

Не е моя работа все пак да се бъркам в онова, което „Ножка“ е искала да каже на „Комар“. Но силно ми влиза в работата какво казва за самия мен! След всички благородни приказки, изсипани по адрес на моята дарба от „Бухал“, „Жабок“ и „Кърт“, не можех да отмина с безразличие хладките думи на онази никаква „Дългоножка“, че съм бил някакъв си там „гениален джентълмен и учен“. „Джентълмен“ ще ми викат те на мен! На мига се зарекох, че ако издателят на „Дългоножка“ не ми се извини писмено, ще го извикам на дуел.

Именно с тази цел се огледах по кого от приятелите си да изпратя послание до „негово дългоножство“ и предвид подчертаните признаци на уважение, получени от издателя на „Близалка“, реших да се обърна към него за помощ в създалата се ситуация.

До ден днешен не съм успял да намеря задоволително за себе си обяснение за онова изключително странно изражение и поведение, с което мистър Краб изслуша описанието на моя замисъл. Преговорихме сценката с шнура на звънеца и тоягата, не пропуснахме и патока. В един момент дори ми се стори, че наистина ще заг рачи. Но както и предишния път пристъпът му накрая утихна и той възстанови рационалния си говор и поведение. Отказа обаче да отнесе писмената ми покана за дуела, че дори и успя да ме накара да се усъмня в смисъла ѝ; все пак има доблестта да признае, че „Дългоножка“ се е посрамил с писанието си, особено що се отнасяше до епитетите „джентълмен и учен“.

Към края на беседата ни мистър Краб, който всъщност взе да проявява бащински интерес към добруването ми, ми предложи да изкарам с честен труд някоя и друга сума, като същевременно подплатя и репутацията си, изпълнявайки от време на време в списанието „Близалка“ ролята на Томас Хоук.

Примолих се на мистър Краб да ме осведоми относно личността на мистър Томас Хоук и да ми обясни как точно си представя да играя ролята му.

При което мистър Краб отново „направи огромни очи“ (както казваме в Германия), но успя все пак след време да се съвземе от обзелия го пристъп на почуда и да ме увери, че бил използвал името „Томас Хоук“ единствено от желанието да избегне по-ежедневното понятие „Томи“, което било израз на простотия, и че под „Томи Хоук“ – или другояче казано, „томахоук“ – разбирал идеята да се явявам „томахавката“ на изданието му, тоест да скалпирам, бия по главата и изобщо да малтретирам цялото стадо от нещастни писарушки.

Уверих моя покровител, че ако само това се иска от мен, съм напълно

готов да се заема със задачата да изпълнявам ролята на Томас Хоук. В отговор на което мистър Краб ме призова да изявя незабавно способностите си, като съсипя с всичката налична ми злост издателя на „Комар“. Изпълних желанието му на мига под формата на рецензия на оригиналната „Помада на Боб“, поместена на трийсет и шест страници в „Близалка“. При което установих и нещо друго: да се правя на Томас Хоук беше далеч не толкова обременяващо, колкото да съчинявам поезия; не за друго, а защото подходих към задачата си най-систематично, което неимоверно улесни безупречното изпълнение на заданието ми. Да ви опиша как постъпих. Сдобих се на аукцион с (евтини) издания на „Речите на лорд Бруъм“, „Събраните съчинения на Коубът“, „Конспект на съвременния жаргон“, „Всичко за изкус твото на високомерието“, „Билингсгейт“ на Прентис (в голям формат фолио) и „Люис Г. Кларк за езика“.[144] Нарязах ги с чесало за кон, изсипах изрезките в ситото, отсях (нищожното количество) неща, които можеха евентуално да минат за благоприлични, а жестоките изрази отделих в голяма метална пиперница с дълги процепи, та да могат да излизат оттам без съществени увреждания във вид на цели изречения. Сега вече смеската беше готова за употреба. Щом се наложеше да се направя на Томас Хоук, намазвах голям лист с белтък от гъше яйце, след което нарязвах на ивици материала, който трябваше да рецензирам по същия начин, по който бях нарязал и книгите – с малко повечко старание, все пак, за да се запазят отделните думи, – събирах двата набора изрезки, затварях пиперницата, разтърсвах я хубаво и поръсвах омазания лист с каквото изпаднеше и залепнеше отгоре му. Резултатът се отличаваше с поразителната си красота. Направо беше пленителен. Какво ти: нищо не можеше да се сравни със създадените по този начин рецензии, които се нареждаха сред чудесата на света. Първоначалната ми плахост в резултат на липсата на опит доведе наистина до известно непостоянство – до усещане за някаква ексцентричност (както казваме във Франция), която се предаваше на цялото съчинение. Не всички изрази си пасваха (както се изразяваме на англосаксонски). Някои дори стояха накриво. Имаше и такива, които бяха преобърнати изцяло и ефектът на нито един не беше останал съвсем незасегнат от въпросните инциденти – с изключение на абзаците, излезли изпод перото на мистър Люис Кларк, които благодарение на своята жизненост и всеобща крепкост не се влияеха ни най-малко и от най-екстремната поза, в която попадаха, и запазваха щастливия си и доволен вид независимо от това дали се приземяваха на главата си или на петите си.

Много е трудно все още да се каже със сигурност какво се е случило с издателя на „Комар“ след излизането на критиката ми по адрес на неговата „Помада на Боб“. Засега най-убедително звучи предположението, че е ридал до смърт. Но крайният резултат е, че

изчезна моментално от повърхността на земята и никой оттогава не е мяркал дори и призрака му.

С успешното приключване на тази задача и умилостивяването на фуриите пораснах в очите на мистър Краб. Той започна да ми оказва пълно доверие, назначи ме за постоянно на длъжността Томас Хоук в „Близалка“ и тъй като, поне за момента, не беше в състояние да ми дава заплата, ми разреши да се възползвам – умерено – от съветите му.

– Драги ми Тингъм – каза ми един ден, след като се бяхме навечеряли, – ценя високо способностите ти и те обичам като мой роден син. Ще те направя мой наследник. След смъртта си ще ти завещая „Близалка“. А междувременно ще те направя човек, кълна ти се; но при условие че не се отклоняваш от съветите, които ще ти давам. Първата ти работа трябва да е да се отър веш от твоя старец. На теб, Тингъм, ти предстои да забогатееш, а твоят старец ти е като воденичен камък на шията145. Веднага трябва да го отрежем. – [При тези му думи извадих ножа.] – Да го отрежем – продължи мистър Краб – решително и завинаги. Може само да ни пречи. Нищо повече. Всъщност, като си помисля, по-добре ще е да го риташ, или да го набиеш с бастун, или нещо от този род.

– А какво ще кажеш – подсказах смирено, – ако първо го наритам, после го набия с бастуна и накрая му извъртя носа?

– Според мен, мистър Боб, предложението ти е напълно задоволително… забележително по своята същност, бих добавил… поне дотам, докъдето стига… но да порежеш бръснар е особено трудно, затова смятам, че като цяло, след като изпълниш спрямо Томас Боб замислените от теб операции, ще е препоръчително да го изтресеш безкрайно старателно и точно с двата си юмрука по очите, че да ги посиниш и затвориш, та да не те вижда от сега нататък, когато те срещне на стъргалото. Повече от това просто не виждам как ще постигнеш. Освен, да кажем, да го овъргаляш някой и друг път в уличната канавка, след което да го предадеш на полицията. На следващата сутрин ще се обадиш в удобно за теб време и ще го обвиниш под клетва, че те е нападнал.

Добронамереността на мистър Краб спрямо моята скромна личност ме трогна до дъното на душата ми и аз веднага се залових да се възползвам от безкрайно полезния му съвет. И след като се отървах от дъртия, се почувствах малко по-независим и достоен за прозвището „джентълмен“. Малко ме поизмъчи през следващите няколко седмици известната липса на пари, но благодарение на двете ми очи, с които оглеждах внимателно какво става току под носа ми, успях да измисля как да се справя и с това нещо. Казвам „нещо“, забележете, понеже латинското му название било „rem“. Но като става дума за латински,

знае ли някой какво значи quocuncue? И какво значи modo?146

Планът ми беше изключително лесен за изпълнение. Просто купих, почти за без пари, една шестнайсета от „Кайманова костенурка“, с което си осигурих известна парична сума. Е, и няколко други дреболии уредих впоследствие, но те се явяваха странични спрямо намеренията ми. И бяха по-скоро следствия, резултат от тях. Купих например писалка, мастило и хартия и ги впрегнах в бясна дейност. Написах статия като за списание, озаглавих я „Дрън, дрън, та пляс“, от автора на „Помадата на Боб“ и я изпратих в плик до „Словосплет“. Но след като журналът в „Ежемесечни писма до нашите кореспонденти“ я оцени като „празнословия“, смених заглавието на „Ринги-ринги-рае“, от Туингъм БОБ, Еск. – автор на одата „Помадата на Боб“ и издател на „Кайманова костенурка“. Изпратих я отново на „Словосплет“ и докато чаках да ми отговорят оттам, започнах да публикувам всеки ден на шест колони в „Костенурка“ нещо като философско-аналитична студия върху литературните достойнства на „Словосплет“ и върху личните качества на издателя на „Словосплет“. Още преди да изтече седмицата в „Словосплет“ направиха откритието, че по необясними причини били „сбъркали надрасканата от някакъв невежа глупост, озаглавена „Ринги-ринги-рае“, със сияен бисер, носещ същото заглавие, но композиран от Тингъм Боб, Еск., прославения автор на „Помадата на Боб“. „Словосплет“ изразяваше „най-дълбоки съжаления по повод на това крайно естествено недоразумение“ и обещаваше да публикува истинското „Ринги-ринги-рае“ още в следващия си брой.

А аз в действителност си помислих – наистина си помислих – помислих си тогава – помислих си навремето – и не виждам защо да не си го мисля и сега – че в „Словосплет“ наистина бяха допуснали грешка. Колкото и да ми се щеше да съм обективен, не знам друго списание, което да допуска толкова много необясними грешки, колкото „Словосплет“. От този ден взех да се отнасям положително към „Словосплет“ и щом прозрях издълбоко литературните достойнства на списанието, започнах да ги възхвалявам пространно в „Костенурка“ и по най-незначителния повод. Следва да се възприеме единствено като много странно съвпадение – едно от онези категорично забележителни съвпадения, които карат човека сериозно да се замис ли, – че точно такъв тотален bouleversement147 (както казваме на френски) – такова пълно главопреобръщане (ако ми позволите да използвам заредения със смисъл израз на индианците чокто), каквото се получи между мен, от една страна, и „Словосплет“, от друга – настъпи след много кратък период и при абсолютно същите обстоятелства между мен и „Тра-ра-ра“, а така също между мен и „Дрънкалник“.

По този тъкмо начин, чрез гениалния ми ход, най-сетне постигнах и върховната си победа, „натъпквайки кесията си“148 и полагайки

действително истинското начало на блестящата ми и изпълнена със събития кариера, която ме направи знатен и сега ми позволява да кажа в един глас с Шатобриан „Създадох история“ – „J'ai fait de l'histoire.“

А аз наистина „създадох история“. От описаната по-горе сияйна епоха моите действия – и моите творби – принадлежат на човечеството. Светът ги познава. В този смисъл намирам за излишно да описвам в подробности как в хода на бързото си издигане наследих „Близалка“ и как слях списанието с „Дрънкалник“, и как после изкупих и „Тра-ра-ра“, събирайки по този начин и трите издания в едно, и как накрая се спазарих успешно за единствения оцелял конкурент, обединявайки цялата литературна периодика в страната ни във великолепното списание, известно навсякъде с наименованието

„Тра-ра-ра, Близалка, Дрън-дрън

и

Словосплет“.

Да, успях да създам история. Славата ми е световна. Стига и до най-отдалечените краища на земята. Няма ежедневник, който да не споменава всеки ден по някакъв повод безсмъртния Тингъм Боб. Навсякъде едно и също: мистър Тингъм Боб казал еди-какво си, мистър Тингъм Боб написал еди-що си, мистър Тингъм Боб постъпил еди-как си. Аз обаче съм хрисим човек и си отивам със смирено сърце. Защото, какво, като се замислиш, представлява онова неописуемо нещо, които отделни хора държат да наричат „гениалност“149? Готов съм да се съглася с Бюфон – а и с Хогарт150, че всичко става с постоянство.

Погледнете ме и мен! – какъв труд, какви творчес ки мъки, колко писане! О, Богове, ама наистина яко писане падаше! За мен думата „почивка“ беше непоз ната. Денем не се отделях от писалището, а и нощем като някой бледолик студент пишех до късно. Да ме бяхте видели само. Накланях се надясно. Накланях се наляво. Присядах напред. Облягах се назад. Седях tête baissée151 (както се изразяват индианците от племето кикапу), наврял нос в алабастрения лист. Но не преставах да пиша. И в радост, и в скръб – аз пишех. В глад и жажда – пишех. При добри и лоши вести – пишех. На слънчева светлина и на лунна – пишех. И не е нужно да споменавам какво пишех. Стилът! – това беше важ ното, което попих от Тлъстокваков – бум! тряс! – и в момента ви предлагам мостра.

123 *Името на главния герой Thingum Bob би могло да се преведе на български примерно като „Койчо Берберов“ (thingum – каквото и да е, който и да е, Койчо; а Боб, бащата на персонажа, е бръснар, берберин). Останалите имена в разказа предпочетох да преведа, за да не се изгуби колоритът им. Esquire (ескуайър) е английска титла, която в израз на уважение се поставя в съкратен вид (Esq.) след фамилното име на лицето. Първоначално е означавала „оръженосец и верен прислужник на своя рицар“. В по-нови времена*

обикновено се поставя след името на юрист. Признак на лошо възпитание е да я слагаш след собственото си фамилно име. – Б. пр.

124 *Д-р Ричард Емънс (Richard Emmons, M.D., р. 1788–?) – прочут стихоплетец в жанра „патриотична патетика.“ – еарое*

125 *„…ангели, носители на милост, / пазете ни!… Какъвто да си ти, / чист дух или зъл бяс“ – „Хамлет,“ първо действие, четвърта сцена. – еарое.*

126 *Джон Милтън, „Изгубеният рай,“ III/1. – еарое.*

127 *Разтвор от камфор и сапун в чист спирт, използван навремето от бръснари и конски доктори. По особено се е дразнел от рекламите за „чудодейното“ лекарствено средство Dr. Steer's Opodeldoc. – еарое.*

128 *Удар на милосърдието (с който се прекратяват мъките на ранения) (фр.). – Б. пр.*

129 *Предполага се, че става дума за Бостън. – еарое.*

130 *Натаниъл Лий (Nathaniel Lee, 1653–1692) – американски автор на бомбастични трагедии, впоследствие полудял. – еарое.*

131 *Ounce (англ.) – мярка за тежест, равна на 28,3 г. – Б. пр.*

132 *Hail (англ.) – привет, но и градушка. – Б. пр.*

133 *Ср. с девиза на рода Монтрезори „Никой няма да ме оскърби безнаказано“ в разказа на По „Бъчвата с амонтилядо“. – еарое.*

134 *„Помисли за моето страдание и моята злополука, за пелина и жлъчката.“ Библия, Ветхий Завет, Книга „Плач Иеремиев“ 3:19. – еарое.*

135 *Препечатките били толкова често срещано явление по онова време, че списанията, които не прибягвали до тях, обявявали гордо с рекламна цел на своите корици оригиналността на материалите си. – еарое.*

136 *Плащане незабавно и в брой (фр.). – Б. пр.*

137 *Обозначение, че платеното съобщение трябва да се помести еднократно на 15 септември – датата, на която по традиция излизали октомврийските броеве на списанията. – еарое.*

138 *„Един тъй рядък, тъй достоен крал, пред който тоя тук е грозен сатир пред Аполона!“ – „Хамлет“, действие първо, сцена втора. – еарое.*

139 *Явно преувеличение. Най-голямото американско списание в онези години, не чисто литературното Graham's Magazine например никога не е имало тираж над 37 000. – еарое.*

140 *Категорични (фр.). – Б. пр.*

141 *Става дума за „Автобиографията на една носна кърпа" (Autobiography of a Pocket Handkerchief) – първия сериализиран роман на Джеймс Фенимор Купър в списанието Graham's (I–IV, 1843). – еарое.*

142 *Псевдоним на Чарлс Дикенс. – Б. р.*

143 *Израз, използван от английския поет Александър Поуп (Alexander Pope, 1688–1744) в сатиричната му творба „Послание към Арбътнот" (Epistle to Dr. Arbuthnot, 1735). – еарое.*

144 *Всички изброени автори са действително съществували и са били прочути с пиперливия си език. А Джордж Денисън Прентис е бил издател и на вестник, който, естествено, е излизал във формат фолио. – еарое.*

145 *„...а който съблазни едного от тия малките, които вярват в Мене, за него е по-добре да му надянат воденичен камък на шията и да го хвърлят в морската дълбочина." – Вж. Библия, Новий Завет, От Матея Свето Евангелие 18:6. – еарое.*

146 *Rem, si possis recte, si non, quocinque modo (лат.). – Ако можеш да извършиш нещо по честен път [– стори го], ако не – [извърши го], както можеш. – Хораций, „Писма" (I, i, 65–66) – еарое.*

147 *Катаклизъм, преврат (фр.). – Б. пр.*

148 *„Отело," първо действие, трета сцена, Яго неколкократно призовава Родриго: „Натъпчи си кесията!". – еарое.*

149 *На това място По парафразира изпратения му в ръкопис посветен на него очерк, в който Джеймс Ръсел Лоуел пише: „Мистър По притежава онова неописуемо нещо, което хората са приели да наричат „гениалност"." Очеркът излиза във февруарския брой на Graham's Magazine 1845 г. – два месеца след публикацията на „Тингъм Боб" в Southern Literary Messenger (дек., 1844). – еарое.*

150 *Жорж-Луи Леклерк дьо Бюфон (Georges-Louis Leclerc, comte de Buffon, 1707–1788) – френски натуралист, математик, биолог и космолог. Уилям Хогарт (William Hogarth, 1697–1764) – английски художник, гравьор и карикатурист. – еарое.*

151 *С наведена глава (фр.). – Б. пр.*

Изтърбушеният Човек

Едната половина на моята любов
със другата се сби и я уби.
Сега плачи, сърце, скърби![152]
Корней

В момента не съм в състояние да си спомня кога и къде се запознах с този истински красавец, бревет[153] бригадния генерал Джон А.Б.В. Смит. Сигурен съм само, че някой ни представи един на друг на някакво публично събрание, в това поне съм убеден, без всякакво съмнение свикано по някакъв много важен въпрос в някакво населено място, чието име необяснимо как съм забравил. Ако трябва да съм честен, лично аз подходих към запознанството ни с доста голямо притеснение, което ми попречи да оформя в себе си трайна представа за време или място. Аз по природа съм притеснителен – наследствено ми е и няма спасение. По-точно казано, и най-малкият признак за някаква загадка, и най-дребната необяснима за мен подробност са способни да ме хвърлят в състоянието на достойно за съжаление вълнение.

Около цялостната индивидуалност на въпросната личност витаеше нещо, бих казал, забележително – именно забележително, макар понятието да е прекалено слабо, за да опише онова, което имам предвид. На ръст той беше около шест фута и внушителното му присъствие се налагаше с невероятна сила. Излъчваше определена неповторимост, която говореше за благородно възпитание и намекваше за благороден произход. Изпитвам нещо като меланхолично задоволство да разнищвам темата за външността на Смит. И един Брут би се гордял с прическата му – човек не може да си представи нещо по-пищно и по-бляскаво. Мастиленочерна, еднаква по цвят, или по-точно, по липса на цвят, е неописуемата му брада. И за нея, както виждате, не мога да говоря без ентусиазъм; и не бих прекалил с увлечението си, ако кажа, че на света няма по-внушителна брада от неговата. Така или иначе, тя обгръщаше, а на места частично засенчваше не по-малко забележителната му уста. А в нея се бяха строили най-равните виждани някога и неописуемо най-белите възможни зъби. Измежду зъбите му при всеки подходящ случай пък излизаше несравним по своята звънкост, мелодичност и сила глас. И по отношение на очите моят познат беше забележително надарен. Всяко едно от тях струваше повече от два-три чифта обикновени зрителни органи. С плътно кафяв лешников цвят, огромни и бляскави, те в същото време притежаваха онази едва доловима на моменти особена закачливост, която придава живот на изражението.

По-мъжествен гръден кош от този на генерала през живота си не съм

виждал. Колкото и да се взираше, човек не успяваше да долови и най-малкия недостатък в прекрасната му съразмерност. А на фона на тази рядко срещана забележителност се открояваха убедително чифт рамене, способни да накарат и мраморния Аполон да се изчерви при мисълта за собствената си малоценност. Аз самият, бидейки невероятен почитател на хубавите рамене, с чиста съвест заявявам, че дотогава не бях виждал подобно съвършенство. И ръцете му бяха възхитително оформени. Не по-малко идеални бяха и долните му крайници. По-хубав чифт крака никъде не могат да се видят. И нямаше познавач по темата, който да не признае хубостта на прасците му. Плътта по тях беше точно по мярка – нито повече, нито по-малко – и не създаваше впечатление нито за излишна сила, нито за крехкост. Не съм срещал и по-грациозна извивка от тази на неговата os femoris – бедрената му кост, прид ружена от изключително уместната лека изпъкналост зад фибулата му, отвеждаща към оформения с идеални пропорции глезен. Жалко, че Бог не беше отредил на моя млад и талантлив приятел скулптора Чипончипино да съзре нозете на бревет бригадния генерал Джон А.Б.В. Смит.

Но въпреки че мъже с такава абсолютно красива външност не се срещат под път и над път, така и не успях да се убедя вътрешно, че забележителното нещо, което току-що споменах – онази странна неописуема аура, обгръщаща моя нов познат, – произхождаше изцяло, та дори изобщо, от върховната идеалност на телесната му красота. Допускам, че би могла да се корени по-скоро в маниера му, но и в това отношение не мога да претендирам за пълна сигурност. В походката му имаше стегнатост, да не кажа схванатост, забелязваше се определена премереност, дори, ако мога така да се изразя, правоъгълна прецизност във всяко негово движение, която, ако присъстваше в някоя по-дребна фигура, щеше да съдържа поне мъничко превзетост, надутост или стеснителност, но принадлежаща на джентълмен с неговия несъмнен ръст, много лесно можеше да се отдаде на въздържаност и надменност в най-добрия смисъл на думата – с две думи казано, на нещо, което принадлежи по право на подобно колосално достойнство.

Любезният мой приятел, който ме представи на генерал Смит прошепна в ухото ми няколко думи по адрес на господина. Бил забележителен човек – изключително забележителен човек – направо един от най-забележителните хора на епохата. И се ползвал с особена популярност сред дамите най-вече заради легендарната си храброст.

– В това отношение е несравним, страхотен смелчага, истински огнегълтач е, вярвай ми – каза моят приятел, после съвсем снижи гласа си, привличайки вниманието ми със загадъчния си тон. – Огнегълтач без грешка. Доказа го съвсем убедително в последните битки из тресавищата на Юга срещу индианските племена бъгабу и кикапу. – [На това място приятелят ми поококори очи.] – Ей богу! Кръв и мълнии и

изобщо както си му е редът! Изяви на храброст! Няма начин да не си чувал за него – неповторим е, казвам ти…

– Как си, бе, човек? Какво правиш? Страшно се радвам, че те виждам! – намеси се на това място самият генерал, с приближаването си сграбчи ръката на моя събеседник и се поклони вдървено, но дълбоко, когато му бях представен. Точно тогава стигнах до зак лючението (от което и досега не се отказвам), че не съм чувал по-звънлив и мощен глас, нито съм срещал по-хубави зъби. Но съм длъжен да добавя, че пак точно тогава съжалих за прекъсването, тъй като току-що нашепнатите и недоизказани думи по адрес на героя в кампанията срещу племената бъгабу и кикапу силно бяха разпалили интереса ми.

Добре че последвалият възхитителен разговор успя бързо да разсее огорчението ми. След като приятелят ми се оттегли, с бревет бригадния генерал Джон А.Б.В. Смит дълго си говорихме en tête-à-tête, което ми достави не само удоволствие, но и истински знания. Не бях слушал през живота си по-гладко изразяващ се човек, нито човек, разполагащ с толкова много обща информация. Той обаче поради вродената си скромност се въздържа да засегне най-близката до сърцето ми тема – мистериозните обстоятелства, свързани с войната срещу бъгабу – а пък аз, на свой ред, воден от вродената ми деликатност, също не посмях да се докосна до темата, колкото и силно, да си призная, беше изкушението. Освен всичко друго направи ми впечатление и предпочитанието на храбрия воин към темите от философски интерес, особено удоволствието, с което разглеждаше бързия напредък, дължащ се на техническите новости. Нещо повече: колкото и да се стараех да го отклоня в друга посока, той неминуемо се връщаше на този въп рос.

– Тези неща са невероятни – разправяше. – А и ние сме една чудна нация, живееща в чудодейна епоха. Парашути и железници ли не щеш, капани и автоматично стрелящи оръжия против неканени гости ли не щеш! Параходите ни плават по всички морета и флотилията балони „Насау“ съвсем скоро ще започне редовни полети (за по двайсет лири стерлинги в едната посока) между Лондон и Тимбукту. Да не говорим за неизмеримото влияние върху обществения живот, върху изкуството, търговията, литературата, което ще упражнят великите принципи на електромагнетизма! Но и това, повярвайте ми, не е всичко! Краят не се вижда на бъдещите изобретения. Какви ли не прекрасни – гениални – и бих казал, мистър… мистър… мистър Томпсън се казвахте, ако не се лъжа – и бих казал какви ли не изключително полезни, наистина невероятно полезни, механични изобретения никнат ежедневно като гъби, ако мога така да се изразя, или по-образно казано, скачат като… като скакалци, мистър Томпсън – покрай… и около нас!

Името ми със сигурност не е Томпсън; но излишно е да споменавам, че

се разделих с генерал Смит с повишен интерес към този човек, с екзалтирано мнение за умението му да води разговор и с дълбоко възхищение от ценните привилегии, на които се радваме в нашата епоха на технически изобретения. Любопитството ми обаче не беше напълно задоволено, затова реших да разпитам незабавно познатите си не само за самия бревет бригаден генерал, но най-вече за потресаващите събития quorum pars magna fuit154 по време на войните с бъгабу и кикапу.

Първата възможност се появи и аз (изтръпвам от ужас при спомена) дори за миг не се поколебах да се възползвам от нея при посещението ми в черквата на преподобния доктор Дръммммммъпп, където се озовах една неделя точно във времето за проповедта не само на пейката, ами редом с онази високоценена и бъбрива малка моя приятелка мис Табита Т. И веднага щом седнах, се поздравих съвсем заслужено наум за удачния начин, по който се подреждаха нещата. Ако някой знаеше каквото и да било за бревет бригадния генерал Джон А.Б.В. Смит, това – сигурен бях – неминуемо беше мис Табита Т. Разменихме телеграфически няколко знака, след което подхванахме полушепнешком оживен диалог.

– Смит ли! – каза тя в отговор на сериозното ми запитване. – Смит! За генерал Джон А.Б.В. става дума, нали? Бога ми, бях останала с впечатление, че знаеш всичко за него! Каква забележително изобретателна епоха! Отвратителна история! С ония нещастни гадове кикапу! Бил се храбро… героични подвизи… безсмъртна слава. Смит!… Бревет бригадният генерал Джон А.Б.В.! Нима не знаеш, че точно той е човекът…

– Човекът! – прекъсна я с могъщия си глас доктор Дръммммммъпп и така тресна с юмрук по амвона, че насмалко да го разпилее на съчки пред очите ни. – Човекът се ражда от жена, но животът му е кратък; израства и бива покосен като цвете! – Приплъзнах се към края на пейката, но по оживените погледи на богомолците усетих, че почти фаталният за амвона гняв е бил породен от шепота, който си бяхме разменили с младата дама. Нямаше начин да се спася, затова най-смирено изслушах с достойно за великомъченик гордо мълчание остатъка от изключително капиталното слово.

На следващата вечер посетих, макар и с леко закъснение, театъра „Рантипоул“, където бях увѐрен, че ще успея да задоволя за нула време любопитството си, като просто се пъхнех в ложата, заемана от двата префинени екземпляра на любезност и всезнание, госпожиците Арабела и Миранда Коньошенти155. Превъзходният трагик Климакс тъкмо играеше Яго пред пълния салон, така че срещнах известни затруднения, докато успея да им обясня желанието си, особено като се има предвид, че ложата ни беше в непосредствена близост до стъпалата и почти се беше

надвесила над сцената.

– Смит ли? – учуди се мис Арабела, мъчейки се да разгадае целта на запитването ми. – Смит? За генерал Джон А.Б.В. става дума, нали?

– Смит, казваш? – запита замислено Миранда. – Бога ми, виждал ли си някога по-хубава фигура?

– Никога, мадам, но много ви моля…

– Или такъв неповторим финес?

– Кълна се, никога през живота ми… Но най-коленопреклонно ви моля да ми кажете…

– Или толкова удачно използване на сценичните ефекти?

– Мадам!

– И по-деликатен усет за истинските красоти у Шекспир? Ама погледни му крака само!

– По дяволите! – рекох и пак се извърнах към сес тра ѝ.

– Смит! – изрече тя. – За генерал Джон А.Б.В. става дума, нали? Отвратителна история! С ония нещастни гадове кикапу… диваци и прочее. Но ние живеем в забележително изобретателна епоха! Смит!… О, да! Велик мъж!… страхотен смелчага… безсмъртна слава… героични подвизи! Нима не знаеш! [Последното произнесено почти с писък.] Бога ми! Точно той е човекът…

– *… мандрагора,*
ни всичките упойки на земята
не ще ти върнат вече оня сладък
*естествен сън, със който спа до вчера!*156 –

изрева на това място в ухото ми Климакс, размахвайки непрестанно по най-нетърпим начин юмрук пред лицето ми, което отказах да понеса. Оставих насаме госпожиците Коньошенти, шмугнах се ловко зад кулисите и такъв бой хвърлих на несретния негодник, че ще ме помни, докато е жив.

Убеден бях, че поне на соарето на прекрасната вдовичка и любителка на игрите с карти мисис Катлийн О’Тръмп не ме очаква подобно разочарование. Така че още със сядането си срещу хубавичката домакиня си зададох въпросите, от чиито отговори тъй силно беше станал зависим душевният ми мир.

– Смит ли? – отвърна моята партньорка. – За генерал Джон А.Б.В. става дума, нали? Отвратителна история, не си ли чувал за нея? С ония нещастници кикапу!… Извинявайте, но играем вист, мистър Татъл… Иначе в действителност живеем в забележително изобретателна епоха… категорично за епоха става дума… епоха par excellence… нали знаете френски?… О, истински герой… страхотен смелчага… нито една купа ли нямате, мистър Татъл? Не мога да повярвам!… Безсмъртна слава и

прочее!… героични подвизи…. Нима не сте чул!!! Бога ми, та нали именно той е the man…

– Ман ли?… За капитан Ман ли става дума? – намеси се тънко дамско гласче от най-далечния ъгъл на салона. – За капитан Ман и дуела ли разправяте?… О, искам и аз да чуя… продължавайте… говорете, мисис О'Тръмп!… Извинявайте, че ви прекъснах!

И мисис О'Тръмп наистина взе, че продължи, но за някой си капитан Ман, дето го застреляли или обесили, а заслужавал и да го застрелят, и да го обесят. Точно така! Понеже мисис О'Тръмп не млъкваше, побързах да се измъкна. Нямаше смисъл да се надявам, че тази вечер ще стане отново дума за бревет бригадния генерал Джон А.Б.В. Смит.

Утеших се обаче донякъде с мисълта, че прибоят от лош късмет все някога ще се отдръпне, и изпълнен с тази решимост направих смел опит да измъкна нужната ми информация на вечеринката в дома на грациозното ангелско създание мисис Пирует.

– Смит! – възкликна мисис П., докато се въртяхме във вихъра на pas de zephyr. – Смит ли казваш? За генерал Джон А.Б.В. става дума, нали? И отвратителната история с онези бъгабу? Противни същества са тези индианци! Не забравяй външния шпиц! Престани да ме излагаш!… Горкият… такъв герой! А епохата ни наистина предразполага към изобретения… Ох, съвсем се задъхах… страхотен смелчага… героични подвизи… нима не си чул!!!… Не мога да повярвам!… Сядай веднага да те осветля… Смит! Именно той е човекът…

– Човекът се казва Ман-Фред! – повиши настоятелно глас мис Бабльо, докато отвеждах мисис Пирует към стола ѝ. – Чувал ли е някой някога нещо по-оригинално? И пак повтарям: Ман-Фред му е името, а не Ман-Фрайдей.

На това място мис Бабльо ме привика със заповеднически жест при себе си. Наложи ми се да оставя мисис П., за да разреша спора около заглавието на поетичната драма на лорд Байрон. Но независимо че аз отсекох на мига, че истинското заглавие е „Ман-Фрайдей,“ а не някакъв си там Ман-Фред, така и не заварих мисис Пирует на мястото, където я бях оставил само мигове по-рано, което ме принуди да напусна дома ѝ с горчиви чувства на омраза към целия род Бабльо157.

Работата взе да става съвсем сериозна и това ме подтикна да потърся незабавно моя специален приятел мистър Тиодор Синивейт158, от когото разчитах да се сдобия с поне някакво подобие на категорични сведения.

– Смит! – проточи той по присъщия му начин името. – Смит!… За генерал Джон А.Б.В. става дума, нали? Отвратителна е била онази история с кикапу, не мислиш ли? Правичката си кажи: не е ли така?… Идеа-а-алният смелчага… колко жалко!… забележително изобретателна

епоха!… и толкова герои-и-ични подвизи! Чу ли, между другото, за онзи капитан Ма-а-а-а-н?

– По дяволите да върви капитан Ман! – възкликнах. – Разправяй по-нататък.

– Хммммм!… Ами, какво повече!… Все си е ла мем шо-о-з[159], както казваме във Франция. Смит, викаш? Бригадния генерал Джон А.Б.В. имаш предвид, нали? Нима – [На това място мистър С. счете за необходимо да опре пръст на едната страна на носа си.], – нима намекваш, че хич, ама действително ни най-малко и изобщо си нямаш представа за онзи случай със Смит, който имам предвид? Смит? Джон А.Б.В.? Бога ми, та нали именно той е човекът…

– Да не би да е човекът с желязната маска, мистър Синивейт?

– Не-е-е-е – изгледа ме мъдро моят събеседник. – Но и човекът от Луната не е-е-е.

Възприех този му отговор като целенасочена и умишлена обида и напуснах възмутен дома му, решен твърдо да привикам съвсем скоро приятеля ми мистър Синивейт на дуел заради неджентълменското му поведение и ужасното му възпитание.

Междувременно обаче не допусках каквото и да било да ме отклони от преследваната от мен информация. Все още ми оставаше една възможност – да се обърна към самия извор. Реших да се отправя незабавно към самия генерал и да поискам най-настойчиво отговора на измъчващата ме загадка. Поне там нямаше да се стигне до недомлъвки. Зарекох се да бъда прям, позитивен и безапелационен – твърд като кора на хляб и немногословен като Тацит и Монтескьо.

Явих се у дома му рано сутринта. Генералът още не се бил облякъл, но аз обявих, че съм дошъл по спешна работа, така че възрастният му чернокож прислужник ме въведе в спалнята му и остана там през цялото ми посещение. Разбира се, още с влизането ми в стаята се озърнах да видя обитателя ѝ, но не успях да го открия. До краката ми на пода обаче лежеше някакъв голям и изключително странен на вид вързоп и аз, бидейки в лошо настроение, го изритах от пътя си.

– Хм! Ха! Доста невъзпитано според мен! – изписука вързопът с едно от най-тънките и най-смешни гласчета, нещо средно между скърцане и свистене, които съм чувал, откакто съм на този свят. – Хм! Ха! Доста невъзпитано, бих казал!

Почти изкрещях от ужас и се втурнах по тангентата към възможно най-далечния край на помещението.

– Господ да ме благослови, драги ми приятелю! – изсвистя отново вързопът. – Ама какво… защо… как така? Нима не ме познахте?

Какво можех да отвърна на такъв въпрос, кажете ми! Добрах се, залитайки, до едно от креслата и зяпнах в очакване на по-нататъшното

развитие на нещата.

– Не мога да си обясня как така не ме познахте, все пак! – изписука наново неописуемото и започна пред очите ми да изпълнява необясними въртежи по пода, напомнящи ми единствено обуването на дълъг чорап. Но виждах само един крак.

– Странно как не ме познахте, казвам. Помпей, подай ми и другия!

И Помпей подаде един предварително обут идеален корков крак, който вързопът завинти за секунда; и чак тогава се изправи в цял ръст пред погледа ми.

– А самата битка беше наистина кръвопролитна – продължи нещото в подобие като монолог. – Но може ли човек да влезе в бой с онези бъгабу или кикапу и да очаква да му се размине само с някоя и друга драскотина? Помпей, подай ми, ако обичаш, сега и онази ръка. Томас [обърна се към мен] е най-добрият майстор на корковите нозе; но ако някой ден имаш нужда от ръка, драги, наистина би трябвало да ми позволиш да те представя на Бишъп. – През това време Помпей му завинти и ръката. – Та голям бой падна, ако трябва да съм точен. Хайде сега ми намести раменете и гръдта, проклетнико. Петит изработва най-хубавите рамене, но за гръдта най-добре е да разчиташ на Дъкроу.

– За гръдта! – повторих.

– Докога ще се туткаш с перуката, Помпей? Лошо е да те скалпират, но затова пък можеш винаги да разчиташ на разкошна перука от Де л’Орм.

– Перука!

– Подай ми зъбите, негър такъв! Потрябват ли ти добри протези, не си губи времето с други зъболекари, ами върви при Пармли; скъпо взема, ама изработката му е прекрасна. То и моите си бяха много хубави преди оня огромен бъгабу да ми ги натика в гърлото с прик лада на пушката си.

– С приклада! В гърлото! Не вярвам на очите си!!!

– А, като спомена очи! Помпей, дяволе, веднага ми завинтѝ окото! Тия кикапу ти изваждат окото, докато примигнеш. Но не надавай ухо за сплетните по адрес на доктор Уилямс; нямаш представа колко хубаво виждам с произведените от него очи.

По това време вече осъзнавах, че пред мен стои не кой да е, а моят нов познат бревет бригадният генерал Джон А.Б.В. Смит. Признавам, че извършените от Помпей манипулации бяха променили коренно външността на човека. Единствено гласът му продължаваше да ме озадачава донякъде; но и тази явна загадка бързо се изясни.

– Помпей, разбойнико черен – изписука генералът. – Ти май наистина си решил да ме пуснеш да изляза без небце.

При което негърът изръси някакво извинение, отправи се към

господаря си, отвори устата му с ловките движения на конски жокей и напъха ловко в нея с неизвестна за мен цел някаква странна машинка. Това му действие обаче промени мигновено и най-изненадващо цялото генералско изражение. Когато проговори наново, гласът му си беше възвърнал цялата богата мелодика и сила, които ме бяха впечатлили при първоначалното ни запознанство.

– Хаймани с хаймани! – изрече той така звънливо, че буквално подскочих. – Не стига, че ми разбиха неб цето, ами си направиха и труда да отрежат най-малко седем осми от езика ми. В цяла Америка обаче няма майстор, който да се сравнява с Бонфанти по изработката на такива артикули. Гарантирам ти, че ще останеш доволен, ако ти потрябва [на това място генералът се поклони], мога да те препоръчам и те уверявам, че ще го направя с безкрайно удоволствие.

Успях някак си да му благодаря с достойнство за тази негова любезност и моментално се измъкнах, схванал най-сетне истинското положение на нещата – разгадал докрай измъчвалата ме тъй дълго загадка. Всичко ми се изясни. Нямах и капка съмнение. Бревет бригадният генерал Джон А.Б.В. Смит беше човекът… беше изтърбушеният човек.

152 *Корней, „Сид“, трето действие. (Прев. Пенчо Симов). – Б. пр.*

153 *Почетно повишение в звание за заслуги, което обаче не дава правата на ранга. – Б. пр.*

154 *В които взел е голямо участие (лат.) – „Енеида“, II, 6. – еарое*

155 *Cognoscenti (ит.) – изключително добре осведомени в дадена област хора, познавачи. – Б. пр.*

156 *Шекспир, „Отело,“ трето действие, трета сцена. – еарое.*

157 *Bas-Bleu (фр.), bluestocking (англ.) – педантичен интелектуалец. „Ман-Фред“ е бурлеска (1834) от Гилбърт А’Бекет по Байроновата „метафизична драма“ „Манфред“ (1817), а Man-Friday е познатият на българските читатели като Петкан герой от „Робинзон Крузо“ на Даниел Дефо. – еарое/Б. пр.*

158 *Sinivate (англ.) – кокни вариант на insinuate – инсинуирам, намеквам – срещащ се и в „Записките на клуба Пикуик“ на Чарлс Дикенс. – еарое.*

159 *La mête chose (фр.) – същото. – Б. пр.*

Силата на словото

ОЙНОС. Прости, Агатос, слабостта на отскоро надарения с безсмъртие дух!

АГАТОС. Не си казал нищо, мой Ойнос, което да изисква прошка. Дори тук познанието не е въпрос на интуиция. А за мъдрост, не бой се да поискаш от ангелите да ти я дадат[160]!

ОЙНОС. Сънувал бях, че в това съществуване изведнъж ще проумея всичко и щастлив ще бъда, че съм проумял всичко.

АГАТОС. О, щастието не е в знанието, а в придобиването му! Завинаги благословен си, ако знаеш нещо завинаги; но от злодей си прокълнат, щом всичко си научил.

ОЙНОС. Нима Всевишният не знае всичко?

АГАТОС. Щом най-щастливият е Той, значи това дори Нему не е известно.

ОЙНОС. И след като познанието ни нараства с всеки изминал час, няма ли по някое време всичко да сме научили?

АГАТОС. Взри се в бездънните разстояния под нас!… Опитай се да пробиеш с поглед безбройните звезди, сред които бавно се реем… и насам… и натам! Не усещаш ли как духовното зрение навсякъде се спира в безкрайните златни стени на вселената?… в стените на безчетните сияйни тела, чийто брой се е сякаш слял в едно?

ОЙНОС. Прозирам ясно, че безкрайността на материята не е сън.

АГАТОС. В Едема сънища няма… но съм чул тук да си шепнат, че единствената цел на безкрайността на материята е да създава безкрайни извори, от които душата да уталожва вечно неутолимата си жажда за познание… защото, уталожи ли я, ще угаси самата си душа. Затуй разпитвай, колкото си щеш, Ойнос, без да се притесняваш. Да вървим! Ще оставим вляво от нас мощната хармония на Плеядите и ще прелетим покрай трона към звездните поля отвъд Орион, където тройни и трицветни слънца почиват сред теменужки, виолетки и виоли трикольорни.

ОЙНОС. Добре, Агатос, но докато летим, говори ми на познатия ми земен език. Така и не разбрах онова, за което преди малко загатна – за начините и методите на онова, което ние, смъртните, сме свикнали да наричаме Сътворението. Нима намекваш, че Творецът не е Бог?

АГАТОС. Искам да кажа, че Божеството не сътворява.

ОЙНОС. Обясни.

АГАТОС. Творил е само в самото начало. И привидните същества, които вечно се появяват сега из цялата вселена, не са нищо друго, освен опосредствани, косвени, а не директен, пряк резултат от творческата

мощ Свещена.

ОЙНОС. Сред хората, мой Агатос, подобна мисъл би прозвучала като ерес.

АГАТОС. Но сред ангелите, мой Ойнос, се възприема като чиста истина.

ОЙНОС. Дотук поне малко те разбирам – че някои действия на онуй, що наричаме Природа или природни закони, пораждат при определени условия понякога неща, които само ни се струват плод на сътворението. И си спомням, че малко преди да отхвърлим окончателно земния свят, проведохме много успешни опити с животинки, които някои малодушни философи веднага обявиха за плод на сътворението.

АГАТОС. Говориш за случаи, които всъщност бяха явления на вторичното сътворение… и единствените същества, сътворени, откакто първото слово сътвори първия закон.

ОЙНОС. А всички звездни светове, избухвали на всеки час всред вселената от бездната на нищото – поне тези звезди, Агатос, не са ли работа на самия Властелин?

АГАТОС. Нека опитам, мой Ойнос, да те отведа стъпка по стъпка до концепцията, която искам да ти изложа. Съзнаваш, че така, както никоя мисъл не може никога да изчезне, така и действие няма, което да не поражда безкраен резултат. Още докато живеехме на земята например, движенията на ръцете ни причиниха вибрация в атмосферата, която ни заобикаляше. И тази вибрация се е разпространила безгранично, предавайки своя импулс на всяка частица от земния въздух, който е останал завинаги раздвижен от онова единично движение на ръката. Факт, добре известен на математиците по земното кълбо. Те дори постигнаха специални ефекти, произвеждани във флуидите с помощта на специални импулси с обхват, изчислен така, че да обгръщат цялото кълбо и по този начин да се отразяват (за вечни времена) върху всеки атом от всеобемащата ни атмосфера. И с помощта на обратни изчисления не им беше никак трудно да установят при определени условия, тръгвайки от даден ефект, каква е била стойността на първоначалния импулс. Вследствие на което математиците, убедили се, че резултатите от който и да било импулс са абсолютно безкрайни – убедили се, че част от въпросните резултати могат да се проследят точно с помощта на алгебричния анализ и с помощта на обратните изчисления, и прозрели същевременно възможността за безкрайна прогресия, съдържаща се в този вид анализ – стигнаха до извода, че развитието и приложението му се ограничават единствено от интелекта на онзи, който го развива и съответно прилага. Но нашите математици стигнаха дотук и спряха.

ОЙНОС. А защо им е трябвало да продължат, Агатос?

АГАТОС. Защото отвъд тази точка водеха съоб ражения от неимоверен

интерес. От онова, което им беше вече известно, можеше да се заключи, че за същество, притежаващо безкраен разум, същество, пред което се е разгънало цялото съвършенство на алгебричния анализ, не би се затруднило да проследи всеки и най-далечните последствия от всеки придаден на въздуха – че и на етера посредством въздуха – импулс и до най-отдалечените времеви епохи. Нещо повече, би могъл да докаже, че всеки придаден на въздуха импулс неминуемо се отразява на всяко индивидуално нещо, което съществува във вселената; и това притежаващо безкрайно разбиране същество, това въображаемо същество ще е в състояние да проследи и най-далечните трептения на импулса, да проследи нагоре и навън как те влияят на всички материални частици, как модифицират дотогавашните форми нагоре и навън във вечността, или казано с други думи, как сътворяват новото, преди да ги проследи как са се отразили – най-после без последствия – от самия трон на Твореца. И не само на това ще е способно въпросното същество, но и ще може, независимо в коя епоха се намира, ако разполага с определен резултат – ако например му се удаде възможност да огледа една от онези безбройни комети – да определи без никакви затруднения, с помощта на аналитичното обратно смятане, кой първоначален импулс го е породил. Тази власт да смята назад с абсолютната цялост и съвършенство на обратното смятане, тази способност да го отнася към всички епохи, всички следствия и всички причини е, разбира се, прерогатив единствено на Божеството, но във всички останали степени с изключение на абсолютното съвършенство е във възможностите и на цялото войнство ангелски умове.

ОЙНОС. Но ти говориш само за предадените на въздуха импулси.

АГАТОС. Говорейки за въздуха, имах предвид единствено земята; но общото твърдение се отнася до всички предаващи се на етера импулси, а този етер, който единствен изпълва цялото пространство, в този смисъл се явява и великата среда на сътворението.

ОЙНОС. Тоест всяко движение, независимо от естеството му, сътворява нещо?

АГАТОС. Така излиза. Но истинската философия отдавна ни е разкрила, че източник на всяко движение е мисълта… а източникът на всичката мисъл е…

ОЙНОС. Бог.

АГАТОС. Разговарям с теб, Ойнос, като с рожба на наскоро загиналата прекрасна земя за импулсите по земната атмосфера.

ОЙНОС. Така е.

АГАТОС. И докато ти казвах всичко това, не ти ли мина през ум някаква мисъл за физическата мощ на словото? Нима всяка дума не предава импулс на въздуха?

ОЙНОС. Защо се разплака, Агатос? Защо провиснаха крилата ти, докато се задържахме над тази прекрасна звезда – най-зелената, но и най-ужасната от всички, които срещнахме по време на полета ни? Сияйните ѝ цветя приличат на магичен сън, но необузданите ѝ вулкани напомнят страстите на буйното сърце.

АГАТОС. Така е! Така е! Три века минаха, откакто със сплетени пръсти на ръцете и с ридаещи очи изговорих, сътворих с няколко страстни израза тази звезда и я положих в нозете на моята любима. Сияйните ѝ цветя са най-скъпите от всички несътворени сънища, а бушуващите вулкани са страстите, що бликат от най-буйните и нечестиви сърца.

160 Ср. Библия, Новий Завет, От Матея Свето Евангелие 7:7: „Искайте, и ще ви се даде“. – еарое.

Ойнос (гр.) – вино, прен.: виното на гнева Божий – отнася се за поклонниците на Звяра. „Той ще пие от виното на яростта Божия, вино неразводнено, наляно в чашата на гнева му“, От Иоана Свето Евангелие 14:10. Агатос (гр.) – добър, в разш. значение – добър гражданин. – Б. р.

Безподобното приключение на някой си Ханс Пфал

Настоящият дълъг разказ е публикуван за първи път в броя на „Садърн Литеръри Месинджър“ от юни 1835 г., а през годините е препечатван в леко ревизирана форма и в други колекции.

Буйните фантазии на сърцето
командвам сам и ето,
с пламтяща пика на въздушен кон
се скитам под небето.
„Песен на лудия просяк“

Последните новини от Ротердам гласят, че градът се намира в състояние на особено силна философска възбуда. Това, че в действителност е станал свидетел на съвсем неочаквани – и изцяло непознати – явления, противоречащи тотално на съществуващите възгледи, ме навежда на неоспоримата мисъл, че съвсем скоро в Европа ще настане хаос, във физиката – кипеж, а разумът и астрономията ще се заръфат взаимно за ушите.

Доколкото разбирам, на.... ден от месец.... (не съм съвсем сигурен за датата) на просторния площад пред Търговския център в процъфтяващия град Ротердам се била събрала по неизвестни нам причини огромна тълпа. Денят бил необичайно топъл за сезона и лишен и от най-слабия порив на вятъра, а народът никак не се дразнел от кратките приятелски душове, които сегиз-тогиз се лисвали от скупчилите се в безпорядък по синия небосвод бели облачни масиви. Но, така или иначе, към обяд сред множеството преминало слабо, но забележимо вълнение: последвало цъкане от десетина хиляди езика и в следващия миг десет хиляди лица се извърнали към небесата, лулите били извадени едновременно от десет хиляди уста и по всички краища на града и околностите му се разнесъл продължителен, мощен и бесен вик, сравним единствено с рева на Ниагарския водопад.

Скоро подир туй се появила и причината за въпросната врява. Иззад един от преждеупоменатите ясно очертаващи се облачни масиви бавно се измъкнало в откритата синева странно, неприличащо на нищо, но очевидно материално тяло с такава особена форма и с толкова причудлива конструкция, че по никакъв начин не могло нито да бъде възприето, нито да си спечели възхищението на скупщината жилави бургери, що го зяпали от земята с отворени уста. Тази чудесия пък откъде се била взела? И какво ли – в името на всички ротердамски дяволи – трябвало да вещае? Никой не знаел, нито можел да предположи; никой, дори самият бургмайстер майнхер Превъзход фон

Замхерцог, нямал и най-малката идея как да разнищи загадката; при което поради липса на по-смислена реакция всички мъже до един върнали с премерени движения лулите си в ъгъла на устата си и без да изпускат от поглед нещото, започнали да пуфтят, да се разтъпкват след кратка пауза и да сумтят многозначително, след което да се дотътрят до изходно положение, да изсумтят и след кратка пауза пак да изпуфтят с лулите.

Междувременно обектът на огромното им любопитство и причината за цялата пушилка продължил да се спуска към красивия им град. И само след минути толкова се приближил, че могли да го разпознаят. Имал вид – не, без капка съмнение можело да се каже, че бил нещо като балон; но такъв балон, какъвто дотогава не се бил появявал над Ротердам. Така де! Чували ли сте някога за балон, изработен изцяло от мърляви вестници? В Холандия поне никой не бил чувал за подобно нещо; но ето, че едва ли не под носа им – или по-точно казано, на известно разстояние над носовете им – висял точно такъв предмет, и то изработен, както твърдят моите абсолютно достоверни източници, именно от въпросните материали, които никой не бил чувал да са били използвани някога за подобни цели. А това било направо върховна обида за здравия разум на гражданите на Ротердам. Да не говорим колко осъдителна пък била самата форма на явлението – най-обикновена обърната с отвора нагоре шутовска шапка. Внушението се засилвало още повече при един по-внимателен оглед, когато тълпата констатирала, че от върха на шапката висял голям пискюл, а по горния ръб, явяващ се всъщност основата на конуса, били окачени в кръг наподобяващи звънци за овце миниатюрни музикални инструменти, които изпълнявали безкрайно мелодията „Бети Мартин“. Но друго било още по-лошо: от самия кош на фантастичната машина висяла на сини панделки огромна чорлава шапка от боброва кожа с ненадминато широка периферия и полусферично дъно с черна околожка и сребърна катарама. Забележителен обаче оставал следният факт: мнозина от жителите на Ротердам можели да се закълнат, че най-редовно били виждали тази шапка в миналото, а и множеството я възприело единодушно като нещо съвсем познато; щом я зърнала, самата фрау Гретел Пфал възкликнала щастливо, че шапката принадлежала на възлюбления ѝ съпруг. Само̀ по себе си това също било забележително обстоятелство, тъй като Пфал и трима негови спътници били изчезнали по най-неочакван и необясним начин от Ротердам преди близо пет години, през които до датата на описваното тук събитие никой не успял да попадне на каквато и да било следа от тях. Е, наскоро в полудостъпен район източно от града в действителност били забелязали странни на вид отпадъци, сред които и като че ли човешки кости и доста народ решил, че именно там е било извършено гнусното убийство на Ханс

Пфал и съдружниците му. Но да не се отклоняваме.

Балонът (какъвто несъмнено се явявал предметът) бил слязъл на стотина фута от земята и тълпата вече виждала съвсем ясно що за човек лети с него. А в действителност ставало дума за изключително забележителна личност. Ръстът му надали надвишавал два фута; но и той нямало да му попречи да изгуби равновесие и да се преметне през ръба на малката гондола, ако не бил намиращият се на височината на гърдите му кръгъл обръч, привързан към въжетата на балона. Несъразмерно широките плещи на дребния мъж придавали на цялата му фигура крайно смешен закръглен вид. Краката му, естествено, изобщо не се виждали. Дланите му били огромни. Побелелите му коси били вързани на опашка на тила. Носът му бил ненормално дълъг, крив и възпален; очите му – ококорени, живи и проницателни; макар и сбръчкани от старост, брадичката и бузите му били широки, пухкави и двойни; само от уши нямало и помен по цялата му глава. Странният дребен джентълмен бил издокаран в небесносин широк сюртук в комбинация с тесен брич, пристегнат под коленете със сребърни катарами. Елекът му бил от яркожълта материя; на главата си носел весело килнато бяло кепе от тафта, а тоалетът му довършвало вързаното около врата му кърваво червено копринено шалче, което падало с фантастична свръхогромна фльонга върху гръдта му.

Спуснал се, както вече споменах, на стотина фута от земната повърхност, дребният стар джентълмен внезапно бил обзет от пристъп на безпокойство и проявил видимо нежелание за по-голяма близост с твърдата почва. Успял да спре за миг снижението, изсипвайки пясък от брезентов чувал, чието вдигане сериозно го затруднило. После забързано и притеснено извадил от джоб на сюртука си голям портфейл от марокен. Подоз рението, с което го огледал, докато го държал в дланта си, преминало в крайна почуда, дължаща се явно на тежестта му. По някое време все пак го отворил, извадил голям плик за писмо, запечатан с червен восък и вързан старателно с червена лента, и го пуснал право в краката на бургмайстера Превъзход фон Замхерцог. Негово превъзходителство се навел да го вземе. В същия миг аеронавтът – все още видимо тревожен и явно невиждащ повод да се бави повече в Ротердам – се заприготовлявал трескаво да продължи полета си; и тъй като това му налагало да се освободи от част от баласта, за да набере отново височина, той изхвърлил набързо половин дузина торби така, както си били пълни с пясък, а те, за съжаление, се стоварили на свой ред върху гърбината на бургмайстера, поваляйки го поне половин дузина пъти пред очите на цялото ротердамско население. Не бива обаче да си мислите, че славният Замхерцог оставил безнаказано това нахалство от страна на дребното старче. Напротив, разправят, че при всяко от половин дузината изтъркулвания без изключение той

изпуфтявал видимо и гневно поне половин дузина пъти с лулата си, която стискал с всичка сила през цялото време и която (ако бил рекъл господ) щял да стиска до смъртта си.

През това време балонът се извисил далеч над града така, сякаш бил чучулига, и безшумно се скрил зад облак, подобен на онзи, иззад който се бил тъй изненадващо появил, изгубвайки се завинаги от невярващите очи на ротердамското гражданство. И всеобщото внимание се пренесло, естествено, към писмото, чието падане, със съответните придружаващи го обстоятелства, се било отразило тъй гибелно както на личността, така и на личното достойнство на Негово превъзходителство Фон Замхерцог. И все пак въртеливите движения не попречили на въпросния деятел да се отнесе най-съзнателно към основното си задължение – да опази посланието, което при по-внимателен оглед се оказало във възможно най-подходящите ръце, тъй като било адресирано до самия него и до професор Трамтарам, тоест до председателя и заместник-председателя на Ротердамското астрономическо дружество. Двамата тутакси разпечатали плика, в който намерили следното изключително важно и сериозно съобщение:

До Техни превъзходителства Фон Замхерцог и Трамтарам – председателя и заместник-председателя на Държавното астрономическо дружество, гр. Ротердам.

Ваши превъзходителства, вероятно помните скромния занаятчия на име Ханс Пфал – по професия майстор-поправяч на ковашки мехове, – изчезнал от Ротердам заедно с още трима преди около пет години по начин, който със сигурност ви се е сторил необясним. Позволете ми обаче да уведомя Ваши превъзходителства, че настоящето послание е написано лично от мен – самия Ханс Пфал. Повечето мои съграждани знаят, че в продължение на четири десетилетия заемах квадратната тухлена сградичка в началото на глухата уличка „Сауъркраут“[161], където и живеех до момента на моето изчезване. Там открай време са живели и моите деди, които като мен са практикували многоуважавания и доста доходен занаят на поправячи на ковашки мехове, понеже, най-честно казано, до съвсем скоро, преди хорските глави масово да се запалят по политиката, нямаше по-желан и по-достоен занаят от моя за честните граждани на Ротердам. Ползвах се с доверие, никога не оставах без работа и не мога да се оплача от липса нито на пари, нито на добро отношение от всички. Но както вече споменах, скоро почнахме да страдаме от слободията, от дългите речи, радикалните възгледи и тем подобни. Някогашните ни най-свестни клиенти на света изобщо престанаха да се сещат за нас. Не им оставаше време от четене за революции и от следенето на хода на човешкия разум и духа на епохата. При нужда огънят можеше да се раздухва и с вестник; а колкото по-слабо ставаше правителството, толкова по-трайни ставаха кожата и

желязото – така че за нула време в Ротердам не можеше да се намери нито един ковашки мех, който да се нуждае от закърпване или от ремонт с помощта на чук. Казано с една дума, положението стана непоносимо. Бързо обеднях като църковна мишка, не можех повече да изхранвам жена си и децата ни, тегобата ме надви и започнах часове наред да обмислям по кой начин да сложа най-лесно край на живота си. Кредиторите ми обаче не ми оставяха кой знае колко време за размишления, понеже обсаждаха дома ми от зори до мрак. Особено упорито ме преследваха троица, които бдяха неотлъчно пред вратата ми и ме заплашваха със съд. В душата си се зарекох тъкмо на тях да отмъстя най-жестоко, ако някой ден ми паднат в ръцете; и вероятно тъкмо това предвкусване на бъдещото удоволствие ме възпря да не приложа моментално замисъла си да си пръсна черепа с тромблона[162]. Прецених все пак, че ще е най-разумно да прикривам своя гняв и да ги залъгвам с обещания и сладки приказки до онзи миг, в който късметът би ми предоставил възможността за мъст.

Един ден успях да им се измъкна и тъй като бях по-потиснат от обичайното, се скитах дълго и безцелно по най-забутаните улички, докато не налетях най-случайно на книжарска сергия. Тръшнах се решително върху оставения за удобството на клиента стол и без изобщо да се замислям, разтворих първата попаднала ми книжка. Оказа се кратка брошура по въпросите на спекулативната астрономия, написана или от берлинския професор Енке[163], или от французин със сходно на неговото име. И понеже поназнайвах нещичко по тази тема, постепенно се увлякох дотам, че прочетох книжката два пъти, преди да се усетя какво става около мен. А то бе започнало да се стъмва, така че се запътих към дома си. Самият трактат обаче (съвместно с известието за откритие в областта на пневматиката, предоставено ми наскоро под секрет от мой братовчед в Нант) беше оставил незаличимо впечатление в съзнанието ми, така че, вървейки по стъмващите се улици, прехвърлях подробно в ума си разбърканите и на моменти несвързани разсъждения на автора. Отделни пасажи бяха оказали невероятно влияние върху въображението ми. И колкото повече размишлявах върху тях, толкова по-силно ставаше любопитството си. Вместо да засили неувереността в способностите ми да осмисля прочетеното и недоверието ми към изложените мъгляви идеи, ограниченото ми образование и най-вече пълното ми невежество в областта на естествените науки започнаха да разпалват още повече въображението ми; а вродената ми суетност – или по-скоро вроденият ми здрав разум – ме подтикваха да се съмнявам във всичките онези недообмислени идеи, които, възникнали в нечии необуздани мозъци, привидно са жизнеспособни, но в действителност са лишени до голяма степен от нужната за реалността сила на инстинкта и интуицията или от други съществени свойства.

Прибрах се по късните часове и веднага си легнах. Умът ми обаче бе твърде възбуден и нощта прекарах потънал в размисъл. Още в ранно утро се отправих към сергията на книгопродавеца и с малкото ми налични пари купих няколко издания, посветени на механиката и практичната астрономия. Отнесох ги жив и здрав до дома си, посветих им всеки свободен момент и не след дълго реших, че съм натрупал достатъчно знания, за да пристъпя към изпълнението на замисъла, който беше посят в ума ми или от дявола, или от вродената ми гениалност. От време на време полагах максимални усилия да усмирявам тримата безкрайно досаждащи ми кредитори. И най-сетне постигнах успех: първо, като разпродадох част от обзавеждането на дома ми, с което покрих наполовина от дължимото им, а освен това ги убедих, че остатъка ще им платя след осъществяването на един мой скромен замисъл, в който щях да разчитам на тяхната помощ. Благодарение на невежеството им почти не се затрудних да ги спечеля за своята кауза.

След като докарах нещата дотук, уредих при изключителна тайнственост и предпазливост да разпродам с помощта на жена ми и останалата част от притежанията ми, а така също да взема назаем – под формата на дребни суми, по най-различни поводи и (колкото и да ми е неудобно да си го призная) без изобщо да се замислям как ще ги връщам след време, една доста значителна сума пари в брой. С така придобитите средства започнах да купувам по различно време много фин муселин от Камбре (на топчета от по дванайсет ярда); връв; големи количества каучуков лак; изработен по поръчка голям, дълбок плетен кош, както и други артикули, необходими ми за изработката и оборудването на балон с невероятни размери. Тази последна задача възложих на жена ми с указания как точно да го съшие във възможно най-кратък срок. През това време се захванах да изплета от вървите мрежа с необходимите ми размери, включваща обръч и нужните въжета; освен това купих куп устройства и материали, с които да експериментирам в най-горните пластове на горната атмосфера. Възползвах се от всяка удала ми се възможност да прекарам нощем до усамотено място източно от Ротердам пет бъчви с железни обръчи, всяка с вместимост от около петдесет галона164, плюс една по-голяма каца; шест калаени тръби с дължина десет фута, диаметър три инча и с необходимата ми форма; известно количество от металоподобно вещество – или по-точно казано, полуметал, – чието име няма да ви разкрия, и дузина дамаджани с лесно намираща се киселина. С тези материали се канех да произведа непознат дотогава на човечеството газ – или поне никога не ползван за тази конкретна цел. Ще си позволя единствено да спомена, че представлява съставна част на азота, открай време смятан за неразложим, и че е приб лизително 36,4 пъти по-лек от водорода. Няма

вкус, но има миризма; в чисто състояние гори със зеленикав пламък и причинява мигновена смърт на всяко живо същество. Не съм готов обаче да ви разкрия докрай тайната, тъй като (както вече ви споменах) тя по право принадлежи на един жител на френския град Нант, който я сподели с мен при известни условия. Същият човек, без изобщо да подозира целите ми, ме запозна и с метод за конструирането на балон от определена животинска ципа, която почти не пропускала изтичането на газ. На мен този метод обаче ми се видя прекалено скъп, освен дето хранех и подозрението, че същата работа ще ми свърши и муселинът от Камбре, обмазан с пласт каучуков лак. Умишлено споменавам това обстоятелство, понеже не желая да отнема славата за това изключително изобретение на въпросния човек, в случай че самият той се реши да опита полет с балон с новооткрития газ и споменатия от мен материал.

Скришом изкопах малка дупка на всяко от местата, където възнамерявах да разположа по-малките бъчви по време на надуването на балона; по този начин дупките оформиха кръг с диаметър двайсет и пет фута, в чийто център изкопах по-дълбока дупка, предназначена да поеме голямата каца. Във всяка от петте по-малки дупки поставих буренце с петдесет фунта артилерийс ки барут, а в по-голямата – бъчонка със сто и петдесет фунта. Свързах старателно бъчонката и буренцата с покрити ивици барут; в едно от буренцата пъхнах края на четирифутово парче бикфордов шнур, след което зарових дупката и наместих отгоре ѝ бъчвата така, че изпод нея да стърчи на не повече от инч едва забелязващият се край на бикфордовия шнур. После зарових и останалите дупки и ги покрих със съответната бъчва.

Освен гореизброените артикули пренесох тайно в моето *dépôt*165 един от усъвършенстваните апарати на мосю Грим за сгъстяване на атмосферен въздух. Установих, за съжаление, че машината се нуждае от сериозни подобрения предвид целите, за които я бях взел. С огромни усилия и непоколебимо старание доведох док рай цялостната подготовка. Балонът ми беше напълно завършен. По мои изчисления, съдържащите се в него над четиресет хиляди кубични фута166 газ щяха да вдиг нат с лекота не само мен с цялото ми оборудване, но и сто седемдесет и петте фунта баласт, които щяха да ми трябват. Обмазал го бях с три пласта каучуков лак и установих, че муселинът от Камбре, се явява идеален заместител на коприната, неотстъпващ ѝ по здравина и струващ много по-евтино.

Приключих приготовленията си с това, че заклех жена ми да пази тайна относно всички мои действия от деня на първото ми посещение при книжаря, като съответно ѝ обещах да се върна възможно най-скоро, поверих ѝ малкото останали ми пари и се сбогувахме. Всъщност аз никак не се тревожех за нея. Тя е забележителна жена, както казват хората, и е напълно способна да се оправи в живота и без моя помощ.

Честно казано, тя открай време ме има за мързеливец, за излишно гърло, за човек, способен да гради единствено въздушни кули, затова прие съвсем леко раздялата. Взехме си довиждане в тъмната нощ, забрах със себе си тримата ми *aides-de-camp*[167], тримата досаждали ми до пресита кредитори и с тяхна помощ пренесох по заобиколен маршрут балона, гондолата и цялото снаряжение до онова място, където бях струпал и другите неща. Заварихме ги непокътнати и аз моментално се залових за работа.

Датата беше първи април. И както вече стана дума, цареше непрогледен мрак: не се виждаше нито една звезда, а дъждът, който ръмеше на интервали, ни създаваше големи неудобства. Най-голямата ми грижа всъщност беше балонът, който, макар и защитен от лака, започна да натежава от влагата; освен това дъж дът можеше да повреди и барута. Налагаше се тримата ми кредитори да се трудят неуморно – да набиват лед около централната каца и да разбъркват киселината в останалите. Те от своя страна пък не преставаха да ме заливат с въпроси какво точно съм бил замислил с всичкото това оборудване и постоянно недоволстваха от тежката работа, която им бях възложил. Не можели да си представят (разправяха) каква полза можело да има от това, че са прогизнали до кожата си само и само за да участват в такива ужасни заклинания. Самият аз също почнах да се притеснявам и блъсках с неотслабващи усилия; не за друго, а защото онези идиоти май наистина бяха повярвали, че съм влязъл в договорка с дявола и че цялата ми работа се явява някакъв пъклен замисъл. Онова, от което най-много се боях, беше да не ме зарежат окончателно. Успях някак си да ги забаламосам с обещания да се разплатя за всичкия вложен от тях труд веднага след като довършех подхванатото от мен начинание. Тези мои думи те, естествено, тълкуваха посвоему, въобразявайки си несъмнено, че в даден момент неминуемо ще се сдобия с огромни количества налични средства и стига да им платях всичко, което им дължах, че и отгоре, за свършената от тях работа, пет пари не даваха каква щеше да е съдбата на душата или на трупа ми.

След около четири часа и половина балонът се оказа достатъчно надут. Това ми позволи да прикача към него гондолата и да натоваря в нея цялото ми оборудване – телескопа; претърпелия няколко съществени подобрения барометър; термометър; електромер; компас; магнитна стрелка; часовник със секундарник; камбана; рупор и т.н., и пр. – а също така и стъклен глобус с източен от него въздух и старателно затапен; споменатия вече кондензационен апарат, малко негасена вар, слитък червен восък, обилен запас от вода и големи количества храна, най-вече пресована пастърма, която съхранява големи количества хранителни вещества в сравнително малък обем. Натоварих в коша и два гълъба и котка.

Скоро щеше да се съмне, така че беше крайно време да потегля. Уж без да искам изпуснах на земята запалената си пура и покрай навеждането ми да я взема използвах случая да запаля дискретно стърчащия, както вече отбелязах, край на бикфордовия шнур изпод дъното на бъчвата. Тримата кредитори изобщо не забелязаха този мой маньовър, а аз скочих мигновено в коша, срязах единственото въже, с което бях привързан към земята, и установих с радост, че балонът се издига с неописуема бързина, понесъл с лекота сто и седемдесет и петте фунта оловни тежести, които спокойно можеха да са и двойно повече. При отделянето му от земята барометърът показваше трийсет инча, а целзиевият термометър – деветнайсет градуса.

Но щом се издигнах на петдесет ярда, подире ми с рев и тътен се надигна плътен ураган от огън, чакъл, пламтящи цепеници, горящ метал и разкъсани крайници, от който сърцето ми замря, и аз, разтреперан от безкраен ужас, се свлякох на дъното на коша. Изведнъж си дадох сметка колко съм прекалил с подготовката. Разбрах, че основните последствия тепърва предстоят. И наистина, след по-малко от секунда всичката ми кръв се насъбра в слепоочията ми – сътресение, което никога няма да забравя, избухна в нощта и буквално разцепи небосвода над мен. Впоследствие, когато вече разполагах с време за размисъл, си обясних, че усетената мощ на експлозията, поне що се отнася до мен, се е дължала на местоположението ми точно над взрива и взривната вълна. Но в момента на самия гръм единствената ми мисъл беше как да оцелея. Първоначално балонът се спихна, после рязко се изду и взе да се върти със страхотна скорост, а накрая, залитайки и клатейки се като пиян човек, ме изхвърли със страшна сила през ръба на гондолата и ме остави да летя на ужасна височина с главата надолу и с лице обърнато навън, провиснал само на трифутовото въженце, промъкнало се по случайност през пролука в дънната плетка и увило се съдбоносно около левия ми глезен. Изключено е – абсолютно невъзможно е – да си представите кошмарната ситуация, в която се бях озовал. Конвулсивно се борех за глътка въздух, гърчовете ми като от маларийна треска стягаха всеки нерв и мускул на тялото ми, усещах как очите ми напъват да изскочат от орбитите си, едва се сдържах да не повърна – докато в един момент изгубих напълно съзнание.

Нямам представа колко време не съм бил на себе си. Но вероятно е било доста дълго, понеже щом започнах да усещам завръщащия се живот, осъзнах, че се зазорява, балонът ми се носеше на огромна височина над безбрежен океан, без ни най-малка следа от суша от единия далечен хоризонт до другия. И въпреки очак ванията ми свестяването ми не беше съпроводено с безкрайна агония. Напротив, спокойствието, с което започнах да правя преценка на състоянието си, се характеризираше с голяма доза лудост. Вдигнах една подир друга дланите пред очите си и се

зачудих на какво ли можеха да се дължат подутите им вени и гадното почерняване на ноктите. След това направих оценка на главата си: тръсках я многократно, преценявах най-старателно усещанията и по някое време се успокоих, че не е станала – противно на опасенията ми – по-голяма и от балона. После бръкнах в двата джоба на брича си, не напипах там обичайната кутийка с хапове, нито другата с клечките за зъби и изпитах необяснимо огорчение от това, че не можех да си обясня липсата им. Точно тогава усетих силната болка в левия ми глезен и започнах смътно да осъзнавам в какво положение всъщност съм се озовал. За моя огромна изненада обаче не изпитах нито почуда, нито ужас. Ако изобщо става дума за чувства, бе по-скоро тихо задоволство от изобретателния начин, по която се канех да разреша проблема си, като дори за част от секундата не поставих под съмнение крайния успех на начинанието си. Прекарах следващите няколко минути потопен във вздълбок размисъл. Имам ярък спомен от това как често стисках устни, подпирах с палец носа си отстрани и жестикулирах и гримасничех като всеки настанил се удобно във фотьойл мъж, зает със сложни и важни въпроси. И когато най-сетне реших, че съм успял да уточня идеите си, много внимателно и премислено се пресегнах зад гърба си и разкопчах голямата желязна тока на колана, с който ми бяха пристегнати гащите. Катарамата имаше три зъба, които поради ръждата трудно се въртяха около оста си. Но успях някак си да ги отворя до прав ъгъл спрямо токата и с облекчение установих, че те се задържаха в това положение. Захапах със зъби така получилия се инструмент и се захванах да си развържа шалчето. На няколко пъти трябваше да си почивам, докато успея в този свой маньовър, но успях. Към единия край на шалчето завързах токата, а другия пристегнах за по-сигурно около китката си. Напънах се с всичка сила, прегънах тялото си и успях още от първия опит да хвърля така катарамата в коша, че зъбите ѝ да захапят кръглия обръч около ръба на ракитената плетка.

Тялото ми вече имаше наклон от около четиресет и пет градуса спрямо страната на коша; това обаче не означава, че се бях отклонил само на четиресет и пет градуса от перпендикуляра. В действителност лежах почти наравно с нивото на самия хоризонт, понеже постигнатата току-що от мен промяна в положението ми наклони дъното на гондолата, с което ме постави в неизбежна опасност. Не забравяйте обаче, че ако при първоначалното ми изпадане от коша се бях озовал с лице към балона, а не в противоположната посока, или ако въжето, от което висях, бе провиснало над горния ѝ ръб, а не през пролука в дъното ѝ, спокойно може да се твърди, че и при двата варианта надали щях да постигна онова, което засега бях постигнал в действителност, и че разказът, който следите в момента, надали щеше да стигне по какъвто и да било начин до идните поколения. В този смисъл следваше да съм благодарен за

съдбата си, макар да бях толкова зашеметен от шока, че всъщност нищо не изпитвах, ами просто останах да вися в това ми невероятно положение поне още четвърт час, без да положа и най-малкото усилие, изпаднал в неповторимо състояние на идиотска наслада. И това чувство обаче се изпари сравнително бързо, а на негово място дойдоха ужасът и усещането за пълна безпомощност и пълен крах, дължащо се в немалка степен на това, че стеклата се в главата и гърлото ми кръв, която до този момент беше повдигала духа ми до състояние на делириум, тръгна по някое време да се връща там, където ѝ е мястото, и новопоявилата се яснота в оценката ми за заплашващата ме опасност ме лиши от самообладание и от смелостта да направя нещо по въпроса. За мое щастие, и тази слабост се оказа краткотрайна. Скоро в душата ми се надигна спасителният порив на отчаянието, така че с неистови крясъци и усилия насилих тялото си да се вдигне и след като в един момент успях да се вкопча здраво в околовръстния обръч, с последни сили и гърчове се прехвърлих с главата напред в гондолата и се пльоснах разтреперан на пода ѝ.

Доста време ми потрябва да се свестя достатъчно, че да мога да обърна необходимото внимание на състоянието на балона. Но когато се стигна дотам, го огледах най-старателно и с огромно облекчение установих, че не беше понесъл никакви щети. Всичкото ми оборудване беше непокътнато и за щастие, не бях изгубил нищо нито от баласта, нито от хранителните си запаси. Истината е, че така добре ги бях укрепил, че всякакъв неприятен инцидент беше изключен. Часовникът ми показваше шест. Продължавах да набирам устремно височина и според барометъра ми вече бях на три и три четвърти мили над морското равнище. Непосредствено под мен в океана се виждаше леко удължен черен предмет с размерите и вида на плочка за домино. С помощта на телескопа успях да установя, че става дума за британски линеен кораб с деветдесет и четири оръдия, с прибрани платна и нос, насочен срещу идещите от запад-северозапад големи вълни. Освен кораба се виждаше само океан, небе и отдавна изгрялото слънце.

Време е, струва ми се, да обясня на Ваши превъзходителства целта на моето пътешествие. Позволявам си първо да напомня на Ваши превъзходителства, че покрай обедняването ми в Ротердам бях стигнал до мисълта да се самоубия. И то не защото изпитвам някакво отвращение към самия живот, а заради непоносимостта ми към несвойствените мъки, съпътстващи моето положение. Именно в това мое душевно състояние, в което исках да живея, но в същото време се бях уморил от живота, книжката от сергията на букиниста в съчетание със своевременното откритие, направено от братовчед ми в Нант, откри нов път пред въображението ми. И така стигнах до окончателното си решение. Наумих си да се махна, но да не престана да живея, да напусна

този свят, но да не прекъсна своето съществуване, или казано съвсем накратко, без увъртания и загадки, реших, каквото и да става, да предприема пътешествие до Луната. И за да не ме помислите за по-луд, отколкото съм в действителност, ще ви изложа, доколкото мога, съображенията, които ме доведоха до убеждението, че постижение от подобно естество, макар и несъмнено трудно и изпълнено с опасности, все пак би могло да се осъществи от човек със смел дух.

Първото, което следваше да установя, беше реалното отстояние на Луната от Земята. Средноаритметичният или средният интервал между центровете на двете планети се равнява на 59.9643 пъти екваториалния радиус на Земята, т.е. възлиза приблизително на 237 000 мили. Но когато говорим за „средноаритметичния или средния интервал“, не бива да забравяме, че лунната орбита е елипсовидна по форма, с ексцентричност не по-малка от 0,05484 от главните полуоси на самата елипса и че във фокуса ѝ се намира самият център на Земята, така че, ако намерех начин да засека Луната в нейния перигей, щях да съкратя осезаемо горното разстояние. Но дори и да не се смята тази възможност, съвсем ясно беше, че при всички обстоятелства следваше от тези 237 000 мили да приспадна радиуса на Земята, горе-долу 4000 мили, а така също и радиуса на Луната – приблизително 1080 мили, или общо 5080 мили, което означава, че действителното разстояние, което най-вероятно ми предстоеше да измина, се равнява на 231 920 мили. А това според мен не беше кой знае колко голямо разстояние. В наше време наземни пътешествия се извършват редовно с шейсет мили в час; а в моя случай можех да разчитам да постигна много по-висока скорост. Но дори и с вече упоменатата да стигна до повърхността на Луната, щяха да са ми нужни не повече от 161 дена. Ред съображения обаче ме караха да вярвам, че средната скорост на пътуването ми щеше да е много по-висока от шейсет мили в час, и понеже те бяха поразили въображението ми, по-нататък ще ги разгледам в подробности.

Много по-съществена беше следващата точка, на която трябваше да обърна внимание. Според получаваните с помощта на барометъра данни, при изкачване над земната повърхност още на височина 1000 фута сме оставили под себе си една трийсета от всичкия атмосферен въздух; на 10 600 фута вече сме се качили над една трета, а на 18 000 фута – което е почти толкова, колкото височината на вулкана Котопакси[168] – сме задминали половината от наличния или, ако трябва да сме по-точни, половината от теоретически наличния въздух, принадлежащ на нашето земно кълбо. Да не говорим, че според някои изчисления, на височина не надвишаваща една стотна от диаметъра на Земята – тоест не повече от осемдесет мили – въздухът е толкова разреден, че не позволява съществуването на нито един животински вид, и най-чувствителните уреди, с които разполагаме за изследване на

атмосферата, не биха били в състояние да констатират наличието ѝ. От друга страна, не пропуснах да забележа, че въпросните изчисления се базират най-вече на експерименталните ни познания за свойствата на въздуха и за законите на механиката, които регулират разширяването и свиването му в непосредствена близост, ако мога така да се изразя, със земната повърхност; същевременно приемаме за даденост, че животинският свят е принципно неспособен да се приспособи към живот на големи разстояния от Земята. Естествено, всички подобни съждения, основаващи се на такива данни, са по същество изведени по аналогия. Досега човек не се е изкачвал на повече от двайсет и петте хиляди фута, достигнати от господата Гей-Люсак и Био с техния аеростат. Но и това е скромно постижение дори в сравнение с гореупоменатите осемдесет мили; така че аз, разбира се, си позволявах да се съмнявам в тези твърдения и да си въобразявам коренно различни неща.

Факт е освен това, че при изкачване на произволна височина теоретично възможното количество въздух, останало под изкачващия се, в никакъв случай не е пропорционално на нарастващата височина (което, така или иначе, произтича безспорно от гореказаното), а напротив – явява се във все по-намаляващо съотношение. Оттук съответно следва, че колкото и високо да се изкачваме, няма начин да стигнем, буквално казано, до определена граница, над която да няма атмосфера. Твърдя, че такава трябва да има, макар и в безкрайно разреден вид.

От друга страна, съзнавах колко много аргументи са предлагани в доказателство на това, че съществува истинска и определена граница на атмосферата, отвъд която липсва абсолютно всякакъв въздух. И въпреки това отчитах и ролята на определено обстоятелство, което привържениците на въпросната граница умишлено пропускат; при все че то не оборва категорично твърдението им, струва ми се, че заслужава много сериозно проучване. Сравняването на интервалите между последователните появи на кометата Енке в нейния перихелий дори и след най-точното отчитане на дължащите се на притеглянето на различните планети отклонения сочи, че тези периоди постепенно се скъсяват или другояче казано, че главната ос на елипсата на кометата става все по-къса с бавно, но абсолютно равномерно темпо. Точно такъв би трябвало да е и случаят, ако приемем, че кометата изпитва съпротивление от някаква изключително рядка въздушна среда, намираща се по нейната орбита. Още повече че, забавяйки ускорението на кометата, подобна среда очевидно би следвало да засилва центростремителната ѝ сила за сметка на центробежната. С други думи, привличането на Слънцето следва да става все по-силно и да притегля кометата все по-близо при всеки неин оборот. Друго обяснение за

въпросните промени не съществува. Обаче: констатирано е, че действителният диаметър на мъглявината на кометата се свива рязко при приближаването ѝ към Слънцето, след което със същото темпо нараства при отдалечаването ѝ към нейния афелий. Нима нямах основания да предполагам заедно с мосю Валз[169], че видимото свиване на обема се дължи на компресията на онази въздушна среда, за която вече споменах и чиято плътност е пропорционална на близостта ѝ до Слънцето? Явно бях длъжен да обърна внимание на лещовидното явление, познато и под името „зодиакална светлина“. Ясно видимото в тропиците сияние, което не може да бъде сбъркано с метеоритния блясък, се издига под наклон от хоризонта и най-общо казано, следва посоката на слънчевия екватор. На мен ми заприлича на рядка атмосфера, простираща се от Слънцето отвъд орбитата на Венера, ако не и по-нататък; лично аз смятам, че стига неизмеримо по-далеч[170]. Нещо повече: изобщо не можех да предположа, че тази среда е ограничена до пътя на елипсата на кометата или до непосредствената близост със Слънцето. Напротив, много по-лесно ми беше да си я представя как се разпростира из цялата ни планетарна система, кондензирана в онова, което наричаме атмосферата на самите планети, а в отделни случаи и променени по чисто геоложки причини – тоест изменени в съотношенията си (или в природата си) от изпаренията на вещества от съответните небесни тела.

Възприемането на тази гледна точка по въпроса елиминира почти всичките ми останали колебания. Приемайки, че по пътя си щях да срещна атмосфера, сходна по същество с онази над земната повърхност, стигнах до извода, че изключително изобретателното устройство на мосю Грим ще ми позволи да сгъстя въздуха в достатъчни за дишане количества. А това преодоляваше основната пречка по пътя ми към Луната. В действителност бях вече вложил определени разходи и огромен труд, за да пригодя устройството към нуждите ми, така че уверено разчитах на успешното му приложение, стига да успеех да извърша пътешествието си в разумен срок. И тук пак стигаме до скоростта, с която предполагах, че ще мога да се движа.

Известно е, че при първоначалното си издигане над земята балоните постигат сравнително скромно ускорение. Темпото на изкачването, разбира се, зависи изцяло от по-голямата плътност на атмосферния въздух в сравнение с тази на газа в балона; така че на пръв пог лед изглежда почти изключено издигащият се балон, преминаващ през атмосферни слоеве, чиято плътност бързо намалява – нелогично изглежда, пак повтарям, първоначалното му ускорение да нараства в хода на изкачването. От друга страна, не знаех, че при всяко регистрирано изкачване е бил отбелязан спад в абсолютната скорост, макар в това да няма нищо учудващо, ако не за друго, то заради

изтичането на газ от зле конструирани балони, обмазани само с най-обикновен лак. И предполагах, че подобна загуба просто компенсира ефекта от ускорението, дължащо се на все по-малката отдалеченост на балона от гравитиращия център. А това ме наведе на извода, че ако по време на пътуването срещнех предполагаемата среда и ако тя наистина се окажеше съставена от онова, което наричаме „атмосферен въздух“, степента на разреждането ѝ щеше да е почти без значение – поне що се отнася до темпото ми на изкачване – тъй като и самият газ в балона щеше да става все по-разреден (и щеше да ми се наложи да изпускам известна част от него с цел да предотвратя избухването му), а благодарение на самото си естество щеше да е винаги с по-малко специфично тегло в сравнение с която и да било смес от обикновен азот и кислород. Освен това имаше и шанс – да не кажа, голяма вероятност – *да не достигна в нито един етап от изкачването си точка, в която сборът от тежестта на огромния ми балон, на изпълващия го невероятно рядък газ и на натоварения кош да се изравни с тежестта на масата на изместената заобикаляща ме атмосфера*; единствено при това положение щеше да се прекрати възходът на балона ми. Но ако стигнех до такава точка, щях да почна да изхвърлям баласт и други вещи с общо тегло около триста фунта. Междувременно силата на земното привличане щеше непрекъснато да намалява пропорционално на квадратурата на разстоянията и това могъщо ускорение щеше да ме издигне до онези далечни области, в които на мястото на земното привличане започва да действа силата на лунното.

Изпитвах известно безпокойство и от друга трудност. Според някои сведения при полетите с балон на значителна височина болезненото дишане се допълва и от общ дискомфорт в главата и тялото, придружаван често с кръвотечение от носа и други тревожни симптоми, които стават все по-силни с достигането на по-големи висини[171]. Подобни твърдения доста ме тревожеха. Нима не можеше да се допусне, че въпросните симптоми ще се усилват до степен, в която единствено смъртта би могла да ги прекрати? В крайна сметка реших, че това е изключено. Причината им следва да се търси в постепенното спадане на *обичайното* атмосферно налягане върху повърхността на тялото и съответното разширяване на външните кръвоносни съдове, а не в настъпващата дезорганизация на жизнената система, каквато се наблюдава при затрудненото дишане, когато плътността на атмосферата е *химически недостатъчна* за необходимото обновяване на кръвта в сърдечната камера. Като се изключи въпросният недостиг на обновяване, не виждам друга причина животът да не може да продължи и във вакуум; все пак разширяването и свиването на гръдния кош, наричано на прост език „дишане“, е едно чисто мускулно действие, явяващо се причина, а не следствие на поемането на въздуха.

С една дума, заключих, че колкото повече тялото привиква към липсата на атмосферно налягане, толкова по-слаба болка ще усеща – а за понасяне на болките, доколкото щеше да ги има, разчитах с увереност на желязната ми физика.

И след като изложих пред Ваши превъзходителства някои, макар и далеч не всички, съображения, които ме подтикнаха да се заема с пътуване до Луната, възнамерявам да опиша и резултата от този проект – не само тъй дръзко замислен, но и несравним с никое друго събитие в човешката история.

След като стигнах до преждеупоменатата височина от три и три четвърти мили, пуснах от коша няколко пера и установих, че скоростта ми на изкачване продължава да е достатъчна; тоест че не ми се налагаше да изхвърлям баласт. Зарадвах се, понеже ми се щеше да задържа колкото се можеше повече товар, тъй като по обясними причини нямах конкретна представа нито за притеглянето, нито за атмосферната плътност на Луната. До този момент не бях изпитал и телесни страдания: дишах с огромна лекота и не усещах никакъв главобол. Котката се излежаваше с превзета скромност върху палтото, което бях съблякъл, и равнодушно гледаше гълъбите. А те, вързани за краката, за да не избягат, кълвяха делово зрънцата ориз, които им бях сипал върху дъното на коша.

В шест часа̀ и двайсет минути барометърът сочеше височина от 26 400 фута, равняващи се точно на пет мили. Пред мен се разкриваше безгранична перспектива. Колко голяма част от земната повърхност се разстилаше пред погледа ми може много лесно да се изчисли с помощта на сферичната геометрия. Площта на издутия отрез от сфера върху общата площ на сферата е равна на обърнатия тригонометричен синус на отреза към диаметъра на сферата. В моя конкретен случай обърнатият синус – тоест дебелината на отреза под мен – беше приблизително равен на височината, на която се намирах, или на височината на гледната точка над повърхността. „Съотношение от пет към осем хиляди мили“ е изразът, дефиниращ пропорцията от цялата земна повърхност, която виждах. С други думи, имах поглед към една хиляда и шестстотна част от повърхността на земното кълбо. Морето беше гладко като огледало, макар с помощта на телескопа да виждах, че всъщност е бурно развълнувано. Корабът вече не се виждаше, явно вълните го бяха отнесли нанякъде, най-вероятно – на изток. Точно тогава започнах да усещам периодически и остри болки в главата, особено в областта на ушите – макар да продължавах да дишам с поносима лекота. Котката и гълъбите не проявяваха никакви белези на страдания.

В седем без двайсет балонът навлезе в дълга редица тъмни облаци,

които ми причиниха големи неприятности, тъй като повредиха апарата ми за сгъстен въздух и ме намокриха до кости. Друга подобна среща не се предполагаше да имам; поначало не бях очаквал да налетя на такива облаци на толкова голяма височина. Но за всеки случай реших да изхвърля през борда две парчета баласт от по пет фунта, след което щях да разполагам с тежест от сто шейсет и пет фунта. Вследствие на това се заиздигах нагоре и моментално отбелязах колко по-бързо съм започнал да се изкачвам. Само секунди след като се бях измъкнал от облака, ярка светкавица го разцепи от край до край, при което той целият светна като буца запален въглен. Не забравяйте, че всичко това ставаше посред бял ден. Не ми стига фантазията да си представя колко величествено би изглеждало подобно явление сред непрогледния нощен мрак – сигурно щеше да отговаря на идеите ни за пъкъла. Но и при сегашните обстоятелства косата ми щръкна, а аз се загледах в зейналите под мен бездни и оставих въображението ми да се рее из техните странни сводести зали, яркочервени кухини и призрачни червени пропасти, изпълнени с кошмарен, неописуем огън. На косъм се бях отървал. Малко повече да се бях задържал в облака – в смисъл, ако прогизването ми не ме беше подсетило да изхвърля част от баласта, – нищо чудно, дори най-вероятно щях да намеря смъртта си. Макар и рядко вземани предвид, този род опасности, изглежда, са най-страшните при пътешествията с балон. Добре все пак, че вече се бях добрал до височини, на които те не се срещаха.

Бързият ми възход продължаваше и в седем барометърът вече сочеше, че съм се издигнал на повече от девет и половина мили. И вече дишах с голямо затруднение. Болките в главата също ставаха непоносими; а мокротата, която от известно време усещах по бузите си, в един момент се оказа, че е кръв, която се стичаше доста бързо от ушните ми тъпанчета. И очите ми не бяха никак добре. Прокарах длан през тях и установих, че са изскочили сериозно от кухините си, а всички предмети в коша, дори и самият балон, ми се виждаха разкривени. Толкова сериозни симптоми не бях предвидил, затова и изпитах силна тревога. И точно на този етап взех, че изхвърлих, съвсем неразумно, без изобщо да се замисля, още три парчета баласт от по пет фунта. Скоростта на изкачването рязко се усили и ме отнесе, без да имам време да се приспособя, към силно разреден слой на атмосферата, което насмалко да се окаже фатално както за експедицията ми, така и за самия мен. Изведнъж получих гърч, който трая над пет минути, но дори когато спря, все още успявах да поема въздух само на дълги промеждутъци и се задъхвах силно – в същото време кръвоизливът продължаваше обилно от носа и ушите ми и по-слабо от очите. Гълъбите имаха вид на безкрайно страдащи и се мъчеха да се отвържат и да избягат, а котката мяучеше жално и с изплезен език залиташе като отровена от единия

край на коша до другия. Едва сега си дадох сметка колко неразумно се бях отървал изведнъж от толкова много баласт и страшно се ядосах на себе си. Не очаквах друго освен смъртта, и то смърт само след минути. Физическите ми страдания също допринесоха за безпомощността ми да предприема каквото и да било, за да спася живота си. Нещо повече: неспособен бях вече дори да разсъждавам, а болката в главата ми бързо се засилваше. Осъз нах, че сетивата ми съвсем скоро ще престанат да действат и вече стисках едно от въжетата към клапата с намерението да се спусна на по-ниско, но мисълта за номера, който бях изиграл на трима ми кредитори и за евентуалните последствия в личен план, ако посмеех да се върна, успяха да ме отклонят за момента от намеренията ми. Легнах на дъното на коша и си наложих да се овладея. Дотам успях, че дори реших да опитам с кръвопускане. Но тъй като не разполагах със скалпел, бях принуден да се справям с наличните ми средства и чак след време съумях да отворя вена на лявата ми ръка с помощта на джобното си ножче. В мига, в който кръвта потече, почувствах осезаемо облекчение, а докато се събра половин средно голямо легенче, повечето от най-лошите симптоми бяха напълно изчезнали. Реших все пак да не избързвам да се изправям веднага на крака, ами останах да лежа около четвърт час със стегнат турникет около ръката. Накрая станах и усетих, че болките ми са далеч по-слаби от онези, които бях понесъл през последния час и четвърт от моето изкачване. Само трудността на дишането беше намаляла съвсем слабо и стигнах до извода, че съвсем скоро щеше да ми се наложи да прибегна до апарата за сгъстен въздух. А когато погледнах към котката, която пак се беше свила уютно върху палтото ми, установих с безкрайна изненада, че се е възползвала от неразположението ми, за да роди три котенца. Независимо че това увеличение в броя на пасажерите ни най-малко не влизаше в сметките ми, аз все пак се зарадвах – освен всичко друго и заради това, че появата им се явяваше доказателство на онова мое предположение, което повече от всички останали ме беше подтикнало да предприема сегашния полет. Винаги съм смятал, че *постоянното наличие* на атмосферно налягане на земната повърхност е единствената или почти единствена причина за болката, която животните усещат, когато се издигнат на известна височина над Земята. И ако котенцата *започнеха да страдат по същия начин като майка си*, щях да заключа, че теорията ми е погрешна; но липсата на страдания от тяхна страна щеше да послужи като убедително доказателство, че съм прав.

Към осем часа̀ вече бях достигнал височина седемнайсет мили над земната повърхност. От този факт ми стана ясно не само, че вертикалната ми скорост се увеличава, но и че ще нараства пак осезаемо, макар и по-бавно, дори ако не бях изхвърлил онзи баласт. Болките в главата и ушите се завръщаха периодически с бурна сила и

кръвотечението от носа се появяваше от време на време, но най-общо казано, страдах далеч под очакванията ми. Въпреки това дишането ми ставаше все по-затруднено и всяко поемане на въздух се прид ружаваше с тревожен спазъм на гръдния кош. Наложи се да разопаковам апарата за сгъстен въздух и да го подготвя за мигновена употреба.

В този период от възнасянето ми гледката към Земята ставаше все по-красива. И на запад, и на север, и на юг, докъдето стигаше погледът, се простираше безкраен океан в привидно пълен покой, който с всеки миг придобиваше все по-син цвят. Далеч на изток се виждаха ясно островите на Великобритания, целите атлантически крайбрежия на Франция и Испания и малка част от африканския север. Не се отличаваше обаче нито една отделна сграда и дори най-гордите градове на човечеството се губеха от лицето на Земята.

От онова, което виждах под себе си обаче, най-силно ме изненада привидната вдлъбнатост на земната повърхност. Без да се замислям сериозно по въпроса, бях очаквал с издигането ми на все по-голяма височина да забелязвам все повече изпъкналостта му, но съвсем кратки разсъждения ми стигнаха, за да намеря обяснение за несъответствието. Отвес, пуснат от мястото ми към земната повърхност, щеше да ми даде перпендикуляра на правоъгълен триъгълник, чиято основа щеше да се простира от правия ъгъл до хоризонта, а хипотенузата му – от хоризонта до мястото, където се намирах. Но постигнатата от мен височина беше нез начителна в сравнение с перспективата ми. Другояче казано, в моя случай основата и хипотенузата на въображаемия триъгълник щяха да са толкова дълги в сравнение с перпендикуляра му, че биха изглеждали почти успоредни. Именно по тази причина хоризонтът на аеронавта винаги му се струва на едно и също ниво с коша на балона му. Но тъй като намиращата се непос редствено отдолу му точка не само изглежда, но и в действителност отстои на голямо разстояние от него, тя му се струва силно отдалечена под нивото на хоризонта. Оттук и впечатлението за вдлъбнатост, което остава в сила дотогава, докато се постигне височина, която да е в такова голямо съотношение към перспективата, че да се изгуби привидната паралелност на основата и хипотенузата.

Тъй като през това време гълъбите имаха вид на силно страдащи, реших да ги пусна на свобода. Отвързах първо единия – красавец на сиви петна – и го оставих на ръба на плетения кош. Той сериозно се уплаши, заоглежда се тревожно, запляска с криле, загука силно, но така и не посмя да се отлепи от коша. По някое време го взех и го хвърлих на пет-шест ярда от балона. Той обаче не оправда очакванията ми да полети надолу, ами положи неимоверни усилия да се върне, съпроводени с много остри, пронизителни звуци. Успя някак си да се

добере до първоначалното си място на ръба, но още със стъпването му там главата му клюмна върху гърдите и той се строполи мъртъв на дъното на коша. Вторият имаше малко по-благоприятна съдба. За да не последва примера на своя другар и да се върне, го хвърлих с всичка сила надолу и с радост забелязах как той с лекота разпери криле и се понесе най-спокойно в естествен полет към земята. Скоро го изгубих от погледа си, но съм сигурен, че се е прибрал жив и здрав у дома. Междувременно успешно съвзелата се от болестта си Писа̀на схруска с апетит мъртвата птица, след което доволна си легна. Котетата ѝ се оказаха много игриви и до този момент не проявяваха никакви признаци на страдания.

В осем и петнайсет, когато вече не можех да поема дъх, без да изпитам непоносими болки, се заех незабавно да пусна в действие апаратурата за сгъстен въздух в коша. Самата апаратура заслужава да бъде описана подробно, така че ще помоля Ваши превъзходителства да имат предвид, че целта ми беше най-вече да барикадирам себе си и котката срещу крайно разредената атмосфера, в която съществувахме, създавайки вътре в барикадата с помощта на апаратурата за сгъстен въздух достатъчно гъста атмосфера, която да ни позволи да дишаме. За тази цел бях приготвил много здрава и абсолютно непропусклива, но в същото време гъвкава каучукова камера, достатъчно голяма, за да побере целия кош. По-точно казано, камерата обхващаше цялото дъно на коша, минаваше от всичките му страни заедно с въжетата им и стигаше до горния му метален ръб (пръстена), към който беше прикачена плетената част. Сега, след като вдигнах камерата чак до горе, обхващайки плътно както дъното на коша, така и всичките му страни, трябваше да прекарам материала над металния ръб и да я стегна отгоре. Как обаче щях да провра каучука между плетената част и пръстена? При отделянето на плетената част от пръстена, на какво щеше да виси кошът? Плетената част не беше всъщност прикрепена плътно към пръстена, а висеше от многобройни халки – да ги наречем примки. Това ми позволяваше да откачам за известно време само част от халките, при което кошът оставаше провесен на останалите. И след като промушех част от материята, представляваща тавана на камерата, можех да привържа отново халките – не към самия пръстен, понеже присъствието на каучуковата материя не ми позволяваше, а към поредица големи копчета, прикрепени към самата материя на около три фута под горния ѝ отвор, като разстоянието между копчетата съответстваше на интервала между халките. Щом приключех с тази част, откачвах от пръстена нови халки, прекарвах през отвора следващата част от материята и пъхах съответните копчета в халките. По този начин успях да вкарам цялата горна част на камерата между плетката и пръстена. Вследствие на тези ми действия целият пръстен сега оставаше на пода на коша, а тежестта на последния с целия му товар увисваше изцяло на

копчетата. На пръв поглед подобно решение може да ви се стори несигурно, но всъщност не беше така, тъй като не само копчетата бяха сами по себе си много здрави, но и бяха разположени толкова нагъсто, че всяко едно поемаше всъщност съвсем малка част от целия товар. В интерес на истината дори кошът с товара му да тежаха тройно повече отколкото в действителност, пак нямаше да има никакъв проблем. На този етап вдигнах пак пръстена откъм вътрешната страна на каучуковата камера и го закрепих почти на предишната му височина с помощ та на предварително подготвените три леки подпори. Целта ми, естествено, беше да държа опъната горната част на камерата, като в същото време не позволя на плетената долна част да се измести от първоначалното си положение. След което не ми оставаше нищо друго, освен да стегна отверстието на камерата, а това се оказа съвсем лесно: придърпах гънките на материала, усуках ги яко отвътре и ги застопорих с клин.

Във вертикалните стени на камерата бях вградил три кръгли илюминатора от дебело прозрачно стъкло, през които можех да гледам без затруднение във всички хоризонтални посоки. Четвърти илюминатор имаше на дънната част на камерата, а положението му съвпадаше с малък отвор на дъното на самия кош и ми позволяваше да гледам право надолу. Така и не бях измислил как да монтирам и над главата си подобен прозорец заради получаващите се многобройни гънки при затварянето на горния отвор. Но невъзможността да виждам право над себе си всъщност не беше от особено голямо значение, тъй като, така или иначе, самият балон щеше да ми закрива гледката.

На около един фут под единия от страничните илюминатори имаше кръгъл месингов отвор с диаметър три инча и с резба, която да поеме голямата тръба от машината за сгъстен въздух, като самата машина, естествено, се помещаваше в каучуковата камера. Посредством създадения във вътрешността ѝ вакуум машината засмукваше през тръбата от редкия околен въздух, сгъстяваше го и го смесваше с намиращия се в камерата рядък въздух. Многократното повторение на тази процедура успяваше по някое време да изпълни камерата с достатъчно гъст за дишане въздух. Поради ограниченото пространство в камерата обаче качеството на този въздух бързо се влошаваше и ставаше негоден за вдишване в белите дробове. Така че биваше изхвърлян през малък клапан на дъното на коша, откъдето гъстият въздух безпроблемно се смесваше с разредената атмосфера под мен. С цел да се предотврати нежеланото образуване в някой момент на пълен вакуум в камерата, пречистването не се извършваше изведнъж, а постепенно: клапанът се отваряше само за няколко секунди и веднага пак се затваряше, за да могат следващите един или два цикъла на помпата да възстановят липсващия въздух. Проведох дори експеримент: поставих котката с

котетата в малка кошница, която окачих на копче под дъното на коша в близост до клапана, за да мога при нужда да ги храня. Тази доста рискована операция проведох, преди да затворя гърловината на камерата; до дъното на коша стигнах с помощ та на една от вече споменатите подпори, към чийто край бях прикрепил кука. Веднага след като сгъстеният въздух навлезе в камерата, пръстенът и подпорите станаха ненужни, тъй като разширяването на затворената атмосфера изду мощно каучуковата материя.

Докато приключа с всички тези дейности беше станало девет без десет. През цялото това време изпитвах ужасни затруднения при дишането и през цялото време се каех за нехайството или по-точно казано, за безразсъдната смелост, с която бях оставил този тъй важен въпрос за последната секунда. Но след като успях да се справя с него, много скоро почнах и да жъна ползата от изобретението ми. Задишах отново с пълна свобода и лекота. На всичко отгоре констатирах с удоволствие, че острите болки са почти изчезнали и че за момента можех да се оплача единствено от лек главобол, прид ружен с усещане за възпаление или подуване около китките, глезените и гърлото. И стигнах до заключението, че напълно според очакванията ми дискомфортът, причинен от намаляването на атмосферното налягане, на практика е изчезнал и че страданията ми през последните два ча̀са са се дължали главно на недостатъчното дишане.

В девет без двайсет – тоест малко преди да затворя гърловината на камерата, живакът беше стигнал до долната си граница в барометъра, който, както казах по-рано, беше с допълнителни усъвършенствания. В този час показваше, че съм се издигнал на 132 000 фута, равняващи се на двайсет и пет мили, и че съответно обхващам с погледа си не по-малко от една триста и двайсета част от цялата земна повърхност. В девет часа̀ пак престанах да виждам суша на изток, но в същото време констатирах, че балонът ми се носи бързо в посока север-северозапад. Океанът под мен продължаваше да изглежда привидно вдлъбнат, независимо че гледката често се нарушаваше от носещите се насам-натам облачни масиви.

В девет и половина реших да изхвърля експериментално през клапана няколко пера. Противно на очакванията ми обаче те не заплаваха из въздуха, ами паднаха до едно право надолу със скоростта на куршум и с максимално ускорение и се изгубиха от погледа ми само за някакви си секунди. В началото не успях да си обясня това изключително явление; не ми се вярваше скоростта на изкачването ми да се е съчетала внезапно с толкова мощно ускорение. И чак след това ми мина през ум, че тук атмосферата е толкова рядка, че не издържа дори перата; че не ми се беше сторило, а че те в действителност бяха паднали бързо и че действително ме бяха изненадали сборът от ускорението им при падане

и скоростта на собственото ми изкачване.

Към десет часà вече нямаше почти нищо, което да занимава непосредствено мисълта ми. Нещата следваха своя нормален ход, а балонът се изкачваше със скорост, която нарастваше ежесекундно, при все че вече не разполагах със средства за измерване на това нарастване. Всички болки и неприятни усещания бяха изчезнали, а настроението ми беше най-доброто, откакто напуснах Ротердам; запълвах времето си с оглед на различните видове апаратура, които носех със себе си, и с опресняването на въздуха в камерата. Поставил си бях за цел да извършвам това опресняване най-редовно на всеки четиресет минути, не поради някаква абсолютна необходимост, а по-скоро с оглед да опазя здравето си. В същото време не можех да не дам ход и на въображението си. Представях си дивите и дивни лунни места. Пусната най-после на воля, фантазията ми се носеше сред постоянно менящите се чудеса на тази призрачна и нестабилна суша. Виждах ту побелели от старост гори, ту каменисти бездни, ту водопади, изсипващи се с рев в бездънни пропасти. После се озовавах неочаквано усамотен посред пладне в места, необезпокоявани от памтивека от небесен полъх, заобиколен от стигащи дотам, докъдето око вижда, поля с макове и нежни като лилии цветя, застинали във вечна тишина и неподвижност. Оттам се понасях към друга далечна страна, представляваща смътно и неясно езеро с описани от облаците граници. Но тези фантасмагории не бяха единствените, които занимаваха ума ми. Прекалено често ми се явяваха и отвратителни, кошмарни ужаси и самата мисъл, че биха могли да се сбъд нат, ме потрисаше до дъното на душата ми. Въпреки всичко не позволявах на мислите ми да се задържат задълго върху този вид предположения, тъй като поначало смятах, че съпътстващите пътешествието ми реални и осезаеми опасности заслужават повече неотклонното ми внимание.

В пет следобед, докато опреснявах въздуха в камерата, реших да нагледам през клапана котката и котенцата ѝ. Самата котка имаше вид на отново страдаща сериозно, а аз моментално отдадох мъченията ѝ на затрудненото ѝ дишане; експериментът ми с котетата обаче се беше развил по много странен начин. Аз, разбира се, очаквах да видя у тях признаци на болка, макар и по-слаба от онази, изживявана от майка им; за мен това щеше да е достатъчно доказателство на теорията ми за привикването към атмосферното налягане. И въпреки това се оказах напълно неподготвен за онова, което видях при внимателния ми оглед: изглеждаха съвсем здрави, дишането им беше равномерно и без никакви затруднения и изобщо не им личеше да са притеснени от нещо. Нямам друго обяснение, освен да разширя теорията си с предположението, че противно на очакванията ми силно разредената заобикаляща ни атмосфера може и да не се окаже недостатъчна в

химическо отношение за целите на живота и че роденият в такава среда човек може и да не изпитва осезаеми затруднения при вдишването ѝ, но пък при спускане към по-плътните слоеве по-близо до Земята може да изживее мъки от рода на онези, които аз съвсем доскоро изпитвах. И още не мога да си простя, че допуснах онзи нескопосан инцидент, който ми отне малобройното котешко семейство и по този начин ме лиши от изводите, до които щях да стигна след по-продължителен експеримент с тях. Пъхнах ръка през клапана да оставя чаша вода за мама котка, но ръкавът на ризата ми се закачи в халката, от която бях провесил кошничката, и докато се усетя, я откачи от дъното на коша. Във въздуха да се беше изпарила внезапно, пак нямаше с такава бързина да изчезне моментално от погледа ми. Изключено беше да успея да предотвратя нещастието в онази една десета от секундата между откачането на кошницата и абсолютното ѝ и пълно изчезване с цялото ѝ съдържание. Изпратих я към Земята с най-добрите си пожелания, но, разбира се, не храня и капка надежда, че майката или котетата ще оцелеят, за да разкажат за злочестата си съдба.

Към шест часа̀ забелязах, че огромна част от видимата Земя на изток е потънала в плътна сянка, която се придвижваше с голяма бързина, така че в седем без пет цялата повърхност, която се разстилаше пред очите ми, беше обгърната от нощния мрак. Лъчите на залязващото слънце обаче продължиха още дълго да осветяват балона ми за най-огромно мое удоволствие, независимо че бях предвидил това изживяване. Несъмнено на сутринта щях да наблюдавам изгряващото светило часове наред, преди то да се яви на жителите на Ротердам, при все че се намираха много по̀ на изток от мен; а и с всеки изминал ден, колкото повече се издигах, щях все по-дълго да се радвам на светлината на Слънцето. Затова и реших да водя дневник на пътуването ми, отчитайки дните на всеки двайсет и четири часа независимо от продължителността на мрака.

Към десет ми се приспа и реших да си легна, но възникна трудност, която може да ви се струва очебийна, само че до този момент напълно беше убягнала от вниманието ми. Ако наистина си легнех за нощен сън, как щях през това време да опреснявам въздуха в камерата? Изключено беше да го дишам в продължение на повече от час, а дори да удължах този период до час и четвърт, от това можеха да произтекат катастрофални последствия. Колкото повече размишлявах по тази дилема, толкова по-силна тревога ме обземаше; и не е за вярване, но след всички преживени от мен опасности въпросът ми се стори толкова сериозен, че се замислих дали да не се откажа от крайната си цел и да се примиря, колкото и да не ми се ще, с необходимостта да се върна обратно на Земята. Колебанието ми все пак се оказа съвсем кратко. Дадох си сметка, че човек поначало робува на привичките си и че много от

считаните за най-важни моменти от ежедневието му не са всъщност нищо повече от установени от самия него навици. Нямах и капка съмнение, че без сън няма да издържа; затова пък можех лесно да се самоубедя, че няма да изпитвам никакво затруднение, ако през целия ми нощен сън се събуждам на всеки час. Пет минути щяха да са ми предостатъчни да подменя изцяло въздуха, така че нещата опираха всъщност дотам да измисля по кой начин да се събуждам навреме. И най-честно си приз навам, че решението на тъкмо този въпрос ми създаде най-много главоболия. Не че и аз не бях чувал за онзи студент, който, за да не заспи над учебниците, държал в ръката си медна топка, която, щом задремел, изпускал със страхотен шум в поставения на пода до стола му леген от същия метал. Моите нужди в случая обаче бяха коренно различни и подобни идеи не ми вършеха никаква работа – на мен не ми се налагаше да стоя буден, а да се събуждам от сън през определен интервал. По някое време все пак родих следната идея, която, макар и съвсем проста, тогава ми се стори съизмерима с изобретяването на телескопа, парната машина и печатната преса.

На това място следва да напомня, че при достигнатата вече височина балонът продължаваше да се изкачва неотклонно с равномерна скорост, теглейки подире си коша, по който не се усещаше и най-малкото потрепване. Тъкмо това обстоятелство щеше да ми е особено полезно в новото ми начинание. Водните запаси на борда бяха складирани в петгалонови бъчонки, прикрепени здраво откъм вътрешната страна на коша. Отвързах една от бъчонките, взех две парчета въже и ги опънах здраво между две противоположни стени на плетения кош успоредно на около фут разстояние едно от друго. Върху това подобие на лавица закрепих бъчонката неподвижно в хоризонтално положение. На около осем инча точно под двете въжета и на четири фута от дъното на коша монтирах друга лавица, но от тънка дъска – единствения подходящ дървен материал, с който разполагах. На тази по-долна лавица, точно под единия от ръбовете на бъчонката, закрепих глинена каничка. Пробих дупка в намиращия се над каничката край на бъчонката и я запуших с малък конусовиден чеп от меко дърво. След неколкократни проби с повече или по-малко изваден чеп установих при кое точно положение той ще пропуска толкова вода, колкото да напълни разположената отдолу му каничка за шейсет минути. Разбира се, самото пресмятане не ми отне толкова много време, понеже ми беше достатъчно да засека докъде се пълни каничката за определен период от време. От тук нататък изпълнението на замисъла ми беше съвсем лесно. Разположих леглото си на пода на коша така, че при легнало положение главата ми да се намира точно под чучура на каничката. Предполагаше се, че след един час напълнилата се каничка ще прелее, и то през чучура, който е разположен малко по-ниско от горния ѝ ръб. Предполагаше се

също така, че падайки от повече от четири фута височина, водата щеше неминуемо да улучи лицето ми и неизбежно да ме събуди моментално дори и от най-дълбокия сън на света.

Докато приключа с тези приготовления беше станало единайсет, поради което си легнах незабавно, напълно уверен в ефикасността на изобретението си. Пък и то наистина не ме изложи. Безгрешният ми хронометър ме будеше точно на шейсетата минута, след което връщах водата от каничката през отвора за пълнене на бъчонката, извършвах необходимата дейност с апарата за сгъстен въздух и пак си лягах. А редовните прекъсвания на съня ми се оказаха не толкова уморителни, колкото предполагах; станах от нощния си сън в седем, когато Слънцето се беше изкачило на доста градуси над хоризонта.

3 април. Балонът беше набрал невероятна височина, откъдето изпъкналостта на земното кълбо се виждаше идеално. Забелязах в океана под мен скупчени черни точки, за които реших, че са острови. Над мен небето беше катраненочерно и звездите ярко светеха, каквото всъщност правеха още от първия ден на полета ми. Далеч на север, на самия ръб на хоризонта сияеше тънка, бяла, изключително ярка линия или следа и аз без всякакво колебание реших, че виждам южния диск от ледовете на Полярно море. Любопитството ми се разпали, тъй като поначало се надявах да мина много по̀ на север, та в даден момент да се окажа евентуално точно над полюса. И взех да съжалявам, че голямата ми височина ще пречи в конкретния случай на точността на измерванията ми. Но и така щях да проведа редица достоверни наблюдения.

През деня не се случи нищо извънредно. Цялата ми апаратура работеше безупречно, а балонът се изкачваше без осезаеми сътресения. Но поради силния студ ми се наложи да се увия в балтона си. Щом над Земята падна нощ, си легнах, при все че точно около мен дневната светлина продължи още много часове. Водният ми часовник пак беше точен, така че спах хубаво до следващата сутрин, с изключение на периодическите събуждания.

4 април. Станах здрав и в добро настроение и се смаях от необичайната промяна във вида на морето. То беше загубило до голяма степен досегашния си тъмносин цвят станало беше сиво-бяло и бе придобило ослепителен блясък. Самата изпъкналост на океана пък беше толкова видима, че цялата маса от далечните му води, като да се изливаше в бездна отвъд хоризонта; улових се, че по някое време се бях изправил на пръсти и се напъвах да доловя отзвуци от могъщия водопад. Островите вече не се виждаха: или се бяха скрили зад хоризонта на югоизток, или се бяха изгубили от пог леда ми заради голямата ми височина. Не можех да преценя със сигурност, но бях по-скоро на второто мнение. Леденият ръб на север ставаше все по-видим. Студът в никакъв случай

не беше чак толкова силен. Нищо съществено не се случи, така че прекарах деня в четене благодарение на това, че се бях запасил с книги.

5 април. Имах възможността да наблюдавам изключително явление: Слънцето изгряваше, но почти цялата видима повърхност на Земята си оставаше затъмнена. С течение на времето обаче светлината заля навсякъде и можах да видя отново ледената линия на север. Тя беше започнала да се откроява съвсем ярко и изглеждаше доста по-тъмна на цвят в сравнение с водите на океана. Очевидно се приближавах към нея, и то с голяма скорост. Стори ми се, че отново забелязвам ивица суша на изток и друга – на запад, но не бях напълно сигурен. Време умерено. Нищо особено през деня. Легнах си рано.

6 април. С изненада установих колко много съм се приближил към ледения ръб, зад който безкрайно поле от същия материал се простираше отвъд северния хоризонт. Несъмнено при сегашния курс на балона скоро щях да мина над Ледовития океан и най-вероятно щях да видя и полюса. През целия ден се приближавах все повече към ледовете. Привечер границите на хоризонта ми се разшириха внезапно и осезаемо, безспорно благодарение на факта, че земното кълбо е сплескан сфероид, а аз се носех над равнинните области в близост до Арктическия кръг. Но и след като най-после тъмнината ме настигна, си легнах силно притеснен, че ще прелетя над толкова интересно място, без да мога да го разгледам.

7 април. Събудих се рано и за най-голяма моя радост съзрях нещо, което несъмнено беше самият Северен полюс. Точно той беше – нямаше грешка – и се намираше право под краката ми; уви, вече се бях издигнал на височина, от която нищо не се виждаше ясно. Ако съдех по растежа на числата, отбелязващи изкачването ми в различни периоди между шест сутринта на втори април и девет без двайсет сутринта на същия ден (когато барометърът ми беше стигнал границата на своите възможности), с голяма доза сигурност можех да заключа, че в момента – в четири сутринта на седми април – балонът ми трябваше да се намира най-малко на 7254 мили над морското равнище. Колкото и невероятна да ви се струва тази височина обаче, трябва да имате предвид, че изчислена по този начин, със сигурност беше много по-малка от действителната. Във всеки случай вече виждах цялото земно кълбо по голямата му ос; цялото северно полукълбо се простираше под мен като карта в ортографична проекция, а границата на хоризонта ми се очертаваше от самия голям екваториален кръг. Надявам се обаче Ваши превъзходителства да ми повярват, когато казвам, че намиращите се директно под мен и неизглеждащи смалени от ракурса неизследвани досега недостъпни области в рамките на полярния кръг все пак бяха сравнително малки и от силно отдалечената ми гледна точка нямаше как да видя подробности. Но и така онова, което обхващаше погледът ми,

беше изключително и вълнуващо. Северно от вече упоменатия огромен ръб, който с известни уговорки може да се нарече границата на човешките открития в тези региони, се простира непрекъсната – или почти непрекъсната – ледена равнина. В началните ѝ градуси повърхността ѝ изглежда поносимо плоска, по-нататък се забелязва леко вдлъбване, което я прави съвсем равна, и свършва със забележимо хлътване при самия полюс, образувайки ясно очертан кръгъл център, чийто диаметър сключваше с перпендикуляра от балона ми ъгъл, равняващ се приблизително на шейсет и пет секунди, и притежаваше неравномерно мрачен вид, поначало по-тъмен от всичко останало във видимото полукълбо, а на места стигащ до почти абсолютна чернота. Надеждните ми наблюдения обаче се простират дотук. Към дванайсет часа̀ обиколката на кръглия център видимо се беше смалила и към седем вечерта изцяло се изгуби от погледа ми; балонът ми прелетя над западния леден ръб и се понесе бързо към екватора.

8 април. Наблюдавах забележимо свиване във видимия диаметър на Земята, както и съществена промяна в общата ѝ окраска и външен вид. Цялата видима област беше обагрена в различни отсенки на бледожълтото, които на места бяха толкова ярки, че очите ме заболяваха. Освен това видимостта се затрудняваше сериозно и от плътната атмосфера в близост до повърхността, дължаща се на струпвания на плътни облаци, в пролуките между които зървах Земята само от време на време. Поначало през последните четиресет и осем часа бях започнал да изпитвам проблеми с пряката видимост, а ето, че достигнатата междувременно голяма височина сякаш събра накуп плаващите масиви от изпарения и наблюденията ми започнаха да стават все по-трудни пропорционално на изкачването ми. Успях все пак да установя, че балонът ми преминава над големите езера в северноамериканския континент и се понася право на юг, където скоро щях да стигна тропиците – обстоятелство, което ме изпълни с радост, понеже го възприех като поличба за крайния ми успех. Откровено казано, бях се притеснил силно от досегашния ми курс: ако продължах да се движа още в същата посока, щях да се размина с всички шансове да стигна до Луната, тъй като орбитата ѝ има съвсем лек наклон – 508´48´´ – спрямо еклиптиката ѝ. Колкото и странно да ви се струва, чак сега започвах да осъзнавам огромната грешка, която бях допуснал, а именно, че трябваше да се отделя от Земята в точка, намираща се в равнината на лунната елипса.

9 април. Днес диаметърът на Земята беше силно смален, а повърхността ѝ придобиваше с всеки изминал час все по-жълт оттенък. Балонът се носеше право на юг и в девет вечерта стигна до северния ръб на Мексиканския залив.

10 април. Към пет часа сутринта се събудих, стреснат от мощно

пращене – ужасен звук, за който не намерих никакво обяснение. Беше много кратък и не можах да го оприлича на нищо, което бях чувал през живота си. Излишно е да описвам безкрайната тревога, която ме обзе, особено като се има предвид първоначалната ми мисъл, че се е спукал балонът. Но внимателният ми оглед така и не установи някаква повреда по него. Цял ден почти за нищо друго не мислих, освен за това изключително събитие, но така и не можах да си обясня случилото се. Легнах си недоволен, тревожен и ядосан.

11 април. Установих, че видимият диаметър на земното кълбо изведнъж силно се е смалил, а онзи на Луната е нараснал за първи път, само броени дни преди пълнолунието. Нагнетяването на достатъчно атмосферен въздух за поддържане на живота в камерата се прев ръща в дълготрайно и изтощително усилие.

12 април. Курсът на балона ми претърпя необикновена промяна, която, макар и напълно очаквана, ме изпълни с недвусмислено щастие. След като достигна по предишния си курс дванайсетия паралел на юг от екватора, балонът изведнъж свърна под остър ъгъл в източна посока и летя в това направление почти през целия ден, придържайки се, ако не изцяло, то поне в основни линии, към равнината на лунната елипса. Зас лужава да се отбележи и осезаемото люлеене на коша вследствие промяната на маршрута – люлеене, което с по-голяма или по-малка сила продължи много часове.

13 април. Отново ме стресна онова мощно пращене, което ме беше уплашило и на десети. Дълго размишлявах по въпроса, но така и не стигнах до задоволителен извод. Видимият диаметър на Земята се смалява забележимо, образувайки ъгъл не по-голям от двайсет и пет градуса спрямо балона. Луната, намираща се почти в моя зенит, изобщо не се вижда. Все още се движа в равнината на елипсата, но придвижването ми в източна посока е незначително.

14 април. Невероятно бързо смаляване на земния диаметър. Чак днес ми проблесна мисълта, че балонът ми всъщност се издига по линията на апсидата към точката на перигея – другояче казано, че се движи точно по курса, който ще го изведе до Луната в онази част на орбитата ѝ, която е най-близка до Земята. Самата Луна се намираше точно над мен и поради това не можех да я видя. Сгъстяването на атмосферния въздух става все по-изморително, дълготрайно и трудоемко.

15 април. Дори очертанията на земните континенти и морета престанаха да се виждат ясно. Около обяд за трети път чух онзи ужасен звук. С тази разлика, че сега беше по-дълготраен и ставаше все по-силен. В един момент, пребледнял и онемял от ужас, реших, че ми предстои някаква ужасна гибел, кошът завибрира мощно, а покрай балона прелетя с рева на хиляди гръмотевици гигантска огнена маса от непозната за

мен материя. По някое време страховете и ужасът ми понамаляха и не ми беше никак трудно да преценя, че се бях разминал с мощен вулканичен елемент, изстрелян от света, към който скоростно се приближавах, и че най-вероятно става дума за онзи изключително рядък вид вещества, които понякога стигат до Земята и биват наричани поради липсата на по-точно название „метеоритни камъни“.

16 април. Днес, надничайки, колкото мога, нагоре през всеки от страничните илюминатори, успях за най-голяма моя радост да мярна частица от лунния диск, стърчаща от всички страни на огромния ми балон. Не мога да ви опиша вълнението ми; почти нямах вече съмнения, че се приближавам към края на опасното си пътешествие. В камерата усилията около апарата за сгъстен въздух бяха станали непоносими и почти нямах възможност да си почина. За истински сън не можеше да става и дума. Поболях се и цялото ми тяло се тресеше от изтощение. Надали човешкият организъм може да издържи дълго подобни неистови страдания. През craналия кратък интервал от тъмнина наблизо прелетя нов метеоритен камък, а честотата на явлението започна силно да ме тревожи.

17 април. Утрото се оказа епохално за пътешествието ми. Вероятно си спомняте, че на тринайсети ъгловата ширина на Земята се беше смалила до двайсет и пет градуса. На четиринайсети беше станала още по-малка; на петнайсети отчетох още по-бързо свиване, а когато си лягах вечерта на шестнайсети, ъгълът се беше свил до не повече от седем градуса и петнайсет минути. Така че представете си удивлението ми, когато се събудих от кратък и тревожен сън тази сутрин на седемнайсети и установих колко много е нараснала повърхността под краката ми – до видим ъглов диаметър най-малко трийсет и девет градуса! Втрещих се! Нямам думи да ви опиша правдиво безкрайния абсолютен ужас и почуда, които ме обзеха и ми отнеха способност та да мисля. Коленете ми се разтрепериха, зъбите ми затракаха и косата ми щръкна. „Балонът се е спукал! – беше първото, което ми мина през ум. – Спукал се е и аз падам с необуздаема, неуправляема и непозната никому скорост! И като си представя за колко малко време съм изминал всичкото това разстояние, което бях прелетял дотогава, надали и десет минути ще изтекат, преди да се размажа върху земната повърхност!“ Добре че по някое време здравият ми разум надделя. Спрях се; размислих; заглождиха ме съмнения. Онова, което предполагах, беше невъзможно. Изключено беше да съм падал с толкова голямо ускорение. А пък и явно се приближавах към повърхността под нозете ми, но в никакъв случай с онази ужасна скорост, която първоначално си бях представил. Именно това съображение успокои развълнувания ми мозък и ми позволи да дам правилна преценка на явлението. Изумлението ми, изглежда, ме беше лишило от разсъдък, след като не бях забелязал огромната разлика

между повърхността, към която се спусках, и повърхността на Майката Земя. Тя през цялото това време се беше намирала над главата ми, закрита изцяло от балона, а онова, което лежеше в краката ми, беше Луната с цялото ѝ великолепие.

Завладялото ума ми вцепенение и изненадата от невероятната промяна на ситуацията се оказаха в крайна сметка най-неподдаващата се на обяснения част от моето приключение. Самото *bouleversement*172 беше не само естествено и неизбежно, ами и отдавна известно: знаеше се, че ще се случи веднага щом стигнех до точката от пътуването ми, в която на мястото на прив личането от планетата щеше да се появи привличането от нейния спътник – или казано още по-точно, там, където привличането на балона към Земята щеше да се окаже по-слабо от привличането му към Луната. Аз, на свой ред, току-що се бях събудил от дълбок сън и сетивата ми бяха объркани тотално от стряскащото явление, което в действителност очаквах, но не точно в този момент. Самото извъртане, разбира се, беше станало неусетно и постепенно, та си мисля, че дори буден да бях в това време, надали щях да забележа как вито и да било признаци на преобръщане в смисъл на резки промени или размествания както по моето тяло, така и по апаратурата.

Струва ми се излишно да споменавам, че след като се ориентирах в ситуацията и се отърсих от ужаса, притъпил всяка моя душевна способност, вниманието ми се насочи най-вече към огледа на общата физическа външност на Луната. А отгоре я виждах като на карта – и макар да си давах сметка, че все още е на доста голямо разстояние, зрението ми отчиташе с необяснима точност всички особености на начупената ѝ повърхност. Първото, което ме порази по отношение на геологията ѝ, беше пълната липса на океан или море, та дори и на езеро, река или изобщо някакъв воден басейн. За моя най-голяма изненада обаче отбелязах наличието на огромни равнини от безспорно наносен вид, независимо че по-голямата част от видимото полушарие беше осеяна с безброй конусовидни вулканични планини, имащи вид по-скоро на изкуствени, отколкото на естествени издатини. Най-високата от тях надали превишава по вертикала три и три четвърти мили; струва ми се все пак, че една карта на вулканичния район около Кампи Флегреи173 би дала на Ваши превъзходителства по-точна представа за лунната повърхност, отколкото жалките ми напъни да ви я опиша. Повечето лунни вулкани дори в момента изригваха, създавайки ми ужасяваща представа за неконтролируемата си мощ с периодическите гръмотевици на погрешно наричаните „метеоритни камъни“, които сега просвистяваха край балона ми с все по-тревожна честота.

18 април. Днес установих, че Луната е нараснала неимоверно, а осезаемото ускорение на спускането ми ме изпълни с тревога. Сигурно си спомняте, че в началния стадий на замисляне на пътешествието ми

до Луната изчисленията ми се базираха до голяма степен на наличието там на атмосфера с плътност, съответстваща на масата на небесното тяло; и че това мое мнение се различаваше, както от многото противоположни теории, така и от всеобщото съмнение, че около Луната може да съществува каквато и да било атмосфера. В допълнение към вече казаното от мен във връзка с кометата Енке и зодиакалната светлина, мнението ми се подкрепя и от наблюденията на господин Шрьотер от Лилиентал. Започнал да наблюдава Луната, когато била на два дни и половина, вечерта скоро след залезслънце, преди тъмната ѝ част да стане видима, и продължил да я наблюдава, докато станала видима. Отбелязал, че още преди да започне да се вижда тъмното полукълбо, двата лунни рога леко се удължавали, като краят на всеки от тях слабо се осветявал от слънчевите лъчи. Скоро след това просветнал и целият тъмен хоризонт. Стърчането на двата рога отвъд полукръга ми подсказваше, че е налице пречупване на слънчевите лъчи от лунната атмосфера. А оттам изчислих, че височината на атмосферата (способна да пречупи към тъмното си полукълбо достатъчно светлина, за да създаде полумрак, по-светъл от пречупения от Земята, когато Луната е на 32° от новолунието) се равнява на 1356 кралски стъпки174 (Paris foot is 12.8 inches); на тази база пресметнах, че максималната височина, до която е възможно пречупването на слънчевите лъчи, възлиза на 5367 фута. Възгледите ми по този въпрос намират потвърждение и в пасаж в осемдесет и втория том на „Философски записки“175, в който се съобщава за спътниците на Юпитер, че когато са затъмнени от Луната, третият изчезва, след като е бил едва видим в продължение на 1´ или 2´´, а четвъртият става невидим близо до лунния хоризонт176.

Аз съответно се канех да разчитам изцяло на съп ротивлението или по-точно казано, на подкрепата на тази атмосфера с предполаганата от мен плътност, за да извърша безопасно кацане. И ако в крайна сметка се окажеше, че съм се лъгал, нямах причина да разчитам на по-благоприятен завършък на приключението ми от този да се разбия на атоми в скалистата повърхност на земната спътница. Така че в момента изпитвах напълно оправдан ужас. Оставащото ми до Луната разстояние беше сравнително незначително, същевременно апаратът за сгъстен въздух изискваше неотслабващи усилия, а и аз не виждах никакви признаци околният въздух да става по-гъст.

19 април. За безкрайно мое щастие около девет тази сутрин, както се бях приближил застрашително до лунната повърхност и страховете ми бяха достигнали своя максимум, помпата на апарата за сгъстен въздух най-после даде видими признаци за промяна в атмосферата. Към десет вече бях убеден, че плътността ѝ значително е нараснала. Към единайсет апаратът почти не изискваше никакви усилия от моя страна; в дванайсет след известно колебание се осмелих да развия усуканата гума

и след като не установих никакви лоши последствия, да отворя докрай каучуковата камера и да освободя коша от нея. Както и предполагах, този мой прибързан и изпълнен с опасности експеримент бе последван моментално от спазми и убийствен главобол. Но дори в съчетание с другите трудности около дишането, те не бяха в никакъв случай животозастрашаващи, така че реших да ги изтърпя до предстоящото ми навлизане в по-гъстия атмосферен слой около Луната. Този подход обаче също се оказа недообмислен и съвсем скоро осъзнах с тревога, че дори да не се бях заблуждавал в очакванията си да заваря атмосфера с плътност, съответстваща на масата на спътника, бях сбъркал най-малкото в това, че разчитах тази плътност дори на самата повърхност да е способна да издържи огромната тежест на коша под моя балон. Всъщност трябваше да е способна, точно както би било в близост до земната повърхност, след като действителната тежест на телата на съответната планета зависеше от плътността на атмосфера ѝ. Че нещата не стоят точно така пролича от стремителното ми падане; а защо не стояха така, може да се обясни чрез онези вероятни геологически смущения, за които вече стана дума. Но, така или иначе, вече бях съвсем близо до планетата, а скоростта на спускането ми беше кошмарно висока. Без да се колебая и за миг, изхвърлих през борда първо всичкия баласт, после и бъчонките с вода, последвани от апарата за сгъстен въздух и каучуковата камера, а накрая и всичко останало от коша. Ползата обаче беше никаква. Все още летях надолу с главоломна скорост и вече се намирах на по-малко от половин миля от повърхността. И тъй като вече се бях освободил и от палтото, шапката и ботушите си, не ми оставаше нищо друго, освен да срежа въжетата, от които тежащият не малко кош висеше от балона; вкопчил се с две ръце в мрежата, едва в последния миг забелязах, че навсякъде около мен, докъдето стигаше погледът ми, беше гъсто застроено с миниатюрни жилища, след което се тръшнах в град с фантастичен вид, посред огромна тълпа грозни човечета, нито едно от които не отрони и звук, нито си направи труда да ми се притече на помощ, ами останаха като тумба идиоти, нахилени до ушите, с ръце на кръста и загледани подозрително в балона ми. Обърнах им презрително гръб и вдигнах очи към Земята, която съвсем скоро бях напуснал, може би завинаги; заприлича ми на огромен матов меден щит с диаметър около два градуса, застопорен неподвижно в небосвода над главата ми с невероятно бляскав златен сърп, очертаващ едната ѝ страна. Оттук не се виждаше никаква следа нито от суша, нито от вода, а всичко беше завоалирано с всякакви петна и опасано от тропически и екваториални зони.

Ето как, Ваши превъзходителства, успях след поредица големи тревоги, нечувани опасности и безпрецедентни спасения на деветнайсетия ден от отпътуването ми от Ротердам да приключа жив и здрав това

несъмнено безкрайно изключително пътешествие – най-значимото извършвано, предприемано или замисляно някога от земен жител. Но за моите приключения тепърва има да ви разказвам. Ваши превъзходителства с пълно право биха заключили, че след петгодишно пребиваване на планета, която се явява крайно интересна не само заради особения си характер, но е двойно по-интересна заради тясната ѝ връзка в качеството ѝ на спътник с обитавания от човека свят, вероятно разполагам с информация, предназначена единствено за ушите на Държавното астрономическо дружество и явяваща се далеч по-важна от несъмнено забавните подробности, отнасящи се до току-що завършеното мое пътешествие. И това ваше предположение е напълно вярно. Разполагам с много сведения, които ще споделя с най-голямо удоволствие. Много имам да разкажа за климата на онази планета; за прекрасното редуване на топло и студено; за това как две седмици се радвах на непрекъснато парещо слънце, а през следващите две – на полярен мраз; за непрестанното прехвърляне на влага посредством наподобяващ вакуумната дестилация процес от намиращата се под слънцето точка до намираща се най-далеч от него такава; за променливата зона с течаща вода; за самите обитатели; за тяхното поведение, обичаи и политически институции; за особената им физика; за грозотата им; за липсата им на уши – ненужни придатъци в една така особено променена атмосфера; за съответното им невежество относно използването и особеностите на говора; за заместителя им на говора – един особен метод на общуване; за необяснимата връзка между всеки отделен обитател на Луната с конкретен землянин – аналогична и зависеща от орбитите на планетата и нейните спътници връзка, посредством която животът и съдбата на обитателя на едното небесно тяло е зависима от живота и съдбата на обитател на другото; и най-вече, ако ми позволят така да се изразя Ваши превъзходителства, най-вече за онези тъмни и ужасни мистерии, намиращи се във външните области на Луната – области, които поради почти чудодейното съответствие на оборота на спътника около собствената му ос с астрономическото му въртене около Земята досега не са попадали и, ако е рекъл господ, няма и да попаднат никога в обсега на човешки телескоп. Всичко това – и още куп неща – ще разкажа с най-голямо удоволствие. Макар че, накратко казано, ще разчитам за това да бъда възмезден. Копнея да се завърна при семейството си в моя дом; така че цената на по-нататъшното общуване с мен – предвид светлината, която е по силите ми да хвърля върху ред важни клонове на естествените и метафизичните науки – е да пледирам посредством вашата уважаема организация за опрощаване на престъплението, което извърших, убивайки кредиторите при заминаването ми от Ротердам. Именно това е целта на настоящето послание. Неговият носител – лунен обитател, когото убедих и

съответно обучих да бъде мой пратеник до Земята, ще изчака решението на Ваши превъзходителства и ще се върне при мен с въпросното помилване, в случай че успеете по някакъв начин да го уредите.

Имащ честта да бъде и прочее най-смирен слуга на Ваши превъзходителства,

ХАНС ПФАЛ

Разправят, че след като прочел горния изключителен документ, от изненада професор Трамтарам изтървал лулата си на земята, а майнхер Превъзход фон Замхерцог, след като снел очилата си, избърсал ги и ги върнал в джоба си, се самозабравил и изгубил достойнство до такава степен, че от почуда и възторг се завъртял трижди върху петата си. За съмнение нямало никакво място: помилването трябвало да бъде уредено. Така поне се заклел с люта клетва професор Трамтарам. Знатният Фон Замхерцог стигнал до същия извод, хванал под ръка своя събрат по наука и без дума да каже, се ориентирал към дома си, където възнамерявал да умува над действията, които щял да предприеме. Но веднъж стигнали до вратата на бургмайстерския дом, професорът си позволил да отбележи, че тъй като пратеникът решил да изчезне – несъмнено уплашен до смърт от дивия вид на обитателите на Ротердам, – помилването щяло да се окаже безполезно, тъй като такова продължително пътешествие било по силите единствено на някой лунен жител. Бургмайстерът се съгласил със забележката му и въпросът бил приключен. Слуховете и предположенията обаче нямали край. Публикуването на писмото породило най-разнообразни клюки и мнения. Прекалено умните станали за посмешище с твърденията си, че ставало дума за най-обикновена лъжа и измама. Макар лично аз да смятам, че сред хора като тях „лъжа и измама“ е понятие, отнасящо се до всичко, което не могат да си обяснят. Понеже изобщо не мога да си представя на какво основание се базира обвинението им. Да разгледаме по-подробно твърденията им:

Първо на първо. Според тях имало в Ротердам зев зеци, които хранели особена ненавист към определени бургмайстери и астрономи.

Второ. От няколко дни в съседния град Брюж били забелязали липсата на местното джудже-шарлатанин, чиито уши били отрязани преди години досами черепа като наказание за някаква простъпка.

Трето. Вестниците, с които бил облепен малкият балон, били холандски, следователно нямало как да бъдат отпечатани на Луната. На всичко отгоре били и мръсни – ужасно мръсни – и печатарят Глук бил готов да се закълне върху Библията, че били печатани в Ротердам.

Четвърто. Самият пройдоха и пияница Ханс Пфал и тримата безделници, водещи се негови кредитори, били видени заедно преди не повече от два-три дни в кръчма в покрайнините на града, завърнали се

съвсем наскоро с пари в джобовете си от презморско плаване.

И последно. Налице е общоприетото – или поне би трябвало да е общоприето – мнение, че ротердамското астрономическо дружество и всички родствени им дружества по цял свят, да не говорим за дружествата и астрономите изобщо, не се отличават, меко казано, с особени заслуги или мъдрост.

161 *Sauerkraut (нем.) – кисело зеле. – Б. пр.*

162 *Къса широкоцевна пушка. – Б. пр.*

163 *Йохан Франц Енке (Johann Franz Encke, 1791–1865) – германски астроном, оглавявал Берлинската обсерватория от 1825 г. до края на живота си. Известен с откриването на първата късопериодична комета. – Б. пр.*

164 *Gallon (англ.) – мярка за обем, равняваща се (в САЩ) прибл. на 3,8 л. – Б. пр.*

165 *Склад (фр.). – Б. р.*

166 *Cubic foot (англ.) – мярка за обем, равняваща се прибл. на 28 000 куб. см (28 литра). – Б. пр.*

167 *Адютанти (фр.). – Б. р.*

168 *Cotopaxi, в Еквадор, 5897 м (19 347 фута). – Б. пр.*

169 *Jean Elias Benjamin Valz (1787–1867) – френски астроном, оглавявал обсерваторията в Марсилия от 1836 до 1860 г. – Б. пр.*

170 *Зодиакалната светлина е вероятно онова, което древните са наричали „трабес“. Emicant Trabes quos docos vocant (Излъчващата се оттам светлина наричат лъчи – Плиний Стари, т. 2, с. 26). – еарое.*

171 *След първоначалното публикуване на „Ханс Пфал“ установих, че както прочутият балонист от Насау мистър Грийн, така и други покойни аеронавти отричат казаното от Хумболт в това отношение и твърдят, че изпитваните неудобства стават все по-слаби – напълно в унисон с проповядваната тук теория. – Б. а.*

172 *Преобръщане (фр.). – Б. пр.*

173 *Campi Phlegraei – супервулкан, намиращ се западно от италианския град Неапол. – Б. пр.*

174 *Pied du roi (фр.) – мерна единица за дължина, въведена от Карл Велики през 790 г., равняваща се на 32,48 см или 1,066 англ. фута. – еарое.*

175 *Philosophical Transactions of the Royal Society, накратко „Философски записки“ на Британското кралско дружество, продължава да излиза и е най-старото научно списание на английски език. – Б. пр.*

176 Хевелий [Ян Хевелий, Johannes Hevelius, 1611–1687 – полски астроном, основател на лунната топография. – Б. пр.] пише, че при идеално ясно небе, когато се виждат дори звездите от шеста и седма величина, Луната и петната ѝ не са равномерно видими през цялото време, дори при една и съща елевация на Луната, при едно и също отстояние от Земята и с един и същ висококачествен телескоп. От обстоятелствата, при които е проведено това наблюдение, става ясно, че причината не е нито във въздуха около нас, нито в оптичния уред, нито в Луната или в зрението на наблюдаващия, а следва да се търси в друго (атмосфера?) съществуващо около Луната. Касини пък е наблюдавал често как кръглият вид на Сатурн, Юпитер и неподвижните звезди се променя в овален, когато Луната е на път да ги затъмни, без да е наблюдавал каквато и да било промяна у други небесни тела, които Луната закривала. Оттук може да се заключи, че понякога, но не винаги Луната бива обвита от гъсто вещество, което пречупва лъчите на звездите. – Б.а.

Ти си оня човек

Сега ще изиграя ролята на Едип[177] по отношение на ратълбургската енигма. Ще ви разкрия – така, както само аз мога – тайните машинации, довели до чудото в Ратълбург, единственото истинско, признато, неоспоримо и необоримо чудо, което сложи край на безверието сред ратълбургци и върна в бабешката права вяра всички привърженици на плътските удоволствия, които дотогава си бяха позволявали да изразяват скептицизъм[178].

Събитието – което, за съжаление, ще трябва да ви опиша с доста лекомислен тон – се случи през лятото на 18.. година. Мистър Барнабас Шатълуърди, един от най-богатите и уважавани жители на градчето, беше изчезнал от няколко дни при обстоятелства, които събуждаха подозрения за нечисти дела. Много рано една събота мистър Шатълуърди яхнал коня си и излязъл от Ратълбург с явното намерение да стигне до намиращия се на петнайсетина мили голям град … и да се завърне още същата вечер. Но само два часа по-късно конят му се върна сам, без него и без дисагите, привързани на гърба му при тръгването. Освен всичко друго животното беше ранено и омазано с кал. Тези обстоятелства породиха, естествено, силна тревога сред приятелите на изчезналия; и когато в неделя сутринта се установи, че него още го няма, цялото градче се вдигна накрак да търси трупа му.

Най-много и най-енергично се отличи в организирането на търсачите най-близкият приятел на мистър Шатълуърди, мистър Чарлс Гудфелоу[179], наричан от всички „Чарли Гудфелоу“ или „добрия стар Чарли Гудфелоу“. Не знам дали да го отдам на някакво изумително съвпадение или на това, че самото име оказва незабележимо на пръв поглед влияние върху характера, но безспорно е факт, че досега на този свят не е имало някой, който да носи името Чарлс и да не е прям, мъжествен, честен, добродушен и откровен човек с приятен за ухото плътен, ясен глас и око, което винаги те поглежда право в лицето и сякаш ти казва: „Съвестта ми е чиста, от никого не се боя и не съм способен на подлост“. Това е причината почти всички епизодични театрални роли на джентълмени да носят името „Чарлс“.

Та същият този „добър стар Чарли Гудфелоу“, появил се в Ратълбург само преди има-няма шест месеца с никому неизвестно дотогава минало, успя без ни най-малко затруднение да се сближи с всичките му порядъчни жители, които до един и хилядарка биха му дали назаем само срещу честната му дума; да не говорим пък за жените как на всичко бяха готови, само и само да му се харесат. И това все по причина, че името му беше Чарлс и че вследствие на това име човекът притежаваше и онзи пословично искрен вид, който открай време се

смята за „най-доброто препоръчително писмо“.

Споменах вече, че мистър Шатълуърди беше един от най-уважаваните и несъмнено най-богатият жител на Ратълбург, а пък с „добрия стар Чарли Гудфелоу“ беше толкова близък, че човек би ги взел за кръвни братя. Двамата стари джентълмени дори живееха врата до врата и макар че мистър Шатълуърди почти никога, да не кажем никога, не гостуваше на „добрия стар Чарли“ и нито веднъж не бе седнал да се храни на масата му, това не пречеше на двамата приятели да са съвсем близки, както вече имах възможността да спомена; не минаваше обаче и ден без самият „добър стар Чарли“ да се отбие поне три-четири пъти да провери как я кара съседът му, като често оставаше на закуска или чай и почти винаги за вечеря, когато трудно можеше да се прецени точно колко вино поглъщаха при всяко сядане старите другари. „Добрият стар Чарли“ си падаше особено по „шато марго“, а на мистър Шатълуърди сърцето му се сгряваше, като гледаше как старият му приятел гаврътва една половница подир друга; и ето, че в един прекрасен ден, когато виното беше влязло и като естествена последица акълът бе поизлязъл, мистър Шатълуърди плесна своя приятел по гърба и рече:

– Честно да ти кажа, добри ми стар Чарли, ти си най-сърдечният стар приятел, когото имам, откакто се помня на тоя свят, и да ме вземат мътните, ако не ти подаря цял един сандък с „шато марго“. Да ме накаже оня там горе… – (Мистър Шатълуърди имаше лошия навик да кълне, макар че все гледаше да не произнася нищо по-лошо от „да ме вземат мътните“ или „оня там горе да направи еди-какво си“.) – та оня там горе, викам, да ме накаже, ако още днес следобед не поръчам от града двойна каса от възможно най-хубавото и не ти я подаря! Не, не се опитвай да ме разкандърдисваш, решил съм го и ще го направя и не ща никакви приказки повече да чувам; така че имай готовността да я получиш, понеже все някой ден и до нея ще опреш, и то точно когато най-малко очакваш!

Описвам ви тази изява на щедрост от страна на мистър Шатълуърди само за да ви покажа колко близки бяха двамата приятели.

Та когато през онова неделно утро взе да ни се изяснява, че мистър Шатълуърди вероятно е станал жертва на престъпление, не съм виждал някой да понася по-тежко подобна мисъл от „добрия стар Чарли Гудфелоу“. Щом чу, че конят се е прибрал без господаря си и без дисагите на господаря, че горкото животно е окървавено от пистолетен изстрел, който насмалко да го убие, пронизвайки гърдите му, щом чу това, Чарли Гудфелоу пребледня така, сякаш ставаше дума за собствения му брат или баща, потръпна, после взе целия да се тресе като поразен от малария.

Отпървом беше прекалено сразен от скръб, за да предприеме каквото и да било или да обмисли план за действие, и по тази причина се зае дълго

да увещава другите приятели на мистър Шатълуърди да не правят нищо: най-добре щяло да е да поизчакат седмица-две поне, а още по-добре месец-два, да видят първо какво ще стане; току-виж мистър Шатълуърди се приберял по най-нормален начин и дадял обяснение защо е отпратил първо коня си у дома. Смея да твърдя, че и вие често сте наблюдавали в обзети от горчива скръб хора подобна склонност към протакане, към отлагане. Сякаш изпаднали в умствена летаргия, те изпитват ужас от каквото и да било действие и не желаят нищо повече на този свят от това да лежат мирно и тихо в леглото си и да „лекуват мъката“, както се изразяват възрастните дами – тоест да предъвкват нещастието.

А жителите на Ратълбург си бяха изградили толкова високо мнение за мъдростта и благоразумието на „доб рия стар Чарли“, че в мнозинството си бяха склонни да се съгласят с него и да не се набъркват, докато не „видят какво ще стане“, както се беше изразил почтеният възрастен джентълмен; лично аз дори очаквах това да е всеобщото решение, ако не беше крайно подозрителната намеса от страна на племенника на мистър Шатълуърди – млад мъж с крайно разгулни привички и изобщо с калпав характер. Та въпросният племенник на име Пенифедър категорично отказа да се вслуша в благоразумното предложение „да се изчака“, ами нас тоя незабавно да сме тръгнели да търсим „трупа на убития“. Точно този израз излезе от устата му, което моментално накара мистър Гудфелоу да отбележи рязко, че било „много особено изказване, да не кажа друго“. Тази забележка от страна на „добрия стар Чарли“ също оказа силно въздействие върху тълпата; дотам, че един от присъстващите зададе крайно проницателния въпрос: „Откъде мистър Пенифедър е така добре запознат с всички обстоятелства около изчезването на своя богат чичо, та си позволява да твърди ясно и недвусмислено, че чичо му бил „убит“?“. При което възникнаха кратки спорове и разправии между отделни членове на тълпата и най-вече между „добрия стар Чарли“ и мистър Пенифедър – при все че това, последното, не беше в никакъв случай нещо ново, тъй като двамата от три-четири месеца не се понасяха и нещата бяха стигнали дотам, че мистър Пенифедър бе нокаутирал приятеля на своя чичо заради нещо, което въпросният приятел си бил позволил в дома на чичото, където живееше и самият племенник. Разправят, че при онзи случай „добрият стар Чарли“ проявил достойна за подражание въздържаност и християнско милосърдие. Надигнал се от пода, отупал дрехите си и не направил никакъв опит да отвърне на удара; само измърморил нещо в смисъл на „незабавно отмъщение при първа появила се възможност“ – естествен и безкрайно оправдан изблик на гняв, но в същото време думи безсъдържателни и несъмнено забравени веднага след като били произнесени.

Така или иначе (тъй като гореказаното няма нищо общо с обсъждания от тълпата въпрос), със сигурност можем да твърдим, че гражданите на Ратълбург, най-вече подстрекавани от мистър Пенифедър, стигнаха по някое време до убеждението, че трябва да се пръснат из околните гори и поля, за да търсят изчезналия мистър Шатълуърди. Но подчертавам, че това беше само първоначалното им решение. Защото, след като се прие да предприемат издирването, търсачите решиха, съвсем естествено, че следва да се разпръснат – тоест да се разделят на групи, – та по-старателно да претърсят околния район. Не си спомням обаче точно чрез каква изобретателна логика „добрият стар Чарли“ успя да убеди насъбралите се, че техният план е възможно най-неразумният. В крайна сметка всички се съгласиха с изключение на мистър Пенифедър издирването да се извърши най-внимателно и старателно от цялото гражданство накуп, начело със самия „добър стар Чарли“.

По последния въпрос нямаше разногласия – кой можеше да е по-добър водач от „добрия стар Чарли“, който според всички имал зрение като на рис; но и след продължилото почти цяла седмица непрекъснато денонощно търсене, през което той ги преведе през какви ли не дупки и кътчета по пътеки, за чието съществуване никой от местните дори не беше подозирал, така и не намериха и най-малката следа от мистър Шатълуърди. Не бива обаче да приемате буквално думите ми „и най-малката следа“, тъй като следа в известен смисъл все пак имаше. Следвайки особените отпечатъци от подковите на коня му, бяха успели да проследят горкия джентълмен до едно място на около три мили източно от градчето по главния път към големия град. Тук следата кривваше по пряката пътечка през една горичка, която пътечка след време пак се включваше в главния път, спестявайки на човек към половин миля от нормалното разстояние. Следвайки следите от подковите, търсачите излязоха по някое време пред полускрит зад шубраците отдясно на пътечката вир от застояла вода и точно тук следата се изгубваше напълно. Налични белези обаче подсказваха, че се е водила някаква борба и че от пътечката до вира е било влачено нещо едро и тежко – много по-едро и по-тежко от човешко тяло. Два пъти прекараха старателно канджа по дъното, но така и не откриха нищо. И тъкмо когато тълпата се накани да си върви с празни ръце, провидението подсказа на мистър Гудфелоу, че няма да е зле да източат всичката вода от вира. Идеята беше посрещната с „ура“ и породи купища похвали по адрес на мъдростта и съобразителността на „добрия стар Чарли“. И тъй като мнозина, така или иначе, бяха дошли с лопатите си в очакване да им се наложи евентуално да изравят труп, източването на вира не отне кой знае колко време; а щом дъното взе да се вижда, посред всичката кал забелязаха черна жилетка от копринено кадифе, която почти всички присъстващи моментално разпознаха като

принадлежала на мистър Пенифедър. Жилетката беше изпокъсана и оцапана с кръв, а сред потерята веднага се намериха неколцина, които с пределна яснота си спомняха, че точно тая жилетка носел собственикът ѝ през онова утро, в което мистър Шатълуърди се беше отправил към града; други пък бяха готови да се закълнат и в съда, ако се наложело, че мистър П. не бил облечен с въпросната дреха през която и да било останала част от онзи паметен ден, както не се намери и нито един, който да заяви, че я е виждал върху тялото на мистър П. дори за миг след изчезването на мистър Шатълуърди.

Нещата започваха да изглеждат съвсем зле за мистър Пенифедър, особено след като всички възприеха за несъмнено потвърждение на възникналите към него подозрения факта, че той силно пребледня, а когато го попитаха какво ще каже за свое оправдание, не можа и дума да обели. При което дори малцината приятели, оставени му от буйния му начин на живот, го зарязаха до един и започнаха по-настоятелно и от най-отколешните му заклети врагове да призовават да бъде задържан на мига. В същото време великодушието на мистър Гудфелоу се открои още по-бляскаво на този контрастен фон. Той се впусна в задушевна и безкрайно красноречива защита на мистър Пенифедър, в хода на която спомена неколкократно, че най-искрено бил простил на буйния млад джентълмен – „наследника на достопочтения мистър Шатълуърди“ – обидата, която той (младият джентълмен) намерил за необходимо да му нанесе (на него, мистър Гудфелоу), несъмнено в изблик на силни чувства. Прощавал му – рече – с цялото си сърце и що се отнасяло до самия него (мистър Гудфелоу), той (мистър Гудфелоу) нямал ни най-малкото намерение да засилва подозренията, които за негово (на мистър Гудфелоу) съжаление били възникнали по адрес на мистър Пенифедър, а напротив, той (мистър Гудфелоу) бил готов да вложи всичките си сили и да упражни скромното си красноречие, само и само да... да... да... смекчи в рамките на своята добросъвестност най-неприятните черти на тази изключително озадачаваща история.

Мистър Гудфелоу продължи да говори още близо половин час в този стил, давайки убедителна изява както на мисълта, така и на чувствата си; но добродушните хора рядко успяват да формулират уместни забележки – в желанието си да помогнат на свой приятел все ще изтърсят някоя глупост, недомислие или грешка на езика и по този начин, противно на най-добрите си намерения, по-скоро ще влошат положението му, вместо да го подкрепят.

Точно това стана и сега, въпреки цялото красноречие на „добрия стар Чарли“; колкото и да се стараеше най-искрено да оправдае заподозрения, всяка негова сричка успяваше по някакъв начин не да издигне директно и неусетно говорещия в очите на слушателите му, а напротив, задълбочаваше още повече подозренията към индивида, в

чиято полза той пледираше, и подклаждаше гнева на тълпата по негов адрес.

Една от най-необяснимите грешки на оратора се състоеше в споменаването на заподозрения като „нас ледник на достопочтения мистър Шатълуърди“. Досега никому не беше минавала подобна мисъл. Но всички помнеха как само преди година-две чичото (на когото племенникът беше единственият жив родственик) бе отправил някоя и друга заплаха да го лиши от наследство, вследствие на което бяха приели лишаването за окончателно уреден въпрос – поначало навиеха ли си нещо на пръста ратълбургци, нищо не можеше да ги разубеди; казаното от „добрия стар Чарли“ обаче ги накара да се замислят по въпроса дали пък заплахите не са били нещо повече от заплахи. А това моментално ги изправи пред следващия естествен въп рос: „Cui bono?“ – въпрос, който ги убеди повече и от наличието на жилетката, че престъплението е било извършено от младия мъж. Но за да не ме разберете погрешно, моля да ми простите краткото отклонение не за друго, а за да поясня, че използваният от мен изключително кратък и прост израз на латински неизменно бива превеждан и тълкуван погрешно. Във всички криминални романи, че и другаде, в съчинените от мисис Гор например (авторката на „Сесил“) – дама, която цитира от всички възможни езици, като се почне от халдейския и се стигне до езика на племето чикасо, и се образова „при необходимост“ по съставен от мистър Бекфорд180 системен план, във всички тези криминални романи, повтарям, като се почне от Булуър и Дикенс и се стигне до Търнапени и Ейнсуърт, двете латински думички „cui bono“ обикновено се превеждат като „с каква цел?“ или (сякаш са еднакви по смисъл с „quo bono“) като „каква е изгодата?“. А истинският им смисъл е „в полза на кого“. Фразата е чисто юридическа, с приложение точно в случаи като нашия, където вероятността някой да е извършил определено деяние зависи от това дали този индивид е имал полза от извършването му или друг. Затова и в конкретния случай въпросът cui bono насочваше всички подозрения към мистър Пенифедър. След като го беше определил за наследник в завещанието си, чичо му го бе заплашил да го лиши от наследство. Но изглежда, че не беше изпълнил заплахата си; по оригиналното завещание не личаха никакви поправки. Ако го беше променил, единственият предполагаем мотив за убийство от страна на заподозрения щеше да е най-често срещаният – отмъщението; но и той би отпаднал, ако се вземеше предвид надеждата да се спечелят наново добрите чувства на чичото. При наличието на непроменено завещание обаче, придружено с все още надвисналата над главата на племенника опасност то да бъде променено, изведнъж се появява вероятността жестокото дело да е било извършено именно поради тази съвсем силна подбуда – така поне заключиха в безкрайната си мъдрост

благопристойните жители на Ратълбург.

Съответно мистър Пенифедър беше задържан на мига и тълпата, след като потърси още известно време, го поведе обратно към градчето. По пътя се случи и още нещо, което окончателно потвърди подозренията им. Видяхме как мистър Гудфелоу, чието усърдие вечно го караше да върви малко пред останалите, изведнъж се затича напред, след няколко крачки се приведе над тревата и сякаш извади нещо дребно оттам. Огледа го за миг и направи несръчен опит да го пусне в джоба на сакото си; но това стана пред очите на всички и ние, естествено, му попречихме; намереният предмет се оказа сгъваем испански нож, който поне десет души веднага разпознаха като собственост на мистър Пенифедър. Още повече, че върху дръжката бяха гравирани и инициалите му. Самият нож беше отворен и острието му оцапано с кръв.

С това отпаднаха и последните съмнения относно вината на племенника, който веднага след завръщането ни в Ратълбург бе изправен за разпит пред съдия.

И тук нещата претърпяха поредното изключително неблагоприятно развитие. Накаран да опише действия та си през същата сутрин, в която изчезна мистър Шатълуърди, арестантът имаше дързостта да признае, че точно въпросната сутрин бил излязъл с пушката си на лов за елени, и то тъкмо в района на вира, където омазаната с кръв жилетка бе намерена благодарение на проявената от мистър Гудфелоу прозорливост.

Точно тогава самият мистър Гудфелоу излезе напред и със сълзи на очи помоли и той да бъде разпитан. Не можел повече да мълчи предвид измъчващото го чувство за дълг не само пред съгражданите му, но и пред Всевишния. Дотук най-топлите му чувства към младия мъж (независимо от лошото му отношение към самия него – мистър Гудфелоу) го карали да разгледа всички възможни породени от въображението му хипотези с цел да напипа слабите места в обстоятелствата, които най-сериозно сочели към мистър Пенифедър, но тъй като тези обстоятелства били станали междувременно съвсем убедителни, направо съкрушителни, той вече не можел да се колебае, ами решил да разкаже всичко, което знаел, та ако ще сърцето му (неговото – на мистър Гудфелоу) да се пръсне от това усилие. И разправи най-подробно как през последния следобед преди заминаването на мистър Шатълуърди за големия град въпросният достопочтен джентълмен бил чут (от мистър Гудфелоу) да споменава пред племенника си, че целта на пътуването му до града на следващото утро била да внесе голяма парична сума във „Фармърс енд Меканикс Банк“, след което в хода на същия разговор гореупоменатият мистър Шатълуърди съвсем недвус мислено изявил пред своя племенник необратимото си намерение да оттегли оригиналното си завещание и да

го остави (него – племенника) без нито един шилинг наследство. След което той (свидетелят) призова най-тържествено обвиняемия да каже дали току-що казаното от него (свидетеля) е по същество вярно, или не. И за най-голямо всеобщо учудване мистър Пенифедър най-откровено призна, че той (свидетелят) в действителност бил казал самата истина.

Съдията пък прие за свой дълг да изпрати двама полицаи да обискират стаята на обвиняемия в дома на чичо му. А те се върнаха почти незабавно с познатия на всички подвързан в червеникавокафява кожа с железен обков портфейл, който възрастният джентълмен от години носеше със себе си. Само че ценното му съдържание липсваше и съдията всуе се мъчи да изкопчи от арестанта какво е направил с парите или къде ги е скрил. Последният обаче упорито отричаше да знае каквото и да било по въпроса. Освен това полицаите бяха намерили между дюшека и пружината на нещастника риза и кърпа за около врата – и двете с инициалите му и изпоцапани ужасно с кръвта на жертвата.

Точно тогава биде съобщено, че конят на убития издъхнал в конюшнята от получената рана, при което мистър Гудфелоу предложи веднага да се направи аутопсия на животното с цел евентуалното намиране на сачмата. Това беше незабавно разпоредено и сякаш за да докаже извън всякакво съмнение вината на обвиняемия, след дълго опипване в гръдната кухина на коня мистър Гудфелоу успя да открие и извади оттам куршум с особено голям размер, който се оказа от същия калибър като пушката на мистър Пенифедър и бе прекалено голям за която и да било друга пушка в градчето и околията му. На всичко отгоре върху куршума бе открит дефект – каналче под прав ъгъл спрямо ръба на капсулата, – което след съответния оглед се установи, че се дължи на случайна изпъкналост в калъпа за отливане, който обвиняемият призна, че е негов. След установяването на произхода на куршума разследващият съдия отказа да слуша повече свидетелски показания и нареди арестантът да бъде задържан под стража до провеждане на делото, отказвайки категорично да го пусне под каквато и да било гаранция въпреки горещите молби срещу тази строга мярка на мистър Гудфелоу, който заяви, че е готов да я внесе независимо от размера на постановената сума. Тази щедрост от страна на „добрия стар Чарли“ беше напълно в съзвучие с общия тон на неговото дружелюбно и рицарско поведение през целия му престой в градчето Ратълбург. В конкретния случай достопочтеният мъж се увлече в невероятната топлота на своето съчувствие до такава степен, че май забрави, предлагайки да внесе гаранцията за своя млад приятел, че самият той (мистър Гудфелоу) не притежава на този свят имот и за един долар.

Резултатът от задържането можеше лесно да се предвиди. Наобиколен от проклинащите го жители на Ратълбург, мистър Пенифедър бе изправен пред съда още при следващото гледане на криминални дела, а

там се установи, че веригата от косвени улики (подкрепена всъщност от някои допълнителни доказващи вината му факти, които чувствителната съвест на мистър Гудфелоу не му позволяваше да скрие от съда) е толкова солидна и убедителна, че на журито дори не се наложи да се оттегли, преди да обяви заключението си: „Виновен в извършването на предумишлено убийство“. Скоро след това нещастникът получи смъртна присъда и бе прехвърлен в окръжния затвор да изчака неумолимата мъст на закона.

Междувременно благородното поведение на „доб рия стар Чарли Гудфелоу“ беше удвоило любовта на честните граждани към него. Той стана десетократно по-голям техен любимец в сравнение с миналото и като естествен резултат от оказаното му гостоприемство охлаби сякаш по необходимост онези изключително пестеливи навици, към които го бе тласкала бедността, и започна често да организира в своя дом малки другарски сбирки, на които властваха остроумието и веселието – попарвани леко, разбира се, от изникващия сегиз-тогиз спомен за злощастната и мрачна съдба, надвиснала над племенника на покойния непрежалим приятел на щедрия домакин.

В един прекрасен ден великодушният възрастен джентълмен бе приятно изненадан от получаването на следното писмо:

Ш. Мар. А – № 1
6 дуз. бутилки (по 2 л всяка)
От Х.Ф.Б. & Сие
До Чарлс Гудфелоу, Ескуайър
Ратълбург

Уважаеми господине,

В изпълнение на възложена ни преди два месеца поръчка от нашия многоуважаван клиент мистър Барнабас Шатълуърди имаме честта да изпратим тази сутрин на Вашия адрес двойна каса „Шато Марго“ от серията „Антилопа“ с лилав восъчен печат. Номерата и маркировката на касата съгл. указ. в полето на настоящето писмо.
С най-дълбоко уважение,
Ваши покорни слуги
„ХОГС, ФРОГС, БОГС И СИЕ“

Гр. ..., 21 юни 18.. г.

П.П. Касата ще ви бъде доставена с конски впряг на следващия ден след получаването на нашето писмо. Предайте, молим Ви, нашите поздрави на мистър Шатълуърди.

Х.Ф.Б. & Сие

В интерес на истината, откакто се беше споминал мистър Шатълуърди, мистър Гудфелоу бе загубил всякаква надежда да получи някой ден обещаното му „шато марго“, затова възприе пристигането му като специална проява на Провидението в негова полза. И в изблик на огромна радост покани голяма група свои приятели на скромна вечеря на следващия ден, с цел да отворят подаръка от добрия стар мистър Шатълуърди. Не че спомена конкретно „добрия стар мистър Шатълуърди“ в поканата си. Вярно, мина му през ум, но след дълъг размисъл реши да го премълчи. А и, доколкото си спомням, пропусна да спомене и подарената му партида „шато марго“. Просто покани приятелите си да дойдат и да пийнат по едно от онова висококачествено и превъзходно на вкус винце, което бил поръчал от големия град преди два месеца и което се очаквало да пристигне идния ден. Много съм се чудил кое точно продиктува решението на „добрия стар Чарли“ да премълчи факта, че виното му е подарък от стария му приятел, но така и не налучках възможната причина за мълчанието му, макар и да съм сигурен, че то безспорно беше продиктувано от най-прекрасни и великодушни намерения.

Следващият ден най-сетне дойде, а с него и многобройната тълпа от многоуважавани люде в дома на мистър Гудфелоу. То направо половината жители на градчето се бяха събрали – сред тях и моя милост, – но за най-голямо съжаление на домакина „шато марго“-то пристигна с много голямо закъснение, когато гостите вече бяха отдали заслуженото на поднесената от „доб рия стар Чарли“ обилна вечеря. И все пак дойде, макар и късно – и то в огромен сандък, а в силно приповдигнатото си настроение присъстващите решиха nem. con.181 да го качат на масата и незабавно да го изкормят.

Речено – сторено. Включих се и аз и след миг сандъкът вече беше на масата сред многобройни бутилки и чаши, част от които паднаха жертва на усилията ни. Обилно наквасилият се и силно зачервен „добър стар Чарли“ седна с престорено достолепие на мястото си начело на софрата, тресна отгоре ѝ празна гарафа и призова компанията да се държи прилично „по време на церемонията по разкопаването на съкровището“.

След известна гълчава най-сетне се възцари тишина – и то гробовна, както обикновено става в подобни случаи. На поканата да отворя капака аз, разбира се, се отзовах „с безкрайно удоволствие“. Подпъхнах секача, чукнах го леко няколко пъти с чука, капакът изведнъж излетя настрана и отвътре изскочи, заемайки седнало положение право срещу домакина, посинелият, окървавен и почти вмирисал се труп на убития мистър Шатълуърди. Впери в продължение на няколко секунди със загниващите си и помътнели очи тъжен и скръбен поглед в лицето на мистър Гудфелоу, произнесе бавно, но отчетливо и внушително словата

„Ти си оня човек!“[182] и с привидно безкрайно доволен вид се прекатури през страната на сандъка и разпери тресящите си крайници върху масата.

Произтеклата от това сцена просто не се поддава на описание. Народът хукна към вратите и прозорците и мнозина от най-яките мъже буквално припаднаха от ужас. Но след първите диви писъци на уплахата всички впериха погледите си в мистър Гудфелоу. И хиляда години още да съм жив, няма да забравя смъртната агония, която се беше изписала върху призрачно бледото лице, до преди малко зачервено от ликуване и вино. Следващите няколко минути седя вкаменен като мраморна статуя, с очи втренчени сякаш с невиждащ пог лед навътре, към нещастната му престъпна душа на убиец. После погледът му изскочи светкавично навън, той рипна буйно от стола си, стовари глава и рамене върху масата, опря ги в трупа и изля забързано буйното си и подробно признание за ужасното престъпление, заради което мистър Пенифедър чакаше смъртта си в затвора.

Ето какво каза по същество:

Проследил жертвата си до вира; там застрелял с пистолет коня; ездача изтресъл с ръкохватката на оръжието; взел му портфейла и понеже сметнал, че конят е умрял, с големи усилия го завлякъл в храсталака до вира. Метнал трупа на мистър Шатълуърди върху своя кон и го откарал до по-сигурно укритие далеч навътре в гората.

Подхвърлил жилетката, ножа, портфейла и куршума там, където впоследствие ги „открил“, с цел да си отмъсти на мистър Пенифедър. Подредил и окървавената кърпа и риза така, че да ги намерят.

Към края на признанието, от което кръвта ни вече кипеше, нещастникът взе да пелтечи, а гласът му започна да се губи. Щом подробностите най-после се изчерпаха, той се изправи, залитна назад и се строполи мъртъв на земята.

А начинът, по който се стигна до измъкването на това съвсем навременно признание, макар и ефикасен, беше съвсем прост. От самото начало се отвращавах и изпитвах подозрения към прекаленото добродушие на мистър Гудфелоу. Присъствах на онзи случай, когато мистър Пенифедър го удари, и успях да мярна злодейското изражение, което се появи, макар и само за миг, върху лицето му, а това ме увери, че стига да има възможност, злодеят на всяка цена ще си отмъсти. В този смисъл имах нагласата да гледам на ловките действия на „добрия стар Чарли“ в съвсем друга светлина от онази, в която ги виждаха добрите жители на Ратълбург. Забелязах как всички инкриминиращи разкрития водеха началото си – било то пряко или косвено – именно от него. Но онова, което окончателно ми отвори очите за истината, беше историята с куршума, който мистър Г. напипа в конския труп. За

разлика от останалите ратълбургци, аз помнех, че срещу раната, през която куршумът беше влязъл в коня, имаше друга, откъдето беше излязъл. От което ставаше съвсем ясно, че за да намери в коня куршум, „откривателят“ трябва да го е поставил там. А подозренията ми относно куршума бяха окончателно потвърдени от окървавената риза и кърпа; от огледа се оказа, че не е кръв, а висококачествено „бордо“. Накрая съпоставих всичко казано дотук със забелязващата си напоследък щедрост в харчлъците на мистър Гудфелоу и в мен се оформи подоз рение, което не отслабваше благодарение на това, че не го споделих с никого.

Междувременно организирах старателно частно издирване на трупа на мистър Шатълуърди, като съвсем умишлено се съсредоточих в райони, отдалечени максимално от онези, през които мистър Гудфелоу беше превел водената от него потеря. И само след няколко дни стигнах до стар пресъхнал кладенец, почти скрит под шубраците; там, на дъното му, открих онова, което търсех.

По някаква случайност бях чул и разговора между двамата приятели, по време на който мистър Гудфелоу подмами домакина си да му обещае каса „шато марго“. Реших да се възползвам от знанието ми по въпроса. Успях да се сдобия с твърдо парче китова кост и го набутах в гърлото на трупа, преди да го положа в стара каса от вино; малко се поозорих, докато приковавах с гвоздеи капака върху прегънатото на две тяло заедно с намиращата се в него китова кост. Сигурен бях, че щом извадя гвоздеите, капакът ще отлети настрана и тялото ще се изправи в седнало положение.

След като заредих по този начин касата, я надписах, номерирах и адресирах така, както вече ви обясних; написах и писмото от името на търговците на вино, чийто клиент навремето беше мистър Шатълуърди, и наредих на слугата ми, щом му дам знак, да докара с количка касата до вратата на мистър Гудфелоу. Разчитах на собствените си способности на вентрилок за думите, които трябваше да произнесе трупът; а за ефекта им разчитах на съвестта на нещастника убиец.

Повече няма какво да ви разправям. Мистър Пенифедър бе пуснат моментално на свобода, наследи състоянието на чичо си, взе си поука от станалото, обърна нова страница и живя дълго и щастливо до края на дните си.

177 Митологичният герой, който разгадал загадката на Сфинкс. – еарое.

178 „Плътското мъдруване е смърт, а духовното мъдруване – живот и мир.“ Библия, Новий Завет, Римляни 8:6. – еарое.

179 Би могло да се преведе като „Добродушков“. – Б. пр.

180 Скоро след издаването на „Cecil“ през 1841 г. критици отбелязват, че авторката Catherine Gore (1799–1861) е „черпила обилно“ от „Ватек“ на Уилям Бекфорд. – еарое.

181 Съкратено от nemine contradicente (лат.) – без възражения, единодушно. – еарое.

182 „Тогава Натан каза на Давида: ти си оня човек (който извърши това).“ – Библия, Ветхий Завет, Втора Книга Царства. – еарое.

Три недели в седмицата[183]

– Твърдоглав, тъп, инатлив, одъртял, повяхнал, мухлясал и спарен стар дивак! – наругах един ден във въображението си дядовия брат Ръмгъджън[184] (и размахах въображаем юмрук под носа му).

Но само във въображението си. Понеже все още беше налице известно несъответствие между онова, което изговарях, и другото – което нямах смелостта да изкажа, както и между онова, което вършех, и другото – което ми идеше наум да сторя.

Отворих вратата към всекидневната и заварих как дъртият рибок – навирил крака върху полицата над огнището, с пълна догоре чаша с портвайн в лапата си – се мъчи да претвори в практика старата пиянска песничка:

Remplis ton verre vide!

Vide ton verre plein![185]

– Скъпи ми чичо – изрекох, затворих тихичко вратата подир себе си и го приближих с възможно най-любезната си усмивка, – понеже винаги си бил тъй мил и внимателен към мен и си давал израз на великодушието си по… по какви ли не начини… реших, че ще е редно да се допитам до теб и за тази поредна дреболия, за да съм сигурен, че ще се сдобия с одобрението ти.

– Хм! – отвърна чичо-дядо ми. – Давай нататък, синко!

– Убеден съм, скъпи мой чичо [дърт разбойник с разбойник], че по никакъв начин не възнамеряваш да се противопоставиш на моя брак с Кейт. И че досега само си се шегувал, като знам – ха! ха! ха! – какво приятно чувство за хумор притежаваш.

– Ха! ха! ха! – отвърна чичо ми. – Проклет да си! Така е!

– Убеден съм… знаех си аз! Усещах, че се занасяш. Така че, чичо, двамата с Кейт не желаем засега нищо друго, освен да ни уведомиш… като кога… нали разбираш, чичо… кога точно ще ти е най-удобно да вдигнем… да вдигнем сватбата, така да се каже.

– Стига си се превземал, хаймана такъв! Що за въп рос е твоят? Ще я вдигнете, като ѝ дойде времето.

– Ха! ха! ха!… хе! хе! хе!… хи! хи! хи!… хо! хо! хо!… хъ! хъ! хъ!… Ама и ти си голям веселяк! Откъде ти идват наум тия смешки! И остроумията! Но ние засега не щем друго, скъпи ми чичо, освен да ни кажеш точно кога да стане.

– Ъ!… В какъв смисъл „точно“?

– Ами… в смисъл на теб кога ще ти е най-удобно, чичо.

– Не те ли устройва да оставим нещата на самотек, Боби… по някое време след година, година и нещо нап ример?… Защо ти е да се

уточняваме?

– Ей така, бе, чичо… Искаме да знаем с точност.

– Хубаво, Боби, момчето ми… Добър племенник си ти, нали? И щом толкова настояваш да знаеш точно кога… ами, този път ще ти го уточня съвсем.

– Чичо! Страхотен си!

– Мълчи, младежо! – [Успява да ме заглуши.] – Както никога този път ще се отзова на молбата ти. Ще ви дам съгласието си… плюс стоте хиляди – да не ги забравим тях… чакай да си помисля кога! Днес сме неделя, нали? Добре! Ще се ожените точно когато… „точно“ казвам, забележи!… Когато в една седмица се съберат три недели[186]! Разбра ли, млади господине! Какво си ме зяпнал? Ще получиш Кейт плюс нейните сто хиляди лири при първия случай, в който в седмицата ще се съберат три недели… но не и по-рано… млади негоднико… не по-рано, та ако ще да пукна. Познаваш ме хубаво… Знаеш, че държа на думата си… изчезвай, да не те виждам повече! – И гаврътна чашата си с портвайн, а аз отчаян побягнах навън.

Да, безкрайно „добър стар английски джентълмен“ беше дядовият ми брат Ръмгъджън, но за разлика от героя на песничката имаше и определени слабости. Беше ситно, възохранено, надуто и избухливо полукръгло човече с червен нос, дебела глава, дълбока кесия и силно развито чувство за собствената си важност. И с най-добрите намерения на света успя благодарение единствено на несравнимия си инат да си спечели репутацията сред онези, които го познаваха само повърхностно, на истински скъперник и темерут. Подобно на ред други прекрасни люде, и той бе обзет от духа, който го караше да попарва хорските надежди и който поне от пръв поглед човек можеше да приеме за жива злоба. Първоначалният му отговор на всяка молба бе категорично „Не!“, но в края на краищата – в дългоочаквания край все пак – много малко бяха молбите, на които отказваше до последно. Бранеше най-упорито всички посегателства към кесията му; но измъкнатата след дълги битки сума обикновено се оказваше правопропорционална на продължителността на обсадата и упоритата съпротива. Никой не даваше за благотворителни цели повече от него, но и с по-голяма неохота.

Изпитваше обаче дълбока ненавист към изящните изкуства и най-вече към художествената литература. В това отношение черпеше вдъхновение от Казимир Перие, чийто кратко формулиран въпрос „A quoi un poète est-il bon?“[187] обичаше да цитира с много смешно произношение като пример за върха на логическото остроумие. По тази причина се гневеше силно на собственото ми увлечение по музите. Когато в един хубав ден го помолих за нов екземпляр от съчиненията на

Хораций, той ме заубеждава, че преводът на „Poeta nascitur non fit“ – „Поет се ражда, а не се става“, на английски трябвало да гласи „a nasty poet for nothing fit“ – „поет досаден, за нищо негоден“, която забележка сериозно ме възмути. Напоследък установявах, че нараства и неприязънта му към „хуманитарните“ науки за сметка на онези, които той смяташе за „естествени“. Това, изглежда, започна, след като на улицата някой го беше сбъркал с не кого да е, а с лектора по псевдофизика доктор Дъбъл Ел Ди[188]. Толкова се възгордя след този случай, че тъкмо по времето, в което се развива нас тоящата история – а тя все пак се оформя като история – до чичо-дядо ми Ръмгъджън вече можеше да се добереш и да разговаряш по човешки само по въпроси, които съвпадаха с временно пленилите мисълта му идеи. В противен случай започваше да се смее шумно, махайки с ръце и крака, а мненията му си оставаха непоклатими и лесно разбираеми. И той като рочестърския епископ Хорсли смяташе, че „хората не трябва да обсъждат законите, трябва само да ги спазват“.

Цял живот съм живял при стария джентълмен. Умирайки, родителите ми ме завещали нему, сякаш съм бил солидно наследство. И имам чувството, че дъртият злодей ме обичаше като собствено дете – поне почти, ако не толкова, колкото обичаше Кейт, – но това не му беше попречило да ми осигури кучешки живот. Между първата и петата ми година редовно ме съдираше от бой. Между петата и петнайсетата ежечасно ме заплашваше с „изправителния дом“. А от петнайсет до двайсет не минаваше и ден, в който да не заплаши, че ще ме отреже до последния шилинг от завещанието си. Тъжно куче бях – но аз по природа май съм си такъв, а и това ми беше внушавано открай време. Кейт обаче беше твърдо на моя страна и това също ми беше безпределно известно. Добро момиче беше тя и ми призна най-мило, че ще стане моя (заедно с обещаните ѝ сто хиляди) в мига, в който успеех да измъкна необходимото съгласие от устата на чичо-дядо ми Ръмгъджън. Горката – току-що бе навършила петнайсет и ако той не ни дадеше благословията си, нямаше да получим достъп до скромния ѝ дял от богатството му до изтичането на пет „едва влачещи се“ лета. Какво можех да сторя? Когато си на петнайсет, та дори и на двайсет и една (петата олимпиада я бях вече отметнал), да чакаш пет години беше равносилно на петвековно търпение. Но всуе обсаждахме стария джентълмен с молбите си. И ето, че в този случай той надмина дори себе си (както биха се изразили господата Юд и Карем[189]) по начин, който пасваше идеално на своенравното му въображение. И Йов щеше да се възмути, ако можеше да види как този дърт мишелов ни разиграва нас – двете нещастни мишлета. Дълбоко в себе си той нямаше по-силно желание от това, да ни види събрани заедно с Кейт. Отдавна го беше решил в душата си. И съм сигурен, че с най-голямо удоволствие щеше и от собствения си джоб да

извади десет хиляди лири (стотачката на Кейт си беше нейна поначало), ако успееше да намери и най-дребния повод да се съгласи с нашето естествено желание. Ние обаче бяхме допуснали грешката първи да повдигнем въпроса. Изключено беше при тези обстоятелства той да не намери сили да не ни се противопостави.

Споменах преди малко, че и той имаше слабости, но в никакъв случай не бива да си мислите, че имам предвид ината му – той специално беше една от силните му черти: „assurément ce n'était pas son faible“190. Под „слабост“ по-скоро имам предвид странното бабешко суеверие, което понякога го обземаше. Страшно си падаше по всякакви там сънища, предзнаменования и прочее измишльотини. Освен дето беше и ужасен педант по отношение на дребните подробности на честта, макар че несъмнено беше човек, който посвоему държеше на думата си. Това направо си му беше хоби. Най-безотговорно можеше да се отрече от духа на изречената на глас клетва, но напишеше ли я черно на бяло, тя се превръщаше в ненарушим обет. И добре че изобретателността на Кейт ни подсети да се възползваме от тази му склонност в един прекрасен ден скоро след разговора ми с него във всекидневната, така че сега, след като в стила на всички съвременни бардове и оратори запълних докрай с уводни бележки полагащото ми се време и почти всичкото място, с което разполагам, ще обобщя само с няколко приказки онова, което всъщност е същината на целия случай.

По някакъв каприз на съдбата сред флотските поз нати на любимата ми се оказаха и двама джентълмени, които след едногодишни далечни плавания току-що се бяха завърнали на английска земя. По предварителна уговорка двамата с братовчедка ми посетихме в компанията на двамата джентълмени чичо ми Ръмгъджън в неделния следобед на десети октомври … г. – само три седмици след онова паметно негово решение, което беше нанесло жесток удар върху надеждите ни. В продължение на около половин час разговорът ни се въртя около най-обичайни теми – до момента, в който ние, уж най-случайно, успяхме да му дадем следната насока:

КАПИТАН ПРАТ: Цяла година отсъствах… Точно днес се навършва годината, струва ми се… момент така… Да! Да!… днес е десети октомври, нали? Със сигурност си спомняте, мистър Ръмгъджън, че точно преди година минах да се сбогуваме. И най-странното е, че по някакво съвпадение, бих казал, и нашият приятел капитан Смидъртън също отсъстваше точно цяла една година до днешния ден!

СМИДЪРТЪН: Абсолютно! Точно една година. Нали помните, мистър Ръмгъджън, че и аз бях с капитан Прат, когато се сбогувахме с вас през същия ден точно преди година.

ЧИЧО: О, да, да, да… спомням си го… много странно наистина! И

двамата ви е нямало точно една година. Какво невероятно съвпадение! От онези, дето доктор Дъбъл Ел Ди нарича „невероятни стечения на обстоятелствата“. Той, доктор Дъб…

КЕЙТ [прекъсва го.]: Да, папа, вярно, че е странно; но особеността на случая се крие всъщност в това, че капитан Прат и капитан Смидъртън не са плавали по един и същ маршрут, нали отчиташ този факт.

ЧИЧО: Нищо не отчитам, малка нахалнице! Голяма работа! Просто това добавя към забележителността на нещата, както казва доктор Дъбъл Ел Ди…

КЕЙТ: Въпросът, папа, е в това, че капитан Прат е заобиколил нос Хорн, а капитан Смидъртън – нос Доб ра надежда.

ЧИЧО: Именно! Единият се е движел на изток, другият – на запад, глупачке, но и двамата са направили околосветско пътешествие. Между другото, доктор Дъбъл Ел Ди…

АЗ [забързано]: Обезателно трябва да ни посетите пак още утре вечер, капитан Прат, заедно със Смидъртън. Хем ще ни разкажете за своите пътешествия, хем ще изиграем по някоя партия вист и…

ПРАТ: Какъв вист, драги ми приятелю? Утре е неделя и карти не се играят. Някоя друга вечер, да речем…

КЕЙТ: Не говорете така. Робърт не е чак толкова невъзпитан. Неделя е днес.

ПРАТ: Моля и двама ви да ме извините, но не вярвам чак дотам да съм се заблудил. Сигурен съм, че утре е неделя, понеже…

СМИДЪРТЪН [силно изненадан]: Какви ги приказвате? Неделя нали беше вчера?

ВСИЧКИ: Как така вчера! Дълбоко грешите!

ЧИЧО: Аз все пак твърдя, че неделя е днес. Нима се съмнявате?

ПРАТ: Утре е неделя!

СМИДЪРТЪН: Всички сте полудели, до един. Че вчера беше неделя, съм толкова сигурен, колкото и в това, че седя пред вас на този стол.

КЕЙТ: [подскача неудържимо.] Аха! Вече почва да ми става ясно. Съдбата дава отговор на казаното от папа… той си знае по кой въпрос. Имайте минутка търпение и всичко ще ви обясня. А то наистина е съвсем просто. Капитан Смидъртън е напълно прав в твърдението си, че вчера е било неделя; абсолютно вярно е. Според нас с братовчеда Боби и чичо обаче неделя е днес; и ние сме не по-малко прави. Капитан Прат пък държи на това, че неделя щяло да е утре, в което също е прав. Истината е, че всички до един сме прави и че в седмицата се събраха три недели.

СМИДЪРТЪН: [след известна пауза]. Да, Прат, Кейт май излезе по-умна от нас. Как можахме да не се досетим! Ето как стоят нещата мистър

Ръмгъджън: както знаете, обиколката на земята е двайсет и четири хиляди мили. И земното кълбо се завърта около оста си… прави пълна обиколка… оборот… извърта тези двайсет и четири хиляди мили от запад на изток точно за двайсет и четири часа. Схващате ли мисълта ми, мистър Ръмгъджън?

ЧИЧО: О, да… напълно… Доктор Дъб…

СМИДЪРТЪН: [Надвиквайки го.] С други думи, сър, земята се върти със скорост хиляда мили в час. Представете си сега, че аз плавам от тази точка тук в източна посока в продължение на хиляда мили. По този начин изпреварвам изгрева на слънцето в Лондон с цял час. Виждам слънцето един час преди то да ви се покаже на вас. И ако измина в същата посока още хиляда мили, ще изпреваря изгрева с два часа; след още хиляда мили – с три, и така нататък: докато обиколя напълно земното кълбо и се завърна тук, ще съм изминал двайсет и четири хиляди мили, тоест ще съм изпреварил лондонския изгрев с цели двайсет и четири часа, а това значи, че ще съм с един ден пред вас. Ясно е, нали?

ЧИЧО: Обаче Дъбъл Ел Ди…

СМИДЪРТЪН: [с много мощен глас] А при капитан Прат пък се получава точно обратното: след като плава оттук в западна посока в продължение на хиляда мили, ще е с час назад, а след като измине всичките двайсет и четири хиляди мили на запад, ще се озове двайсет и четири часа, сиреч едно денонощие зад времето в Лондон. Именно по тази причина за мен неделята беше вчера, за вас е днес, а за Прат ще е утре. А най-важното, мистър Ръмгъджън, е, че и тримата сме абсолютно прави; досега не е представен нито един философски аргумент в подкрепа на това, че единият от нас е по-прав от останалите.

ЧИЧО: Виж ти!… Ами, Кейт… хм, Боби… Това значи, е отговорът на съдбата. А пък аз, забележете, съм човек на думата си! Твоя е, веднага щом пожелаеш, момчето ми (заедно със стоте хиляди и прочее). Ама че работа! Три недели една подир друга! Любопитно ми е какво мнение ще изкаже Дъбъл Ел Ди, като му го разкажа.

183 *Природното явление, върху което е базиран сюжетът на този разказ, е било забелязано от испанските и португалските мореплаватели, които пристигали в Китай от две противоположни посоки. Рабле споменава в книга II, глава 1 на „Гаргантюа и Пантагрюел“ за седмица с три четвъртъка. В разказа съществува и автобиографичен елемент: през 1835 г. По сключва брак с 13-годишната си братовчедка. – eapoe.*

184 *Буквално – стар лапнишаран (англ.). – Б. пр.*

185 *Напълни празната си чаша! Изпразни пълната си чаша! (фр.). – Б. пр.*

186 *Стар ирландски израз, означаващ „никога.“ – eapoe. За разлика от него, изразът*

„месец от недели“ (a month of Sundays) допуска известна вероятност определено събитие все някога да се случи. – Б. пр.

187 *Каква е ползата от един поет? (фр.). Казимир Пиер Перие (Casimir-Pierre Périer, 1777–1832) – банкер и държавник, изиграл важна роля в първоначалната фаза на френската индустриализация. – еарое.*

188 *Дионисиъс Ларднър (Dionysius Lardner, 1793–1859) – ирландец, професор по естествена философия и астрономия в Лондонския университет и доктор на юридическите науки (LL.D. – произнасяно на английски като „дъбъл ел ди“) изнася след 1840 г. в САЩ поредица от изключително популярни лекции на научни теми. По обаче го е смятал за шарлатанин. – еарое.*

189 *Луи Юсташ Юд (Louis-Eustache Ude, ок.1769–1846) и Мари-Антоан Карем (Marie-Antoine Carême, 1784–1833) – прочути френски готвачи и автори на книги с рецепти. – еарое.*

190 *Със сигурност не му беше слабост (фр.). – Б. пр.*

Защо дребничкият французин държи ръката си в прашка

Всичкото го пише на визитките ми (ей ония там от гланцовата розова хартия), за да може всеки пожелал го джентълмен да прочете тези интересни слова: „Сър Патрик О'Грандисън, баронет, Саутамтън Роу 39, Ръсел Скуеър, енория Блумсбъри". Държите ли пък да узнаете и кой е върхът на доброто възпитание и законодателят на висшата мода в цял Лондон, ще ви кажа – моя милост. А че съм в туй положение никак не е чудно (така че престанете да си вирите носа), понеже през всяка от шестте седмици откакто станах джентълмен и зарязах родната Ирландия, за да си получа баронетството, същият този Патрик хем си живей като свещения римски император, хем се сдобива с образование и възпитание. Ще ви благослови Господ очичките, ако ви се удаде да го видите тоз сър Патрик О'Грандисън, баронет, как се е издокарал за операта или се качва на бричката да се поразкара из Хайд Парк. А туй, дето дамите до една ще се изпотрепят да се влюбват в мен, се дължи най-вече на елегантната ми едра фигура. Та нима лично аз не се източвам на цели шест фута – че и три инча отгоре – на бос крак, и не притежавам възхитителна пропорционалност от глава до пети? А онуй французко чужденче от отсрещната страна на улицата е не повече от три фута и нещо, нищо, че по цял ден се блещи и оглежда (да ослепее дано!) хубавичката ми съседка и най-близка приятелка и позната – вдовичката мисис Трийкъл191 (Господ да я поживи!)? И сигурно ви прави впечатление, че онзи хаймана е малко вкиснат и ръката му виси на прашка от врата, та викам да ви го обясня като точно как стана тая работа.

Истината всъщност е съвсем проста: щом още през първия ден след пристигането ми от Конот показах прелестната си фигура на загледаната през прозореца вдовичка, въпросът със спечелването на сърцето на сладката мисис Трийкъл беше решен. Моментално ѝ пролича – кълна се в Бога, няма грешка. Първо за нула време вдигна нагоре стъклото, после облещи докрай зъркели, лепна на едното си оче златно далекогледче и в пъкъла да изгоря, ако не ми проговори с видимо ясен глас право през далекогледа си: „О, добро ви утро, сър Патрик О'Грандисън, баронете скъпи; изискан джентълмен сте несъмнено, а пък аз има голям късмет да съм на вашите услуги, скъпи, по всяко време и съвсем за всичко". Аз обаче хич не падам по-долу по учтивостите, та ѝ отвърнах с поклон, от който сърцето да ти се пръсне като го видиш, и снех със замах шапката, че и ѝ намигнах яко с двете очи едновременно в смисъл ох, какво сладко създание сте само, мисис Трийкъл, любов моя, и в блато да потъна, ако аз, сър Патрик О'Грандисън, баронетът, не ви засипя с кошове от обич,

че да видите как ние ухажваме в Лондондери.

И още на следващото утро, докато се чудех дали пък от учтивост да не пратя на вдовичката кратка бележчица под формата на любовно писъмце, изведнъж цъфва слугата и ми носи елегантна картичка и ми прочита написаното върху плика (щото аз така и не научих ръкописните букви, понеже съм левак), а именно мосю граф Огуз Лукизи[192], че и майтър-де-данс[193] на всичко отгоре, и това беше засуканото чужбинско име на дребното френско старче от отсрещната страна на улицата.

И в мига, в който го произнася, влиза самият дребен проклетник и ми спретва поклонче доземи да се извинял, че ми се явявал неканен да ми отдаде почитанията си, след което изсипва куп бързи приказки, от които бъкел не разбрах, ако не се смята онова „пуле-ву, вуле-ву“, дето го допълни с купища лъжи, чумата да го тръшне дано, докато накрая изплю камъчето, че се бил прехласнал по мойта си вдовичка мисис Трикъл и че същата моя вдовичка мисис Трийкъл си падала по него.

Щом чух това, кълна ви се, че пощурях безкрайно, но после се сетих, че съм сър Патрик О'Грандисън, баронетът, и никак не ми отива на доброто възпитание да зарежа учтивостта заради някакъв там гняв, затуй приех вестта с лекота, потиснах всички лоши чувства в душата си, похортувахме си с онуй човече, а той след малко какво мислите предложи? Да съм го придружал до вдовичката, че да ме запознаел с дамата така, както изисквали модните правила.

„Бре, че работа излезе тя! – рекох си на ума. – На такъв голям късмет не съм и смял да разчитам. Сега ще видим, Патрик, в кого е влюбена до уши таз мисис Трийкъл – в тебе ли, красавецо, или в тоя никакъв мосю майтър-де-данс.“

Отправяме се, значи, към вдовичката в съседната къща, която къща, казвам ви, прелива от елегантност: килими ли не щеш по всички подове, фортепиано ли не щеш в единия ъгъл, заедно с дръмбой и дявол знае какво още, а в другия ъгъл – диван с ненадмината красота, а на дивана седнало онова прекрасно ангелско създанийце мисис Трийкъл.

– Добро ви утро – казвам, – мисис Трийкъл. – И сторих такъв дълбок поклон, че ум щеше да ви зайде, ако ме бяхте видели.

– Вуле-ву, пуле-ву, тряс-пляс – изрече оня чуждоземен французин, – позволете ми, мисис Трийкъл, да ви представя този джентълмен, безкрайно уважавания сър Патрик О'Грандисън, баронета, който е изобщо и въобще най-добрият ми и скъп приятел и познат на този свят.

При което вдовичката рипва от онзи ми ти диван и ми прави едно реверансче, каквото с нищо не може да се сравни, после сяда пак като ангелче, а онзи дребосък мосю майтър-де-данс, в пъкъла да пропадне дано, се фръцва и сяда от дясната ѝ страна. Честна дума! Така полудях, че насмалко да ми изскочат очите! „А, няма да я бъде тази!“ – рекох си

след малко. „Там ли си избрахте да седнете, мосю майтър-де-данс?“ – викам и хоп – настаних се от другата страна на дамата, да съм наравно с оня негодник. Така де! Сърцето ви щеше да се стопли, ако бяхте видели елегантното двойно намигане право в личицето ѝ, което сторих и с двете очи едновременно.

Дребното френско старче изобщо и не подозираше какво става, ами се захвана отчаяно да я ухажва. „Вуле-ву – вика, – пуле-ву – разправя, – тряс-пляс“ – напъва се.

„Напразно се хабиш, драги ми мосю Жабар“, помис лих си аз, че като отворих една уста и я залях с порой от приказки, та успях да отклоня вниманието ѝ към мен изцяло и безвъзвратно, щото много ме бива по интелегентните разговори и можах да ѝ разправя всичко, което ми дойде на ума за скъпите конотски мочурища. А тя по някое време ми хвърли най-сладката възможна усмивка от едното ушенце до другото, при което станах по-смел и от прасе и прихванах връхчето на пръстчето ѝ с по възможно най-деликатен маниер, не преставайки да я фиксирам с бялото на очите си.

А сладкото ангелче, щом забеляза как ѝ стискам плавника, да вземе на секундата да скрие ръката зад гърба си, един вид „О, не така, сър Патрик О’Грандисън, ще ви дам по-добра възможност, скъпи, щото никак не е прилично да ми стискате плавничето току пред очите на оня чужденец от Франция, мосю майтър-де-данс“.

Моментално ѝ намигнах с всичка сила, сиреч „Сър Патрик, да знаеш, е ненадминат в тия номера“, и като започнах ей така, леекичка-полеекичка да пъхам дясната си ръка между гръбчето ѝ и облегалката на дивана, да ми се диви чак човек на ловкостта, и както и очаквах, напипвам сладкото ѝ пръстченце, дето ме чака, като да ми пожелае „Добро ти утро, сър Патрик О’Грандисън, баронет“. При което, напълно верен на себе си, го стискам туй пръстченце съвсеем полечка, само като за начало, да не подплаша фината госпожа и изведнъж – ама че работа! – как мислите, че реагира тя? Ами, отвръща ми с възможно най-нежното и деликатно стискане на света! „Кръв и мълния, сър Патрик, скъпи – викам си аз наум – как можа да те роди майка ти такъв красив и достоен ирландски юнак, какъвто досега не се е пръквал от Конот!“ Отвръщам ѝ и аз на мига с мощно стискане, но и тя, кълна ви се, ми се отплаща с подобно. Но щяхте да се пръснете от смях, ако присъствахте при настъпилата самоуверена промяна в поведението на оня префърцунен мосю майтър-де-данс. Като се впусна в едни безкрайни излияния, навири оня ми ти нос и засипа госпожата с едни парле-ву-та, каквито света не познава; и в пъкъла да се пека, ако не видях с двете си собствени очи как той ѝ смигна с едното от своите. Честна дума! Буквално пощурях като разгонил се котарак!

– Ако ми позволите да отбележа, мосю майтър-деданс – обаждам се с цялата ми вродена учтивост, – никак, ама никак не е възприето, поне за такива като вас да се блещят и намигат по такъв начин пред една истинска дама – и в същия миг я стискам пак леко по лапичката, като да ѝ подскажа „Усещаш ли как сър Патрик се изправя в твоя защита, съкровище ненагледно?“, и моментално и тя ме стисва в отговор: „Така, така, сър Патрик – уверява ме недвусмислено, – точно така, скъпи мой сър Патрик. Вий сте истински джентълмен, кълна се в Бога!“. При което така ококорва прекрасните си зъркели, че насмалко да ѝ изскочат от главата, и първо ги вперва като разгневена котка в мосюто Жабар, а после ми пуска на мен най-ведрата си усмивчица.

– А, така, значи! – усеща се оня злодей и като подхвана пак: – Вуле-ву, пуле-ву – и изведнъж сви глава между двете си рамене, сякаш от дявола се мъчеше да се скрие, краищата на устните му провиснаха и изобщо ми напълни душата с радост с това свое изпълнение.

Но не те лъжа, съкровище: в същото време сър Патрик се изпълни и с най-благороден гняв, като забеляза как оня французин не престава да намига на вдовичката, а самата тя не преставаше да ми стиска лапата, все едно се мъчеше да ми каже: „Не го оставяй на мира, сър Патрик О’Грандисън, скъпи“. Не издържах и избухнах с пълен глас:

– Слушай, бе, жабар нииеден и син на не знам си там какво!

Но точно тогава какво мислите, че стори дамата? Рипна от дивана така, сякаш някой я ухапа, и излетя през вратата, докато се извръщах да я проследя с двете си очи, озадачен и нищо не разбиращ. И как можех да разбера какво става и как изобщо и въобще успя тя да се добере до стълбите, след като все още я държах за ръката, без ни най-малко да съм я изпуснал. Затуй и се провикнах подире ѝ:

– Не ви ли се струва, че допуснахте малка грешка, госпожо? Бъдете така добра да се върнете, за да ви възстановя плавничето.

Тя обаче се стрелна надолу по стълбището, а аз чак тогава се извърнах към оня чуждестранен французин. Честна дума! Оказа се, че през цялото време съм държал и стискал неговата лапа… а не онази, дето си мислех… Та така.

Да не ви разправям и как насмалко щях да пукна от смях при физиономията, която направи оня дребосък, като осъзна, че не е държал изобщо ръчичката на вдовичката, а онази на сър Патрик О’Грандисън. И самият дявол не би могъл тъй да се облещи! А за сър Патрик О’Грандисън, баронет, какво да ви кажа? Той поначало е над тия дребни недоразумения. Но ако държите да знаете Божата истина, преди да му пусна ръчицата на тоя безделник (а това стана чак след като слугата на дамата ни изрита и двамата надолу по стълбите), така нежничко му я стиснах, че я превърнах в сладко от малини.

А той:

– Вуле-ву, пуле-ву… Прюклет да си!

Та именно по тази причина дребничкият французин оттогава държи ръката си в прашка.

Литълтън Бари

191 *Treacle (англ.) – захарен сироп, меласа. – Б. пр.*

192 *Героят, който говори на подобие на ирландски диалект, изопачава името, примерно Огюст Лукизи, като използва английските думи goose (гъска), look (изглежда) и aisy (лесен – ост. форма на easy). – Б. р.*

193 *Maître de danse (фр.) – учител по танци. – Б. пр.*

Прхблем с Набхра

След като е известно, че „мъдреците“ били дошли от изток, а мистър Тъчендго Булетхед[194] също се появи от изток, значи, и мистър Булетхед ще да е мъдрец; и ако някому са нужни и допълнително доказателства, и с такива разполагаме: мистър Б. беше издател на вестник. Сприхавостта беше единственият му недостатък, понеже инатът, който хората му приписваха, изобщо не беше недостатък и той основателно го отчиташе за своя силна страна, за своя добродетел; и само мощната логика на мислител от рода на Браунсън[195] би успяла да го убеди, че е „нещо друго“. Доказах ви, че Тъчендго Булетхед беше мъдрец; и единственият случай, в който не прояви своята непогрешимост, бе онзи, в който напусна дома на всички мъдреци – Изтока – и се премести в град Александървеликионополис или нещо с подобно на това име далеч на Запад.

В името на справедливостта обаче държа да отбележа, че решението си да се засели в този град той взел поради впечатлението си, че точно в тази част на страната не излизал никакъв вестник и, следователно, не съществувал и издател. Затова, основавайки „Чайник“, разчиташе да няма никаква конкуренция. Убеден съм, че и през ум нямаше да му мине да заживее в Александървеликионополис, ако беше узнал, че в същия този Александървеликионополис живее и джентълмен на име Джон Смит (ако не ме лъже паметта), кротичко нарупал килограми през всичките онези години, през които издаваше „Александървеликионополиски вестник“. Та именно на тази погрешна информация дължах ме заселването на мистър Булетхед в Алекс… – дайте за по-кратко да му викаме „Онополис“ – но озовал се веднъж там, той реши да не изневерява на вроденото си твърдогл… – упорство, да го наречем, и да остане в града. И не само взе, че остана, ами разтовари и печатарската си машина, дървените каси с буквите и т.н., и т.н., нае помещение точно срещу „Вестник“ и на третото утро след пристигането си издаде първия брой на „Алексан…“ – казано накратко, на „Онополоския чайник“ – така поне е останало в паметта ми заглавието на новия вестник.

Длъжен съм да призная, че уводната му статия беше блестяща – да не кажа безмилостна. Яростта ѝ се проявяваше по адрес на всичко, а пък що се отнася до издателя на „Вестник“, той беше направо разкъсан на части. Толкова зли бяха обвиненията на Булетхед, че оттогава съм принуден да приписвам на все още живия Джон Смит свойствата на саламандъра. Нямам и най-малката претенция, че цитирам дословно всичко излязло в „Чайник“, но помня, че поне един абзац гласеше следното: „О, да! О, колко е очевидно! О, колко е несъмнено! Издателят от отсрещната страна е гений… О, господи! О, благословени да сме! Какво ни

чака на този свят? О, времена! О, мравки!“.

Една тъй язвителна, а същевременно и тъй класиче с ка филипика нямаше как да не тресне като бомба сред живелите кротко до този момент жители на Онополис. По ъглите започнаха да се сбират групи развълнувани граждани и да чакат със затаен дъх отговора на изпълнения с достойнство Смит. Който не закъсня да се появи още на следващата сутрин.

„Цитираме следния абзац от вчерашния брой на „Чайник“: „О, да! О, колко е очевидно! О, колко е несъмнено! Издателят от отсрещната страна е гений… О, господи! О, благословени да сме! Какво ни чака на този свят? О, времена! О, мравки!“. Този човек май не знае друга буква освен О! Затова и мисълта му се върти в затворен кръг, така че не се вижда нито началото, нито краят нито в мислите, нито в думите му. Започваме да подозираме, че въпросният разбойник е неспособен да напише дори една дума, която да не съдържа О. Дали пък всичкото това О-кане не му е навик? Особено предвид скоростта, с която довтаса от източното крайбрежие. Дали и там някой не е из-О-кал за някоя дължима му сума? О! Колко жалко!

Не бих посмял да опитам дори да ви опиша възмущението на мистър Булетхед от горните скандални инсинуации. Но да си го кажем най-честно, не му пролича чак толкова да се е вбесил от тази атака срещу личната му почтеност; до бяс го докара по-скоро подигравката с личния му стил на писане. Моля?! – Да не можел той, Тъчендго Булетхед, да напише дори една дума, в която да няма О?! Ще им покаже той на тия празноглав ци колко дълбоко се заблуждават. Ще покаже той – Тъчендго Булетхед от Фрогпондиум196 – на оня мистър Джон Смит, дали не може той – Булетхед – стига да поиска, цял абзац да състави – какъв ти абзац, цяла статия направо да напише!, в която въпросната презряна гласна да не присъства нито веднъж! Добре, но в крайна сметка това би означавало да отстъпи пред въпросния Джон Смит. Не! Булетхед изобщо няма да промени нищичко в своя стил, ако това ще задоволи капризите на който и да било мистър Смит в целия християнски свят. Опазил го господ от подобно глупаво намерение! Да живее О-то! Ще държи на това свое О! Ще си О-ка, колкото си иска!

Воден от тези пламенни рицарски съображения, още в следващия брой на „Чайник“ великият Тъчендго пусна следния семпъл, но решителен абзац по повод на жалката разправия:

„Издателят на „Чайник“ има честта да уведоми издателя на „Вестник“, че той („Чайник“) ще се възползва още от утрешния си брой, за да го убеди („Вестник“), че той („Чайник“) е напълно способен да бъде свой собствен господар и е неотклоним в намеренията си да ползва свой собствен стил; и че той („Чайник“) възнамерява да му демонстрира

(на „Вестник“) цялото върховно, да не кажем, съсипващо презрение, което критиката му (на „Вестник“) пробужда в неговата гръд (на „Чайник“), като му посвети (на „Вестник“) специалното си удовлетворение (?) в уводна статия, където прекрасната гласна – емблемата на Безкрайността, – която все пак дразни хиперизтънчената му (на „Вестник“) деликатност, в никакъв случай няма да бъде избягвана от неговия (на „Вестник“) най-верен и покорен слуга – „Чайник“. „Дотук с Бъкингам!“197

Превръщайки в действителност тази своя страховита заплаха – по-скоро мрачно подсказана, отколкото категорично изречена, – великият Булетхед отказа да се вслуша във всички призиви да побърза с „материала“ и само пожела на дявола198 да върви по дяволите в мига, в който той (дяволът чирак) му предаде (на „Чайника“!) думите на метранпажа, че бил дошъл моментът да завъртят броя; та отказвайки, пак повтарям, да слуша когото и да било, великият Булетхед съчинява цяла нощ на пламъка на свещта следния неповторим абзац:

„Що стори този Джон? До зори го уговарях по въпроса, до който опряхме. Но Джон упорства от непокорство. Какво като неговият татко го подгони? Бой го очаква само, нищо друго. От твоята простотия Онополис отесня – овен, козел, шопар, говедо, хипопотам от конкордското блато! Дърво, сова, жабок, смок, докарай своя мозък до амок с едно кило грог!“.

Изтощен, съвсем естествено, от гигантското си усилие, великият Тъчендго не беше способен да се занимава с каквото и да било друго през тази нощ. Успя все пак да връчи твърдо, сдържано, но и с излъчване на съзнателна власт, ръкописа на чакащия чирак, след което се отправи бавно, уморено, но и с неизразимо достойнство към дома си да си легне.

Междувременно получилият ценния ръкопис чирак хукна с несравнима бързина нагоре по стълбите към своята наборна каса и се захвана на мига да набира поверения му текст.

Като начало, разбира се – понеже първата му дума беше „Що“, дяволът бръкна в гнездото с главни Щ-та и извади тържествуващо едно главно Щ. И упоен от успеха си, се гмурна сляпо право в гнездото с малки о-та. Би ли могъл някой да опише ужаса му обаче, когато пръстите му се върнаха на повърхността празни? Или почудата и гнева, с които заразтрива кокалчетата на дланта си, след като ги беше охлузил напразно в дъното на празното гнездо? В дупката за малките о-та нямаше ни едничко малко о; а като надникна плахо в бокса за главни О, установи с безкраен ужас, че и там положението е не по-различно. Първият му импулс след обзелата го паника беше да хукне към метранпажа.

– Сър! – заобяснява задъхано. – Нищо не мога да набера без о-та.

– Какви ги дрънкаш по никое време? – възмути се метранпажът, вкиснал се поради тъй дълго удължения му работен ден.

– В целия офис няма кьораво о, сър, нито малко, нито голямо, сър!

– Какво? Че къде по дяволите са отишли всички, дето ги имаше в касата?

– Нямам представа, сър – отвърна чиракът, – но сигурно ги е задигнал оня словослагател от „Вестник“, дето цяла нощ се навърташе тъдява.

– Дяволите да го вземат дано! Сигурно е той! – възкликна метранпажът и полилавя от гняв. – Обаче чуй какво ще ти кажа, Боб. Отиваш право в тяхната печатница и им иззимваш всички и199-та, кьорави да останат дано!

– Хубаво ще ги наредя аз – закани се Боб намръщено, намигайки му. – Ще ги науча как стават тия работи; но кажете първо, сър, какво ще правим с тоя абзац? Щото ако не влезе в днешния брой, собственикът ще ни прати по дяволите и тогава…

– Тогава ще видим на какъв огън ще се печем – довърши вместо него метранпажът. – Много дълъг ли е абзацът, Боб?

– Не особено – отвърна Боб.

– Ами гледай да измислиш там нещо! На всяка цена трябва да завъртим вече броя – нареди метранпажът, който и така беше затънал до уши в работа. – Там, дето ти трябва о, слагай каквато буква ти попадне; така или иначе, никой няма да му чете простотиите на тоя.

– Щом казвате, тръгвам – отвърна Боб и се запъти към касата си. – Много се е ядосал шефът – мърмореше си под носа. – Не съм чувал друг път такива зли приказки от него: „Кьорави да останат! И знае кой може да я свърши тая работа“.

Понеже, макар да беше само на дванайсет и ръстът му да не надвишаваше четири фута, Боб си беше побойник от класа – в своята си категория поне.

А затруднението, пред което се оказа изправен, е редовно срещано явление в печатниците; и аз самият нямам обяснение как се е стигнало дотам, но безспорен е фактът, че когато се появи недостиг от определена буква, на нейно място слагат х. Най-вероятно понеже х-овете поначало най-малко се ползват, та от тях винаги има излишък; поне така би трябвало да е било едно време и навикът постепенно се е наложил в словослагателството. А на чирачето Боб е щяло да се стори светотатство да използва в подобна ситуация друга буква освен х, както е правел, откакто бил навлязъл в занаята.

– Сега ще го х-ъкна тоя абзац – мислеше си, докато четеше удивено текста, – но пò о-кат абзац не съм виждал през живота си. – Речено – сторено: набра го с х-та и го прати за печат в този му хъкнат вид.

На сутринта целокупното население на Онополис прочете, не вярвайки на очите си, следната невероятна уводна статия:

„Щх стхри тхзи Джхн? Дх зхри гх мхлих пх въпрхса дх кхйтх хпряхме. Нх Джхн упхрства хт непхкхрствх. Каквх катх негхвия таткх гх пхдгхни? Бхй гх хчаква самх, нищх другх. Хт твхята прхстхтия Нхпхлис хтесня – хвен, кхзел, шхпар, гхведх, хипхпхтам хт кхнкхрдскхтх блатх! Дървх, схва, жабхк, смхк, дхкарай свхя мхзък дх амхк с еднх килх грхг!“.

Мистичният, направо кабалистичен параграф породи невъобразим вой. Първата заседнала в умовете на населението мисъл беше, че йероглифите съдържат някакъв сатанински призив към държавна измяна; при което тълпата се понесе към дома на Булетхед с намерението да го прогони от града. Така и не намериха обаче въпросния джентълмен. И до днес не е ясно кога и как се беше изпарил и никой не е мяркал оттогава дори призрака му. Разочарованата от липсата на законната ѝ цел тълпа остави страстите си да се поуталожат, но и след тях в душите остана някаква утайка – някакъв мътен примес изводи от злополучното събитие.

Някой изказа предположението, че всъщност ставало дума за Хитроумно Халосване. Друг пък допълни, че Булетхед бил Хвърлил в лицето на Хората своята Хвалипръцковщина.

Трети му приписа Хаховщина и нищо друго.

Четвърти обясняваше постъпката му с Хапливия Хумор на живущите по източното крайбрежие.

„Искал е да се Хареса на Хората“ – Хипотезираше пети. Накрая единодушно стигнаха до заключението, че Булетхед се е чувствал Хвърлен на кучетата и им Хрумна, че щом го нямало единия издател, редно било да Хванат и линчуват другия.

По-съществено обаче остана заключението, че подобно събитие никак не било Характерно за града им, и не Хармонизирало с общоприетите им възгледи. Стигна се дотам, че и градският математик призна Храбро неспособността си да открие отговора дори на Хартия: както било всеизвестно, Х означавало неизвестно число, но в конкретния случай (наблегна справедливо той), ставало дума за неизвестно количество Х-ове.

Не получи полагащото му се внимание единствено отговорът на чирака Боб (който така и не призна, че той е задраХкал параграфа), при все че беше изказан съвсем открито и безстрашно. Той лично не се и съмнявал, че мистър Булетхед „не пиел като нормалните Хора, ами се наливал непрестанно с благословената висококачествена бира ХХХ и под естественото влияние на няколко Хекталитра алкоХол така се бил издул като Хелиев балон, че Хипертрофирал“.

194 Touch-and-go Bullet-head (англ.) – би могло да се преведе като г-н Непредвидим Твърдоглавов. – Б. р.

195 Орестес Огъстъс Браунсън (Orestes Augustus Brownson, 1803–1876) – интелектуалец от Ню Инглънд и привърженик на трансцендентализма. – еарое.

196 Букв. Жабешки гьол – град Бостън, в чийто градски парк и досега има Жабешко езеро – Frog Pond. – еарое.

197 Цитат по преработката (ок. 1700 г.) от Коли Сибър (Colley Cibber, 1671–1757) на „Ричард III“ – най-често изпълнявания вариант на Шекспировата пиеса по времето на По. – еарое.

198 Едно от значенията на devil (англ.) – дявол, е и чирак-словослагател. – Б. пр.

199 И-та – I's: чете се и като eyes (англ.) – очи. – Б. пр.

Шарл Бодлер

Едгар По – живот и творчество[200]

I

Този отговор таинствен бе умел, но бе единствен,
сякаш го е чул от клетник, който сам и в разговор
е повтарял в скръб и горест, като припев в черна орис
орис на беди и горест, на неволи и позор –
с укор спрямо свойта орис на неволя и позор
и той беше: „Nevermore!“.
Едгар По, „Гарванът“[201]

От своя бронзов трон съдбата се присмива
и ги пои като сюнгер с горчива злъч,
а нуждата все тъй ги мъчи с ярост дива.
Теофил Готие, „Тъми“[202]

Преди известно време изправиха пред съда някакъв клетник, чието чело бе белязано със странна татуировка: *Нямам късмет*. Човекът носеше със себе си характеристиката на своя живот, както книгата – заглавието си, и разпитът доказа, че съществуването му се бе съобразило с този надпис. В историята на литературата съществуват подобни съдби, истински проклятия – на хора, които носят думата *несретник*, изписана с тайнствени букви върху неравно набразденото им чело. Слепият ангел на изкуплението ги е сграбчил и ги бичува с все сила за назидание на всички останали. Напразно ще откривате в живота им таланти, добродетели, очарование. Обществото ги е заклеймило със специална анатема и ги обвинява в недъзите, които самѝ им е създало, докато ги е преследвало. Какво ли не стори Хофман, за да обезоръжи орисницата си? Какво ли не предприе Балзак, за да измоли от небето богатство?

Нима съществува някакво демонично провидение, което подготвя злочестието ни още от люлката, което захвърля *умишлено* хора с духовна и неземна природа във враждебна среда като мъчениците на арената? Нима съществуват обречени *святи* души, осъдени да вървят към смъртта и славата, превърнати в развалини? Нима кошмарът на „Тъми“ вечно ще обсажда тези избрани души? Напразно ще се бранят, напразно ще се опитват да се нагодят към света, към неговите планове и към коварството му; ще проявяват чудеса от благоразумие, ще запушват всички изходи, ще бронират прозорците, за да ги предпазят от някой случаен снаряд – Дяволът ще влезе през ключалката; всяко тяхно

съвършенство ще е равносилно на пробойна в ризницата, а от превъзходните им качества ще се родят вечните им мъки.

Орел ще призове от своїта вис смъртта
и голите чела с коруба ще замери,
тъй ще ги умъртви за вечни времена.[203]

Участта им е вписана в тялото им, зловещо проб лясва в погледите и жестовете им, тече в артериите им с всяка от кръвните им клетки.

Един известен поет на нашето време написа цяла книга, за да докаже, че поетът не може да намери своето място нито в демократично, нито в аристократично общество, нито в републиката, нито в абсолютната или просветената монархия. Никой не му отговори. Днес ще разкажа една нова легенда в подкрепа на неговата теза, ще добавя един нов светец към мартиролога – историята на един от онези бележити клетници, прекалено богати с поезия и страст, който като много други преживя тежката съдба на гения, обграден от примитивни души.

Сърцераздирателна трагедия е животът на Едгар По, а смъртта му, нейната развръзка, е още по-ужасна, защото е белязана с печата на баналното. От всички документи, които съм чел, у мен се е утвърдило убеждението, че Съединените щати са били за Едгар По само обширен затвор, из който той е обикалял с трескавата възбуда на същество, създадено да диша в по-нормален свят, били са само едно необятно газифицирано свърталище на варвари, а вътрешният му, духовният му живот на поет и дори на пияница се е състоял в едно вечно усилие да се изтръгне от влиянието на тази отблъскваща атмосфера. Безмилостна е диктатурата на общественото мнение в демократичното общество. Не я молете нито за милосърдие, нито за снизхождение, не я молете да прилага гъвкаво своите закони към многоб ройните и сложни казуси на духовния живот. Човек би казал, че от нечестивата любов към свободата се е родила нова тирания, тиранията на звяра, зоокрацията, която по свирепата си безчувственост се родее с идола на Джагърнот.

В една негова биография се твърди най-сериозно – авторът очевидно има добри намерения, – че ако бил пожелал да озапти гения си и да приложи творческите си способности по по-съобразен с американските условия начин, Едгар можел да стане печеливш автор, *a making money author*; друг един критик – този път наивен циник – заявява, че колкото и красив да е геният на По, за него самия щяло да бъде по-добре, ако имал единствено талант, защото талантът се осребрявал по-лесно, отколкото геният. Трети, ръководил вестници и списания и приятел на поета, признава, че им е трудно да го използват и са принудени да му плащат по-малко, отколкото на другите сътрудници, защото пишел на прекалено висок стил. „Как вони на бакалница!“ – както казваше Жозеф дьо Местр.

Някои са си позволили още повече и обединявайки пълното неразбиране на гения му със свирепото буржоазно лицемерие, не са спирали да го ругаят, а след внезапната му кончина грубо са се изгаврили с трупа му – по-специално господин Руфъс Грисуолд, който, за да припомним отмъстителния израз на господин Джордж Греъм, извършва една „обезсмъртила го ни зост“. Може би предчувствал внезапния си край, По бил посочил господата Грисуолд и Уилис за изпълнители на заръката му да подредят творбите му, да опишат живота му и да почетат паметта му. Грисуолд, педагогът вампир, надълго и нашироко оклеветява своя приятел в дълга, пошла и изпълнена с омраза статия, включена в самото начало на посмъртното издание на произведенията му. Нима в Америка не съществува наредба, забраняваща достъпа на кучетата до гробищата? Колкото до господин Уилис, той, напротив, доказа, че благосклонността и приличието вървят ръка за ръка с истинската духовност и че милосърдието към нашите събратя е не само морален дълг, но и една от повелите на добрия вкус.

Поговорете с някой американец за По и той ще признае неговия гений; може би дори ще заяви, че се гордее с него; но с високомерния сардоничен тон на добродетелния еснаф ще ви заразказва за разгулния живот на поета, за вонящия му на алкохол дъх, който би се запалил, ако се доближи до пламъка на свещ, за скитническите му навици; ще ви каже, че е бил безхарактерен бродяга, напуснала орбитата си планета, че е сновал непрекъснато между Балтимор и Ню Йорк, Ню Йорк и Филаделфия, Филаделфия и Бостън, Бостън и Балтимор и Балтимор и Ричмънд. И ако със сърце, развълнувано от тази покъртителна история, намекнете, че може би не само той е виновен и че сигурно е трудно да мислиш и да пишеш спокойно в страна с милиони господари, страна без истинска столица и без аристок рация, ще видите как очите му ще се разширят и ще замятат мълнии, как лигата на оскърбения патриотизъм ще избие на устните му, а през устата му самата Америка ще засипе с обиди Европа, старата си майка, с нейната добра стара философия.

Повтарям: лично аз съм убеден, че Едгар По и родината му не са от един и същ калибър. Съединените щати са гигантска страна и завистливо дете на стария континент. Гордо с материалното си развитие, анормално и почти чудовищно, това новодошло в историята дете наивно вярва във всемогъществото на индустрията. Убедено е, като някои нещастници сред нас, че накрая то „ще изяде и Дявола, и рогата му“. В тази страна времето и парите са толкова ценни! Стремежът към материално благополучие, достигнал пропорциите на национална мания, оставя в духовете много малко място за нещата, които не са от тази земя. По, който е бил с добър произход и който впрочем е проповядвал, че голямата беда на страната му е, че няма благородническо съсловие, тъй като, казвал той, в народ без

аристокрация култът към Прекрасното не може да не се извратили, да не залинее и да не изчезне; който е забелязвал у своите съграждани в прекомерния и скъпо струващ лукс всички симптоми на характерния за парвенюто лош вкус; който е смятал Прогреса, тази велика модерна идея, за залъгалка за лапнишарани и е наричал усъвършенстваните човешки обиталища отвратителни правоъгълни стигми, – По е бил в тази страна един изключително самотен мозък. Той е вярвал само в неизменното, във вечното, в *едно и същото* и се е наслаждавал – жестока привилегия в самовлюбено общество – на великия здрав разум ала Макиавели, който превежда мъдрия като светеща колона през пустинята на историята. Какво ли би помислил, какво ли би написал несретникът, ако бе чул теолозите на чувствата да премахват Ада в името на приятелството си към човешкия род, философите на цифрите да предлагат осигурителна система, при която вложение от едно су на глава от населението би предотвратило войната, и други болни мозъци да препоръчват отмяната на смъртното наказание и на *правописа*, две безумия, които така добре си пасват! – всички те пишейки, *наклонили ухо по посоката на вятъра*, нагаждачески фантазии, толкова безсъдържателни, колкото празноглави са онези, които им ги диктуват. Ако прибавите към това една безупречна представа за истинското, неподходяща при определени обстоятелства, една прелестна деликатност на сетивата, непонасяща и най-малката фалшива нота, изискания вкус, отхвърлящ всичко освен точната пропорция, ненаситната любов към Прекрасното, придобила силата на болезнена страст, то вие няма да се учудите, че за такъв човек животът се е превърнал в ад и е свършил зле; ще се възхитите от това, че изобщо е могъл *да продължи* да живее толкова дълго.

200 *Статията е предговор към сборника „Невероятни истории“ (1856), преведени на френски от самия Шарл Бодлер. – Б. пр.*

201 *Прев. Георги Михайлов. – Б. пр.*

202 *Прев. Силвия Вагенщайн. – Б. пр.*

203 *Пак там. Прев. Силвия Вагенщайн. – Б. пр.*

II

Семейството на По е било едно от най-уважаваните в Балтимор. Дядо му по майчина линия е бил генерал и главен интендант по време на войната за независимост и Лафайет го е ценял и обичал. При последното си посещение в Съединените щати той поискал да види вдовицата му и да ѝ изкаже своята признателност за оказаните от мъжа ѝ услуги. Прадядо му бил женен за дъщерята на Мак Брайд, английски адмирал, и по тази линия семейството се родеело с най-знатните фамилии в Англия. Дейвид По, баща на Едгар По и син на генерала, се влюбил лудо в една английска актриса, Елизабет Арнолд, прочута с красотата си. Двамата избягали и се оженили. За да сподели напълно живота си с нейния, той също станал актьор и играл с нея в различни театри в главните градове на Щатите. Съпрузите починали в Ричмънд почти по едно и също време и оставили на произвола на съдбата три малки деца, едно от които Едгар.

Едгар По е роден в Балтимор през 1813 година. Привеждам тази дата, опирайки се на собствените му думи, защото той е оспорил твърденията на Грисуолд, според когото рожденият ден на поета се пада през 1811 година. Ако някога романовият дух – за да си послужа с израза на нашия поет – се е намесвал в нечие рождение – дух буен и зловещ!, – то той се е намесил в неговото. По наистина е бил дете на страстта и на приключението. Един богат търговец от града, господин Алан, се влюбил в красивото злочесто дете, надарено от природата с истинско очарование, и тъй като нямал деца, осиновил го. И от тук нататък бъдещият поет станал Едгар Алан По. Така бил отгледан в охолство и със законната надежда, която богатството дава за бъдещето. Осиновителите му го завели на пътешествие в Англия, Шотландия и Ирландия и преди да се завърнат в Щатите, го поверили на доктор Брендсби, директор на известно учебно заведение в Сток Нюингтън, близо до Лондон. В „Уилям Уилсън“ По описва тази странна къща, построена в стария елизабетински стил, и впечатленията си от първите учебни години.

Връща се в Ричмънд през 1822 година и продължава образованието си в Америка при най-добрите местни преподаватели. В Университета в Шарлотсвил, където влиза през 1825 година, По се отличава не само с една почти неправдоподобна интелигентност, но и с необузданите си страсти – бил преждевременно развит чисто по американски, – които накрая станали причина за изключването му. Добре е да отбележим мимоходом, че още в Шарлотсвил По показва забележителни способности във физическите и математическите науки. По-късно често ще използва познанията си в странните си разкази и ще извлича от тях най-неочаквани сюжети. Няколко злощастни дългове, натрупани от хазарт, довеждат до скарване с осиновителя му и Едгар – крайно

любопитен факт, който доказва, каквото и да се е говорило по въпроса, наличието на доста голяма доза рицарски дух във впечатлителната си душа – Едгар решава да вземе страна във войната на елините и да отиде да се бие срещу турците. Така че заминава за Гърция. Какво е ставало с него в Ориента? Какво е правил там? Дали е изучавал класическите брегове на Средиземно море? Защо го откриваме в Санкт Петербург, без паспорт, замесен в незнайно каква афера, принуден да се обърне към американския пълномощен министър Хенри Мидълтън, за да избяга от руската наказателна система и да се прибере в страната си? Не знаем. Тук има някаква празнота, която само той би могъл да запълни. Американските вестници дълго време са оповестявали, че ще бъдат издадени книги за живота на Едгар По, за младостта му, за приключенията му в Русия, че кореспонденцията му ще бъде публикувана, но това никога не се е случило.

Когато се връща в Америка през 1829 година, По решава да се запише във военното училище в Уест Пойнт. Приемат го и както навсякъде другаде, и тук показва забележителна интелигентност, но и неподатлив на дисциплиниране характер, така че скоро отново бива изключен. В същото време в осиновилото го семейство се случва нещо, което ще се отрази пагубно на целия му живот от тук нататък. Госпожа Алан, към която той явно е изпитвал истинска синовна обич, умира и господин Алан се оженва за една съвсем млада жена. Следва семейна разправия – странна и мътна история, която не мога да разкажа, тъй като не е ясно обяснена от никой негов биограф. Но не е за учудване, че впоследствие Едгар окончателно се разделя с господин Алан, който, след като му се раждат деца от втория брак, го лишава от всякакво наследство.

Недълго след като напуска Ричмънд, По издава малка стихосбирка и това е моментът, в който изгрява неговото ярко слънце. Който има усет към английската поезия, ще види още в тези стихове влечението към неземното, съчетанието на ведрост и печал, на лекота и тържественост, преждевременния опит – за малко да кажа *вродения опит*, – който отличава великите поети.

Бедността го принуждава за известно време да пос тъпи в армията и може да се предположи, че е използвал свободното си време в гарнизона, за да подготви материала за бъдещите си съчинения – съчинения странни, които сякаш искат да ни кажат, че странното е неразделна част от Прекрасното. Завърнал се в литературния живот – единствения въздух, който може да диша декласиран избраник като него, – По живее в крайна мизерия, докато една щастлива случайност не го спасява от гладна смърт. Собственикът на едно литературно списание току-що е основал две награди – за най-добър разказ и за най-добра поезия. Един особено красив почерк привлича погледа на господин Кенеди, председател на журито, и той решава сам да прегледа ръкописите.

Оказва се, че По е спечелил и двете награди. Но му дават само едната. Любопитен, председателят на журито пожелава да се запознае с непознатия поет. Издателят на списанието му води поразително красив млад човек в дрипи, закопчан до брадичката и с вид на благородник колкото горд, толкова и прегладнял. Кенеди се държи добре. Той запознава По с Томас Уайт, който току-що е основал в Ричмънд списанието „Садърн Литерари Месинджър“.

Уайт е човек със смели идеи, но без никакъв литературен талант – трябва му помощник. Така По се озовава съвсем млад, на двайсет и две години, начело на списание, чиято съдба зависи изцяло от него. Списанието просперира. Всички признават, че „Садърн Литерари Месинджър“ дължи читателите си и голямата си известност на този прокълнат ексцентрик и непоправим пияница. В това списание излиза за първи път разказът „Безподобното приключение на някой си Ханс Пфал“ и много други разкази, които читателите ни лично ще прочетат. В продължение на близо две години Едгар По със завиден плам учудва своята публика с поредица от съчинения от дотогава неизвестен жанр и с критически статии – ясни, точни, убедителни, създадени да привличат читателското око. Статиите му се отнасят до всякакви книги и доброто му образование му е от неоценима помощ. Не е зле да се знае, че тази значителна работа се извършва за петстотин долара (тоест две хиляди и седемстотин франка) годишно204. И *незабавно* – коментира Грисуолд, все едно казвайки: „Глупакът се е мислел за достатъчно богат!“ – По се жени за красива, чаровна девойка, по природа мила и жертвоготовна, но *която не притежава нито цент* – добавя същият Грисуолд с нотка на презрение. Това е братовчедката на Едгар госпожица Вирджиния Клем.

Въпреки услугите, направени на списанието му, след около две години Уайт се скарва с По. Причината за раздялата е несъмнено в пристъпите на хипохондрия и запоите на поета, които помрачават духовното му небе като злокобни облаци, внезапно придаващи на най-романтичния пейзаж непоправимо печален вид. От този момент нататък ще видим окаяника да мести палатката си като някой пустинен жител и да пренася оскъдните си вещи от град на град из Щатите. Навсякъде ще ръководи списания и ще им бъде блестящ сътрудник. Ще пилее с поразителна бързина своите рецензии и философските си статии, както и пълни с вълшебство разкази, които все пак ще събере в сборник със заглавие „Гротески и арабески“ – заглавие, забележително и многозначително, защото гротеските и арабеските са орнаменти, които изключват изобразяването на човешкото лице и придават на литературата на По извън- или надчовешки облик. Ще научим от оскърбителни и скандални бележки, публикувани във вестниците, че господин По и жена му са тежко болни и живеят във Фордхам в

абсолютна нищета. Малко след смърт та на жена си По получава първите пристъпи на делириум тременс. В един вестник внезапно се появява нова бележка, повече от жестока, която го обвинява в презрение и отвращение от света и възбужда срещу него истинско съдебно дело, заведено от общественото мнение, срещу което той винаги ще трябва да води една от най-изтощителните и безплодни борби, които познавам.

По несъмнено печели пари и може горе-долу да живее от писането си. Но има достатъчно доказателства, че е трябвало непрекъснато да преодолява непоносими трудности. И той като толкова други писатели желае да има *собствено* списание, да се чувства *у дома си* и е факт, че е страдал достатъчно, за да се стреми страстно към подобно окончателно убежище за мисълта си. За да постигне тази своя цел, за да изкара достатъчно пари, той решава да прибегне до така наречените *четения*. Известно е какво представляват тези четения – Колеж дьо Франс предоставя своите зали на всички литератори, които желаят това, публиката плаща малка такса, а авторът публикува *прочетеното*, след като е извлякъл от него цялата възможна печалба. По вече е чел в Ню Йорк своята космогонична поема „Еврика“, която дори предизвиква оживени дискусии. Сега решава да участва в четения в своя край, във Вирджиния. Възнамерява, както пише на Уилис, да направи турне в Запада и Юга и разчита на подкрепата на литературните си приятели и на съкурсниците си от Уест Пойнт. Така че посещава главните градове на Вирджиния и Ричмънд отново вижда този, когото е познавал като толкова млад, толкова беден и толкова разнебитен. Всички, които не са виждали По от времето на неговото падение, се стичат, за да се полюбуват на изтъкнатия си сънародник. И той се появява, красив, елегантен, благоприличен – истински гений. Мисля дори, че от известно време е снизходил да се запише във въздържателно дружество. Избира обширна и възвишена тема: „Принципът на поезията“, и я развива с присъщата си проникновеност. Вярва като всеки истински поет, че целта на поезията е от същата природа като нейното ръководно начало и че поезията не трябва да се занимава с нищо друго освен със самата себе си.

Добрият прием, който му оказват, изпълва бедното му сърце с гордост и радост. Изглежда толкова очарован, че заговаря за постоянно установяване в Ричмънд – желае да завърши живота си в скъпите на детството му места. Но тъй като има работа в Ню Йорк, тръгва на 4 октомври, като се оплаква от тръпки и слабост. Пристигайки в Балтимор на 6 октомври, се чувства все така зле, оставя багажа си на пристана, откъдето трябва да се отправи към Филаделфия, и влиза в една таверна за нещо укрепително. За зла чест там среща стари познати и са заседява. На другия ден призори, в бледия сумрак на утрото намират на пътя тяло – така ли трябва да се каже? – не, все още жив човек, но вече

белязан с кралския печат на Смъртта. Не откриват в него нито документи, нито пари и го отнасят в болницата. Там По умира същата неделя вечер, на 7 октомври 1849 година, на трийсет и седем години, победен от ужасния гост, наречен делириум тременс, който вече е нахълтвал в мозъка му един-два пъти. Така изчезва от света един от най-великите герои на литературата, геният, написал в „Черната котка“ тези съдбовни думи: „Има ли болест, сравнима с алкохола?“.

Тази смърт е почти самоубийство, отдавна подготвяно самоубийство. И става причина да се разрази грандиозен скандал. Вдига се голяма тупурдия и *добродетелта* се развихря с високопарно сладострастие. И най-снизходителните надгробни речи не могат да попречат на неизбежния буржоазен морал да се възползва от такъв възхитителен случай. Господин Грисуолд го клевети. Господин Уилис е искрено разстроен и се държи благопристойно. Уви! Този, който бе преодолявал най-стръмните височини на естетиката и прониквал в най-неизследваните бездни на човешкия ум, този, който в един живот, подобен на буря без затишия, бе открил нови средства, непознати начини да удиви въображението, да прелъсти жадните за Красота духове, умира за няколко часа в болнично легло – каква съдба! И толкова величие, и толкова нещастие само за да предизвика вихрушка от буржоазно пустословие, за да захрани с теми добродетелните журналисти!

Да признаем все пак, че зловещият край на автора на „Еврика“ предизвиква няколко утешителни изключения, в противен случай бихме могли да се предадем и окончателно да изгубим битката. Господин Уилис, както казах, говори почтено и дори развълнувано за добрите си отношения с По. Господата Джон Нийл и Джордж Греъм призовават господин Грисуолд към благоприличие. Господин Лонгфелоу – и това му прави чест, като се има предвид, че По жестоко е критикувал творбите му – възхвалява по достоен за един поет начин високото майсторство на По и в прозата, и в поезията. Един непознат критик пише, че литературна Америка е изгубила най-великия си ум.

Но разбитото сърце, разкъсаното сърце, прободеното със седем меча сърце е това на госпожа Клем. Едгар е бил едновременно неин син и нейна дъщеря. Тежка съдба, казва Уилис, от когото заимствам тези подробности почти дума по дума, тежка съдба ѝ се е паднала – да закриля човек като Едгар По. Защото той не е бил лесен. Освен че пишел трудноразбираемо и със *стил, твърде надвишаващ средното интелектуално равнище*, за да могат да си позволят да му плащат повече, той винаги е имал парични проблеми и често двамата заедно с болната му жена били лишени от най-необходимото. Един ден в кабинета на Уилис влязла кротка и сериозна възрастна дама. Госпожа Клем. Тя *търсела работа* за скъпия си Едгар. Биографът казва, че е бил искрено поразен от това, че

тази жена горещо възхвалява и дава точна оценка не само на таланта на своя син, но и на цялото му същество – от мекия му и тъжен глас, от малко старовремските му, но красиви и достойни маниери. И в продължение на няколко години, добавя той, виждахме неуморната помощница на гения, бедно и леко облечена, да обикаля вестници и списания, за да продаде кога стихотворение, кога статия, като понякога казваше, че е болен – неизменното извинение, което предлагаше, когато синът ѝ бе временно поразен от безплодието, сполитащо нервните духове; тази жена не позволи никога от устните ѝ да излезе и сричка на съмнение, нито на недоверие в гения и волята на любимия ѝ син. Когато дъщеря ѝ умира, тя се привързва към оцелелия от смъртоносната битка с удвоена майчинска страст, живее с него, грижи се за него, зак риля го, предпазва го от живота и от самия него. От само себе си се разбира, заключава Уилис с достойно безпристрастие, че когато предаността на жената така величае и освещава своя обект, това говори много за вдъхновилия такава любов, чиста, безкористна и свята като на ангел хранител. Хулителите на По би трябвало наистина да забележат, че съществуват неотразими очарования, които не могат да бъдат окачествени по друг начин освен като добродетели.

Можем да отгатнем колко ужасна е била новината за нещастната жена. Тя пише на Уилис писмо, в което четем следните редове:

„Тази сутрин научих за смъртта на любимия ми Еди... Можете ли да ми съобщите някои подробности за обстоятелствата, при които е настъпила? О, не изоставяйте клетата си приятелка в това тежко изпитание... Кажете на господин... да дойде да ме види. Имам към него поръчение от бедния ми Еди. Няма нужда да ви моля да пуснете известие за смъртта му и да говорите добре за него. Знам, че ще го направите. Но *непременно кажете какъв любящ син беше той за мен*, безутешната му майка...“.

Тази жена ми изглежда по-велика от антична героиня. Сразена от непреодолима мъка, тя мисли само за репутацията на този, който е бил всичко за нея, и смята за недостатъчно да каже, че е бил гений, иска да се знае и че е бил човек на дълга с любящо сърце. Очевидно е, че тази майка – факел и огнище, запалени от лъч, дошъл от най-високи селения, ни е била изпратена, за да бъде пример за нашата раса, ненаучена на всеотдайност, на героизъм и на всичко, що стои над обикновения дълг. Няма ли да е справедливо да се изпише върху произведенията на поета името на тази, която е била моралното слънце на живота му?205 Поетът ще увековечи със славата си името на жената, която с нежността си е умеела да лекува раните му и чийто образ вечно ще кръжи над мартиролога на литературата.

204 *Очевидно неголяма сума за онези времена. – Б. пр.*

205 *Шарл Бодлер посвещава превода си на „Необикновени истории“ на Мария Клем. – Б. пр.*

III

Животът на По, нравите му, поведението му, физичес кото му същество, всичко, което формира личността му, ни изглеждат като нещо едновременно тайнствено и бляскаво. Бил е странен, привлекателен и също като произведенията си, белязан с неопределима горест. Между другото, показвал е изключително умение във физическите упражнения и макар че е бил дребен, с ръце и крака малки като на жена – впрочем във всичко у него е прозирало нещо женствено, бил е жилав и необикновено силен. В младостта си е печелил облози, успявайки да преплува невероятно дълги разстояния. Човек би казал, че Природата дарява тези, от които очак ва велики дела, с енергичен темперамент, така както дава голяма жизнеспособност на дърветата, символи на траура и скръбта. Тези хора, на вид понякога слабовати, са скроени по мярката на атлетите, еднакво добри и в забавленията, и в работата, способни на крайности, но и на учудваща въздържаност.

Има няколко качества на Едгар По, по отношение на които всички са единодушни, например естествената му изисканост, красноречието и хубостта му, която, както твърдят, му доставяла известна суетна гордост. Маниерите му, странна смесица от надменност и изящна мекота, издавали добро самочувствие. Физиономия, походка, жестове, всичко сочело, особено в добрите му дни, че е избрана натура. Цялото му същество излъчвало тържествено проникновение. Бил е наистина любимец на Природата, като онези минувачи, които привличат окото на наблюдателя и се запечатват в паметта му. Дори педантичният и злъчен Грисуолд признава, че когато посетил По, все още блед и несъвзел се от смъртта на жена си, бил дълбоко поразен не само от съвършените му маниери, но и от благородната физиономия, от уханния въздух в иначе скромно мебелирания му апартамент. Грисуолд не е знаел, че поетът повече от всички мъже притежава една привилегия, приписвана на парижанката или на испанката – той умее да се разкраси с най-малката дреболия, и че По, влюбен в красотата на всички неща, би намерил начин да преобрази сламена колиба в дворец. Нима не е описвал толкова оригинални и любопитни проекти за селски къщи, за градини, за изкуствени пейзажи?

За особената му лична красота, за която говорят биографите, можем да добием приблизителна представа, като призовем на помощ всички неясни, но характерни понятия, съдържащи се в думата *романтичност*, дума, която обикновено служи да предаде преди всичко хубостта на изражението. По е имал широко, изпъкнало благородно чело, издаващо способностите, които му е било съдено да притежава – за съзидание, за научен анализ, за открояване на причинно-следствените връзки – и сред които изпъква в спокойна гордост усетът за идеалното,

естетическото чувство. И все пак, въп реки качествата му или може би тъкмо заради тези прекомерни отредени му привилегии, видяна в профил, главата му не прави приятно впечатление. Така става когато преобладава една черта – изобилието на едно може да доведе до дефицит на друго. Имал е големи тъмни и изпълнени със светлина очи с неопределен и сенчест цвят с виолетов оттенък, благородно очертан нос, уста, фина и тъжна, макар и леко усмихната, светъл тен, лице обикновено бледо, изражение малко разсеяно и сякаш с положен отгоре му гримът на обичайната му меланхоличност.

Да се разговаря с него е било крайно интересно и обогатяващо. Не е бил това, което се нарича сладкодумен – ужасна дума, – речта му като перото му е ненавиждала всичко конвенционално. Но обширните му познания, изразителният му език, доброто образование, впечатленията, натрупани в много страни, превръщали тази реч в извор на поуки. Неговото поетическо красноречие, притежаващо своя вътрешна логика, различна от всички други познати логики, богатството от образи, почерпани от свят, малко посещаван от обикновените умове, забележителното умение да извлича от очевидното и напълно приемливо съждение тайнствени и нови заключения, да разкрива учудващи перспективи, с една дума, изкуството да омагьосва, да ви накара да мислите, да изтръгне душата ви от тинята на рутината, такива са били бляскавите му способности, за които много хора си спомнят. Но случвало му се понякога – поне така казват – да се отдаде на разрушителна прищявка и да свали грубо на земята приятелите си, проявявайки достоен за съжаление цинизъм и брутално заличавайки всичко, създадено от духа му. Редно е впрочем да се отбележи, че той не е подбирал слушателите си, и вярвам, че читателят лесно ще открие в историята и други големи и необикновени умове, на които всяка компания е вършила работа. На някои самотни в тълпата духове, които захранват душата си с монолози, не им трябва деликатна публика. Става дума всъщност за нещо като братство в презрението.

Колкото до така нареченото му пиянство – отбелязвано и хулено с такава настойчивост, че човек би си помислил, щото с изключение на По всички писатели в Съединените щати са образци на трезвеност – трябва все пак да се кажат няколко думи. Съществуват няколко правдоподобни версии и нито една не изключва другите. Преди всичко съм длъжен да отбележа следното: господин Уилис и госпожа Осгуд твърдят, че минимално количество вино или твърд алкохол били достатъчни, за да го извадят от строя. Лесно е впрочем да се предположи, че един така истински самотен човек, така дълбоко нещастен, и който е приемал социалната система като нещо парадоксално, като някакъв вид самозванство, човек, който, безжалостно преследван от съдбата, често е повтарял, че обществото е тълпа от нещастници (това ни го е казал

Грисуолд, скандализиран като човек, който мисли същото, но няма да го каже гласно), естествено е да се предположи, казвам, че този поет, захвърлен още като дете на произвола на живот без закрила, с мозък, измъчван от упорна и пос тоянна работа, е търсил понякога сладостна забрава в бутилката. Литературни вражди, семейни неблагополучия, оскърбителна бедност, По е бягал от всичко това в чернотата на опиянението като в преддверието на гроба. Но колкото и добро да изглежда това обяснение, аз не го намирам за достатъчно изчерпателно и не мога да се доверя на опростенческото му звучене.

IV

За произведенията на този самобитен гений няма много да говоря; читателят сам ще си създаде мнение. Може би ще ми е трудно, но не и невъзможно, да разнищя метода му, да обясня *прийомите* му, особено за тези от творбите му, чието главно въздействие се корени в сполучливия анализ. Бих могъл да въведа читателя в тайнството на съзиданието, да се разпростра надълго и нашироко върху тази черта на американския гений, която го кара да се радва на преодоляната трудност, на обяснената загадка, на успешното хрумване, подтиква го да си играе с детско наслаждение и почти порочно сладострастие в света на вероятностите и на предположенията и да създава *измислици*, на които тънкото му изкуство вдъхва истински живот. Никой няма да отрече, че По е великолепен жонгльор, и знам, че той лично е уважавал повече друга част от произведенията си. В това отношение имам да направя някои кратки, но много важни забележки.

Не с описанието на всякакви материални чудеса, които всъщност създават репутацията му, завладява той възхищението на мислещите хора, а с любовта си към Прекрасното, с познанията си за законите на хармонията, с дълбоката си и жална поезия, изваяна, прозрачна и красива като кристал, с възхитителния си чист и странен стил, стегнат като брънките на ризница, стил, чиято най-лека отсянка внимателно насочва читателя към определената от поета цел, и най-сетне главно с толкова специалния си гений, с уникалния си темперамент, който му позволява да представя и обяснява безупречно, завладяващо, ужасяващо *изключителното* в нравствения ни свят. Дидро – един пример измежду стотици – пише с вечната възбуда на сангвиника; По е писател, който пише направо с оголените си нерви – и дори с нещо отвъд тях, при това най-добрият, когото познавам.

При него всяко начало по най-естествен начин, без да ви насилва, ви всмуква като водовъртеж. Тържественият му тон изненадва и държи духа ви буден. Веднага усещате, че става дума за нещо сериозно. После бавно и полека се разгръща история, основана на някое едва забележимо отклонение на интелекта, на дръзка хипотеза, на непредпазливото дозиране, извършено от Природата при смесването на качествата в човешката личност. Зашеметеният читател е принуден да следва автора в завладяващите му умозаключения.

Повтарям, никой друг не е пресъздавал с такова вълшебство *изключенията* в човешкия живот и в Природата – пламенната любознателност на оздравяващия; края на сезоните с тяхното изнервящо великолепие, с горещите, влажни и мъгливи времена, когато южният вятър размеква и отпуска нервите като струните на инструмент, когато очите се изпълват със сълзи, които не идват от

сърцето; халюцинацията, отначало оставяща място за съмнение, впоследствие убедена в своята реалност и разсъдителна като книга; абсурдното, което се намества в ума и го управлява с ужасяваща логика; истерията, узурпирала мястото на волята, противоречието между нервите и духа, разпадналият се човек, изразяващ мъката си със смях. По анализира неосезаемото, измерва безтегловното, и описва по своя ужасяващо въздействащ, съвестен и научен начин света на въображаемото, който витае около чувствителния човек и неизбежно го води към злото.

Самият плам, с който се хвърля в гротескното от любов към гротескното и в ужасното от любов към ужасното, доказва искреността на творчеството му и съгласието между човека и поета. Вече съм забелязал, че у някои хора този плам често е резултат от огромна незаета жизнена енергия и от дълбоко изтласкана чувствителност. Свръхестествената наслада, която човек може да изпита, като вижда собствената си кръв да изтича, внезапните, буйни, неоправдани движения, непроизволните викове, незаръчани от мозъка на гласните струни, са явления от същия порядък.

В разредения въздух на тази литература духът може да изпита онази смътна тревожност, онзи страх, изпълващ очите ни със сълзи, и онова свиване на сърцето, които ни спохождат, когато посещаваме странни и величествени места. Но най-силно е възхищението от това толкова велико изкуство! В него и основата, и вътъкът са нагодени към душевността на персонажите. Самотата на Природата или многолюдието на градовете, всичко е описано с нерв и с невероятно въображение. Както нашият Йожен Дьолакроа е издигнал изкуството си на висотата на великата поезия, така По обича да мести своите фигури на виолетово-зеленикав фон, където пред очите ни фосфоресцира плесен и силно мирише на буря. Така наречената неодушевена природа е част от природата на живите същества и като тях е разтърсена от свръхестествена галванична тръпка. Понякога в неговите пейзажи се разкриват великолепни просеки, целите в светлина и цвят, а на хоризонта им се появяват ориенталски градове и архитектурни ансамбли, избледнели от разстоянието и облени от златния дъжд на слънцето.

Персонажите на По, или по-скоро персонажът на По, човекът с необичайните способности, с изострените нерви, човекът, чиято пламенна и търпелива воля хвърля ръкавица на трудностите, този, чийто поглед поразява като с остра сабя предметите, които сякаш нарастват, докато ги гледа – това е самият По. И жените му, до една сияйни и болни, умиращи от странни болести, чийто глас сякаш пее, това е пак той. Или поне със своите особени стремежи, със своето знание, с неизлечимата си меланхолия те силно напомнят за своя

създател. Колкото до идеалната му жена, до неговата Титанида, тя ни се разкрива в различните портрети, разпръснати в, за съжаление, малобройните му стихотворения, портрети или по-скоро начини да се чувства красотата, които темпераментът на поета смесва в едно неясно, но различимо цяло и където живее може би по-деликатно от другаде ненаситната му любов към Прекрасното – тя е благородническото му звание, спечелило обичта и уважението на поетите.

В сборника „Невероятни истории“ сме подбрали разкази от събраните съчинения на Едгар По. Тези съчинения включват повести и разкази, различни статии, философската поема „Еврика“, стихотворения и един роман – „Историята на Артър Гордън Пим“. Ако ми падне случай, както се надявам, отново да говоря за този поет, ще направя анализ на философските му и литературните му схващания, както и на произведенията му изобщо, чийто интегрален превод има малки шансове за успех сред една публика, която далеч предпочита забавлението и емоцията пред философската истина[206].

206 Бодлер наистина написва такава пространна студия, преведена у нас под заглавие „Едгар Алан По – живот и произведения“, и включена в сборника „Бодлер. Естетически и критически съчинения“, изд. „Наука и изкуство“, 1976, прев. Лилия Сталева. – Б. пр.

Издателство „Колибри“

Издателство „Колибри“ е създадено през 1990 година – едно от първите частни издателства след промените и от малкото, които съществуват и днес. През годините „Колибри“ се утвърди със своя професионализъм и качество като едно от водещите издателства на книги у нас, познато и извън страната като единствен представител на много чужди издателства. Високото качество на текстовете и преводите на „Колибри“, както и изисканото художествено оформление са признати в страната и чужбина.

Благодарение на „Колибри“ българският читател има възможността да се запознае с популярни и не толкова популярни автори от различни страни и континенти, представители на различни жанрове, епохи, идеи, писатели, които е необходимо да познаваме, за да сме в крак със световните литературни тенденции.

„Колибри“ притежава впечатляващ издателски портфейл – „колекция“ от автори, с които би се гордяло всяко световно издателство. Сред тях са имена като Исабел АЛИЕНДЕ, Жоржи АМАДУ, Фредерик БЕГБЕДЕ, Симон дьо БОВОАР, Бернар ВЕРБЕР, Кърт ВОНЕГЪТ, Греъм ГРИЙН, Франсоаз ДОЛТО, Марио ВАРГАС Льоса, Вим ВЕНДЕРС, Лаура ЕСКИВЕЛ, Итало КАЛВИНО, Труман КАПОТИ, Даниел КЕЛМАН, Дъглас КЕНЕДИ, Харлан КОУБЪН, Милан КУНДЕРА, Дийн КУНЦ, Стиг ЛАРШОН, Хорхе ЛУИС БОРХЕС, Иън МАКЮЪН, Едуардо МЕНДОСА, Харуки МУРАКАМИ, Амели НОТОМБ, Пол ОСТЪР, Милорад ПАВИЧ, Джеймс ПАТЕРСЪН, Филип РОТ, Дж. К. РОУЛИНГ, Салман РУШДИ, Джон СТАЙНБЕК, П. Г. УДХАУС, Вирджиния УЛФ, Хелън ФИЛДИНГ, Томас ХАРИС, Сири ХУСТВЕТ и много други.

Книжарници в София

„КОЛИБРИ“
ул. „Иван Вазов“ № 36
тел. 02/988 87 81

ВЪВ ФРЕНСКИЯ КУЛТУРЕН ИНСТИТУТ
пл. „Славейков“ № 3
тел. 02/981 50 47

„НИСИМ-КОЛИБРИ“
бул. „Васил Левски“ № 57
тел. 02/981 19 12

www.colibri.bg
www.livresfrancais.bg
www.dora.bg
www.facebook.com/ColibriBooks

Colibri